МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

ІНТЕГРАЦІЯ ТЕОРІЇ У ПРАКТИКУ: ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

INTEGRATION OF THEORY INTO PRACTICE: PROBLEMS, SEARCHES, PROSPECTS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Чернігів, 22 листопада 2024 року)

У двох томах
Том 1

Чернігів 2024

УДК 378.147:[34+159.9+81`243]:341
І-73

Рекомендовано до друку вченою радою Пенітенціарної академії України (протокол № 14 від 27 грудня 2024 року).

Головний редактор:
Пузирний В. Ф., доктор юридичних наук, професор.

Редакційна колегія:
Аніщенко В. О., доктор педагогічних наук, професор;
Борисов О. О., доктор філологічних наук, професор;
Данильченко Т. В., доктор психологічних наук, професор;
Ніщимна С. О., доктор юридичних наук, професор;
Співак В. В., доктор філософських наук, доцент.

І-73 Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи в умовах євроінтеграційних процесів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 22 листопада 2024 р.) : у двох томах. Том 1 / голов. ред. В. Ф. Пузирний ; Пенітенціарна академія України. Чернігів : ПАУ, 2024. 429 с.

До збірника матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції увійшли публікації вітчизняних та зарубіжних учених і практиків, здобувачів вищої освіти, що присвячені актуальним питанням професійної підготовки, суспільного управління, проблемам національного та міжнародного права, психолого-педагогічним і соціальним методам роботи з особистістю, особливостям викладання іноземних мов, суспільно-економічним і культурним явищам як в Україні, так і за її межами.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, практиків, здобувачів вищої освіти.

УДК 378.147:[34+159.9+81`243]:341

За зміст публікацій і достовірність результатів досліджень відповідальність несуть автори.

© Пенітенціарна академія України, 2024

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНІ СЛОВА 11
Petrovska Y., Kvitka A.
DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL COOPERATION IN PENITENTIARY ACADEMY OF UKRAINE IN 2020–2024..... 13

СЕКЦІЯ 1
ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ В ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Алексейчик П., Білоус В.
МОДЕЛЮВАННЯ ЗМІН КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ ЗА УМОВ ВІЙНИ 19
Балаш Л., Саміло А., Садолінський І.
РОЛЬ БІЗНЕСУ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ В ПІДТРИМЦІ ТРУДОВИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ 23
Білоус В., Целіщев Д.
ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ 26
Керноз Н., Крижанівська В.
ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНІ АДМІНІСТРАЦІЇ ТА ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІСТЬ СТАТУСУ..... 31
Корнієнко О.
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ..... 36
Куц А.
ПРИВАТИЗАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ ЯК НАПРЯМ СУЧАСНОЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ 39
Назарко С., Суворова С.
АНАЛІЗ СТАНУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ..... 43
Рудюк К.
ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНИХ ВИТРАТ ТА ПРИНЦИПИ ЇХ ФІНАНСУВАННЯ..... 46
Федорова Ю.
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ..... 49
Фролов А.
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ СКРІНІНГУ «ЗЕЛЕНИХ» ПРОЄКТІВ 53
Honcharenko O.
ECONOMIC RELATIONS BETWEEN SUBJECTS OF THE PRODUCTION COMPLEX OF THE CRIMINAL EXECUTIVE SYSTEM IN THE PROCESS OF EURO-INTEGRATION 57

СЕКЦІЯ 2
СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА СВІТОВОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Аніщенко В., Костюченко М.
РОЗВИТОК ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРАВООХОРОННОЇ СФЕРИ 60
Бондаренко-Зелінська Н.
ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ 64

Бруяка Я.
ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ПОЛІГРАФІЧНОЇ СФЕРИ 68
Волеваха І.
ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПСИХОЛОГІВ 71
Ворожбіт-Горбатюк В., Горбатюк А.
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ФАХІВЦІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ: ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ..... 74
Єрмак С.
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ 78
Жукова І.
ПРАВОВА ПРИРОДА ЕТАПІВ ПРОЦЕДУРИ РЕЄСТРАЦІЇ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ..... 81
Зінченко Д.
АДАПТАЦІЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМ ТРЕНІНГІВ ДЛЯ ОФІЦЕРІВ СЛУЖБИ ОСВІТНЬОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД 83
Ковальчук О.
СОЦІАЛЬНІ МРІЇ ТА ФАНТАЗІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ СПРЯМОВАНОСТІ ПІДЛІТКІВ 86
Кравчук М.
CASE-STUDY METHOD У НАВЧАЛЬНІЙ ДИСЦИПЛІНІ «АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО» ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ 90
Лілікович П.
ТРЕНІНГ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ 93
Лук'яненко О.
ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТАМИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 96
Майданенко С.
ПСИХОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ ЯК ОДНА З УМОВ ЕФЕКТИВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В НУШ..... 98
Мицька О.
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО 100
Приходько Ю., Чемерис А.
ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ СИСТЕМИ МВС У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 103
Прокопенко Ю.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ 107
Розумовська Ю.
ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ..... 111

Ткаченко В., Колесник О., Ткаченко Н.
СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРА СТРАТЕГІЧНОГО РІВНЯ 113
Шамілов Р.
ПРОФІЛАКТИКА ТА КОРЕКЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ДКВС 117
Шумовецька С.
ЧИТАЦЬКІ ПРАКТИКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ 121
Miuga A.
TRANSFORMING CLASSROOMS INTO REAL-WORLD WORK ENVIRONMENTS: THE DEVELOPMENT OF A WORKPLACE-BASED TRAINING MODEL FOR PRISON OFFICERS..... 123

СЕКЦІЯ 3
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ОСОБИСТОСТІ, ГРУПИ, КОЛЕКТИВУ

Бабік Ю.
«Я-КОНЦЕПЦІЯ» ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ 126
Батиргареєва В.
ПРАВОСВІДОМІСТЬ І ПРАВОВА КУЛЬТУРА В КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ 129
Власова З.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК 134
Галустян О.
ОСОБЛИВОСТІ ІЗРАЇЛЬСЬКОЇ ПРОАКТИВНОЇ МОДЕЛІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ 138
Гладій С.
ТРАНСФОРМАЦІЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ЩАСТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 142
Гончарук І.
ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГРУП ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕНЬ 146
Горобець О.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМОЕФЕКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ..... 150
Гриб О.
СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНА ЯКІСТЬ СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГА..... 154
Данильченко Т.
БЛАГОПОЛУЧЧЯ В УМОВАХ КРИЗИ: РОЛЬ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ..... 157
Данілушкін Є.
ОПТИМІЗМ ЯК ЧИННИК АДАПТАЦІЇ УВ’ЯЗНЕНИХ ДО УМОВ ІЗОЛЯЦІЇ 161

Демченко Н.
ВПЛИВ РЕСУРСНИХ СТОРІН НА ПРОЦЕСИ
ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ 165
Дзеркаль М.
ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ТА ДОРОСЛИХ 170
Довиденко А.
ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ 173
Донченко М.
ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ПРОФЕСІЙНОМУ
ВИГОРАННЮ 176
Євсюков І.
ПРОФЕСІЙНА СТАГНАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В ЮРИДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 179
Жданов М.
ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ 183
Козаков А.
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ
З ТИПАМИ ТЕМПЕРАМЕНТУ 187
Колосовська В.
ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПРАЦІВНИКІВ ІТ-СФЕРИ 192
Колтунова І.
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ПЕРСОНАЛУ
ДКВС 194
Лівик М.
ВПЛИВ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ 198
Макаренко Ю.
ВПЛИВ ЧИННИКІВ СТРЕСУ ВОЄННОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ
НА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН СУЧАСНОЇ МОЛОДІ 200
Молдаван В.
ПРОВОКАТИВНИЙ ПІДХІД У НАДАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ
В ПЕРІОД ВІЙНИ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ 204
Наулік Н.
ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ
В КУРСАНТІВ 209
Нестерук К.
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ВДЯЧНОСТІ І ПЕРЕЖИВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО
БЛАГОПОЛУЧЧЯ 213
Панченко Г.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПТСР
У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ 217
Передня О.
СУБ'ЄКТИВНЕ СОЦІАЛЬНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПРАЦІВНИКІВ
ДКВС УКРАЇНИ 221
Платонов В.
ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
У ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГІВ ДСНС УКРАЇНИ 224
Пучкова Т.
ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ 228

Рень Ю.
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕРСОНАЛУ ДКВС УКРАЇНИ 232
Решетюк І.
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК ЇХ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 236
Ситник І.
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ СЕРЕД СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАЛЕЖНО ВІД СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ 239
Стадніченко Р.
ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛИХ СПІЛЬНОТ 244
Терещук Є.
АДИКТИВНА ПОВЕДІНКА В ПЕРІОД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ 245
Тичина С.
ФОРМУВАННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ ЗАЛЕЖНО ВІД ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ 250
Усенко І.
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ 253

СЕКЦІЯ 4
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анікієнко Я.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ ДИТИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 257
Афтанасів В., Панкевич О.
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРЕІМПЛАНТАЦІЙНОЇ ГЕНЕТИЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ТА СТАТУСУ ЕМБРІОНА В КОНТЕКСТІ ШТУЧНОЇ РЕПРОДУКЦІЇ 260
Байбарза Д.
ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 265
Бублик О.
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ 268
Будник Л.
ЗАХИСТ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ 272
Бурмистрова Є., Войтюк М.
ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН 276
Важенкова В.
МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ 278
Ващенко А.
ПОЛІТИКА КАНАДИ ЩОДО ВИМУШЕНИХ ІММІГРАНТІВ (НА ПРИКЛАДІ ЗАХОДІВ ПІДТРИМКИ УКРАЇНЦІВ ПІСЛЯ 24.02.2022 р.) 281

Гелевера І.
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 285
Геєць І.
ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ЗА ПОРУШЕННЯ ДЕРЖАВОЮ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 288
Гладкий Д.
ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНОЮ ПОТЕНЦІАЛУ ООН СТОСОВНО ВІДНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН 292
Гладков Д.
ЗВЕРНЕННЯ ЗА ЗАХИСТОМ СВОЇХ ПРАВ І СВОБОД ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ..... 294
Гловацька А.
ПРОТИДІЯ ПОШИРЕННЮ ТЕРОРИЗМУ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ 299
Денисенко К., Кисельов О.
ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 302
Дзеркаль М.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ЕВОЛЮЦІЯ, ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ..... 306
Довиденко А.
РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ: ДОСЯГНЕННЯ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РІВНІ 309
Забара І.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ..... 312
Зосименко О.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ТЕРОРИСТИЧНИХ ЗАГРОЗ 316
Ковальська П., Малінковська О., Кеменяш А.
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ 320
Коломієць О.
ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ..... 324
Красногор О.
НОТАРІАТ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ..... 327
Курилюк Ю.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБОРОНИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ВІДПОВІДНО ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД..... 333

Кучеренко К.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
ПІД ЧАС ВІЙНИ 336
Любарський О.
ПРАВОВИЙ БАЗИС ГУМАННОСТІ В ПОВОДЖЕННІ
З ПОЗБАВЛЕНИМИ СВОБОДИ ОСОБАМИ 339
Мазан Д.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ 344
Макаренко Н., Крикун П.
ОГЛЯД ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ
ОСКАРЖЕННІ РЕЗУЛЬТАТІВ ПОДАТКОВИХ ПЕРЕВІРОК СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ 347
Павлова О.
ДІЯ МЕХАНІЗМУ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ 350
Падалка В.
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ
ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ПОЛІЦІЄЮ 353
Пархоменко П.
ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ
МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ
В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ 357
Пивоваров В.
ЦІЛІСНІСТЬ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ
ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СПІВПРАЦІ НАУКОВЦІВ І ПРАКТИКІВ 361
Приходько О.
ОДНОРАЗОВА ГРОШОВА ДОПОМОГА У РАЗІ ЗАГИБЕЛІ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ОТРИМАННЯ 365
Приходько О.
РЕЄСТР ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ
УКРАЇНИ, – ПЕРШИЙ КРОК НА ШЛЯХУ
ДО ВІДНОВЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ1 370
Пузирна Н.
ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ОРГАНУ 376
Решотько С.
ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ 381
Рябенко С.
ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ВІД ОРГАНІЗАЦІЇ
ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 384
Сенюк О.
ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
ЯК МІЖНАРОДНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ
МУНІЦИПАЛЬНОЇ ВЛАДИ 388
Сіренко К., Дженджеро О., Косов О.
КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ 391
Смалько А.
СПЕЦИФІКА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОКРЕМИХ
КАТЕГОРІЙ ОСІБ 394

Устінова О.
БОЙОВИЙ ІМУНІТЕТ ПРАВОВОМУ ПРОСТОРІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН 398
Цехмістер Є.
ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ЯК ФОРМА ДІЯЛЬНОСТІ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ
В УКРАЇНІ 402
Циктор К.
ТРУДОВІ ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ У КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
ТА ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ: ВИКЛИКИ Й ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ 405
Чабаненко К.
ПРАВО НА ЗАХИСТ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 408
Шишкіна А.
ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ
ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 411
Kyselov D.
THE IMPACT OF EUROPEAN STANDARDS ON THE FORMATION
OF PENITENTIARY PERSONNEL'S ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS
IN UKRAINE 415
Nesterenko V.
CHALLENGES AND PROSPECTS OF RESOCIALIZATION
OF CONVICTED MILITARY PERSONNEL
IN THE POST-WAR PERIOD: PSYCHOLOGICAL AND LEGAL ASPECTS..... 419
Romanov M.
REFORMING THE PENITENTIARY SYSTEM IS NOT HOPELESS. INSPIRING
EXAMPLES FROM BELGIUM 424

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

Шановні учасники конференції та гості!

Від імені Департаменту з питань виконання кримінальних покарань вітаю вас з початком роботи Міжнародної конференції «Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи в умовах євроінтеграційних процесів».

Ця подія є важливим майданчиком для обговорення актуальних питань, які постають перед науковою та практичною спільнотою у сфері виконання кримінальних покарань. Успішна інтеграція теоретичних напрацювань у реальну практику є запорукою формування справедливої, ефективної та сучасної системи виконання покарань, що відповідає європейським стандартам.

Україна як держава, що впевнено крокує шляхом євроінтеграції, стикається з викликами, які вимагають нових підходів, упровадження кращих міжнародних практик та систематичної модернізації. Ця конференція об'єднує експертів, науковців, практиків і представників міжнародних організацій задля конструктивного діалогу та пошуку інноваційних рішень.

Упевнений, що ваші дискусії, обмін досвідом та експертними ідеями сприятимуть розробці ефективних рекомендацій, які стануть основою для реформ і позитивних змін у сфері кримінальної юстиції.

Щиро бажаю кожному з вас плідної роботи, цікавих виступів і дискусій, а також нових партнерств, які принесуть користь як міжнародній спільноті, так і нашій державі.

Дякую за вашу відданість справі, професіоналізм і прагнення до змін.

З повагою
начальник Департаменту з питань виконання кримінальних покарань
Сергій ГРЕЧАНЮК

Dear colleagues, guests, participants, and organizers!

I am delighted to welcome you to our Academy for this international conference that brings together scientists, practitioners, and researchers from various parts of the world.

First of all, let me express our deep gratitude to the Armed Forces of Ukraine. Thanks to their courage and bravery, we have the opportunity to hold such important events and continue our educational and scientific activities. Their heroic deeds inspire us to work even harder for the future of our country.

The theme of our meeting – integrating theory into practice in the context of European integration – is highly relevant not only for modern Europe but also for Ukraine, which is confidently moving towards integration into the European community and is an inseparable part of it.

European integration processes require us to adopt new approaches, adapt our knowledge to modern challenges, and respond quickly to changes. This is why it is so important to find effective ways to apply theoretical research to real life. I am confident that today's event will serve as a platform for exchanging ideas, finding new solutions, and shaping a shared vision for development in various fields.

I would like to sincerely thank the participants of the conference, our guests, and my colleagues who have worked hard to create a comfortable and creative environment for us today.

I wish all participants productive work, fresh ideas, and pleasant communication. May each of us find inspiration and partners here for future projects.

Wishing you success and a great mood!

Kind regards,
Acting Rector of the Penitentiary Academy of Ukraine
Yuliia PETROVSKA

Yuliia Petrovska,
Ph.D. in History, Associate Professor,
Acting Rector,
Penitentiary Academy of Ukraine;
Alina Kvitka,
Ph.D. in Pedagogics,
Acting Head of the Department of
Scientific Activity and International Cooperation,
Penitentiary Academy of Ukraine

DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL COOPERATION IN PENITENTIARY ACADEMY OF UKRAINE IN 2020–2024

In the context of European integration of Ukraine, a rough aspect of the development of higher educational system is the activation of the international activities of higher educational institutions. Ukraine's integration into the national and international educational space requires domestic universities not only to adapt to European educational standards, but also to actively participate in international scientific and educational initiatives. International cooperation opens up new opportunities for students, teachers and researchers, promoting the exchange of experience, raising the level of education, and developing innovative approaches in teaching and research. Since European integration involves close cooperation with European countries, it is important to ensure integration at all levels: from academic exchange to joint research projects. This allows higher educational institutions not only to improve the quality of training future specialists, but also to make a significant contribution to the development of science and education at the international level. Therefore, the intensification of international activities is a necessary condition for the effective development of Ukrainian higher education in conditions of European integration.

Starting from 2020, the international activity of the Penitentiary Academy of Ukraine (hereinafter - the Academy) was focused on participation in the work of the European Penitentiary Training Academies Network (EPTA). The Academy has been a member of the specified international organization since 2020. Representatives of the Academy participated three times in the

work of the Annual Conference, which is the main event and summarizes the activities of the organization for the year.

On the basis of the Academy, scientific and practical conferences of both the all-Ukrainian and international levels are traditionally organized and held. Over the past two years, it was possible to significantly expand the geography of participants. Thus, the participants of six international scientific and practical conferences organized and held on the basis of the Academy during the last two years were representatives from the French Republic, the Federative Republic of Brazil, the Republic of Georgia, the USA, the Republic of Estonia, the Republic of Lithuania, the Republic of Poland, Canada, the Kingdom of Spain and of the Italian Republic.

It should also be noted that during 2023–2024, four round tables were held on the basis of the Academy with the involvement of international experts on probation, the criminal and executive service, as well as a member of the European Parliament. In addition, the international workshop "Organization of the Penitentiary System: Intercultural Dialogue" was held for the first time in online format. As part of the workshop, training was held on the topic "Professional Burnout Prevention". The workshop was attended by Ukrainian and foreign representatives of penitentiary institutions, in particular from the Republic of Estonia, the Republic of Poland and the Czech Republic.

Guest lectures became a new direction in the educational process of the Academy, which began to develop in the 2023–2024 academic year. Eight guest lectures involving foreign speakers were held during the specified period.

Within the framework of cooperation with international partners, nineteen working visits took place in the period of 2023–2024, the results of which were:

– initiation and establishment of cooperation with the University of Justice (the Republic of Poland);

– establishing contacts with the representatives of the Innovative Prison Systems (IPS) organization;

– development of educational programs and trainings for probation officers in Ukraine, exchange of experience regarding

the methodology of organization of training of probation officers, joint measures for training trainers, participation in scientific and practical activities on issues of probation in Ukraine and the Kingdom of the Netherlands;

– establishing contacts with the representatives of the International Corrections and Prisons Association (ICPA);

– establishing contacts with representatives of the Lithuanian Prison Service;

– development of training for trainers/mentors, determination of joint responsibilities of Dutch and Ukrainian mentors, quality instructors and head of training based on cases; determining the design of the training week for the training of trainers/mentors;

– participation in scientific and practical activities on the issues of probation in Ukraine and the Kingdom of the Netherlands;

– establishing contacts with new contact persons and representatives of the European Penitentiary Training Academies Network (EPTA) management committee (due to the change in the format of the organization's work and its subordination to EuroPris);

– reaching agreements with colleagues from the University of Justice, drafting and submitting the necessary supporting documentation for submitting an application for joint chairmanship, organization and holding of the 18th EPTA Annual Conference in 2025 in the city of Kalisz (the Republic of Poland);

– establishing contacts with the representatives of the Council for the Development of Competences of the Personnel of Penitentiary Institutions and Probation (the Republic of Lithuania);

– a visit to four institutions of the Polish penitentiary system of various types of punishment regime for convicts;

– gaining experience from Polish colleagues regarding the organization of the work of the prison system, communal and household provision of institutions, the work of the social and psychological service within the framework of the development of new correctional programs, as well as the involvement of convicts in work;

– organization and holding of the round table "Vision of Polish Correctional System with the Eyes of Ukrainian Penitentiaries";

– development of the content of the plan to strengthen the capacity of the Ministry of Justice of Ukraine regarding the component of convicts' resocialization;

– discussion of the topic of academic programs and realization methods, strategies and steps for their implementation in the learning process;

– familiarization with the developed and approved concept of the pilot mentoring program on the use of probation tools when working with probation subjects as an internal resource for the professional development of probation personnel;

– conducting the workshop "Organization of the Penitentiary System: Intercultural Dialogue".

For the first time since the beginning of the pandemic caused by COVID 19 and the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine, it was possible to organize and adjust the process of meeting foreign delegations at the Academy. So, five visits of our foreign partners took place, the results of which were:

– reaching agreements on further cooperation with the international organization Centropa, demonstrating the practices of successful use of the materials of the international organization Centropa in the educational process of the Academy, inviting representatives of the Academy to participate in the work of the Centropa Summer Academy "European History of the 20th Century. the Holocaust Jewish Memory";

– reaching agreements on further cooperation with the prison and probation service of the Republic of Estonia, as well as on writing and implementing international educational projects together with the College of the Penitentiary Service of the Estonian Academy of Security Sciences;

– international training of representatives of the Academy in penal institutions of the Republic of Estonia and the Estonian Academy of Security Sciences;

– reaching agreements on further cooperation with the State Probation Service of the Republic of Latvia, as well as with Liepaja University;

– participation of scientific and pedagogical as well as pedagogical staff of the Academy in a two-day training by experts of the United Nations UNODC mission on familiarization with positive practices of compliance with international standards, principles and recommendations in the field of execution of punishments, in particular the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (Nelson Mandela Rules).

In 2023, the necessary documents for functioning of the profile of the Academy on the Funding & Tenders Opportunities application portal and for the profile of the authorized person (LEAR) were collected, executed and uploaded. The specified profiles received the "Validated" status. This gave the Academy the opportunity to independently develop and submit international projects within the framework of the Erasmus+ Jean Monnet Module program to the European Commission.

In 2023, as a partner, the Academy joined the UNODC project of international technical assistance "Penitentiary Assistance in response to the Armed Conflict and Emergency Needs in Ukraine (PACE.UA Programme), Phase 1" and the Council of Europe project "Towards more humane detention conditions and reduced reoffending in Ukraine" (DECOPRIS).

The joint action plan for the implementation of the PACE.UA Program defines the following goals:

– bringing the activities of the State Criminal and Executive Service of Ukraine to international and European standards for the treatment of prisoners;

– strengthening the institutional stability of the State Criminal and Executive Service of Ukraine to proactively address and quickly respond to existing and potential future disruptions and other emergency situations in prisons.

The PACE.UA Program will contribute to the continuation of the institutional reform of the penitentiary sphere of Ukraine, the development of technical and security capabilities of the designated prisons, will provide appropriate expert support, both in the

field of personnel training, and aimed at the development of rehabilitation and resocialization programs for prisoners, with the aim of increasing efficiency management and enforcement of human rights.

As part of the implementation of the DECOPRIS project, the development of an online course on dynamic security for penitentiary staff and the possibility of its launch on the basis of the Academy is underway.

To date, the Academy has sixty formalized partnerships: fifty-two at the national level and eight at the international level. Thirty-seven contracts were concluded during 2023–2024, six of which are international.

The Academy plans to further develop the direction of international cooperation. There are the following perspectives:

– strengthening of international grant activities and fundraising;

– establishment of cooperation with international institutions providing educational services in a related field;

– organization of educational visits to foreign bodies and institutions of the penitentiary system, national and international organizations;

– organization of teachers' internships;

– deepening of international scientific partnership in projects of the "Erasmus+" program;

– deepening cooperation with the European Penitentiary Training Academies Network (EPTA).

СЕКЦІЯ 1
ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ В ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Петро Алексейчик,
слухач 2-го курсу магістратури
Західноукраїнського національного університету;
Віктор Білоус,
студент 2-го курсу магістратури
Західноукраїнського національного університету;
науковий керівник: ***Тетяна Савонік,***
викладач кафедри фундаментальних
та спеціальних дисциплін
Нововолинського навчально-наукового
інституту економіки та менеджменту
Західноукраїнського національного університету

МОДЕЛЮВАННЯ ЗМІН КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ ЗА УМОВ ВІЙНИ

Аналіз динаміки конкурентоспроможності українських підприємств у період війни є ключовим для розуміння економічних ризиків та можливостей, пов'язаних з конфліктом. Це допомагає бізнес-лідерам та інвесторам розробити стратегії для успішного ведення бізнесу в умовах воєнного конфлікту.

Примусові переселення, введення додаткових мит та обмежень на торгівлю і пересування товарів, руйнування транспортної та енергетичної інфраструктури – лише частина проблем, з якими стикаються підприємства під час війни. Водночас ті, хто вміють адаптуватися та пропонувати необхідні в таких умовах товари та послуги, можуть продовжувати успішну діяльність, як це демонструють приклади з лютого 2022 року.

Зрозуміло, що Україна прагне відстояти свою свободу та незалежність, повернути втрачені території та відновити економіку у відповідності з Конституційним ладом і законністю. Однак, на жаль, на економічний розвиток впливають не лише класичні фактори воєнного стану. Значний негативний вплив здійснює також держава через численні обмеження, надмірну

централізацію та жорстку фіскальну політику, що заважає розвитку бізнесу.

Отже, кількісний аналіз та моделювання процесів, що стосуються розвитку українського бізнесу під час війни з урахуванням різноманітних чинників, є вкрай актуальним завданням.

Так, з осені 2020 року в Україні проводили системні дослідження активності національного бізнесу. Визначення індексу UBI, який характеризує бізнес-активність, а відповідно і конкурентоспроможність (рис. 1), базувалося на даних [1; 2; 3] і здійснювалося з різною періодичністю. Найщільніші розрахунки проводили восени 2020 року для аналізу виходу з пандемії, а також з травня 2022 року по січень 2023 року з метою визначення стану і потреб бізнесу в умовах війни.

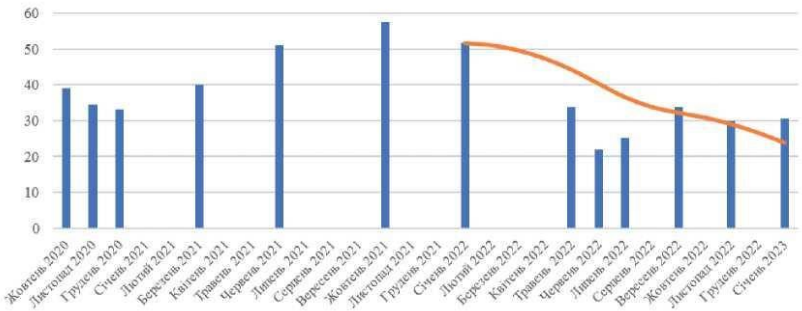

Рис. 1. Порівняння емпіричних даних щодо індексу бізнес-активності за результатами моделювання на основі агрегованої моделі бізнес-активності [1; 2; 3]

Станом на вересень 2022 року було оприлюднено детальні секторальні дані щодо індексу UBI за різними галузями [4]. Примітною особливістю є те, що восени 2020 року, попри очікування зростання економічної активності після карантину, спостерігалося її зниження. Це, ймовірно, призвело до політичного вирішення про менш часті розрахунки індексу на квартальній основі у 2021 році.

На противагу цьому восени 2022 року, незважаючи на очікуване подальше (і навіть катастрофічне) зниження індексу через наслідки війни, відтік робочої сили та руйнування інфраструктури,

спостерігалася несподівана зворотна тенденція. Індекс UBI у вересні 2022 року досяг 33,9 % [2], що навіть вище, ніж у грудні 2020 року, коли очікувалося відновлення економіки після пандемії.

У листопаді 2022 року респонденти знову визначали перелік основних проблем, які заважають відновлювати та розвивати бізнес [2]. Загалом в опитуванні взяли участь 504 підприємства. Список проблем охоплював 24 позиції.

Ієрархічна кластеризація цього переліку (табл. 1) показала, що до першого кластера (найвпливовіших чинників) належать непередбачуваність ситуації та недостатній платоспроможний попит на внутрішньому ринку, які мають важливість близько 40 %. Другий кластер охоплює проблеми, пов'язані з непередбачуваними діями держави, що можуть погіршити стан бізнесу, з важливістю 28 %.

Таблиця 1

Рейтинг проблем бізнесу під час війни за підсумками 2022 р. [2]

№ з/п	Характер проблеми	Прийнятний рівень важливості, %	Кластер
1	Непрогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку	44,20	1
2	Відсутність достатнього капіталу	42,10	1
3	Відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів на внутрішньому ринку	39,50	1
4	Непередбачувані дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу	28,00	2
5	Недоступність кредитних коштів, у тому числі – програми 5–7–9-й т. ін.	26,00	2
6	Недоступність грантових програм, які оголошені урядом	23,40	2
7	Високі податки та збори	21,20	2
8	Перешкоди з боку регуляторних та/чи фіскальних органів, у тому числі податкової адміністрації	21,20	2
9	Демпінг конкурентів, у цілому зниження прибутковості на ринку	17,50	3
10	Відсутність достатньої кількості кваліфікованих працівників	15,30	3
11	Клієнти (або роздрібні мережі) не розраховуються (вчасно або в принципі)	14,30	3
12	Відсутність необхідної підтримки на рівні України (в межах повноважень уряду)	13,90	3
13	Втома власника та/або керівного персоналу	13,50	3

14	Недобросовісна конкуренція	12,90	3
15	Відсутність необхідного обладнання	12,50	3
16	Зруйнованість ланцюгів постачання	12,10	3
17	Неефективна, довга, дорога логістика	11,50	3
18	Відсутність замовлень на зовнішніх ринках або експертизи в експорті	11,50	3
19	Недостатня підтримка держави в розвитку експорту	9,30	4
20	Відсутність необхідної підтримки бізнесу на рівні громад у межах їх повноважень	9,10	4
21	Відсутність необхідної сировини, матеріалів та ін.	7,90	4
22	Недоступність даних, знань (де кращий бізнес-клімат та можливості, як шукати партнерів тощо)	7,30	4
23	Фокусування уваги, ресурсів на допомозі ЗСУ, силам ТрО тощо	7,10	4
24	Застаріла бізнес-модель	5,60	4

Досить красномовним є той факт, що перелік проблем, які наведено у табл. 1, принципово не змінився з початком війни.

Так, у процесі дослідження сумарного впливу несприятливих факторів на конкурентоспроможність українського бізнесу, нами зроблено висновок, шо перелік проблем, які заважають розвитку українського бізнесу, з початком війни принципово не змінився. Проте, незважаючи на воєнний стан, вимушену релокацію виробничих потужностей та негативні тенденції в міграції робочої сили, підприємці більше побоюються негативного впливу держави. Це є дуже небезпечним явищем, адже високий рейтинг таких факторів вказує на негативну роль держави.

Список використаних джерел

1. Дія. Бізнес. *Презентація результатів дослідження Ukrainian Business index.* 2021. URL: https://export.gov.ua/news/3145-ukrainian_ business_ index_report.

2. Дія. Бізнес. *Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування в листопаді 2022 року.* 2022. URL: https://business.diia.gov.ua /cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vrjni-rezultati-opituvanna-v-listopadi-2022-roku.

3. Дія. Бізнес. *Стан та потреби бізнесу в Україні: секторальний розріз, вересень 2022.* 2022. URL: https://business.diia.gov.ua/cases/ novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-ukraini-sektoralnij-rozriz-veresen-2022.

4. Центр розвитку інновацій. *Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування в січні 2023року.* Retrieved March 2023. URL: https:// cid.center/the-state-and-needs-of-business-at-war-results-of-the-january-2023-survey/.

Лілія Балаш,
кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри права та менеджменту
у сфері цивільного захисту
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності;
Андрій Саміло,
кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри права та менеджменту
у сфері цивільного захисту,
полковник служби цивільного захисту
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності;
Ілля Садолінський,
курсант третього курсу факультету
пожежної та техногенної безпеки
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

РОЛЬ БІЗНЕСУ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ В ПІДТРИМЦІ ТРУДОВИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Побутує обґрунтоване визнання того, що бізнес має значний і позитивний вплив на реалізацію прав людини. Компанії створюють можливості для працевлаштування та розвитку професійних навичок, що своєю чергою забезпечують реалізацію права на працю з адекватною винагородою і гарантують гідний рівень життя. Податки, які сплачуються підприємствами, застосовуються для розв'язання важливих соціальних проблем, зокрема у сферах охорони здоров'я, освіти та житлового будівництва. У сучасних бізнес-реаліях забезпечення прав людини стає не лише моральним зобов'язанням, а й стратегічною візією підприємства. Запровадження корпоративних стандартів, які гарантують дотримання прав працівників, стає елементом управлінської політики. Керівництво має встановити чіткі правила, які регулюють відносини з працівниками, захищаючи їх від дискримінації, зловживання та порушення прав. Проте варто зауважити, що діяльність бізнесу також може порушувати права людини. Наприклад, підприємство може вдаватися до примусової

праці, дискримінувати співробітників, порушувати приватність споживачів або будувати навколишнє середовище. Розвиток соціальної відповідальності бізнесу набуває особливого значення. Це впровадження етичних практик у стосунках із працівниками, клієнтами та громадою. Бізнес, який виявляє соціальну відповідальність, стає прикладом для дослідження, що позитивно впливає на його репутацію. Підприємства повинні активніше співпрацювати з місцевими громадами, підтримувати соціальні ініціативи та брати участь у розв'язанні соціальних проблем. У підсумку, правовий менеджмент, орієнтований на підтримку та активну соціальну відповідальність, не лише зміцнює позиції підприємства на ринку, але й сприяє формуванню більш справедливого та стійкого суспільства. У часи кризи менеджери повинні стати не лише лідерами, але й справжніми представниками змін, які здатні покращити не лише бізнес-процеси, а й життя людей навколо. З початку повномасштабної війни сфера трудового права в Україні зазнала значних змін. Верховна Рада України суттєво оновила трудове законодавство, реформувавши основні аспекти трудових відносин. Також було внесені поправки до Кодексу законів про працю (КЗпП), а також ухвалено нові закони, серед яких особливу роль відіграють закони «Про роль організації трудових відносин в умовах воєнного стану» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин». Війна спричинила структурну перебудову як приватного, так і державного секторів, що супроводжується скороченням кадрів та зміною функцій. За майже три роки війни ринок праці України відчутно послабився. Безробіття в країні зростає, а кадрова криза ускладнюється через те, що багато фахівців високої кваліфікації виїжджають за кордон у пошуках безпеки та кращих можливостей. У часі кризи менеджмент підприємств опиниться перед викликами, які вимагають швидкої адаптації до нових умов. В умовах невизначеності та нестабільності компанія повинна впроваджувати стратегії, які не тільки зберігають команди, але й активно підвищують мотивацію працівників. Лідери повинні стати не лише керівниками, а й справжньою підтримкою для своїх співробітників, враховуючи їхні потреби та переживання. Відкрита комунікація – один із

залишків інструментів, які не можуть залишитися на плаву в буремні роки. Керівництво має бути готовим до чесного діалогу з працівниками, забезпечуючи прозорість інформації щодо ситуації в компанії. Це лише знижує рівень тривоги серед працівників і водночас формує довіру до керівництва. Співробітники, які вважають, що їхні думки і переживання є важливими, залишаються більш залученими та вмотивованими, що позитивно впливає на продуктивність праці.

Крім того, необхідно розробити програми підтримки для співробітників, які залишаються в Україні, зокрема, надання психологічної допомоги та можливостей для розвитку нових навичок. Психологічна підтримка може містити в собі консультації з фахівцями, які ефективно допоможуть працівникам впоратися з емоційним тягарем, викликаним кризою. Розвиток нових навичок, своєю чергою, відкриває нові горизонти для працівників, надаючи їм можливість адаптуватися до змінюваного ринку праці. Це не тільки зберігає цінний людський капітал, а й сприяє створенню більш стійкої та ефективної команди.

На рисунку 1 показано взаємозв’язок між правами людини, соціальною відповідальністю і менеджментом. Кожне коло підкреслює ключові елементи, які пов'язані з цими концепціями.

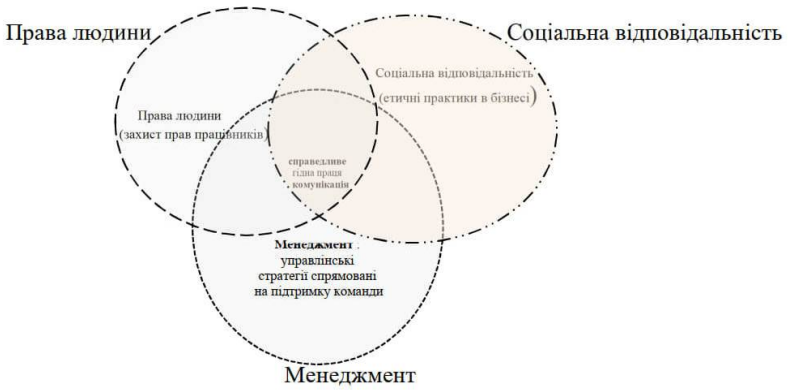

Рис. 1. Управління в умовах війни: ключові перетини
** Власні узагальнення*

В умовах війни в Україні менеджменту підприємств належить низка викликів, пов'язаних із захистом прав людини, адаптацією трудових відносин і підтримкою персоналу.

Успішна реалізація цих завдань вимагає від керівників не лише професійних навичок, а й чутливості до потреб своїх співробітників.

Список використаних джерел

1. Анощенко Д. В. Національна безпека України: нові виклики та роль бізнесу. *Український журнал безпеки*. 2023. № 4. С. 34–39.

2. Михалюк Н., Балаш Л., Гринишин Г., Бінерт О. Вплив економічної культури на розвиток організаційних структур і бізнесу. *Аграрна економіка*. 2016. № 5. С. 34–42.

3. Гнатенко Л. В. Соціальні інновації як інструмент розвитку корпоративної відповідальності. Харків : ХНУ, 2020. 150 с.

4. Кравець В. І. Корпоративна соціальна відповідальність: теорія та практика. Київ : КНЕУ, 2021. 280 с.

5. Коваленко С. О. Взаємозв'язок між корпоративною соціальною відповідальністю та економічною безпекою підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2023. Т. 33. № 1. С. 56–62.

6. Шевченко А. В. Корпоративна відповідальність і національна безпека України: сучасні виклики. *Економіка і суспільство*. 2023. Вип. 42. С. 89–94.

Віктор Білоус,
слухач 2-го курсу магістратури
Західноукраїнського національного університету;
Дмитро Целіщев,
студент 2-го курсу магістратури
Західноукраїнського національного університету;
науковий керівник: *Тетяна Савонік,*
викладач кафедри фундаментальних
та спеціальних дисциплін Нововолинського навчально-наукового
інституту економіки та менеджменту
Західноукраїнського національного університету

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Туризм є одним з основних секторів української економіки. Однак туристичний ринок є дуже вразливим до різних кризових явищ, зокрема стихійного лиха, епідемії, соціально-економічних

та політичних криз, а також збройних конфліктів, що призводять до нестабільності в країні [1].

Проте, незважаючи на триваючі воєнні дії та обмеження, введені в багатьох областях нашої країни, туристичний сектор продовжує працювати в безпечних районах, де немає активних бойових дій. Однак туристична діяльність під час війни має свої проблеми, зокрема в галузі оподаткування.

Тому вважаємо за необхідне виокремити основні проблеми оподаткування підприємств туристичної галузі в Україні. Серед них можна виділити кілька основних груп: визначення бази оподаткування, рекреаційна проблема, визначення оптимальної податкової ставки, проблема збільшення вартості туристичної послуги, проблема державного врядування в галузі туризму, тіньова економіка, інформаційна проблема [4].

1. Проблема бази оподаткування. Відмінності в базі оподаткування для туроператорів і турагентів створюють труднощі у визначенні об'єкта для моделювання.

2. Рекреаційні виклики. Сюди входять раціональне використання природних ресурсів, ефективне планування часу та розвиток духовних цінностей людини. Туристична галузь, будучи споживачем природно-рекреаційних ресурсів, збільшує навантаження на довкілля, але водночас зацікавлена у його збереженні для підтримки попиту та розвитку туристичних послуг. Тому при розбудові туристичних об'єктів важливо враховувати екологічні ризики та вплив на навколишнє середовище. Питання екологічної та культурної освіти, розвиток безвідходного виробництва й утилізація сміття також є важливими аспектами відповідального ставлення до природи.

Часто належні стратегії управління природними ресурсами не розробляються, особливо на початкових етапах розвитку туризму, що створює загрозу для екологічної безпеки. Два основні інструменти, які допомагають розв'язати цю проблему, – це регулювання в'їзду туристів і оподаткування.

Податкова ставка має покривати державні витрати на збереження навколишнього середовища та підтримку високих стандартів у сферах охорони здоров'я і харчування. Однак вона не повинна бути настільки високою, щоб стримувати попит на ту-

ристичні послуги та знижувати привабливість країни для туристів [4].

Розвиток туризму призвів до того, що дедалі більше куточків нашої планети стають курортами та туристичними центрами, а немасові туристичні об'єкти залишаються в меншості. Туризм, орієнтуючись на масовість і стандартизацію, впливає на національні культури, поступово змінюючи їх самобутність. Наприклад, нав'язування стандартів масового туризму, таких як «фастфуд», розмиває культурну унікальність, тому варто поспішати подорожувати. У сучасному світі важливо зберігати культурну спадщину, водночас ставлячись із розумінням і толерантністю до різних світоглядів.

3. Зниження податкових ставок у туристичному секторі залишить більше коштів у розпорядженні підприємств, що дозволить їм покращити обслуговування, інфраструктуру та розробляти нові туристичні маршрути. Однак важливо, щоб це не зменшило бюджетні надходження.

Для моделювання залежності між податковою базою і податковими надходженнями використовують криву Лаффера [4]. Її економічний зміст полягає в тому, що зростання податкового навантаження сприяє збільшенню доходів держави лише до певної межі; після цього точка надмірного оподаткування призводить до зниження обсягів національного виробництва, що оподатковується. У разі перевищення цієї межі податки почнуть зменшувати бюджетні доходи. Існує також інша модель, яка визначає, за яких умов зниження податкового тиску для юридичних осіб може призвести до зростання податкових надходжень або як мінімум до компенсації податкових втрат. Проте обмеженість статистичних даних ускладнює точне моделювання кривої.

4. Проблема зростання вартості туристичних послуг. Врахування витрат на рекламу щодо собівартості конкретних послуг, у тому числі й податку на рекламу, який сплачується кожним економічним агентом, що співпрацює з туроператором, призводить до підвищення вартості туристичного продукту. Створення туристичного кластера, який виробляв би готовий туристичний продукт і самостійно представляв його туристу,

допоможе організувати єдину рекламну кампанію на весь продукт, знижуючи таким чином кінцеву вартість послуг.

5. Проблема державного управління. В Україні розвиток туризму розглядається як один із шляхів покращення соціально-економічного стану як держави в цілому, так і її регіонів [5]. Проте високі обов'язкові податкові ставки та консервативна бюрократія створюють бар'єри для внутрішнього туризму. Якщо туризм визнано стратегічним напрямом розвитку економіки, усі рівні влади повинні сприяти його розширенню.

Отже, важливим завданням для України є розробка податкової системи, яка сприятиме розвитку туризму, залученню інвестицій у регіони та забезпеченню бюджетних надходжень, що дозволить інвестувати у відновлення та збереження природних ресурсів.

6. Детінізація туристичної галузі. Однією з ключових проблем залишається виведення галузі з тіні: легалізація зайнятості, уникнення розміщення туристів без сплати курортного збору та податку на доходи фізичних осіб [3].

Для оцінки обсягів тіньової економіки розглядаються три методи розрахунку, однак наголошується на їх умовності та доцільності комбінування. Проблема ухилення від сплати податків демонструється через модель раціонального вибору споживача [2].

7. Проблема своєчасної обробки інформаційних потоків є ключовою для формування довіри платників податків до дій держави. Інформаційна відкритість щодо обґрунтованості податкових ставок, громадський контроль ефективності роботи влади, прозорість збору й розподілу бюджетних коштів, що висвітлюється у ЗМІ, сприяють зміцненню довіри та підвищують усвідомлення громадянами важливості своєчасної сплати податків, що підвищує ефективність роботи держави.

Проблеми оподаткування в туристичному секторі України породжують специфічні труднощі моделювання, з якими стикаються при їх розв'язанні. Розглянемо основні проблеми системи оподаткування туристичного бізнесу та пов'язані з ними труднощі математичного моделювання (табл. 1).

Таблиця 1

Проблеми системи оподаткування туристичного бізнесу та проблеми математичного моделювання [4]

Проблеми системи оподаткування туристичного бізнесу	**Проблеми моделювання системи оподаткування туристичного бізнесу**	**Математичні методи і моделі**
Визначення бази оподаткування	Визначення об'єкта моделювання	Експертний метод, логіко- семантичний, системний аналіз
Рекреаційна	Оптимального співвідношення між навантаженням на природне середовище і туристичним потоком	Моделі оптимізації, когнітивне моделювання
Високі податкові ставки	Визначення оптимальної податкової ставки	Крива Лаффера, моделі оптимізації
Проблема збільшення вартості туристичної послуги	Визначення частки податку у вартості туристичної послуги	Модель формування туристичного кластера
Проблема державного врядування	Визначення пріоритетної податкової політики, структури податків у тургалузі	Статистичні моделі, метод аналізу ієрархій
Тіньова економіка	Розрахунок обсягів тіньової економіки	Метод сталих взаємозв'язків, метод Гутмана, експрес-метод, модель раціонального вибору платника податків
Інформаційна	Своєчасна обробка інформаційних потоків	Математичні моделі інформаційних потоків

Отже, туристична галузь є важливим джерелом податкових надходжень для країн по всьому світу, а вдосконалення систем оподаткування туризму може допомогти стимулювати місцевий економічний розвиток. Проте позитивних наслідків можна досягнути лише під час розв’язання нагальних проблем оподаткування, зокрема й туристичного бізнесу.

Список використаних джерел

1.Зарубіна А. В., Сіра Е. О., Демчук Л. І. Особливості туризму в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство.* 2022. Вип. 41. URL: file:///C:/Users/Tetyana/Downloads/1543%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1481-1-10-20220822%20(1).pdf.

2.Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки : наказ Міністерства економіки України від 18.02.2009. № 123. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0123665-09#Text.

3.Семібратова Я. Г., Іванченко Г. Ф. Методи оцінки тіньової економіки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2016. Вип. 6. Ч. 3. С. 27–31.

4.Стець О. В., Зубик А. О. Моделювання впливу динаміки зміни податкових ставок на доходи державного бюджету країни. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8453.

5.Царук В. В. Туризм в Україні в уковах воєнного стану – проблеми відновлення та пошук нових поделей управління. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування.* 2023. № 4. С. 15–24. URL: https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2023.4.3.

Неля Керноз,
старший викладач кафедри публічного та приватного права
Національного університету «Чернігівська політехніка»;
Вікторія Крижанівська,
здобувачка вищої освіти 2-го курсу
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ВІЙСЬКОВО-ЦИВІЛЬНІ АДМІНІСТРАЦІЇ ТА ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМНІСТЬ СТАТУСУ

Конституційні засади захисту суверенітету, територіальної цілісності, забезпечення економічної та інформаційної безпеки України у разі загрози нападу чи небезпеки державній незалежності проголошені в ст. ст. 1, 2, 8, 17, 85, 106, 107 Основного Закону держави [1].

Запровадження нових механізмів державного управління та координації з елементами військової організації управління в Україні, а саме військово-цивільних адміністрацій (далі – ВЦА), були тимчасово вимушеними заходами «для забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі відсічі збройної агресії» [2], спочатку на Сході держави, а на сьогодні військові адміністрації (далі – ВА) через повномасштабне вторгнення рф з 24.02.2022 року для збереження суверенітету на всій території держави. У своїй діяльності, крім спеціальних законів України: «Про військово-цивільні адміністрації» від 03.02.2015

року № 141-VIII (далі – Закон № 141-VIII) [2], «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015. № 389-VIII (далі – Закон № 389-VIII) [3] щодо ВА, мають керуватися і іншими законами України: «Про оборону України», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про критичну інфраструктуру», «Про боротьбу з тероризмом», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про запобігання корупції», «Про заходи, спрямовані на врегулювання заборгованості теплопостачальних та теплогенеруючих організацій та підприємств централізованого водопостачання і водовідведення», «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

Ухвалення законів України № 141-VIII та № 389-VIII неоднозначно та проблемно врегульовували діяльність ВЦА й ВА, що не відповідало конституційним положенням ст. ст. 85, 92, 118, 119, 106, 107, 141, 142, 144 Основного Закону щодо повноважень органів державної влади: місцевих державних адміністрацій (далі – МДА), органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) на предмет неузгодженості з їхнім статусом. Для срощенного сприйняття хронології законодавчої регламентації статусу ВЦА й ВА пропонуємо табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця статусу ВЦА, ВА за законодавством України

Військово-цивільні адміністрації (ВЦА) [2]	**Військові адміністрації (ВА)** [3]
Статус	
тимчасові державні органи, призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, що діють *на територіях,*	
Донецької та Луганської областей у складі Антитерористичного центру при СБУ для забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії диверсійним виявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи *в районі проведення АТО* (ст. 1).	*на яких введено воєнний стан,* для забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури (з 15.12.2021), охорони прав, свобод і законних

Принагідно звернути увагу, що статус ВЦА лише у ст. 1 Закону № 141-VIII зазнавав змін 4 рази, зокрема: з 20.02.2016: ВЦА району, області …здійснюють на відповідній території повноваження районних, обласних рад, державних адміністрацій та інші повноваження № 995-VIII від 04.02.2016; з 24.02.2018: ВЦА з конкретизацією у селах, селищах, містах, районах та областях…; з 14.01.2021: ВЦА населених пунктів [2].	інтересів громадян (ч. 1 ст. 4); у районі, області ВА утворюються у разі: 1) нескликання сесії відповідно районної, обласної ради у встановлені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» строки; 2) припинення повноважень згідно із законом; 3) для здійснення керівництва у сфері забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку. *У разі ухвалення рішення про утворення цих ВА їхнього статусу набувають відповідно державні адміністрації*, а голови цих державних адміністрацій набувають статусу начальників відповідних ВА (ч. 4 ст. 4) [3].
Підстави припинення	
З 24.02.2018 р. повноваження ВЦА припиняються згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану»: у зв'язку з утворенням ВА населених пунктів повноваження ВЦА цих населених пунктів припиняються з дня початку здійснення відповідною ВА своїх повноважень; у разі утворення районних, обласних ВА у день набрання чинності актом Президента України про їх утворення припиняються повноваження відповідних ВЦА (ч. 9 ст. 4) [3].	здійснюють свої повноваження протягом дії воєнного стану та 30 днів після його припинення (після закінчення строку, на який його було введено) чи скасування (Президентом України за умови усунення загрози нападу чи небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності на всій території України або в окремих її місцевостях з негайним оголошенням у медіа) (ч. 8 ст. 4, ст. 7) [3].
Повноваження	
понад 52 за ст. 4 Закон № 141-VIII [2]	понад 47 за ст. 15 Закон № 389-VIII [3]

Поєднання у правовому статусі ВА як елементів правового статусу державних органів, так і елементів правового статусу ОМС є суперечливим. Зауважимо, що Конституція України взагалі не передбачає можливості тимчасового припинення повноважень органів / посадових осіб МДА, ОМС з передачею їхніх повноважень будь-яким іншим органам.

Загалом, як бачимо, ВЦА є попередником ВА. Сутність проблематики полягає в недосконалому законодавчому врегулюванні, що породжує правові прогалини **з діяльністю ОМС**,

фінансовим контролем, зловживанням владою. Одна з проблем полягає в тому, що ВА стають інструментом централізації влади, усуваючи від управління місцеві ради, що викликає обурення громадян місцевих громад. Здебільшого ВА залишають громади поза реформами децентралізації, що негативно впливає на розвиток регіонів. Законодавче врегулювання ВА та ВЦА є важливим для збереження прав місцевого самоврядування та уникнення дублювання функцій. До прикладу соцопитування, яке проводила у Чернігові група «Рейтинг» з 11 по 20 жовтня 2024 р., показують результати, що 71 % чернігівців заявили, що військова адміністрація в Чернігові має бути ліквідована, а 84 % – що питаннями життєзабезпечення міста має повністю опікуватись обрана міська рада [4].

Також щодо питання фінансового управління: безпрецедентно необмежені повноваження щодо розпорядження бюджетними коштами начальником ВА відповідно до п. 4 ч. 7 ст. 15 Закону № **389-VIII** створюють ризики щодо принципу прозорості та ефективності використання фінансів. Відсутність механізмів контролю з боку місцевих громад може призводити до корупції і зловживань. Разом з тим зазначений Закон не передбачає механізму контролю за реалізацією повноважень ВА (обсяг яких нараховується понад 47) та актами начальника ВА.

Щодо питання належного функціонування ВЦА та ВА в контексті забезпечення безпеки, правопорядку та захисту прав громадян через неналежне дотримання законів під час виконання, зокрема: трагедія в Чернігові 19.08.2023, коли внаслідок ракетної атаки загинули цивільні жителі під час проведення проблемно санкціонованого заходу в центрі міста, що свідчить про проблеми та недбалість в організації заходів безпеки під час воєнного стану. Відсутність чіткої інформації про погодження свідчить про можливі недоліки в процедурі узгодження та контролю за проведенням масових заходів. Важливим є не лише законодавче регулювання функцій, повноважень ВЦА та ВА, але й забезпечення їхньої відповідальності за ухвалення рішень, що суперечать безпеці [6].

Отже, ВА за правовою природою мають відмінну від ОМС діяльність, оскільки не є виявом функціонування місцевої демо-

кратії і не можуть вважатися органами, через які територіальні громади здійснюють місцеве самоврядування. Для здійснення апаратом держави управлінських завдань в умовах воєнного стану мають розподілятись відповідним чином повноваження ОДВ, а не наділенням одних органів / посадових осіб правовим статусом інших органів / посадових осіб. Неузгодженості між функціонуванням ВА і ВЦА, а також недостатня чіткість у розмежуванні повноважень органів на місцях створюють перешкоди для ефективного публічного управління.

Уявляється можливим констатувати: неоднозначність тлумачення положень досліджуваних законів України № 141-VIII та № 389-VIII, що не відповідає положенням ст. 34 Закону України «Про правотворчу діяльність» щодо їх розуміння в контексті недотримання пріоритетних засад Основного Закону України та узгодженості з нормативно-правовими актами рівної юридичної сили, тому необхідно усунути правові прогалини шляхом приведення національного законодавства у відповідність до положень Конституції України.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01. 2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 07.11.2024).

2. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 03.02.2015. № 141-VIII. Дата оновлення: 18.05.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws /show/141-19#Text (дата звернення: 07.11.2024).

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Дата оновлення: 27.07.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws /show/389-19#Text (дата звернення: 07.11.2024).

4. Суспільно-політичні настрої мешканців Чернігова. Соціологічна група Рейтинг. URL: https://ratinggroup.ua/research/regions/suspilno-politichni-nastroyi-meshkanciv-chernigova-11-20-zhovtnya-2024-roku.html (дата звернення: 07.11.2024).

5. Крижева Т. Виставка дронів у центрі Чернігова: з ким погоджували захід в драмтеатрі, куди прилетіла російська ракета / Суспільне Чернігів. URL: https://suspilne.media/chernihiv/554407-vistavka-droniv-u-centri-cernigova-z-kim-pogodzuvali-zahid-v-dramteatri-kudi-priletila-rosijska-raketa/ (дата звернення: 07.11.2024).

Олександр Корнієнко,
аспірант кафедри глобальної та національної безпеки
Навчально-наукового інституту
публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Умови глобальної нестабільності є складним і багатовимірним явищем, яке може виникати внаслідок геополітичних конфліктів, економічної кризи, екологічної кризи тощо. Такі умови призводять до погіршення рівня життя, зростання безробіття і бідності, зниження якості життя, падіння рівня економічної безпеки держави. Тобто про існування глобальної нестабільності свідчить наявність геополітичної напруженості, глибокої економічної кризи, соціальні протести, збройні конфлікти, міграційні потоки, загрози глобальній безпеці.

Зауважимо, що на початку повномасштабного вторгнення економічну безпеку України значною мірою забезпечували довоєнні резерви та запас міцності, а також швидка консолідація суспільства на регіональному і місцевому рівнях. Значну роль відіграли самоорганізація та згуртованість українців перед екзистенційною загрозою російської агресії в поєднанні з безпрецедентною міжнародною підтримкою.

Оскільки російська агресія перетворилася на тривалу війну на виснаження, безпосередній вплив воєнних операцій був закріплений навмисними атаками на критично важливу інфраструктуру, виснаженням фінансових резервів як фізичних осіб, так і підприємств, а також загостренням існуючих економічних диспропорцій, характерних для цієї фази. Крім того, агресори застосували низку гібридних засобів впливу, що створило значну кількість ризиків. Ці потенційні ризики містять:

– збільшення частки біженців війни, які вирішили не повертатися до країни;

– зниження довіри до органів державної влади, зокрема у фіскальній сфері;

– зниження спроможності бюджетної системи фінансувати

заплановані витрати; постійне зниження конкурентоспроможності українських виробників через тривале недоінвестування, зупинку інновацій та зростання надлишкових витрат;

– приплив імпортних споживчих і промислових товарів через придушення внутрішніх виробничих потужностей;

– посилення негативних екологічних наслідків війни;

– погіршення спроможності економіки забезпечити продовольчу безпеку внаслідок негативних процесів в аграрному секторі та зниження ефективності продовольчої інфраструктури, що призводить до негативних соціальних наслідків [1].

Оскільки Україна є головним експортером сільськогосподарської продукції, то існуючі наслідки війни негативно впливають на нестабільність у сферах енергетики та продовольчої безпеки в інших країн світу. Зазначене призводить до проблем у виробництві та експорті сільськогосподарської продукції, прискорення зростання цін в імпортозалежних країнах.

Тому зниження ризику глобальної нестабільності та розвиток механізмів протидії вищезазначеним викликам є важливим завданням для міжнародного співтовариства і окремих держав. Важливою частиною таких заходів має бути глобальна співпраця та координація зусиль міжнародних співтовариств для протидії глобальній нестабільності. Наприклад, у Європейському Союзі термін «економічна безпека» означає об’єднання в світової економічної системи задля зміцнення економіки країн-союзників через інтеграцію та активну політику сусідства

Зауважимо, що державна програма економічної безпеки реалізується насамперед через закони регулювання найважливіших сфер ринкової діяльності. Економічну безпеку будь-якої країни, на нашу думку, можна описати за допомогою такого набору критеріїв:

– залежність економіки від енергоресурсів і цін;

– політичний статус країни на світовій арені;

– рівень розвитку галузі;

– рівень розвитку агробізнесу;

– рівень зайнятості та безробіття;

– рівень розвитку інноваційної складової та інноваційної технології;

– рівень імпортозаміщення;

– рівень розвитку сусідніх країн.

Нові умови існування світу ставлять перед країнами нові виклики, які потребують обґрунтованого рішення. Тобто на сучасному етапі необхідним є пошук обґрунтованих рішень, за допомогою яких можна мінімізувати ризики та загрози та уникнути небезпеки.

На нашу думку, серед обґрунтованих рішень, які будуть сприяти зміцненню економічної безпеки, можна виділити такі: уточнення переліку показників, що відображають рівень економічної безпеки країни; розвиток інструментів, які дозволять порівняти отримані показники з аналогічними показниками попередніх періодів, або з їх довідковими значеннями, а також з даними, на які посилаються інші країни; розробка модернізованого механізму використання потенціалу міжнародних організацій та альянсів; здійснення структурних і якісних змін в органах виконавчої влади на федеральному та регіональному рівнях.

На основі аналізу економічної безпеки з точки зору міжнародного досвіду та національних особливостей необхідно підсумувати, що в зарубіжних країнах більшість заходів спрямовано на забезпечення економічної безпеки, тоді як національні програми та концепції спрямовані на вдосконалення ефективності економіки, і водночас вони підтримують існуючий рівень особистої економічної безпеки громадян.

Список використаних джерел

1. Actual chalenges and threats for economic security of Ukraine in conditions of martial law. URL: https://niss.gov.ua/en/publikacii/analitichni-dopovidi/actual-chalenges-and-threats-economic-security-ukraine-conditions.

Анна Куц,
здобувачка вищої освіти І курсу магістратури,
група ЗМПР (АЦЮ - 241)
Національного університету «Чернігівська політехніка»;
науковий керівник: ***Алла Барабаш,***
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ПРИВАТИЗАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ ЯК НАПРЯМ СУЧАСНОЇ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ

Приватизація землі є одним з найважливіших та найскладніших процесів трансформації економіки України. Цей процес має ключове значення для створення ефективного ринку земельних ресурсів і стимулювання розвитку аграрного сектору країни. Земельна реформа продовжує бути одним з найбільш дискусійних та важливих питань економічної політики України. Вона має значний вплив на соціально-економічний розвиток країни, інвестиційну привабливість аграрного сектору і добробут сільського населення.

Згідно зі статтею 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1].

Одним із ключових аспектів приватизації є забезпечення справедливого та прозорого механізму розподілу земельних ресурсів. Дослідження Світового банку показують, що країни з чітко визначеними правами власності на землю демонструють вищі темпи економічного зростання та інвестиційної привабливості [2, с. 240].

Приватизація земель – це комплексний процес, під час якого відбувається зміна форми власності на земельні ділянки. Це містить низку юридичних та організаційних заходів, що здійснюються уповноваженими суб’єктами з метою передачі земель з державної або комунальної власності у приватну. Приватизація означає перехід земельних ділянок від публічних власників, якими є держава або місцеві громади, до приватних осіб – як фізичних, так і юридичних.

Аналіз чинного земельного законодавства дозволяє розглядати приватизацію у двох аспектах: широкому та вузькому, які відповідають оплатній та безоплатній формам передачі земель у приватну власність. У широкому розумінні приватизація – це процес переходу земельних ділянок з державної чи комунальної власності до фізичних або юридичних осіб шляхом укладання відповідних цивільно-правових угод. Натомість вузьке трактування приватизації обмежується безоплатною та одноразовою передачею земельних ділянок державної чи комунальної власності виключно громадянам України.

Цікавими є думки Т. Г. Ковальчук та О. І. Заєць щодо окреслення поняття земельної приватизації. Так, на думку вчених, приватизація земель – це спеціальний різновид земельних процесуальних правовідносин, у яких за допомогою активної діяльності суб'єктів проводиться безоплатна передача земельних ділянок з державної власності у приватну власність громадян та у колективну власність їх об'єднань з метою створення умов для її ефективного використання в результаті здійснення земельної реформи [3, с. 29].

Дослідниця О. С. Дорош акцентує увагу на тому, що «успішна приватизація земель неможлива без створення відповідної нормативно-правової бази та ефективних механізмів контролю» [4, с. 78]. Така нормативно-правова база почала створюватись з ухваленням у березні 1992 року Верховною Радою України двох прогресивних на той час нормативних актів: нової редакції Земельного кодексу і постанови № 2200-XII «Про прискорення земельної реформи і приватизації землі». Ухвалення цих актів дозволило почати процеси приватизації землі в аграрних підприємствах.

Декрет Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 року № 15-92 «Про приватизацію земельних ділянок» встановлював правові засади для приватизації земельних ділянок громадянами України. Цей нормативно-правовий акт визначав процедуру та умови передачі земельних ділянок у приватну власність громадян, які використовували їх для ведення особистого підсобного господарства, будівництва та обслуговування житлового будин-

ку і господарських будівель (присадибна ділянка), садівництва, дачного і гаражного будівництва.

Згідно з Декретом громадяни України мали право на безоплатну передачу їм земельних ділянок у межах норм, встановлених Земельним кодексом України. Нормативний акт також регулював питання оформлення права власності на земельні ділянки, видачі державних актів на право приватної власності на землю. Декрет від 26 грудня 1992 року був одним з перших кроків у напрямку формування приватної власності на землю в Україні та сприяв розвитку ринкових відносин у земельній сфері.

На сьогодні приватизація земельних ділянок регулюється нормами чинного Земельного кодексу України. Відповідно до ч. 3 ст. 116 Земельного кодексу України безоплатна передача земельних ділянок у власність громадян провадиться у разі: (а) приватизації земельних ділянок, які перебувають у користуванні громадян; (б) одержання земельних ділянок внаслідок приватизації державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій; (в) одержання земельних ділянок із земель державної і комунальної власності в межах норм безоплатної приватизації [5].

24 лютого 2022 року через збройну агресію російської федерації в Україні було введено воєнний стан, який триває і досі. Широкомасштабна російсько-українська війна значно позначилася на розвитку держави та всіх аспектах життя українського суспільства. Зокрема, 12 травня 2022 року Верховна Рада ухвалила Закон № 2247-IX, який вніс зміни до регулювання земельних відносин під час воєнного стану. Цей Закон доповнив Земельний кодекс України новими положеннями. Зокрема, у Розділі X «Перехідні положення» з'явився підпункт 5 пункту 27, який запровадив заборону на: безоплатну передачу державних та комунальних земель у приватну власність, видачу дозволів на розробку документації із землеустрою для такої безоплатної передачі, розробку відповідної документації із землеустрою. Положення цього підпункту не поширюються на безоплатну передачу земельних ділянок у приватну власність власникам розташованих на таких земельних ділянках об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд),

а також на безоплатну передачу у приватну власність громадянам України земельних ділянок, переданих у користування до набрання чинності цим Кодексом [6].

Аналізуючи процес приватизації земель у контексті сучасної земельної реформи, можна дійти думки, що цей напрям має значний потенціал для стимулювання економічного розвитку та підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та знаходиться на завершальному етапі. Однак реалізація цього потенціалу залежить від низки факторів, які потребують ретельного розгляду та врахування.

По-перше, важливо зазначити, що приватизація земель не є універсальним рішенням для всіх проблем аграрного сектору. У деяких випадках збереження державної або комунальної власності на певні категорії земель може бути більш доцільним з точки зору забезпечення суспільних інтересів та екологічної безпеки. Тому процес приватизації повинен бути виваженим та диференційованим з урахуванням специфіки різних типів земельних ресурсів.

По-друге, в умовах глобальних кліматичних змін та щораз більшої уваги до питань сталого розвитку процес приватизації земель повинен бути тісно пов'язаний із впровадженням екологічно відповідальних практик землекористування. Це може містити розробку системи стимулів та санкцій для власників земель, які заохочують збереження родючості ґрунтів, біорізноманіття і водних ресурсів.

Характеризуючи приватизацію землі в Україні, слід зазначити, що на сьогодні велика кількість фізичних та юридичних осіб уже реалізували свої права на землю шляхом її приватизації, хоча приватизація продовжує здійснюватись. Так, за даними Київської школи економіки, за II квартал та червень 2024 року було приватизовано 22,5 тис. га землі [7].

Таким чином, приватизація землі як напрям сучасної земельної реформи, перебуваючи на завершальному етапі, створює необхідні передумови для формування ефективної системи земельних відносин в Україні. Успішне завершення цього процесу матиме визначальне значення для подальшого розвитку аграрного сектору та економіки країни в цілому.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

2. Deininger K., Feder G. Land Registration, Governance, and Development: Evidence and Implications for Policy. *The World Bank Research Observer.* 2009. Vol. 24, № 2. P. 233–266.

3. Ковальчук Т., Заєць О. Приватизація земель в Україні: шляхи розв'язання законодавчих колізій. *Право України.* 1999. № 8. С. 28–31.

4. Дорош О. С. Інституційне забезпечення розвитку земельних відносин в аграрній сфері : монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2020. 304 с.

5. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 3–4. Ст. 27.

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 р. № 2247-IX. *Офіційний вісник України.* 2022. № 47. Ст. 2556.

7. Огляд стану земельної реформи / Київська школа економіки. Київ, 2024. 28 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/07/land_review_IIq_ua.pdf (дата звернення: 26.10.2024).

Світлана Назарко,
кандидат економічних наук, доцент,
учений секретар Пенітенціарної академії України;
Світлана Суворова,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та соціальних дисциплін
Пенітенціарної академії України

АНАЛІЗ СТАНУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Конкурентоспроможність України в умовах євроінтеграції залежить від рівня розвитку її людського капіталу, який характеризується якісними та кількісними параметрами, а також забезпеченням сприятливих умов для його формування, розвитку та використання у країні. Людський капітал є домінантою покращення благополуччя суспільства, проте його розвиток вимагає ефективних рішень та комплексного підходу.

Згідно з визначенням Світового банку, поняття «людський капітал (англ. human capital)» охоплює комплексне поєднання знань, вмінь, стану здоров'я та соціального захисту, яке визначає потенціал і можливості людини щодо генерації більшого економічного доходу, сприяє розвитку та збагаченню країни в цілому. У такому контексті це може розглядатися як здатність і готовність до ефективної реабілітації та відновлення країни,

адже воєнні події перенесли акценти у визначенні стратегій розвитку у мирний період [1].

Варто зауважити, що Україна мала значний потенціал висококваліфікованих та професійних кадрів. Проте російська збройна агресія призвела до серйозних втрат людського капіталу України. Держава зазнає втрат у людських ресурсах через масову міграцію, депортацію населення, а також внаслідок загибелі та поранення військових і цивільних осіб. Визначені втрати супроводжуються поглибленням розривів за різними соціальними характеристиками, такими як стать, вік, освіта та професійний рівень.

За результатами дослідження «reSCORE Україна 2023. Індекс SCORE для стійкості, відновлення та відбудови», визначено індекс людського капіталу для відновлення України, який у 2023 році становив 6,4 за десятибальною шкалою. Індекс формується з капіталу здоров'я (6,0), капіталу адаптивності (6,5) та громадського капіталу (6,6) [2].

За даними Міжнародної організації з міграції ООН (МОМ), протягом двох років після повномасштабного вторгнення понад 14 мільйонів мешканців України змушені були залишити свої домівки. З них близько 3,7 мільйона залишаються внутрішньо переміщеними особами, а майже 6,5 мільйона стали біженцями в різних країнах світу. Водночас понад 4,5 мільйона українців уже повернулися додому як з-за кордону, так і з інших регіонів України. За попередніми підрахунками понад 80 % вимушених мігрантів – жінки, третина з яких – віком 25–49 років. Близько 70 % з них мають вищу або незакінчену вищу освіту. Отже, мова йде про економічно активних, освічених жінок репродуктивного віку. Тобто йдеться про реальний і потенційний потенціал держави, який ми можемо втратити [2].

Сучасна хвиля вимушеної української міграції відчутно вплинула на функціонування ринків праці та зайнятості. У цьому контексті важливо враховувати складнощі та загрози, що виникають внаслідок як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, та розглядати стратегії управління ризиками вразливості. Такі стратегії можуть бути як проактивними, спрямованими на зменшення вразливості, так і реактивними, орієнтованими на захист вразливих груп [3]. Серед критичних аспектів, які вимагають

негайної уваги, варто виділити зростання безробіття, погіршення економічного становища населення, скорочення внутрішнього ринку та збільшення навантаження на соціальну інфраструктуру через підтримку внутрішньо переміщених осіб.

Тому важливо враховувати можливе зростання конкуренції на ринку праці та дефіцит кадрових ресурсів, що може виникнути внаслідок релокації бізнесу та міграції висококваліфікованих фахівців за кордон. Крім того, важливо зазначити, що плановані та потенційні впливи збройного конфлікту на соціальну вразливість населення і проблеми збереження та ефективного використання людського капіталу країни призведуть до суттєвих змін у кон'юнктурі, галузевих дисбалансах та регіональних нерівностях, що вимагатимуть комплексної програми заходів для їх розв'язання. Відповідно, необхідна розробка методичних рекомендацій з моніторингу та аналізу проблем соціальної вразливості населення як загалом, так і в аспектах особистого (бідність, фінансова стабільність, медичного забезпечення, житлових умов), сімейного, трудового (працевлаштування, умови праці, безробіття, відносини на роботі) та суспільного життя (система соціального захисту, інфраструктура, економічний розвиток) для обґрунтування якісних і ефективних рішень у рамках державної політики збереження та оптимального використання людського капіталу України [5].

Першочерговим завданням українського уряду після закінчення війни є повернення українських громадян на Батьківщину. Тому суттєвим стає створення ефективної інфраструктури для формування, розвитку та збереження людського капіталу країни, спираючись на інтенсивний підхід до відтворення. Ця мета передбачає поліпшення якісних характеристик капіталу, таких як стан здоров'я, рівень освіти, професійні навички та якість трудового життя [6].

Збереження і розвиток людського капіталу та потенціалу України має стати стратегічним напрямом. Стратегія розвитку людського капіталу має бути спрямована на досягнення стратегічних цілей у покращенні демографічної ситуації, реформуванні освіти та науки, забезпеченні рівності громадян і розвитку культури, але вимагає адаптації до умов воєнного конфлікту та післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Ливч Д., Ященко Я. Людський капітал України та розвиток бізнесу: як зберегти та примножити? *Економічна правда.* 2024. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2024/01/18/708883/ (дата звертання: 30.10.2024).

2. Гендерний аналіз розвитку людського капіталу під час війни та повоєнного відновлення : звіт про науково-дослідну роботу. Київ, 2024. URL: https://media-stg.kyivcity.gov.ua/kyivcity/sites/26/2024/10/09/Zvit_rlk_5_2024.pdf (дата звернення: 30.10.2024).

3. Міграційні процеси та соціально-економічний розвиток: взаємовпливи та регуляторна політика / Лупак Р., Мізюк Б., Зайченко В. та ін. *Аграрна та ресурсна економіка :* міжнародний науковий електронний журнал. 2022. № 8 (1). С. 70–88.

4. Статистичні дані / Державна міграційна служба України. 2023. URL: https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statistichni-dani.html (дата звертання: 30.10.2024).

5. Васильців Т. Г., Мульска О. П., Лупак Р. Л., Бідак В. Я. Збереження людського капіталу України в умовах війни (чинник соціальної вразливості населення): постановка проблеми. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки.* 2022. № 67. С. 43–48.

6. Новікова О., Залознова Ю., Азьмук Н. Відновлення людського капіталу України у післявоєнний період з використанням переваг цифровізації. *Журнал європейської економіки.* 2022. № 21 (4). С. 407–427.

Катерина Рудюк,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні
юридичного факультету
Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова;
науковий керівник: *Ірина Сторожук,*
кандидат юридичних наук, доцент
Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНИХ ВИТРАТ ТА ПРИНЦИПИ ЇХ ФІНАНСУВАННЯ

Державні витрати відіграють ключову роль у функціонуванні будь-якої країни. Вони забезпечують фінансову базу для реалізації державної політики, соціальних програм, розвитку інфраструктури, національної оборони та багатьох інших сфер. В умовах України державні витрати мають особливе значення через необхідність збалансування бюджетних надходжень і видатків на тлі соціально-економічних викликів [3]. Для розуміння

ролі і структури державних витрат важливо розглянути їх поняття, особливості, а також принципи фінансування.

Під державними витратами розуміються всі кошти, які держава витрачає на фінансування своїх функцій, таких як управління, оборона, охорона здоров'я, соціальний захист, освіта та розвиток інфраструктури. Витрати бюджету є більш широким поняттям, ніж видатки бюджету [2]. До витрат бюджету, крім видатків, входять також витрати на погашення основної суми державного боргу. Отже, державні витрати охоплюють як безпосередні видатки на потреби населення та економіки, так і зобов'язання перед кредиторами, які виникають через необхідність фінансування дефіциту бюджету.

Особливості державних витрат залежать від низки чинників, таких як економічна ситуація в країні, обсяги державного бюджету, наявність боргових зобов'язань, а також політичні та соціальні пріоритети. Обсяги бюджетних видатків, бюджетного дефіциту та структура його фінансування відображають підвищення частки держави та її переорієнтацію на першочергове фінансування військових потреб. Це пояснюється тим, що на сьогодні абсолютним пріоритетом державних видатків є забезпечення ведення воєнних дій, а податки та обов'язкові платежі для таких цілей є не достатніми для покриття потреб воєнного часу. Суттєве зростання обсягів видатків бюджету є виправданим для воєнної економіки і має величезне значення для забезпечення життєздатності держави, однак навіть за таких умов необхідно дотримуватися режиму суворої економії бюджетних коштів [4, с. 28].

Державні витрати визначаються як обов'язкові в бюджетному процесі, оскільки вони фінансують надання громадських послуг і реалізацію програм, спрямованих на досягнення загальнонаціональних цілей.

Держава виконує широкий спектр функцій, її витрати охоплюють всі основні сектори економіки і соціальної сфери. Це означає, що державні витрати мають значний вплив на економіку в цілому, виступаючи одним з основних джерел інвестицій і споживання.

Державні витрати мають чітку структуру, яка відображає їх розподіл між різними сферами. Виділяються видатки на поточне

споживання (зарплати, утримання установ), інвестиції в інфраструктуру, соціальні виплати, а також обслуговування державного боргу. Також вони мають регулювальний вплив на економіку. Через бюджетний процес держава може впливати на темпи економічного зростання, рівень зайнятості, розподіл доходів та інші макроекономічні показники [1].

Досить часто державний бюджет не може покрити всі заплановані витрати, що призводить до бюджетного дефіциту. У таких випадках держава змушена звертатися до зовнішніх або внутрішніх запозичень для покриття своїх витрат, що збільшує загальний обсяг витрат через необхідність обслуговування боргу.

Фінансування державних витрат ґрунтується на кількох важливих принципах, які спрямовані на забезпечення ефективного та збалансованого використання бюджетних коштів.

Принцип законності полягає в тому, що витрати держави мають відповідати законодавству. Це означає, що витрати повинні бути закріплені в бюджетному законі на відповідний рік та відповідати іншим нормативним актам. В Україні це зазначено у Бюджетному кодексі України, який визначає порядок складання, затвердження і виконання державного бюджету, а також у Законі України «Про державний бюджет» на відповідний рік [1].

Принцип ефективності полягає в тому, що держава повинна забезпечувати ефективне використання бюджетних коштів, тобто досягати максимального результату при мінімальних витратах. Це особливо важливо в умовах обмеженості ресурсів, коли фінансові можливості держави не дозволяють повністю задовольнити всі потреби.

Принцип цільового призначення полягає в тому, що кошти державного бюджету повинні використовуватися виключно за призначенням. Тобто виділені на певні потреби кошти не можуть бути перенаправлені на інші цілі без відповідного рішення законодавчого органу.

Принцип прозорості полягає в тому, що бюджетний процес і державні витрати мають бути максимально прозорими для громадськості. Це забезпечує громадський контроль за витратами та сприяє боротьбі з корупцією і неефективним використанням бюджетних ресурсів.

Важливим є принцип збалансованості, який полягає в тому, щоб державні витрати не перевищували доходи бюджету в довгостроковій перспективі. Хоча в окремі періоди допустимі дефіцити бюджету, вони мають бути під контролем, щоб уникнути надмірного зростання державного боргу.

Отже, державні витрати є невід'ємною складовою функціонування будь-якої держави, оскільки вони забезпечують фінансову підтримку всіх основних сфер суспільного життя. Поняття державних витрат охоплює як видатки на суспільні потреби, так і витрати на обслуговування державного боргу, що робить їх більш широким поняттям, ніж просто бюджетні видатки. Особливості державних витрат містять їх обов'язковість, масштабність та регулювальний вплив на економіку. Принципи фінансування державних витрат спрямовані на забезпечення їх ефективності, прозорості та законності, що є запорукою стабільного розвитку держави і добробуту її громадян.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України.* 2010. № 50–51. Ст. 572. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17.

2. Видатки бюджету. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Видатки бюджету.

3. Державна казначейська служба України. URL: https://www.treasury. gov.ua.

4. Піхоцька О. М., Ющик Ю. В. Аналіз виконання бюджетів в період воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична.* 2022. Вип. 35. С. 25–32.

Федорова Юлія,
слухачка 5-го курсу
Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: *Лілія Шестак,*
кандидат юридичних наук, професор кафедри
адміністративного, цивільного і господарського права
Пенітенціарної академії України

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Медіація є однією з форм альтернативного розв'язання конфліктів, яка набула значної популярності в різних сферах права, зокрема й адміністративних спорах. Сфера адміністративних спорів найбільш складна для застосування названої проце-

дури. Це зумовлюється тим, що учасники спору є суб'єктами нерівноправними, оскільки часто між ними відносини влади й підпорядкування; існування корупційних ризиків через домовленості між посадовою і приватною особою; відсутність у владних суб'єктів дискреційних повноважень, які б дозволяли ухвалювати рішення про розгляд справи в медіативному порядку; у своїй діяльності орган державної влади керується публічним інтересом, не мають свободи в ухваленні рішень; ризик звинувачення державного службовця у перевищенні повноважень під час укладання медіаційної угоди.

Основною метою медіації є досягнення взаєморозуміння між конфліктуючими сторонами та пошук компромісних рішень без необхідності звернення до суду або скорочення його участі. Особливого значення вона набуває у справах, де учасниками правовідносин виступають неповнолітні. Разом з тим застосування медіації в таких процесах дозволяє захистити права дітей, мінімізувати їх психологічний стрес (який може мати місце під час судового розгляду) та допомагає розв'язати конфлікт у більш конструктивний спосіб. Також важливо враховувати психологічні та соціальні особливості цієї категорії осіб (наприклад, схильність до зовнішніх впливів, бажання самоствердитися, інтровертність чи екстравертність). Конфлікти в адміністративних справах можуть мати серйозні наслідки для дітей, впливаючи на їх життя та подальший розвиток. Тому медіація в такому процесі дозволяє уникнути ескалації конфлікту і зберегти гармонію соціальних відносин.

Зокрема, із застосуванням медіації можна вирішувати справи про:

– окремі адміністративні правопорушення неповнолітніх (у разі скоєння неповнолітнім дрібного хуліганства, порушення громадського порядку тощо), коли медіація може використовуватись для досягнення примирення між неповнолітнім і потерпілою стороною або для пом'якшення відповідальності;

– справи про конфлікти з навчальними закладами (конфлікт між неповнолітнім або його батьками та адміністрацією школи чи іншого навчального закладу щодо дисциплінарних заходів, навчального процесу, прав дитини в освітньому закладі);

– справи щодо порушення прав неповнолітніх органами державної влади (порушення права неповнолітнього в питаннях соціального забезпечення, житла, медичних послуг);

– справи щодо прав на соціальне забезпечення та пільги (неотримання дитячих виплат, соціальних стипендій, житлової субсидії).

Крім загальних принципів медіації (добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації), які визначені в ст. 4 Закону України «Про медіацію», цей процес за участі з неповнолітніми має додаткові принципи, які враховують деякі особливості роботи з даною категорією [1]. Зокрема, це принцип захисту прав дитини та врахування її інтересів, принцип обов'язкової згоди на участь у процесі медіації не лише дитини, але її законного представника, а також створення безпечного та комфортного середовища під час проведення медіації.

Однією зі специфічних вимог для цієї процедури є те, що медіатор повинен мати відповідну кваліфікацію для роботи з дітьми, враховуючи вікові, психологічні та емоційні особливості неповнолітніх. Це нормативно закріплено в п. 4 II Розділу наказу Міністерства соціальної політики «Державний стандарт соціальної послуги медіації» № 3356/5 від 14 вересня 2023 року [2].

Серед переваг медіації у справах з неповнолітніми перед традиційними судовими процедурами можна виділити такі: по-перше, це психологічний комфорт учасників у порівнянні з судовим процесом, який є більш формальним і стресовим для неповнолітніх; по-друге, медіація дозволяє швидше розв'язувати конфлікти, знижуючи емоційне напруження та мінімізуючи тривалість взаємодії з правовою системою; по-третє, цей процес сприяє розвитку навичок самостійного розв'язання конфліктів у неповнолітніх, що позитивно впливає на їхню соціалізацію та особистісне зростання; по-четверте, медіаційний процес дозволяє сторонам дійти до більш гнучкішого рішення, яке б враховувало індивідуальні потреби неповнолітнього; по-п'яте, збереження позитивних або нейтральних стосунків між сторонами після завершення медіації, що своєю чергою сприяє уникненню

подальших конфліктів і створює основу для конструктивної взаємодії між сторонами в майбутньому. Такий результат особливо важливий у випадках, коли учасники медіації залишаються в тривалих стосунках, наприклад, у сімейному чи освітньому середовищі, де збереження гармонійних відносин є ключовим фактором стабільного розвитку неповнолітнього.

Основними викликами медіації в адміністративних справах за участю неповнолітніх, по-перше, є низька популярність застосування медіації на практиці в адміністративному судочинстві. По-друге, через вимогу спеціальної кваліфікації медіатора у цих адміністративних справах знижується доступність цього процесу, оскільки наявність фахівців, що поєднують юридичні та психологічні знання, невелика, хоча наявність відповідних знань має бути обов'язковою під час отримання сертифіката відповідності медіатором. По-третє, існують ризики звинувачень публічних службовців у перевищені ними повноважень під час укладання медіаційної угоди. Також ускладнення можуть виникати через відсутність правової визначеності стосовно процедури медіації.

На нашу думку, найбільш доцільною моделлю медіації в адміністративних справах за участю неповнолітніх є судова медіація, яка передбачає проведення процедури врегулювання конфлікту за участю судді-медіатора, який має навички медіатора та спеціальну кваліфікацію. Через особливість суб'єктного складу правовідносин вирішення спорів через судову модель медіації буде більш ефективним, адже вплив судді-медіатора буде більш значним для суб'єктів владних повноважень.

Список використаних джерел

1. Про медіацію : Закон України від 16.12.2021 р. № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#n100 (дата звернення: 01.11.2024).

2. Державний стандарт соціальної послуги медіації : наказ Міністерства соціальної політики України від 14.09.2023 р. № 1160. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1160-24#Text (дата звернення: 01.11.2024).

Андрій Фролов,
кандидат наук з державного управління,
докторант кафедри економічної теорії
Київського національного економічного університету
ім. В. Гетьмана

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИНЦИПІВ СКРІНІНГУ «ЗЕЛЕНИХ» ПРОЄКТІВ

В Україні, як і в глобальному світі, перманентно зростає популярність «зелених» проєктів, що спричиняють позитивний вплив на довкілля. Але для країн, що розвиваються, висока вартість більшості таких проєктів та брак довгострокового фінансування часто обмежує можливості їх втілення. В таких умовах важливу роль відіграють спеціалізовані фінансові інструменти, що відкривають доступ як до локальних, так і зовнішніх ринків капіталу.

Перспективним інструментом вважаються зелені облігації – боргові цінні папери, виручка від емісії яких використовується виключно на фінансування та рефінансування «зелених» проєктів. Для залучення необхідного капіталу багато країн світу, в тому числі і Україна, вже розробили дорожні карти та керівництва, спрямовані на організацію ринку цих цінних паперів та зміцнення його інвестиційної привабливості.

Міжнародна практика свідчить, що для акумулювання необхідного фінансування емісія зелених облігацій має відповідати вимогам та принципам світового ринку капіталу з чітким його розподілом на екологічні цілі. Але на глобальному рівні міжнародні організації виокремлюють різні екологічні цілі для ринку зелених облігацій, що не сприяє аргументованому скрінінгу «зелених» проєктів.

Так, Міжнародна асоціація ринків капіталу (ICMA), що першою розробила стандарти для зелених облігацій, визначила п’ять екологічних цілей сталого розвитку для ринку зелених облігацій:

1) пом’якшення наслідків кліматичних змін (climate change mitigation);

2) адаптація до кліматичних змін (climate change adaptation);

3) збереження природних ресурсів (natural resource conservation);

4) збереження біорізноманіття (biodiversity conservation);

5) запобігання та контроль забруднення (pollution prevention and control) [1].

При цьому активним гравцем на глобальному ринку зелених облігацій є Міжнародна фінансова корпорація (IFC), що входить у групу Світового банку. І вона виділяє лише чотири цілі сталого розвитку, які відповідають екологічним цілям ICMA:

1) пом'якшення наслідків кліматичних змін (climate change mitigation);

2) адаптація до кліматичних змін (climate change adaptation);

3) захист біорізноманіття (biodiversity protection);

4) захист океану та водних ресурсів (ocean and water protection) [2].

Виходять за рамки програми по зеленим облігаціям IFC, зокрема проєкти, пов'язані з підтримкою великої рогатої худоби. Такі проєкти можуть провокувати значні викиди метану. Не відповідають вимогам програми IFC і проєкти з гідроенергетики та будь-які енергетичні проєкти з інтенсивністю викидів понад 50 гр CO2екв/кВт-год. IFC загалом не підтримує проєкти, в яких основним джерелом енергії є викопне паливо, і які сприяють вуглецеємній діяльності. Це стосуватиметься будь-якого нового або існуючого видобутку, виробництва і розподілу викопного палива, навіть за умов вдосконалення та модернізації технологічних процесів. Не підтримує IFC і фінансування активів, які залежать від викопного палива частково. Це, зокрема, може стосуватись гібридних суден.У таких проєктах фінансування можливе лише за умови заміни існуючого флоту на електричний або водневий.

На європейському континенті зелені облігації також вважають ключовим інструментом залучення фінансування в «зелені» проєкти. Разом європейські країни посідають лідерство за обсягом ринку цих цінних паперів у світі, торгуючи майже половиною глобального «зеленого» облігаційного випуску [3]. При цьому Регламентом Європейського Союзу щодо створення

засад для сприяння стійким інвестиціям визначено шість екологічних цілей:

1) пом'якшення наслідків кліматичних змін (climate change mitigation);

2) адаптація до змін клімату (climate change adaptation);

3) стале використання та захист водних і морських ресурсів (the sustainable use and protection of water and marine resources);

4) перехід до циркулярної економіки (the transition to a circular economy);

5) запобігання та контроль забруднення (pollution prevention and control);

6) охорона і відновлення біорізноманіття та екосистем (the protection and restoration of biodiversity and ecosystems) [4].

Європейський Союз підтримав п'ять екологічних цілей на ринку зелених облігацій, що виокремлює ICMA, але і висунув ще одну – «перехід до циркулярної економіки». Хоча IFC їх навпаки звужує до чотирьох. В ЄС пояснюють це тим, що серед країн-членів цей перехід супроводжуватиметься окремим планом дій (EU Circular Economy Action Plan), яким визначено заходи, що сприятимуть ресурсозбереженню, а також підвищенню ефективності та конкурентоспроможності в контексті досягнення кліматичної нейтральності.

Загальна політика ЄС полягає в тому, що надходження від емісії зелених облігацій повинні розподілятися виключно для фінансування або рефінансування «зелених» проєктів, які сприяють виконанню щонайменше однієї з вищевказаних екологічних цілей ЄС. При цьому «зелені» проєкти не повинні негативно впливати на інші цілі, забезпечувати дотримання мінімальних соціальних гарантій, представлених в основних конвенціях з принципів організації праці і прав людини.

Полегшити розуміння політики ЄС допомагає таксономія. Вона являє собою систему класифікації, що дозволяє розпізнати екологічно сталу економічну діяльність на основі науково обґрунтованих критеріїв. Таксономія ЄС містить технічні критерії відбору (принципи, пороги, метрики) для конкретних екологічних цілей і секторів. І «зелені» проєкти повинні відповідати цим критеріям.

На відміну від Європейського Союзу ICMA не встановила таксономію або стандарт для ідентифікації або відбору проєктів, що сприяють досягненню екологічних цілей сталого розвитку. Надається лише орієнтовний перелік десяти найбільш часто використовуваних категорій «зелених» проєктів, які пропонуються та підтримуються на ринку зелених облігацій. І очевидні переваги таксономії ЄС в тому що, вона дозволяє оцінити 90 видів економічної діяльності на основі критеріїв «сталості» [4]. При цьому передбачається, що кожні три роки таксономія ЄС переглядатиметься. Це дозволить забезпечити її належну відповідність технологічним винаходам, науковим розробкам та впровадженню новітніх видів діяльності.

Україна отримала статус кандидата на членство в Європейському Союзі. Тож для формування портфелю проєктів на ринку зелених облігацій уже сьогодні є можливості використовувати таксономію ЄС. Імплементація європейських принципів скрінінгу «зелених» проєктів може стати значним кроком на шляху розвитку українського ринку зелених облігацій та зміцнення довіри інвесторів. Дотримання цих принципів дозволить забезпечити прозорий і аргументований відбір «зелених» проєктів, підтвердити належність кожного проєкту до категорій екологічності та сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. ICMA. The Green Bond Principles (GBP) 2021 (with June 2022 Appendix 1). URL: https://www.icmagroup.org/sustainable-finance/the-principles-guidelines-and-handbooks/green-bond-principles-gbp/.

2. IFC. Green Bond Framework. URL: https://www.ifc.org/content/dam/ifc/photos/2023/IFC-Green-Bond-Framework-Jan-2023.pdf.

3. Механізми фінансування «зеленого» переходу України. URL: https://ukrsf.org/green-finance-ua/

4. Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/852/oj.

Oksana Honcharenko,
Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Economics and Social Disciplines,
Penitentiary Academy of Ukraine

ECONOMIC RELATIONS BETWEEN SUBJECTS OF THE PRODUCTION COMPLEX OF THE CRIMINAL EXECUTIVE SYSTEM IN THE PROCESS OF EURO-INTEGRATION

Euro-integration processes in Ukraine have a positive impact on the reform of key state institutions, including the State Criminal Executive System. The orientation towards European standards requires a revision of approaches to penitentiary policy, ensuring the observance of human rights and aligning the conditions of detention for prisoners with international norms. Entering a new stage of cooperation with the European Union, Ukraine faces the need to modernise its penitentiary system, which must comply with the principles of a democratic society, the humanisation of punishments, and the rehabilitation of individuals who have committed crimes [1]. In this context, euro-integration processes serve as a powerful catalyst for the reforms being implemented, which involve the adaptation of legislation, the improvement of detention conditions, and the training of specialists to work in the new circumstances. The primary goal of such interaction is to facilitate the rehabilitation and employment of individuals serving sentences, as well as to enhance the efficiency of the entities in the production complex by introducing modern management technologies [2, p. 26]. Conceptually, these Euro-integration changes concern the following areas:

1. Institutional changes involve reforming and improving the organisational structures of penal institutions and stakeholders within the production complex that function in the criminal-executive system, particularly through enhancing their material and technical base and organisational management structure.

2. Collaboration with private businesses and non-governmental organisations envisages close cooperation with private enterprises (under public-private partnership conditions) and non-governmental (public) organisations, which will, on the one hand, boost economic (efficiency of economic activities) and social effectiveness (efficient

resocialisation and integration of individuals released from detention facilities).

3. Grant funding opens access to European funds and investments, which may assist in financing projects aimed at acquiring new competencies for the personnel of correctional facilities and developing the production and social infrastructure of penal institutions.

4. The development of work skills and resocialisation focuses on implementing a social function, helping offenders acquire professional skills that facilitate their effective reintegration into society after release from detention.

5. European standards of social responsibility are based on the principles of social responsibility and human rights protection, which implies creating safe and humane working conditions.

6. Economic efficiency targets resource optimisation, increased labour productivity, and modernisation of industrial production.

The main mechanisms for Euro-integration processes, in our opinion, are:

Mechanism	Implementation Features
1. Legal support	1. Harmonisation of legislation with European regulatory acts concerning the rights and obligations of convicts, working conditions, and regulation of production activities. 2. Implementation of international standards, such as the European Prison Rules, to ensure appropriate working conditions for prisoners.
2. Adaptation of management standards	1. Reorganising management and production processes in line with contemporary management practices and quality control. 2. Implementing innovative technologies and modern management methods.
3. Training and professional development	1. Vocational training according to the needs of regional labour markets. 2. Training of correctional personnel based on modern training and professional development standards.
4. Economic integration	Enhancing the competitiveness of goods and services, ensuring compliance with standards/technical regulations, and product certification.
5. Monitoring and control	1. Implementing transparent mechanisms for controlling the activities of penal institutions to ensure compliance with European standards for the custody of convicts. 2. Collaborating with European institutions and international organisations on issues of quality assessment and work efficiency.

Thus, Euro-integration entails a comprehensive approach aimed at transforming all activities of penal institutions within the criminal-executive system in accordance with European standards, which will facilitate the effective resocialisation of individuals released from detention and reduce the level of post-penitentiary recidivism.

References

1. Honcharenko, O. H. (2024), "European approach to tackling criminal behaviour by probation authorities", *Electronic journal Economy and Society* (professional publication), 59, available at: economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/59.

2. Honcharenko, O. H. (2022), "Forming innovative potential in wartime conditions. Integrating theory into practice: problems, searches, perspectives" : *materials of the II international scientific-practical conference* (Chernihiv, 04 Nov. 2022), Academy of the State Penitentiary Service, Academy of the State Penitentiary Service, Chernihiv, pp. 25–28.

СЕКЦІЯ 2
СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА СВІТОВОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Вікторія Аніщенко,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін,
Пенітенціарна академія України;
Максим Костюченко,
доктор філософії, Пенітенціарна академія України

РОЗВИТОК ДЕОНТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРАВООХОРОННОЇ СФЕРИ

На теперішньому етапі реформування правоохоронної сфери, в тому числі й пенітенціарної, вимагає від закладів вищої освіти звернути увагу не тільки формування професійної компетентності, а також на окремі її складові, особливо – деонтологічну. Фахівці правоохоронної сфери мають володіти необхідними знаннями, вміннями й навичками, високим рівнем інтелекту, бути носіями правди та справедливості, гуманізму та милосердя, бути обізнаними в питаннях професійної етики, слугувати еталоном виконання професійного обов’язку правоохоронця (пенітенціариста, поліціанта, слідчого та ін.).

Вивчення навчальної дисципліни «Деонтологічні основи правоохоронної діяльності» – це перший крок на шляху створення базової основи для формування деонтологічної компетентності правоохоронця. Важливі аспекти професійної етики, які розглядаються здобувачами вищої освіти під час вивчення цієї дисципліни, допомагають їм осмислити юридичну науку та правотворчу й правозахисну практику, наблизитися до розуміння професійної діяльності фахівців правоохоронної сфери.

Термін «деонтологія» грецького походження, що в перекладі означає «наука про належне». Цим терміном також позначають розділ етики, в якому вивчаються проблеми обов’язку людини, сфера належного (того, що повинно бути), а також – усі форми мо-

ральних вимог до життєдіяльності людини та відносини між людьми. Розуміння фахівцем-правоохоронцем деонтологічних основ правоохоронної діяльності є вимогою для належного виконання своїх службових, службово-професійних обов'язків із дотриманням вимог професійної етики за будь-яких обставин, а найкращим шляхом для формування цього розуміння є застосування міждисциплінарного підходу під час вивчення навчальної дисципліни «Деонтологічні основи правоохоронної діяльності». Це означає, що під час створення дидактичного забезпечення вищезазначеної навчальної дисципліни викладачем мають бути використані певні положення теорії та історії держави і права, культурології, етики та естетики, психології та ін. Безумовно, під час проведення практичних і семінарських занять це надасть можливість викладачеві впливати на формування у фахівців-правоохоронців певного рівня свідомого ставлення до обов'язків, уміння визначати власні цінності та навички розподіляти моральні сили, відчувати міри морально-професійної відповідальності перед людьми і, врешті-решт, перед суспільством за всі свої дії.

Деонтологічні знання в підготовці правоохоронців відіграють певну роль, а саме:

– дають змогу скласти загальне уявлення майбутніх правоохоронців про сферу правоохоронної діяльності та вимог до професійної етики;

– виховують почуття справедливості, чесності, відповідальності, патріотизму, гордості за обрану професію;

– орієнтують мислення майбутніх правоохоронців на систему соціальних цінностей, в основі якої знаходиться ідея людиноцентризму і застосування принципів людяності та гуманізму на практиці;

– допомагають здобувачам вищої освіти здійснити свій професійно-орієнтаційний вибір відповідно до існуючої системи правоохоронних спеціальностей;

– формують навички та вміння щодо засвоєння правових знань, вироблення власної позиції щодо конкретних життєвих і професійних ситуацій та відповідної мотивації для застосування грамотної правової поведінки;

– здійснюють виховний вплив на свідомість правоохоронців шляхом формування в них системи правових та етичних цінностей; дозволяють правильно оцінювати певні ситуації та приймати морально виважене та юридично обґрунтоване рішення.

Деонтологічна підготовка передбачає сформованість деонтологічної компетентності, що є однією з необхідних складових професійної компетентності фахівця-правоохоронця. Вона має свою структуру, що представлена гармонійним поєднанням таких компонентів, як:

– когнітивна сфера (теоретичні знання в галузі деонтології правоохоронної діяльності, а саме про нормативну поведінку правоохоронця в ситуаціях ризику, конфлікту, морального вибору та відповідальність з позицій належного, професійного обов'язку; розуміння норм, принципів, вимог, що висуваються до поведінки й особистості правоохоронця у сфері його професійної діяльності; знання нормативних документів, що регламентують поведінку правоохоронця);

– практична (діяльнісна) сфера (стратегії здійснення нормативної поведінки в певних ситуаціях практичної діяльності правоохоронця, вміння та навички, технології розв'язання складних, у тому числі надзвичайних і екстремальних ситуацій);

– психолого-професійна сфера (застосування критичного мислення, емоційного інтелекту, психологічної стійкості, побудова та використання стратегій вирішення конфліктів, усунення бар'єрів, підтримки та збереження здоров'я);

– мотиваційна сфера (сформованість ціннісного ставлення до професійної поведінки правоохоронця, інтерес до опанування деонтологічними знаннями, вміннями та навичками у професійній діяльності, мотивація розвитку суб'єктності й креативності, задоволеність професійною діяльністю; сформованість професійно ціннісних якостей);

– рефлексивна сфера (рефлексія процесу та результату професійної поведінки правоохоронця).

Зміст деонтологічних основ правоохоронної діяльності полягає в тому, що вони є одним із способів формування деонтологічних правил поведінки, сутність яких полягає у формуванні внутрішнього службового обов'язку фахівця-правоохоронця.

Особливу увагу треба звернути і на поведінку викладачів, які здійснюють підготовку фахівців-правоохоронців, які у своїй професійній діяльності взаємодіють із здобувачами вищої освіти та впливають на процес становлення їх емоційно-вольової сфери. Це вимагає від них відповідного етичного ставлення та високої моральної культури. Тому викладачі мають виконувати всі види своєї діяльності з дотриманням професійної етики, що буде сприяти рівню професійної підготовки, допоможе з гуманістичних та етичних позицій вирішувати різні завдання, що можуть виникати в системі «викладач (інший учасник освітнього процесу) – здобувач вищої освіти (майбутній фахівець-правоохоронець)».

Навички, які отримують майбутні правоохоронці під час вивчення навчальної дисципліни «Деонтологічні основи правоохоронної діяльності», гарно формуються під час проведення семінарських та практичних занять у формі тренінгів, воркшопів, дебатів, майстер-класів та інших інтерактивних видів навчальних занять. Такі форми сприяють накопиченню важливих знань етико-правового характеру, впливають на траєкторію розвитку особистості та визначення шляху до набуття деонтологічної професійної компетентності правоохоронця. Завдання викладача полягає в тому, щоб дати студентам знання з етичних норм правоохоронної практики; ознайомити з деонтологічними і моральними принципами Європейського Союзу та інших країн; сформувати уявлення про професійну культуру правоохоронців, її основні елементи (психологічну, моральну, естетичну культуру поведінки); показати найбільш гострі моральні проблеми правоохоронної діяльності, причини моральних та професійних конфліктів; ознайомити зі специфікою майбутньої професії; виховати гідного громадянина та патріота України, фахівця з високими моральними якостями.

Отже, деонтологічна компетентність правоохоронців відображає стійке уявлення про правову дійсність та ціннісні орієнтири, володіння правилами професійної етики і вміннями застосовувати їх на практиці, навичками системного уявлення картини морально-професійних обов’язків та їх належного виконання.

Надія Бондаренко-Зелінська,
кандидатка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри приватного права Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Розвиток суспільства в цілому починається з розвитку окремо взятої особистості. Тому питання освіти у всі часи залишаються актуальними. А в умовах широкої можливості поширення й обміну інформацією, що надає інтернет, на перший план виступають питання перезапуску вітчизняної наукової системи, яка не є цілком конкурентоздатною, у глобальному вимірі. Серед іншого це стосується розвитку оновленої національної наукової культури, заснованої не тільки на академічній доброчесності, а й на підвищенні ефективної взаємодії науковців та практиків, орієнтації освітнього процесу на формування поряд з основними професійними знаннями і навичками нових soft-skills, релевантних запитам часу.

Зокрема, серед викликів сучасності спостерігається запит на формування у здобувачів вищої освіти потенційних фахівців з високим рівнем комунікативної компетентності. Актуалізувалося це питання під час масового переходу багатьох видів діяльності на електронну комунікацію в період пандемії, а особливо гостро постало в умовах війни в Україні, коли комунікаційні процеси ускладнилися чисельними стресовими факторами.

Комунікативна компетентність (КК) – це сукупність знань та навичок щодо природного спілкування, отриманих у результаті пізнання/навчання та вміння вміло та доречно їх застосовувати на практиці. Вона є одним з основних компонентів професійної готовності молодого фахівця в сучасних умовах, адже в інформаційному суспільстві для багатьох професій збільшилась питома вага комунікації (обміну інформацією). КК суттєво впливає на рівень професійної успішності будь-якого фахівця.

До останнього часу в освітніх програмах закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку за спеціальностями право, міжнародне право, правознавство, на формування комунікативної компетентності акцентували увагу такі навчальні дисципліни-

ни, предметом вивчення яких виступали українська і іноземна мови та психологія за професійним спрямуванням. При цьому основна увага була зосереджена на мовній компетентності. Утім комунікативна компетентність як інтегративний особистісний ресурс містить і інші складові, серед яких: інтелект (у т. ч емоційний); загальний кругозір, система міжособистісних відносин, спеціальні професійні знання [1]; ціннісне ставлення до професійної комунікації [2]; здатність до конструктивного діалогу в конфліктній ситуації; творче мислення (нестандартність, гнучкість мислення); культура емоцій (як вираз емоційно-оцінних думок у спілкуванні) [3, с. 756; 4] тощо. А в умовах війни складовими КК стали опанування методик самодіагностики свого психоемоційного стану, подолання стресу та тривоги; опанування травма-інформованого підходу [5; 6] в процесі комунікації, навички комунікації в умовах триваючого стресу, небезпеки та ін.

Тому в умовах сьогодення постає питання про розширення в освітніх програмах вищих навчальних закладів освітніх компонентів, спрямованих на формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців (зокрема юристів) у процесі професійної підготовки.

Важливим кроком на цьому шляху стало запровадження навчальних дисциплін з проблематики альтернативного вирішення спорів (у т. ч. медіації), а також запровадження відповідних магістерських програм. Цьому сприяли численні грантові можливості та фінансові донати в рамках різних проєктів, серед яких Темпус/Еразмус+, «USAID» «Право-Justice», «CONSENT» тощо. Разом з тим під час викладання нових дисциплін технології навчання залишаються переважно традиційними (лекція-розповідь, демонстрація, дискусія, ситуаційний метод тощо).

Потрібно запровадження нових технологій формування комунікативної компетентності у процесі професійної підготовки.

У цьому контексті привертають увагу так звані інтерактивні технології, визначальною рисою яких є взаємодія, співробітництво, творча співпраця. Інтерактивні технології мають низку переваг на відміну від традиційного навчання. Оскільки не тільки передбачають встановлення суб’єкт-суб’єктних взаємин між учасниками навчального процесу, а й забезпечують особистісну

зацікавленість, інтелектуальний і творчий розвиток студентів та сприяють більш активному залученню останніх у роботу. Застосування інтерактивних технологій дозволяє різко збільшити процент засвоєння матеріалу (дискусійні групи, практика через дію – 75 %, навчання інших чи негайне застосування – 90 %), оскільки впливає не лише на свідомість здобувача освіти, а й на його почуття, волю [7, с. 97].

До таких технологій належать «симуляції», «мозковий штурм», «евристичне навчання», «нейтральний діалог», «рівний-рівному» тощо. Застосування таких технологій у процесі навчання дозволяє не тільки засвоїти більше професійних знань, а й здобути навичок екологічної комунікації.

Водночас, попри високі показники ефективності інтерактивних технологій, практика їх застосування в національному освітньому процесі є недостатньо поширеною і використовується радше за індивідуальною ініціативою окремих викладачів.

Серед факторів, що перешкоджають більш успішному впровадженню інтерактивних технологій у процес навчання, на нашу думку, найбільш суттєвими є:

1) зниження мотивації до навчання/викладання учасників освітнього процесу в умовах війни[1];

2) відсутність ґрунтовних доктринальних досліджень проблематики комунікативної компетентності та методів її формування в різних професійних сферах[2];

3) відсутність навчально-методичного забезпечення інтерактивного навчання, особливо в умовах дистанційного/онлайн навчання[3];

---

[1] У період війни в силу різних чинників (вимушеного переселення, стресів та небезпечних ситуацій), в яких перебувають пересічні громадяни, в багатьох з них, особливо у здобувачів вищої освіти, формується почуття меншовартості освіти на фоні потреби у розв'язанні безпекових питань та подоланні викликів війни.

[2] Мова йде про спеціальності «Право», «Міжнародні відносини».

[3] Онлайн-навчання в умовах війни стало достатньо поширеною формою організації освітнього процесу в ЗВО. При цьому більшість навчально-методичних матеріалів розроблено без урахування специфіки такого навчання.

4) недостатнє опанування інформаційно-комунікаційних технологій учасниками освітнього процесу;

5) проблеми забезпечення практики як освітньої компоненти.

Для розв'язання вищевказаних проблем вбачається доцільним запропонувати наступне:

1) створення в ЗВО травма-інформованого освітнього середовища;

2) потрібно рекомендувати правничим школам та науковим установам вивчення і розробку проблематики комунікативної компетентності як складової професійної компетентності юристів в Україні, а також доцільно спрямувати державну або грантову фінансову підтримку тим науково-дослідним установам, що займаються дослідженням проблематики комунікативної компетентності як складової професійної компетентності юристів в Україні;

3) створення модельного/зразкового навчально-методичного комплексу, який базується на принципах інтерактивного навчання;

4) заохочення науково-педагогічних працівників до опанування інформаційно-комунікаційних технологій та застосування інтерактивних технологій під час викладання навчальних дисциплін;

5) варто також поширити практику провадження медіації, переговорів та інших способів АВС на базі юридичних клінік ЗВО.

Список використаних джерел

1. Товканець Г. В., Кирлик О. В. Комунікативний самоконтроль як компонент професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. URL: http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8152/1/Communicative_%20self-control_%20as%20_a%20_component%20_of_%20 professional_%20competence_%20of_%20the_%20future%20_primary%20_school %20teacher.pdf.

2. Котловий С. А. Комунікативна компетентність як складова професійних якостей соціального педагога. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи* : тези доп. IX міжнар. наук.-прак. конференції (Хмельницький, 9–10 листопада 2017 р.) ; редкол.: Н. Г. Ничкало, М. Є. Скиба, В. О. Радкевич. Хмельницький : ХНУ, 2017. С. 117–119. URL: http://eprints.zu.edu.ua/25778/1/%d0%9a%d0%be%d1%82%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%b9%20_%d0%a2%d0%b5%d0%b7%d0%b8.pdf.

3. Корнута Л. М. Комунікативна компетентність в діяльності державних службовців. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 755–757. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/182.

4. Ляшенко І. В. Компонентний аналіз комунікативної компетенції майбутніх юристів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2014. Вип. 1. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/ 231769651. pdf.

5. Застосування травма-інформованого підходу у заходах моніторингу, оцінки досліджень та навчання. URL: https://makingcents.com/wp-content/uploads/2023/12/UKR-UNITY-Trauma-Informed-MERL-Learning-Brief.pdf.

6. Головатенко Т. Ю. Освітологічний вимір концепту «травма-інформований підхід» у системі професійної підготовки вчителів початкових класів. *Перспективи та інновації науки*. 2023. № 8 (26). С. 65–77. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/4457/4481.

7. Ревенко В. В. Інтерактивні технології: дидактичні умови застосування для підготовки майбутніх учителів : *Педагогіка вищої та середньої школи* : зб. наук. праць / ред. кол. : В. К. Буряк, Л. В. Кондрашова, Г. Б. Штельмах, А. В. Козлов, В. О. Комаров. Кривий Ріг, 2008. Вип. 20. С. 96–100. URL: https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7985?show=full.

Ярослав Бруяка,
аспірант 2-го курсу
Інституту цифровізації освіти НАПН України;
науковий керівник: *Валентина Коваленко*,
кандидат педагогічних наук,
старший дослідник,
провідний науковий співробітник
Інституту цифровізації освіти НАПН України

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ПОЛІГРАФІЧНОЇ СФЕРИ

Нині цифрова компетентність є однією з ключових вимог сучасного професійного середовища, особливо в галузях, де інновації та технологічний прогрес змінюють виробничі процеси. У поліграфічній сфері впровадження цифрових технологій докорінно змінило методи створення, опрацювання та друку інформації, що вимагає від фахівців цієї сфери високого рівня обізнаності та готовності до змін. Цифрова компетентність охоп-

лює не тільки вміння використовувати технології, а й критичне мислення та здатність адаптуватися до нових умов роботи.

Успішна адаптація до цифрової епохи вимагає від поліграфічних компаній гнучкості, інновацій та готовності до змін. Поліграфічні компанії, які вдало використовують цифрові технології для покращення якості своєї продукції, підвищення ефективності виробництва та підтримки взаємодії з клієнтами, будуть мати перевагу на конкурентному ринку поліграфії.

Професійна компетентність фахівця – це багатогранне поняття, яке охоплює як теоретичні знання, так і практичні навички, а також особистісні якості фахівця. Вона формується в процесі навчання і вдосконалюється протягом усієї професійної діяльності. Професійну компетентність формує комплекс професійних компетенцій, що містять знання, вміння і досвід, готовність і здатність до успішної діяльності в певній сфері [6, с. 4].

Професійна компетентність є складною системою, що формується із взаємопов'язаних компонентів, які відображають психологічні аспекти фахівця та об'єднують інтегровані знання, вміння та навички, які необхідні для успішного розв'язання професійних завдань, оцінки їхніх результатів та ефективності [3, с. 152].

Виходячи з вищезазначених тлумачень поняття «професійна компетентність», професійну компетентність фахівців поліграфічної сфери можна визначити як комплекс знань, умінь та навичок, необхідних для ефективного виконання професійних завдань у сфері друку та видавничої справи.

Однією з ключових складових професійної компетентності фахівців поліграфічної сфери є їх цифрова компетентність.

Цифрова компетентність полягає в здатності ефективно використовувати цифрові технології в різних сферах життя: освітній, професійній, особистій [2, с. 109].

Важливими складовими цифрової компетентності є цифрові навички.

Серед основних цифрових навичок, які формують цифрову компетентність фахівців поліграфічної сфери, нами було виокремлено такі, як:

1. *Використання програмного забезпечення для додрукарської підготовки* (володіння програмами для опрацювання текстової та графічної інформації, такими як Adobe Photoshop, Illustrator, InDesign, CorelDRAW, що дозволяє створювати та редагувати макети друкованої продукції).

2. *Робота з цифровими додрукарськими технологіями* (знання процесів цифрового друку, зокрема підготовку файлів до друку, налаштування обладнання та контроль якості друкованої продукції).

3. *Використання мультимедійних технологій* (вміння працювати з аудіо- та відеоматеріалами, створювати мультимедійний контент для електронних видань та онлайн-платформ).

4. *Знання основ програмування та веб-технологій* (розуміння принципів роботи веб-сайтів, базові навички програмування для створення та підтримки онлайн-ресурсів, пов'язаних з поліграфічною продукцією) [5].

5. *Використання хмарних сервісів та онлайн-платформ* (вміння працювати з хмарними технологіями для зберігання та обміну файлами, а також використання онлайн-інструментів для спільної роботи над проєктами) [4].

6. *Розуміння принципів автоматизації виробничих процесів* (знання сучасних систем автоматизації, що застосовуються в поліграфічній галузі, для підвищення ефективності та якості виробництва) [1].

7. *Розуміння основних принципів цифрового маркетингу* (SEO, контент-маркетинг, соціальні медіа та аналітика допомагають збільшувати обсяги продажів, розширювати клієнтську базу та підвищувати конкурентоспроможність на ринку).

8. *Використання цифрових інструментів для аналітики* (вміння використовувати спеціалізовані програмні засоби для збору та аналізу даних про виробничі процеси, використовувати цифрові інструменти для аналізу ринку та конкурентів).

Отже, цифрова компетентність є важливою складовою професійної компетентності фахівців поліграфічної сфери, яка визначає їх конкурентоспроможність на ринку праці.

Список використаних джерел

1. Бруяка Я. В. Проблема розвитку цифрових компетентностей фахівців поліграфічної сфери в умовах неформальної освіти. *Освітній дискурс :* збірник наукових праць. 2024. № 48 (1–3). С. 73–80.

2. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті : словник. Київ : ЦП Компринт, 2019. 134 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718706 (дата звернення: 03.11.2024).

3. Матросова І. Г. Професійна компетентність майбутнього фахівця видавничо-поліграфічного виробництва. *Педагогічний альманах*. 2012. Вип. 16. С. 152–160. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2012_16_28 (дата звернення: 02.11.2024).

4. Онлайн-платформи Мінцифри для підвищення навичок цифрової грамотності. URL: https://auc.org.ua/novyna/onlayn-platformy-mincyfry-dlya-pidvyshche nnya-navychok-cyfrovoyi-gramotnosti (дата звернення: 06.11.2024).

5. Цифрові додрукарські технології та мультимедіа. URL: https://lpkuad.com/abiturients/czifrovi_dodrukarski_texnologiji_ta_multimedia1.html (дата звернення: 06.11.2024).

6. Ягупов В. В., Свистун В. І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки НаУКМА*. 2007. Т. 71. С. 3–8. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/6871 (дата звернення: 02.11.2024).

Ірина Волеваха,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Пенітенціарної академії України

ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПСИХОЛОГІВ

У наш час зростає потреба суспільства у психологах-професіоналах, функції психолога в нашій країні і коло його завдань розширюються. Свідченням тому є інтенсивна психологізація різноманітних сфер суспільної практики. Відповідно зросла потреба у кваліфікованих психологах сфери бізнесу, і на сьогодні на ринку праці відчувається значний дефіцит добре підготовлених фахівців.

Готовність виконувати професійні завдання передбачає не тільки певний рівень розвитку професійної спрямованості (мотиваційний компонент), соціально значущих і професійно важливих якостей. Центральною складовою у структурі готовності спеціаліста до праці є компетентність, що становить операціональний компонент готовності. На нашу дум-

ку, найбільш продуктивною є діяльнісно-орієнтована концепція професійної компетентності, яка розглядає її як оцінну категорію, що характеризує людину як суб'єкта професійної діяльності, здатну успішно виконувати свої повноваження, професійні завдання.

Спираючись на ідеї компетентнісного підходу та структуру діяльності психолога бізнес-організації, ми пропонуємо модель готовності психолога до роботи в організації ринкового типу, яка містить два взаємопов'язані компоненти – мотиваційний та компетентнісний (рис. 1).

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ

КОМПЕТЕНТНІСТЬ			
Компетенція 1. Складання психологічних портретів	Компетенція 2. Психологічний супровід діяльності менеджерів і персоналу	Компетенція 3. Психологічне проєктування організаційних процесів та взаємодії з зовнішнім середовищем, його параметрів	Компетенція 4. Психологічний вплив з метою зміни характеристик організації та параметрів зовнішнього середовища
Функціонування		Розвиток	

Рис. 1. Модель готовності організаційного психолога

Оволодіння у процесі навчання чотирма виділеними компетенціями, що становлять операціональний компонент готовності, дасть можливість випускникам ВНЗ успішно працювати і виконувати конкретні завдання у сфері бізнесу.

Формування компетенцій передбачає використання, окрім традиційних педагогічних форм і методів навчання, психологічних технологій, спрямованих на розвиток здатностей особистості. Відповідно, до кожної компетенції та класів завдань ми пропонуємо комплекси активних методів навчання, побудованих на різних психологічних технологіях. Співвідношення компетенцій, змісту завдань та психологічних методів навчання у структурі навчальної програми представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Зміст та провідні психологічні методи формування фахової компетентності організаційних психологів

№	Компетенція	Зміст компетенції	Провідні психологічні методи навчання
1	Психологічне портретування	Психологічний портрет працівника; психологічний портрет групи; психологічний портрет організації; психологічний портрет споживача; психологічний портрет конкурента	Психологічний практикум
2	Психологічний супровід діяльності менеджерів і персоналу	Психологічний супровід прийняття управлінських рішень; психологічний супровід рекламно-маркетингових програм; психологічний супровід переговорів	Ситуаційне моделювання; ділова гра; кейс-метод
3	Психологічне проєктування і формування організаційних процесів та взаємодії із зовнішнім середовищем	Проєктування систем організаційної діяльності; проєктування організаційних інновацій; формування команд; проєктування споживчих потреб та інтересів	Організаційно-діяльнісна гра; проєктний метод; мозковий штурм
4	Психологічний вплив	Оптимізація організаційного клімату; формування корпоративної культури; розробка та впровадження PR-акцій і рекламних продуктів	Рольова гра; соціально-психологічний тренінг; кейс-метод; психологічний практикум

Таким чином, ефективне формування фахової компетентності організаційних психологів передбачає значну перебудову навчального процесу та використання, окрім традиційних педагогічних форм і методів навчання, новітніх психологічних технологій, спрямованих на розвиток здатностей особистості. Це підвищить не тільки рівень засвоєння навчального матеріалу, але і рівень зацікавленості студентів у навчанні та мотиваційну складову готовності. Отримання досвіду навчання в тренінговій групі є підґрунтям для наступного вдосконалення вже засвоєних та опанування нових технологій, без яких неможлива ефективна практична діяльність сучасного організаційного психолога.

Вікторія Ворожбіт-Горбатюк,
головний науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України, доктор педагогічних наук, професор;
Андрій Горбатюк,
працівник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ФАХІВЦІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ: ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Як відомо, Стратегією реформування пенітенціарної системи на період 2023–2026 рр. передбачено формування ефективної, актуальної моделі підготовки та діяльності персоналу установ пенітенціарної системи, фахівців пробації [4]. У Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, яку передбачено реалізувати до 2030 року, зазначено те, що «у сфері підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки кадрів» апріорними є завдання: «розроблення спеціалізованих освітніх програм професійного розвитку і освіти дорослих у галузі штучного інтелекту, а також надання стипендій особам, які навчаються за такими програмами, в тому числі спеціалізованих для окремих груп населення, зокрема людей з особливими потребами, внутрішньо переміщених осіб; забезпечення соціального захисту спеціалістів, що здобувають додаткову освіту в галузі штучного інтелекту; розроблення та проведення загальнонаціональної інформаційної кампанії щодо загальних аспектів, ризиків та загроз використання та подальшого поширення в Україні технологій штучного інтелекту» [3]. Безумовна актуальність зазначеної теми в назві цієї публікації контекстно завдань фундаментального дослідження, що виконується в Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, «Дотримання прав людини при виконанні покарань і поводженні із засудженими в Україні», перспектив, ви-

значених дослідниками цього напряму. Звернімо увагу на те, що правові аспекти за своїм сутнісним і змістовим наповненням поєднують юридичні аспекти профілактики і запобігання порушенню чинного законодавства, конкретизацію норм чинного національного законодавства і імплементації ратифікованих міжнародних нормативно-правових актів, документів концептуального змісту у цій сфері суспільно-правових відносин. Також правові аспекти містять конкретизацію прав і обов'язків у цьому випадку – фахівців пенітенціарної системи та відповідні гарантії для їх дотримання законодавством України. Ще важливий прикладний аспект розроблення і реалізації відповідних програм підвищення кваліфікації з регламентуванням етичних приписів використання штучного інтелекту в освітній і професійній діяльності в різних структурних компонентах пенітенціарної системи України.

Уже не викликає сумнівів і заперечень той факт, що штучний інтелект є актуальним інструментом, ресурсом реалізації цілей підвищення кваліфікації і професійного розвитку фахівців органів та установ пенітенціарної системи [1]. Для успішного безпечного законного використання штучного інтелекту під час підвищення кваліфікації учасники реалізації таких програм мають користуватися безпечним мережевим покриттям, ліцензованим програмним забезпеченням і послуговуватися Законом України «Про обробку персональних даних». Використання штучного інтелекту, як відомо, перебуває не лише у правовій та етичній площинах, а також – науковій, техніко-технологічній, соціокультурній [3; 5; 6]. Використання штучного інтелекту у підвищенні кваліфікації персоналу установ пенітенціарної системи, фахівців пробації впливає на репутацію конкретної установи, організації, визначає кадрову політику, відображається в локальній документації, наприклад, у внутрішніх регламентах, кодексах, змісті програми, методичних рекомендаціях, рішень колегіальних органів тощо. У схемі 1 відображено авторське бачення логіки використання штучного інтелекту в підвищенні кваліфікації фахівців пенітенціарної системи через призму правових та етичних аспектів.

Схема 1
Використання штучного інтелекту в підвищенні кваліфікації фахівців пенітенціарної системи через призму правових та етичних аспектів

Також слід звернути увагу на момент: у разі виокремлення зобов'язань щодо використання штучного інтелекту в певній програмі доцільно також визначити правові наслідки і межі відповідальності всіх учасників розроблення та реалізації відповідної програми підвищення кваліфікації за невиконання таких зобов'язань, алгоритми дій у випадку некоректності роботи пропонованої системи штучного інтелекту, невиконання зобов'язань внаслідок збою, кібератаки тощо. Доцільним вбачається розроблення і уведення у практику кодексів чи регламентів безпечного, етичного використання штучного інтелекту з опорою на рекомендації Керівних принципів і Кодексу поведінки щодо штучного інтелекту [5], визначеного ризик-орієнтованого підходу в Законі про штучний інтелект, ухваленому Європарламентом [6]. На рівні закладу, установи чи організації доцільно визначити і оприлюднити інформацію про системи штучного інтелекту, які використовуються для навчання, адміністрування та операцій, включно, але не обмежуючись, генеративні моделі штучного інтелекту, інтелектуальні системи навчання, розмовні агенти (суфлери, автоматичні перекладачі, помічники для організації роботи в інклюзивному середовищі), інструменти аналітики тощо. Вкрай значущим, на наш погляд, є узго-

дження цілей, сфери застосування та умови використання для кожної системи штучного інтелекту з цілями, завданнями і змістом відповідної програми підвищення кваліфікації. Корисно оприлюднити алгоритми вивчення правових наслідків використання штучного інтелекту, зокрема щодо питань гендерної рівності, недискримінації, запобігання всіх форм насильства, інклюзивності, узгодження індивідуальних і громадських інтересів, об'єктивності оцінювання та узгоджуваності використовуваних програм із чинними критеріями оцінювання навчальних досягнень слухачів таких програм підвищення кваліфікації.

Список використаних джерел

1. Біла книга Комісії про штучний інтелект. 2020. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/excellence-and-trust-artificial-intelligence_en.

2. Керівні принципи щодо набору, добору, освіти, професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників пенітенціарних установ та пробації / за матеріалами 22-ї конференції директорів в'язниць і служб пробації Ради Європи (Норвегія, червень 2017 року). Неофіційний переклад. 2019. URL: https://www.probation.gov.ua/wp-content/uploads/2021/10/04_.

3. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text.

4. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-reformuvannia-penitentsiarnoi-systemy-na-period-do-2026-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-ii-realizatsii-u-20222024-rokakh-s1153-161222.

5. Угода лідерів G7 щодо Керівних принципів і Кодексу поведінки щодо штучного інтелекту (2023). URL: https://ec.europa.eu/commission/ presscorner/detail/en/ip_23_5379.

6. Artificial Intelligence Act: MEPs adopt landmark law (2024). URL: https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240308IPR19015/artificial-intelligence-act-meps-adopt-landmark-law.

Сергій Єрмак,
кандидат педагогічних наук, доцент,
в.о. декана факультету заочного навчання та навчання за кошти
фізичних, юридичних осіб
Пенітенціарної академії України

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ

Прийнято вважати, що термін «компетентність» використали в 60-х роках минулого століття в США в контексті діяльнісної освіти (performance-based education), метою якої було підготувати фахівців, здатних конкурувати на ринку праці [3]. Сам учень мав формувати свої знання. Професійні компетентності вимагали наявності логічного, критичного мислення, адекватної самооцінки, саморефлексії, навичок планування та організації своєї діяльності. Усі ці якості не втратили своєї актуальності і дотепер, а компетентністний підхід є базовою складовою становлення та розвитку професійної підготовки спеціаліста будь-якої з галузей народного господарства.

Питанню впровадження компетентнісного підходу та формуванню професійних компетентностей присвятили свої праці Н. Бібік, О. Бондар, О. Глузман, М. Єрмаков, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко та ін. [1–3].

У контексті підвищення професійної компетентності пенітенціарного персоналу компетентнісний підхід має сприяти ефективному функціонуванню пенітенціарних установ, збереженню прав і свобод засуджених та ув’язнених, а також підтримці суспільної безпеки як такої.

Серед основних шляхів підвищення професійної компетентності пенітенціарного персоналу можна виділити такі:

1. Юридична обізнаність. Юридична сфера діяльності не стоїть на місці. Україна на шляху до Євросоюзу впроваджує кращі практики роботи із засудженими, ув’язненими, а з недавнього часу з’явилась нова категорія – військовополонені. Дотримання Міжнародних стандартів у поводженні з зазначеною категорією (Європейська конвенція з прав людини, Правила Нельсона Мандели тощо); приведення умов тримання до європейських і світових стандартів; програми міжнародних стажу-

вань та обмін досвідом з іншими країнами дають змогу переймати передові методики в управлінні пенітенціарними установами і застосовувати їх в українських реаліях. Досвід країн, які успішно реформували свої пенітенціарні системи, показує, що зосередження уваги на правах людини, реабілітації та соціальній інтеграції, гуманний підхід до ув'язнених, спрямований на їхню ресоціалізацію, призводить до зниження рівня рецидивів і є більш ефективним, ніж жорсткі покарання.

2. Психологічна підготовка. Пенітенціарний персонал працює в умовах підвищеної психологічної напруги, постійно стикається з кризовими та конфліктними ситуаціями, особливо під час війни.

Для збереження внутрішньої рівноваги, управління стресом, ефективної комунікації з ув'язненими, запобіганню професійному вигоранню необхідна відповідна психологічна підготовка, спрямована на: розвиток уміння контролювати свої емоції; впроваджувати техніки стрес-менеджменту; навчатися швидко адаптуватися до змін та нестандартних ситуацій; розвивати толерантність до агресивної або неадекватної поведінки засуджених та ув'язнених; навчання технікам саморефлексії для усвідомлення власних емоцій та станів; використання актуальних методів релаксації (дихальні вправи, медитація); розвиток навичок встановлення чітких меж між роботою та особистим життям; уміння ставити відкриті запитання та підтримувати конструктивний діалог; розвиток емпатії для кращого розуміння емоційного стану засуджених та ув'язнених; вміння зчитувати невербальні методи комунікації; розпізнавати початкові ознаки конфлікту та нейтралізувати його на ранніх стадіях тощо.

3. Опанування інноваційних технологій. Навчання персоналу ДКВС України роботі з новим програмним забезпеченням та сучасними технологіями допомагає йому бути більш ефективними в питаннях безпеки, модернізації та оптимізації роботи, управлінні установою. Це найбільш енергозатратний блок, адже потребує достатнього фінансування з боку держави та захисту персональних даних. За останні роки ми дещо просунулись у цьому напрямку. Запроваджено систему електронного документообігу, створено Єдиний реєстр засуджених та осіб, узятих під

варту, використовуються сучасні системи відеомоніторингу, для злочинців – електронні браслети, в засуджених з'явилась можливість доступу до мережі Інтернет, що зміцнило позиції формальної і неформальної освіти, що своєю чергою сприятиме підготовці ув'язнених до ресоціалізації та подальшої інтеграції в суспільство після звільнення. Серед можливих напрямів удосконалення розглядаються: використання дронів для патрулювання території навколо пенітенціарних установ або для спостереження за внутрішніми периметром, що значно підвищить рівень безпеки та буде запобігти втечам або спробам передати заборонені речі через мури установ; використання біометричних систем розпізнавання для ідентифікації ув'язнених (типу «Розумне місто»), що дозволить підвищити ступінь контролю за оперативною ситуацією в установах. Звичайно роботі з цим обладнанням та програмним забезпеченням повинна передувати відповідна підготовка.

4. Розвиток морально-етичних якостей. Не менш важливим є розвиток етичних стандартів та принципів, які містять повагу до людської гідності, дотримання прав людини та етичне поводження із засудженими та ув'язненими.

Морально-етичні принципи пенітенціарного персоналу є основою професійної поведінки співробітників установ виконання покарань. Вони не лише визначають, як персонал має взаємодіяти з ув'язненими, колегами по службі та суспільством, але й допомагають підтримувати справедливість, гуманізм та повагу до прав людини. Дотримання морально-етичних принципів допомагає підтримувати баланс між вимогами закону та людськими цінностями, сприяє покращенню іміджу пенітенціарної системи, зменшенню конфліктних ситуацій і підвищенню рівня безпеки.

Звичайно окреслені шляхи не вичерпують усіх аспектів реалізації компетентнісного підходу. Пенітенціарний персонал мусить успішно та ефективно реагувати на виклики сьогодення та бути готовим до оновлення знань і навчання впродовж життя (lifelong learning), шляхом підвищення кваліфікації, участі в тренінгах, програмах розвитку, використовуючи всі можливості формальної та неформальної освіти.

Список використаних джерел

1. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка і психологія.* 2009. № 2. С. 51–60.

2. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. С. 5–14.

3. Яскевіч О. В. Поняття компетентності в сучасному педагогічному дискурсі. URL: https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN9/10yovspd.pdf (дата звернення: 20.11.2024).

Ірина Жукова,
кандидат наук з державного управління, доцент,
старший викладач кафедри публічного управління
і проектного менеджменту
державного закладу вищої освіти
«Університет менеджменту
освіти», директор видавничої групи
«Наукові перспективи»

ПРАВОВА ПРИРОДА ЕТАПІВ ПРОЦЕДУРИ РЕЄСТРАЦІЇ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Вітчизняні та зарубіжні дослідники [1, с. 3–4; 2, с. 175–176] схильні вважати, що етапи реєстрації закладів загальної середньої освіти забезпечують дотримання стандартів якості та відповідність освітньої діяльності чинним нормативним вимогам.

При цьому процедура реєстрації має кілька послідовних етапів, кожен з яких відіграє важливу роль у легалізації та забезпеченні належної роботи освітніх установ.

Серед них виділяється підготовчий етап, етап подання заявки та документів, перевірка відповідності вимогам, видача свідоцтва про реєстрацію, подальший контроль та звітність. Здійснимо нижче короткий огляд кожного з цих етапів з позиції адміністративно-правового та публічно-адміністративного підходів.

Так, підготовчий етап реєстрації закладів загальної середньої освіти концентрується на впорядкуванні необхідних документів, що містять статут закладу, освітню програму, інформацію про матеріально-технічну базу, штатний розпис, відомості про кваліфікацію педагогічного персоналу та ін.

Також на цьому етапі відбувається узгодження зазначеної документації із вимогами профільних органів та інституцій в освітній галузі [1, с. 4].

Етап подання заяви та документів містить подання офіційної заяви про реєстрацію до відповідного органу управління освітою та опис навчальних програм, матеріально-технічного забезпечення закладу загальної середньої освіти тощо [1, с. 4].

Етап перевірки відповідності вимогам концентрується на аналізі документів та перевірці відповідності поданих матеріалів державним стандартам освіти, що містить оцінку санітарно-гігієнічних, будівельних, технічних і кадрових норм [2, с. 175].

Етап рішення про реєстрацію та присвоєння статусу містить ухвалення рішення уповноваженим органом про надання закладу статусу закладу загальної середньої освіти та внесення закладу до державних реєстрів із присвоєнням йому реєстраційного номера [2, с. 175].

Етап видачі свідоцтва про реєстрацію є підтвердженням права закладу загальної середньої освіти на здійснення освітньої діяльності і, де-факто, походить від рішення про реєстрацію та присвоєння статусу як попереднього етапу [2, с. 175].

Етап подальшого контролю та звітності спрямований на проведення періодичних інспекцій та перевірок з боку уповноважених органів для забезпечення якості освітньої діяльності та відповідності ліцензійним вимогам закладів загальної середньої освіти [2, с. 176].

Вважаємо, що зазначені етапи реєстрації як засоби публічного адміністрування у сфері загальної середньої освіти потребують додаткової (розширеної) класифікації.

Список використаних джерел

1. Литвиненко Є. Адміністративно-правове регулювання у сфері надання освітніх послуг: кращі практики зарубіжних країн. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 7.

2. van den Berg, C. et al. Modernising European Legal Education (MELE). *Innovative Strategies to Address Urgent Cross-Cutting Challenges. Springer Nature Switzerland.* 2023. P. 175–176.

Даніїл Зінченко,
ад'юнкт відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури
Харківського національного університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції;
науковий керівник: ***Олександр Музичук,***
проректор Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
полковник поліції

АДАПТАЦІЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМ ТРЕНІНГІВ ДЛЯ ОФІЦЕРІВ СЛУЖБИ ОСВІТНЬОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

У сучасних умовах безпека в освітніх закладах стає одним із пріоритетних завдань державної політики України. У відповідь на зростання загроз і викликів, пов'язаних із безпекою учнів і працівників шкіл, було створено службу освітньої безпеки, що займається забезпеченням правопорядку та безпеки в навчальних закладах та на їхній території. Зважаючи на новизну цієї служби, виникає потреба у створенні та адаптації спеціальних програм тренінгів для офіцерів, які здійснюватимуть свої функції у сфері освітньої безпеки. Важливою складовою цього процесу є інтеграція міжнародного досвіду, що дозволить підвищити ефективність підготовки та впровадити найкращі практики безпеки у школах.

Служба освітньої безпеки в Україні, яка лише починає свою діяльність, стикається з численними викликами в організації ефективної підготовки кадрів. Цей новий напрям роботи з безпеки потребує якісної підготовки фахівців, оскільки основне завдання офіцерів освітньої безпеки полягає в забезпеченні належного рівня захисту учнів і персоналу освітніх закладів. Вони мають оперативно реагувати на загрози, запобігати конфліктам і підтримувати безпечне середовище, що вимагає високого рівня професіоналізму і широкого спектра навичок. Враховуючи новизну професії, необхідно розробити комплексну програму тренінгів, яка охоплюватиме як теоретичні, так і практичні аспекти діяльності офіцерів. Це передбачає вивчення стратегій зниження

конфліктності, методів запобігання булінгу, правових основ роботи, а також технічних знань, які допоможуть підтримувати безпеку на території школи. На сучасному етапі українська система освіти стикається з низкою обмежень, що можуть вплинути на ефективність підготовки кадрів для служби освітньої безпеки. Серед основних проблем – нестача фінансових ресурсів, що ускладнює залучення кваліфікованих викладачів та закупівлю необхідного обладнання для тренувальних центрів. Крім того, існує потреба у створенні нової законодавчої бази, яка регламентуватиме роботу служби, визначатиме обов'язки та права офіцерів. Українські реалії вимагають розробки спеціальних нормативно-правових актів, які адаптували б принципи безпеки у школах до потреб та умов українського суспільства.

Разом із тим Україна може використати досвід інших країн, де служби з безпеки в освітніх закладах давно стали невід'ємною частиною системи освіти. Вивчення міжнародних практик дає можливість виявити ефективні методи підготовки кадрів і адаптувати їх до наших умов. У багатьох країнах, зокрема в США, Канаді та європейських державах, офіцери безпеки в школах проходять спеціалізовані курси, які поєднують навчання з моделюванням кризових ситуацій та тренінги з розвитку комунікативних навичок [1]. Інтеграція міжнародного досвіду дозволяє значно підвищити рівень кваліфікації українських офіцерів служби освітньої безпеки, одночасно враховуючи культурні особливості та специфіку соціального середовища.

Світовий досвід у підготовці офіцерів з освітньої безпеки наголошує на необхідності поєднання теоретичного навчання та практичних вправ. У США, наприклад, тренінги для офіцерів безпеки в школах базуються на інтеграції теоретичних знань із симуляційними заняттями, які відтворюють кризові ситуації. Це дозволяє офіцерам розвинути навички швидкого й ефективного реагування на загрози, що можуть виникнути в школі. Крім того, американські програми містять навчання з емоційної грамотності, що сприяє формуванню позитивних комунікативних навичок у роботі з дітьми та персоналом, допомагаючи знижувати рівень конфліктності в освітньому середовищі.

Досвід Норвегії та Швеції в підготовці офіцерів також є корисним прикладом, особливо в частині запобігання та подолання булінгу[2]. У цих країнах офіцери освітньої безпеки проходять спеціальні курси, що дозволяють їм ідентифікувати ознаки булінгу та виявляти ранні прояви проблемної поведінки у школярів. Такий підхід забезпечує превентивну підтримку, що дозволяє швидко реагувати на потенційні конфліктні ситуації та знижувати ризик ескалації [3]. Для ефективної адаптації міжнародного досвіду в українській системі необхідно враховувати особливості місцевого соціального та культурного середовища, які впливають на сприйняття питань безпеки в школах. Наприклад, Україна може успішно використовувати досвід США в частині симуляцій кризових ситуацій, однак із врахуванням наявних ресурсів і локальних умов[4]. Такі навчання можуть містити практичні вправи з евакуації, моделювання кризових сценаріїв або оперативної взаємодії з екстреними службами, що дозволить підвищити ефективність роботи офіцерів освітньої безпеки в умовах, наближених до реальних.

Ми вважаємо, що застосування методик, які розвивають емоційну компетентність і підтримку, є ще одним важливим елементом, який може бути запозичений з досвіду європейських країн. Розвиток довірливих відносин із дітьми дозволить українським офіцерам створити позитивний імідж служби освітньої безпеки, що своєю чергою сприятиме зменшенню ризику конфліктів та підвищенню ефективності їхньої роботи. Інтеграція міжнародних підходів може бути реалізована через підготовку тренерів, які передаватимуть знання українським офіцерам, а також через створення адаптованих програм, що відповідають специфіці українських шкіл і допомагають забезпечувати високий рівень безпеки для всіх учасників навчального процесу.

Отже, гарантування безпеки в освітніх закладах є невід'ємною складовою сучасного суспільства, і служба освітньої безпеки в Україні виконує важливу функцію у цій сфері. Для ефективного виконання покладених на офіцерів завдань необхідно розробити та впровадити адаптовані програми підготовки, враховуючи міжнародний досвід та специфічні потреби українських шкіл. Інтеграція іноземних підходів до тренінгів офіцерів,

зокрема симуляційних практик і методик запобігання булінгу, може підвищити ефективність служби. Такий підхід допоможе створити сприятливу атмосферу в освітньому середовищі й забезпечити належний рівень безпеки для всіх учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Макарова О. П. Булінг як соціально-психологічна проблема в освітньому середовищі. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України. МВС України.* Харків : ХНУВС, 2022. С. 140–142.

2. Макарова О. П. Психологічні аспекти вивчення екстремальних ситуацій і станів. *Проблеми сучасної поліцеїстики.* Харків, 2022. С. 258–261.

3. Погорілець О. Реалізація адміністративно-правового статусу підрозділів Національної поліції України щодо гарантування безпеки в освітньому середовищі. *Knowledge, Education, Law, Management.* 2024. № 2 (62). P. 114–120.

4. Проценко І. О. Роль поліцейських підрозділів «Служба освітньої безпеки» у створенні безпечного освітнього середовища для учасників освітнього процесу. *Проблеми сучасної поліцеїстики.* Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 161–162.

Ольга Ковальчук,
здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти зі спеціальності 053 Психологія
Західноукраїнського національного університету;
науковий керівник: *Оксана Фурман,*
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнського національного університету

СОЦІАЛЬНІ МРІЇ ТА ФАНТАЗІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ СПРЯМОВАНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Розуміння щодо походження слова «мрія» дає змогу глибше усвідомити його значення в нашому бутті. Зокрема, вважається, що український письменник Михайло Старицький первинно застосовував його у своїх творах, а вже потім воно стало загальноприйнятим. У психології слово «мрія» має дещо ширше та глибше значення, аніж у повсякденному житті. Мрії слугують потужним інструментом, що здатен мотивувати до дій та допомагає досягати своїй цілей.

Феномен мрії також тісно пов'язаний із соціальними змінами. Відомий психолог Ерік Еріксон акцентує на тому, що в під-

літковому віці виникає криза ідентичності, коли молоді люди намагаються з'ясувати, ким вони є і ким хочуть стати [7]. Саме у цей час мрії та думки про майбутнє стають способом пошуку ідентичності, адже молоді люди прагнуть знайти своє місце у світі. У сучасному суспільстві підлітки опиняються перед безліччю можливостей у виборі своєї професійної кар'єри. У цей період формуються ідеї, які безпосередньо впливають на їхній шлях у професії. Розуміння цього процесу сприяє виявленню як індивідуальних, так і соціальних факторів, які зумовлюють обрання того чи іншого фаху.

Вибір майбутньої сфери діяльності підлітками достатньо конфліктний та актуальний не лише для них, а й для усієї родини. Якщо згадати влучні слова Зигмунда Фройда, то знаходимо, що втілення в життя мрій дитинства сприяє щастю. Безумовно, що сам підліток у своїх думках омріює майбутню професію, досягаючи стабільності розвитку свого Я-образу. Соціальні мрії відображають ідеали, нав'язані їм з боку рідні, друзів та медіа, на чому наголошують у своїй книзі "Career Development: A Human Resource Development Perspective" фахівці у сфері управління персоналом Кімберлі Макдональд та Лінда Хайт [9]. Надзвичайно важливо, щоб підлітки усвідомлювали вплив соціальних норм на їхні кар'єрні амбіції.

Відомо, що підлітковий період охоплює вікові межі від 10 до 16 років. Це особливий етап у житті людини, пов'язаний з бурхливими фізичними, психологічними та соціальними змінами. Звичним для нас є почути від юнака чи юнки захоплене стремління до «Я хочу бути», де, власне, підліток проходить шлях трансформації ідентичності. Таким чином, відбувається намагання виявляти та усвідомлювати власні професійні схильності та потреби [3]. Відтак досліджуючи фактори, що стимулюють молоду особу до вибору професії, то розглядають такі як самовизначення, відповідальність, надійність, взаємозалежність, а також аспекти матеріального забезпечення тощо.

Зазначимо, що мрія – це процес створення людиною образів бажаного майбутнього; заповітне бажання, здійснення якого подарує щастя [4]. Своєю чергою фантазії належні до уяви, що дає нам змогу створювати історії, образи та сценарії. Фантазії бува-

ють як позитивні, так і негативні. Наприклад, деякі молоді люди мріють про успіх у креативних сферах, однак не усвідомлюють усього бекграунду та важкості, пов'язаної з досягненням таких цілей. Інші ж часто-густо спричинені вибором професії через негативний досвід батьків або близьких, які не змогли знайти своє місце на ринку праці. Фантазії, які формуються підлітками, суперечать реальності і здебільшого ідеалізують певні професії. Дослідниця психології Керол Двек у своїй книзі "Mindset: The New Psychology of Success" підкреслює, що уявлення про себе формуються на основі власного досвіду і соціальних впливів [6]. Важливо, щоб молодь отримувала правильну інформацію про реалії професійного життя та розуміла, що реалізація їхніх мрій потребує зусиль і серйозного підходу.

Оскільки підлітки самі будують своє майбутнє, що їх бачення ідеальної професії є ключовим фактором при прийнятті рішення. Завдяки прагненням та жаданням вони мають змогу реалізовувати власні можливості та наближатися до ідейно-духовної діяльності. Адже власний орієнтир у час вибору професії – найкраще для його подальшої самореалізації. Саме тоді бажання «хочу» та «можу» будуть збігатись [2] .

Згідно з дослідженнями В. Кириченка, більшість школярів обирають професію, не враховуючи своїх індивідуальних особливостей. Для багатьох тинейджерів певними внутрішніми інтенціями постають мрії, здогадки, прагнення, котрі формують цілісну картину світу бажаного майбутнього та є першим кроком до вступу у професійне життя.

Мотиви вибору професії тісно пов’язані і зумовлюються здібностями, інтересами, індивідуальними цінностями особистості. Усі мотиви у психології поділяють на усвідомлені і неусвідомлені. Останні домінують у ранньому віці. З розвитком особистості, коли з’являються конкретні життєві цілі, вони усвідомлюються [1, с. 143–144]. Крім того, позитивні та негативні фантазії можуть мати глибокий вплив на самооцінку дитини. На думку соціального психолога Лоуренса Стейнберга, підлітки, які раціонально оцінюють свої можливості, частіше досягають успіху у професійній сфері [8].

Необхідність досліджувати вплив мрій на спонукання до побудови майбутнього в професії є пріоритетним напрямом у сучасному світі, зокрема в Україні. На міжнародному рівні це питання офіційно подано в Зауваженнях загального порядку № 20 від 06 грудня 2016 року про реалізацію прав дитини у підлітковому віці до Конвенції ООН про права дитини [5].

Підсумовуючи, констатуємо, що часто-густо соціальні мрії та фантазії учнів являють собою рушійну силу у формуванні визначеного бажаного майбутнього. Вкрай важливо заохочувати молодь ставитися до професійного вибору реалістично. У час, коли світ швидко змінюється, підтримка рідних, учителів та наставників допомагає зробити вирішальний крок щодо самовизначеності підлітків у суспільстві, сповненому можливостей.

Список використаних джерел

1. Коропецька О. М. Психологічні основи професійної орієнтації та самореалізації особистості : навч. посіб. Київ : КНТ, 2016. 438 с.

2. Мельник О. В. Підготовка старшокласників до самостійного вибору майбутньої професії в процесі профільного трудового навчання : автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.07 «Теорія та методика виховання». Київ, 2003. 20 с.

3. Мрія в соціокультурному бутті людини: Генеза. *Філософські студії. Спеціальний випуск* / за ред. І. І. Іванова, О. О. Петрова. Київ : Видавництво ім. Т. Шевченка,1995. 256 с.

4. Толкачов О. Омріяна Україна. Ключ до майбутнього. Київ : Альфа Реклама, 2012. 88 с.

5. Зауваження загального порядку № 20 від 06 грудня 2016 року про реалізацію прав дитини у підлітковому віці до Конвенції ООН про права дитини. URL: https://www.msp.gov.ua/timeline/Konvenciya-OON-z-prav-ditini. html (дата звернення: 01.11.2024).

6. Двек К. Mindset: The new psychology of success. Нью-Йорк : Ballantine Books, 2006. 320 с.

7. Еріксон Е. Х. Childhood and society. Random House, 1995. 278 с.

8. Стайнберг Л. Age of opportunity: Lessons from the new science of adolescence. Eamon Dolan / Houghton Mifflin Harcourt. 2014. 272 с.

9. Макдональд К. Хайт Л. Розвиток кар'єри: Перспектива розвитку людських ресурсів. Лондон : Routledge, 2016. 208 с.

Марія Кравчук,
викладач кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і процесу, аспірантка
Пенітенціарної академії України

CASE-STUDY METHOD У НАВЧАЛЬНІЙ ДИСЦИПЛІНІ «АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО» ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ

Здатність застосовувати знання та розуміння основних засад (принципів) та процедур судочинства в Україні віднесена до спеціальних (фахових, предметних) компетентностей освітніх програм спеціальності 081 Право [1, с. 8].

Переважна більшість опитуваних студентів Пенітенціарної академії України спеціальності 081 не бачить себе працівниками судової системи. Однак держава через своїх владних суб'єктів проникає в усі без винятку сфери нашого життя, що породжує велику кількість різноманітних спорів, для вирішення яких і існують суди адміністративної юрисдикції. Відтак навички супроводження адміністративного процесу вітаються як для адвокатів, так і для юристів, що працюють на підприємствах. З іншого боку, випускникам, що оберуть сферою своєї діяльності владний сектор (правоохоронні органи та інші суб'єкти владних повноважень), відведена роль опонентів у цьому всеохопливому виді судочинства.

У повсякденному житті юриста досвід набувається через пошук закономірностей та розгалуженість шляхів вибору, керованих нерівностями даних. Ступінь сприйняття букви закону студентами з набутими теоретичними знаннями зводиться до примітивної інтерпретації правової норми, що часто провокує хибні висновки. Крім того, пам'ять людини має свої межі і серед безлічі дисциплін, що повинен засвоїти студент, забувається передусім той матеріал, що не мав зв'язку з практичним досвідом.

Найвдалішим вирішенням цієї проблеми, на наш погляд, є застосування під час викладання дисципліни «Адміністративне судочинство» такого підвиду кейс-методу як Case-study method.

Поляков А. О. звернув увагу на ту обставину, що у Європейському Союзі існує низка міжнародних та національних конкурсів із написання коментарів до судових справ або написання судових вироків [2, с. 23].

У педагогічній науці прийнято вирізняти 4 види кейс-методу: Case-study method, Case-problem method, Case-Incident Method, Stated-problem method.

І хоча вони достатньо схожі між собою, на нашу думку, різниця забезпечується тим, що Case-problem method встановлює конкретну проблему, яку треба розв'язати; Case-Incident Method передбачає однозадачність та самостійний збір інформації; Stated-problem method зводиться до аналізу вже розв'язаної проблеми.

Натомість Case-study method пропонує студентам ситуацію та матеріал. Таким матеріалом є модельна судова справа. Пошук проблеми у судовій справі являє собою зміст спірних правовідносин, який слухач повинен встановити сам. Варіанти розв'язання проблеми та її шляхи студент формує, керуючись власним переконанням.

Так на практичних заняттях з теми «Позовне провадження» студентам пропонуються модельна позовна заява та відзив на неї, а також вихідні дані щодо доказів, правил провадження. Завданням студента є визначення змісту спірних правовідносин, предмета доказування, пошук законодавства, що регулює спірні правовідносини, пошук судової практики та, як результат, вирішення спору і написання судового рішення суду першої інстанції відповідно до правил, встановлених статтею 246 Кодексу адміністративного судочинства України.

На практичних заняттях з теми «Апеляційне провадження», навпаки, студенти отримують модельні рішення суду першої інстанції та апеляційну скаргу на нього. Завданням студента є перевірка апеляційної скарги на відповідність вимогам КАС України. За результатами розв'язання ситуації студент повинен постановити одну з ухвал: відкрити провадження у справі; повернути апеляційну скаргу; відмовити у відкритті апеляційного провадження; залишити апеляційну скаргу без руху.

На практичних заняттях з теми «Касаційне провадження», аналогічно, студенти отримують модельну касаційну скаргу та судові рішення. Метою виконання завдання є створення проєкту ухвали про відкриття касаційного провадження чи відмову у його відкритті, очікуваним результатом є розуміння змісту касаційних фільтрів та вміння їх застосовувати.

Під час застосування Case-study студенти опановують такі навички: пошук та застосування законодавства, судової практики, орієнтування у структурі процесуального закону, робота є Єдиним державним реєстром судових рішень, встановлення змісту спірних правовідносин, визначення предмета доказування, мотивування власної позиції тощо.

Як бачимо, Case-study забезпечує не тільки засвоєння теоретичного матеріалу, а й прищеплює майбутньому правнику розуміння дорожньої карти ухвалення суддею адміністративного суду будь-якої інстанції рішення, хід його думок, та, як наслідок, – вміння прогнозувати результат вирішення спору і обирати при формуванні процесуальних документів, збиранні доказів найвірогідніший для досягнення позитивного результату варіант залежно від сфери майбутнього працевлаштування.

Крім того, такі практичні заняття ознайомлюють студента зі специфікою роботи судді та його помічника, відтак мають практичне значення як захід із профорієнтації.

Список використаних джерел

1. Стандарт вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 08 Право, спеціальність 081 Право : наказ МОН України від 20.07.2022 № 643. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-magistr-zizminami-643-20032023.pdf (дата звернення: 17.10.2024).

2. Поляков А. О. Порівняльний аналіз правового регулювання методики викладання кримінально-правових дисциплін у Європейському Союзі. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Право»*. 2023. № 38. С. 18–26.

Павло Лілікович,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри формування та розвитку професійної
компетентності персоналу ДКВС України
Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України

ТРЕНІНГ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ

У сучасному інформаційному суспільстві роль викладача змінюється, оскільки він більше не є єдиним джерелом знань. Інтернет надає миттєвий доступ до величезних обсягів інформації, роблячи її доступною кожному, хто має доступ до мережі. У цьому контексті традиційні лекції, орієнтовані на передавання знань, поступово поступаються місцем активним методам навчання, зокрема тренінгам, які акцентують увагу на розвитку м'яких навичок (soft skills). До таких навичок належать здатність критично мислити, креативність, ефективна комунікація, розв'язання конфліктів, управління емоціями та стресом.

Тренінг – це одна із групових форм роботи з розвитку особистості [1, с. 7].

Тренінг – це інтерактивна форма навчання, спрямована на розвиток знань, умінь, навичок та особистісних якостей людини. Він поєднує в собі елементи семінару, практичних занять, моделювання ситуацій, ділових ігор тощо.

Тренінги передбачають активну участь усіх слухачів: вони обговорюють, шукають рішення, виконують практичні завдання. Це створює динамічне середовище, де учасники не тільки сприймають інформацію, але й застосовують її на практиці.

Завдяки використанню рольових ігор, кейсів і групових завдань тренінги дають можливість відпрацьовувати навички в умовах, близьких до реальних. Це допомагає краще засвоювати інформацію і бачити її практичне застосування.

Тренінги вчать не просто шукати відповіді, а й мислити критично, аналізувати ситуації та пропонувати нові підходи до розв'язання проблем. Це стає особливо важливим у сус-

пільстві, де інформація швидко застаріває і важливо не просто знати факти, а вміти правильно їх інтерпретувати та застосовувати.

Тренінги сприяють розвитку гнучкості та здатності до адаптації, що є ключовими навичками у сучасному світі. Слухачі вчаться швидко реагувати на нові виклики, самостійно шукати інформацію та приймати рішення в умовах постійної зміни контексту.

Традиційне навчання має свої переваги, особливо в плані структурованої передачі знань. Однак у світі, де інформація швидко застаріває, саме тренінгові форми навчання, орієнтовані на розвиток м'яких навичок і самостійного мислення, стають дедалі важливішими. Вони готують слухачів не лише до засвоєння знань, а й до успішної адаптації у мінливому світі, навчаючи їх розв’язувати проблеми, співпрацювати і бути готовими до нових викликів.

Тренінгові заняття мають на меті активну участь студентів у процесі навчання, базуючись на їхньому особистому досвіді. Важливість цього підходу полягає в тому, що слухачі самостійно здобувають знання та навички, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу та розвитку критичного мислення. Викладача у такому форматі виконує роль **фасилітатора**, спрямовуючи слухачів та допомагаючи їм у навчальному процесі, але не домінуючи в ньому.

Під час тренінгу головна увага приділяється діяльності слухачів. Вони діляться тим, що вже знають, і самостійно досліджують нову інформацію, формуючи власні висновки. Це допомагає краще розуміти матеріал, а також розвивати навички самостійного навчання.

Викладач своєю чергою скеровує діяльність слухачів, але не дає готових відповідей. Він допомагає учасникам визначити мету заняття, пояснює, чому тема є актуальною, і підказує, як краще досягти результатів, не нав'язуючи власних рішень. Фасилітатор підтримує обговорення і сприяє активній взаємодії між слухачами.

Слухачі повинні розуміти, чому вибрано саме цю тему заняття і які результати вони мають досягти. Викладач має

окреслити конкретну мету тренінгу, що може бути, наприклад, розвитком певних навичок або поглибленням знань. Це створює ясне бачення для учасників і мотивує їх працювати над досягненням результатів.

Зміст тренінгу повинен відповідати реальним потребам слухачів і бути практично орієнтованим. Це означає, що під час заняття слід розв'язувати актуальні питання та проблеми, які є значущими для учасників.

Пояснення теоретичних аспектів варто звести до мінімуму. Теоретичний матеріал краще надавати у вигляді роздаткових матеріалів, які слухачі можуть самостійно вивчити та обговорити в рамках тренінгу. Це дозволить більше часу присвятити практичним завданням.

Після завершення тренінгу важливо оцінити, наскільки учасникам було цікаво та корисно.

Таким чином, тренінговий підхід до навчання дозволяє слухачам не лише отримувати нову інформацію, а й активно взаємодіяти між собою, розвивати критичне мислення та практичні навички. Викладач у ролі фасилітатора допомагає спрямувати їхню діяльність, але основну відповідальність за навчання несуть самі слухачі. Це робить тренінг ефективним і відповідним до сучасних освітніх вимог.

Підбиваючи підсумок, можна сказати, що планування тренінгу і дотримання чіткої структури допомагає забезпечити ефективність заняття. Важливо бути гнучким, враховувати потреби учасників та встановлювати довірливі взаємини, що сприяють успішному навчанню.

Список використаних джерел

1. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2014. 250 с.

Олена Лук'яненко,
здобувачка вищої освіти 3 курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування Національної поліції
України Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: *Юрій Волков,*
старший викладач кафедри вогневої підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТАМИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Після початку повномасштабного вторгнення та введення на території України воєнного стану питання навчання курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання стало дуже актуальним. Тривоги, стрес, нервування відіграють велику роль щодо психологічно-емоційного стану здобувачів, але їх головною метою повинно бути навчання та вивчення практично важливих дисциплін. Вогнева підготовка забезпечує майбутніх працівників сектору безпеки і оборони навичками й уміннями, необхідними для ефективного виконання їх обов'язків. Навчання майбутніх працівників поліції має свої специфічні ознаки та форми. Виконання поліцейськими своїх обов'язків потребує високого професіоналізму, забезпечується шляхом гармонійного вкладення матеріальних та педагогічних ресурсів [1, с. 163].

Обмеження, пов'язані з переміщенням курсантів, можуть створювати перепони для доступу до регулярних виїздів на полігон. Бойові дії можуть обмежувати доступ до звичних полігонів, тому закладам вищої освіти доводиться створювати імпровізовані тренувальні зони, обладнувати альтернативні майданчики для занять. З міркувань безпеки частина занять може бути перенесена чи скасована, що порушує навчальний процес.

Також курсанти стикаються зі значними психологічними навантаженнями через загрозу реальної небезпеки. Воєнний стан створює почуття нестабільності: зміни в плануванні навчальних занять, евакуації через тривоги. Навчання проводиться

в інтенсивному режимі, що може призводити до перевтоми та емоційного виснаження.

Усі ці чинники обумовлюють необхідність адаптації навчального процесу під специфічні умови. Використання інтерактивних технологій, симуляторів, навчання застосуванню новітньої зброї. У зв'язку з цим необхідно враховувати та розробляти спеціальні вправи професійно-прикладного характеру, що відповідають умовам оперативно-службової та службово-бойової діяльності в умовах воєнного стану:

– вправи з умовами швидкого вогневого контакту (спрямовані на своєчасне вилучення зброї, переведення її в бойове становище та здійснення пострілу);

– вправи з використанням коротких дистанцій вогневого рубежу (1–3 метри);

– виконання вправ зі стрільби в засобах індивідуального захисту (бронежилеті та шоломи);

– стрільба в умовах обмеженої видимості [2, с. 249].

Сучасні події зумовлюють адаптацію не тільки здобувачів вищої освіти, а і навчальних програм, щоб забезпечити ефективність навчання та підготовки майбутніх працівників сектору оборони та безпеки. Вогнева підготовка в умовах воєнного стану потребує специфічного підходу, який враховує всі обмеження та ризики. Для забезпечення ефективного навчання необхідно використовувати нові технології, зокрема симулятори, та приділяти увагу психологічній стійкості курсантів. Викладачам слід акцентувати увагу на безпеці та адаптивності методів навчання. Системна підготовка у цьому напряму підвищить готовність майбутніх фахівців до виконання бойових завдань, забезпечуючи їхню безпеку та професіоналізм.

Список використаних джерел

1. Тимофєєв В. П., Волков Ю. М. Проблеми забезпечення навчання майбутніх працівників національної поліції : матеріали наукового семінару. 2017. С. 163–166.

2. Бодирєв Д. А., Завістовський О. Д. Нові підходи у методиці викладання вогневої підготовки під час воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 2023. С. 246–249.

Світлана Майданенко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри психології та педагогіки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ ЯК ОДНА З УМОВ ЕФЕКТИВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В НУШ

У педагогічній науці дослідження інноваційних *моделей навчання* розглядається як виявлення *опорних етапів мислення у розв'язанні проблем* – від постановки проблеми і збору даних до висування гіпотези та її перевірки (В. К. Буряк, В. Я. Ляудіс, Д. Брунер, Д. Дьюі). Теоретичні тези цих авторів ґрунтуються на формуванні пошукового підходу теоретично-пізнавальної орієнтації у вчителів. У рамках цього підходу освітній процес будується як пошук теоретичного пізнання вже існуючих наукових досягнень, з одного боку, а з іншого – виявляється «інсайт» нових пізнавальних орієнтирів у здобувачів освіти. Ці положення ми використали під час розробки експериментальної програми і запропонували свою *модель навчання керівників* з перебудови їх досвіду.

Метою нашого дослідження було експериментально перевірити сукупність визначених нами психолого-педагогічних умов, що забезпечують ефективну підготовку керівників до інноваційної організації освітнього процесу в НУШ.

Засвоєння змісту цієї теми здійснювалося на лекціях для директорів та заступників директорів НУШ з метою розкрити сутність закономірностей *управління педагогічним колективом.* У цій темі ми представили матеріал про особистість як об'єкт і суб'єкт управління. Об'єктом управління *є організована діяльність людей,* а предметом – *динамічні процеси становлення і розвитку особистості керівника*, *управлінця*. Ми намагались довести, що організована діяльність – це не тільки спільна діяльність людей, поєднана загальними цілями, інтересами, симпатіями і цінностями, а й діяльність людей, що поєднані *єдиними правилами, нормами, вимогами* та *спільним виконанням* роботи у відповідності з соціальними, психологічними, педагогічними вимогами до професійної діяльності.

Значну увагу ми приділяли засвоєнню тези про те, що правила, норми і вимоги породжують особливі психологічні стосунки між суб'єктами, ці стосунки називають *управлінські відносини людей.* Вони будуються на суб'єкт-суб'єктній взаємодії. Інакше кажучи, ці стосунки породженні *спільною діяльністю.*

Наведемо приклад. На практичному занятті керівники отримували тексти за теорією Д. Френсіса про управління соціально-психологічним кліматом на підприємстві «1. Робоче середовище сильно впливає на працівника. Тому не треба економити кошти й зусилля на створення позитивної обстановки для працівників. 2. Винагорода містить не тільки заробітну плату, а й вихідні дні, а також додаткові виплати, медичну страховку тощо. 3. Почуття безпеки пов'язане з почуттям упевненості в завтрашньому дні. 4. Особистісний розвиток і зростання своєї професійності. Зараз відбувається еволюція поглядів працівників на ставлення до особистості. Якщо раніше головна увага приділялась підвищенню кваліфікації, то зараз – розвитку людських ресурсів» [3].

Потім їм пропонували обіграти ситуацію *«Ви одночасно отримали два термінових завдання від двох Ваших керівників. Часу для погодження термінів виконання у Вас немає. Необхідно почати роботу. Програйте ситуацію згідно із запропонованими варіантами і запропонуйте, який є перспективний у створенні позитивного соціально-психологічного клімату.*

Варіанти: а) в першу буду виконувати завдання того, кого більше поважаю; б) спочатку буду виконувати найбільш важливе, на мій погляд, завдання; в) буду виконувати завдання начальника, який обіймає вищу посаду; г) буду виконувати завдання свого начальника, запропонувавши йому узгодити це питання з керівником, що обіймає вищу посаду.

Як показали результати виконання цих завдань, керівники експериментальної групи змінювали своє ставлення щодо показника створення позитивного соціально-психологічного клімату. Результатом засвоєння цієї теми було те, що учасники експериментальної групи вказали, що викладач зі сформованою педагогічною культурою здатний створити позитивний психологічний клімат. Наприклад, у співбесіді учасник експериментальної гру-

пи зазначив: «сучасний викладач являє собою інтегративну характеристику педагогічного процесу, завдання якого полягає у впорядкуванні хаотичних відносин до рівня гармонійних». Інший учасник експериментальної групи впевнено переконував, що особистісні характеристики гуманістичної спрямованості є необхідними для педагогічної культури викладача.

Список використаних джерел

1. Буряк В. К. Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект. Київ : Деміург, 2005. 232 с.

2. Гапоненко Л. О. Теорія і практика підготовки студентів до педагогічного спілкування : монографія. Дніпропетровськ : Пороги, 1997. 226 с.

3. Дік Френсіс. У пастці («In the Frame» 1976) : пер. з англ. Д. Грицюка. Київ, 1984.

4. Набока Л. Діяльність методиста щодо розповсюдження педагогічних інновацій. *Управління освітою*. 2002. № 12. С. 7–12.

Олександр Мицька,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу ДКВСУ
Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

За вікном XXI століття, але досі держави світу не можуть відмовитись від збройних конфліктів (війн) як способів розв’язання суперечностей між собою.

Сучасні збройні конфлікти змусили світ під іншим кутом поглянути на розуміння та значення конфлікту, заклали нові погляди щодо відносин між суб’єктами збройного конфлікту.

Під час міждержавного збройного конфлікту вступають у дію міжнародні правовідносини, що регулюються міжнародним гуманітарним правом (далі – МГП). Вважається, що МГП є одним із найпотужніших інструментів, за допомогою яких відбувається гарантування безпеки та гідності людей під час воєнних дій. МГП діє лише під час збройних конфліктів як міжнародного, так і неміжнародного характеру, та встановлює норми і пра-

вила поведінки сторін збройного конфлікту з метою полегшення страждань жертв збройних конфліктів.

Міжнародне право передбачає наявність правил, норм і законів, які зобов'язані виконувати держави-сторони війни та їх військовослужбовці. Наведені правила регламентуються кількома міжнародними нормативно-правовими актами, в тому числі Женевськими конвенціями про захист жертв війни від 1949 року та додаткових протоколів до них, учасниками яких є Україна та Росія.

Виконання взятих Україною міжнародних зобов'язань та забезпечення дотримання норм міжнародного гуманітарного права у процесі ведення воєнних дій щодо військовополонених, їх прав та відповідальності є обов'язковими [1].

Для характеристики процесів реалізації та здійснення норм міжнародного права використовують термін «імплементація»[2, с. 29].

Імплементацію норм міжнародного права необхідно розглядати як самостійну систему, яка приводить в дію іншу систему – систему норм міжнародного права, забезпечуючи тим самим досягнення кінцевого результату – міжнародно-правового регулювання певних відносин [3, с. 34].

У спеціальних джерелах відзначають дворівневу систему імплементацію міжнародну та внутрішньодержавну.

Як відомо, з теорії міжнародного права, міжнародно-правову норму, як і внутрішньодержавну, варто розглядати як модель належної поведінки суб'єктів міжнародного права, однак без приведення в дію механізму реалізації вони залишаються лише фразою в тексті міжнародно-правового акта [4, с. 339].

Загальні заходи щодо імплементації для всіх держав передбачають ухвалення законодавчих актів або постанов. Інші вимагають розробки навчальних програм для збройних сил і широкої громадськості, набору і навчання персоналу, забезпечення наявності посвідчень особи та інших документів, створення спеціальних структур, введення порядку планування та адміністративних процедур. Держави також повинні запобігати порушенням і, якщо вони відбуваються, карати винних у цьому осіб.

Імплементація МГП на міжнародному рівні спрямована більше на припинення дипломатичних відносин з державою-

порушницею, матеріальну та політичну відповідальність держави (зокрема рф) за порушення зобов'язань за МГП тощо.

Що стосується національного рівня переважна більшість норм МГП починає застосовуватись з початком збройного конфлікту.

З позиції М. Грушко, положення МГП мають бути імплементовані у внутрішньодержавне законодавство в будь-який час, переважно в мирний [5, с. 207], загальновідомо, що російсько-український конфлікт почався ще у 2014 році з анексії АР Крим та окупації Донбасу. Із вищевикладеного слід зазначити, що держава не вживала жодних заходів щодо імплементації Міжнародного ГП в національне законодавство до початку воєнного конфлікту.

Лише під час збройного конфлікту Міністерство оборони України видало наказ від 23.03.2017 № 164 «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» [6], отже, виконавча влада несе основну відповідальність за належну імплементацію та дотримання зобов'язань України з міжнародного гуманітарного права після того, як Верховною Радою України ратифіковано відповідні міжнародні договори з гуманітарного права.

Варто зауважити, що на сьогодні імплементація внутрішньодержавного рівня щодо поводження та утримання військовополонених знаходиться лише на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Щодо військовополонених, то їх утримання та поводження з ними регулюються постановою КМУ № 413 від 05.04.2022 Про затвердження Порядку тримання військовополонених [7].

Отже, роль імплементації норм МГП у національне законодавство має суттєве значення для більш їх ефективної реалізації. Також слід зазначити, що вибір способу та форми виконання міжнародного припису надається на розсуд державам та здійснюються відповідно до національного законодавства.

Список використаних джерел

1. Годжек Я. С. Нормативні гарантії статусу військовополонених у міжнародному праві та їх значення для України. URL: http://www. pravoisuspilstvo. org.ua/archive/ 2020/3_2020/35.pdf (дата звернення: 10.11.2024).

2. Міжнародне гуманітарне право : посібник для працівників Держ. кримінал.-викон. служби України / Т. Короткий, А. Галай, М. Єлігулашві-лі, І. Заворотько та ін. ; за заг. ред. віцепрезидента УАМП Т. Короткого ; Пенітенціарна академія України; УГСПЛ. Київ; Одеса : Фенікс, 2023. 236 с.

3. Капустін А. В. Організаційно-правові засади імплементації міжнародного гуманітарного права : дис. ... д-ра філософії. Одеса, 2021. 231 с.

4. Пилипенко В. П. Особливості механізму імплементації норм міжнародного гуманітарного права в національне законодавство. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 1. С. 329–332.

5. Грушко М. В. Становлення та специфіка міжнародно-правового режиму військовополонених : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Одеса, 2015. 283 с.

6. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : затв. наказ Мін. Оборони від 23.03.2017 № 164. Дата оновлення: 31.05.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text (дата звернення: 10.11. 2024).

7. Про затвердження Порядку тримання військовополонених : постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 р. № 413. *Офіційний вісник України.* 2022. № 31. Ст. 1649.

Юрій Приходько,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових
експертиз навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ;
Анастасія Чемерис,
студентка 1-го курсу магістратури навчально-наукового інституту
№ 2 Національної академії внутрішніх справ

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ СИСТЕМИ МВС У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російських військ на територію України у 2022 році призвело до панічних настроїв у суспільстві, що являлось об’єктивним і для закладів освіти. Після організаційних заходів керівництва Міністерства внутрішніх справ заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання повернулись до повноцінної роботи.

Незважаючи на окупацію деяких регіонів, а також інтенсивності артилерійських і ракетних обстрілів ворожими військами, структура закладів вищої освіти Міністерства внутрішніх справ поступово повертається до звичного стану.

Треба враховувати ще ті обставини, що заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання відповідають за безпеку своїх здобувачів – курсантів, студентів, вони створюють всі необхідні умови для якісного навчання. Це стосується і укриттів, і дистанційних занять за допомогою онлайн-платформ. Тобто можна дійти думки, що структура МВС не лише турбується про життя та здоров'я людей, а й дає можливості для здобуття знань з урахуванням стабільності ситуації в містах України.

Іншою особливістю в діяльності навчальних закладів стало те, що в останні роки скоротили кількість факультетів та інститутів багатьох університетів внурішніх справ, об'єднавши їх або закривши. Тому необхідно також враховувати стабільність ситуації під час планування навчання, в подальшому існування деяких інститутів ставиться під питання через різні причини – фінансування, кількість здобувачів, доцільність створення окремих факультетів, які можна було б об'єднати тощо.

Важливим аспектом є наукова діяльність здобувачів, які досить активно продовжують брати участь у наукових та науково-практичних заходах, конференціях, семінарах, круглих столах. Крім того, всі заклади вищої освіти системи МВС співпрацюють між собою та обмінюються науковими розробками, вони активно взаємодіють з іншими закладами вищої освіти, організаціями як з українськими, так і зарубіжними, які допомогають удосконалювати практичні навички та науковий рівень здобувачів вищої освіти, викладачів, науковців. Здебільшого такі події відбуваються дистанційно за допомогою онлайн-під'єднання, але останнім часом деякі заклади проводять очні конференції із гарантуванням безпеки всім учасникам під час заходу.

З одного боку, такий підхід може здатись необ'єктивним через низку причин, серед яких, окрім війни, також пандемія коронавірусу Covid-19, яка унеможливила брати участь у науково-практичних заходах у режимі офлайн, змусивши всіх людей перейти на дистанційний режим спілкування. Але з іншого боку, повернення очного формату сприятиме кращій комунікації між учасниками конференцій, круглих столів тощо, і до того ж це доводить гнучкість та адаптивність всієї структури, що в цьому задіяна.

Крім мети напрацювання нових ідей задля розвитку та об'єднання зусиль у розв'язанні актуальних проблем професійної підготовки та наукових розробок, ці методи матимуть на меті також удосконалення організації та алгоритмів проведення наукових і практичних заходів із врахуванням воєнного стану та можливими наслідками і ризиками.

Наступним аспектом роботи закладів системи МВС є безпосередня підготовка здобувачів вищої освіти не лише у фізичному, а й у психологічному, психічному планах у діяльності майбутніх поліцейських, рятувальників, прикордонників в умовах воєнного стану. Задля цього постійно проводять навчальні тренінги, анонімні та особистісні опитування, створюють кабінети психологічної підтримки та допомоги, завжди контролюється моральний і фізичний стан курсантів та студентів, що також звичайно дозволяє швидко і ефективно впливати на проблеми стресостійкості.

Не можна оминути і безпосередню участь закладів системи МВС у забезпеченні національної безпеки – як безпосередньо, так і опосередковано. Для ефективного здійснення функцій захисту національних інтересів держава має не лише залучати свідомих співробітників до оборонної діяльності, а й запроваджувати належну професійну підготовку нових компетентних суб’єктів. Саме для цієї мети і працюють заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Їхнім завданням є не тільки забезпечення вищої освіти, а й виховання в здобувачів морального та фізичного духу задля гідного виконання своїх обов’язків, а в разі необхідності без сумнівів стати на захист держави.

Під час воєнного стану в Україні становище здобувачів вищої освіти стало ускладненим через те, що велика кількість не лише офіцерів запасу, а й курсантів залучаються до оборони держави на контрольованих Україною прикордонних територіях. Захист населення та контроль за дотриманням законності в областях, що піддалися тимчасовій окупації, та були звільнені українськими військами, забезпечується сумісно територіальними силами оборони та поліцейськими, залученими з різних міст та підрозділів. Крім цього, в усіх закладах здійснюється допомога Збройним Силам України, батальйонам штурмових бригад,

зокрема «Люті», до складу якої входить велика кількість поліцейських.

Здобувачі вищої освіти організовують різного напряму заходи щодо допомоги Силам оборони, наприклад, плетіння маскувальних сіток та костюмів типу «Кікімора», виготовлення окопних свічок, збирання провізії та одягу, щоб надалі передавати на лінію фронту. Тому важливо зазначити небайдужість та ініціативність здобувачів вищої освіти, які прагнуть не лише захищати і обороняти нашу державу, а й допомагати тим, хто цього потребує на лінії фронту.

З вищезазначеної інформації можна зробити висновок, що в умовах воєнного стану система закладів Міністерства внутрішніх справ за час агресії рф поступово адаптується, враховуючи реалії сьогодення. Заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які готують фахівців для сектору оборони та безпеки України, мають важливе та безпосереднє значення для забезпечення функцій захисту національних інтересів. І виходячи з цього сутність їхньої роботи стала ширшою через вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, але ефективність і дієвість передбачається не тільки в підготовці фахівців, а й у гнучкості системи, що містить у собі кардинальні зміни у структурі самих закладів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Сокуренко В. В. Підготовка кадрів для сектору безпеки і оборони як передумова забезпечення національної безпеки України. *Право і безпека.* 2021. № 3 (82). С. 209–218.

2. Горовенко В. К., Тютюнник В. П. Актуальні проблеми сектору безпеки та оборони України. *Наука і оборона.* 2014. № 4. С. 20–25.

3. Швець Д. В. Сутність та специфіка професійної підготовки поліцейських. *Право і суспільство.* 2018. № 3. С. 217–223.

4. Долинська М. С. Проблеми юридичної освіти в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 32–37.

Прокопенко Юлія,
здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія»
Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: ***Тетяна Кухар,***
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології Пенітенціарної академії України

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Перш ніж розглядати особливості суб’єктивного самовизначення державного службовця, спочатку треба визначити, що саме є суб'єктивним самовизначенням. Одне з найпоширеніших визначень цього поняття звучить як процес, через який особистість визначає себе, свої цілі, цінності та роль у світі на основі власного внутрішнього досвіду, переконань і сприйняття реальності. На нашу думку, самовизначення особистості пов’язано з її знаннями, вміннями, реалізацією, набутим досвідом і проходить через призму стереотипів та соціальних упереджень.

Що стосується саме самовизначення державного службовця, то це багатогранний і поетапний процес, який би умовно можна поділити спочатку на декілька етапів, на кожному з яких відіграють важливу роль певні чинники.

Перший етап збігається з визначенням «молодий спеціаліст». Тобто це особа, яка щойно влаштувалася на державну службу і спеціаліст до 3 років роботи. На цьому етапі особистість тільки визначає, чи її це робота, що вона хоче в результаті цієї роботи отримати і не завжди на цьому етапі визначається місія перебування на державній службі. Для цього етапу характерні невисока мотивація в інтеграції в адміністративну структуру органу, невисокий рівень знань і високі очікування в матеріальному забезпеченні, що дуже часто не збігається з реальністю. Через недостатнє знання нюансів у законодавстві державний службовець має невисоку амплітуду для ухвалення рішень та автономії в їх ухваленні.

Другим етапом становлення особистості як державного службовця ми б визначили період роботи від 3 років до 10.

Це період «дорослішання»: визначаються цілі в кар'єрі, перспективи кар'єрного зростання, особистість уже інтегрувалася в колектив і має певний авторитет за рахунок своїх поглиблених знань і вмінню їх застосовувати на практиці. Частіше за все в цей період настає момент, коли хочеться змінити напрям у державній службі, тобто перейти до іншого органу чи в інший структурний підрозділ. На цій стадії настає усвідомлення всіх недоліків у роботі, в тому числі прогалини та колізії в законодавстві, які тим чи іншим чином впливають на ухвалення рішень та рівня відповідальності за них. Уже протягом цього періоду особистість зіштовхнулася з ситуацією, коли її внутрішні переконання та принципи йдуть у розріз із функціями та завданнями, які ставляться перед державним службовцем. У цей період особа переживає так званий «кар'єрний кризис», коли постає запитання «Що я несу корисного суспільству своєю роботою?».

До **третього етапу** ми б віднесли період роботи від 10 років до 20. Особа чітко посіла місце в ієрархічній структурі органу, досягла піку свого кар'єрного розвитку і зростання. І, частіше за все, в цей період настає стеля кар'єрного зростання і державний службовець постає перед формуванням нових цілей і амбіцій. Зміни в технологіях чи організаційній культурі викликають тривожність або неприйняття. На цьому етапі можуть виявлятися зниження ентузіазму, втрата інтересу до роботи, бажання зменшити робоче навантаження.

І **четвертим етапом** можна виокремити період роботи на державній службі понад 20 років. Коли людина вже боїться змін у своєму житті, коли вона ставить собі запитання «А де я ще працевлаштуюся в цьому віці?». Цей період характерний апатією і кар'єрним застоєм. Після стількох років роботи виявляється виражене прагнення до визнання здобутків державного службовця, прагнення до домінування над молодшими колегами і «подавляння» їхніх поглядів, якщо вони не збігаються з поглядами більш досвідчених колег.

Також на самовизначення державного службовця впливають такі фактори, як:

1. Соціально-економічне середовище: рівень економічного розвитку країни та регіону, що своєю чергою впливає на соціальні умови праці та життя державного службовця, забезпечення комфортності робочого місця і можливості якісного виконання роботи (наявність особистого простору, забезпечення оргтехнікою тощо). До вказаного фактору науковці відносять престижність державного органу, в якому працює особа, в структурі всіх державних органів, рівень довіри населення до роботи цього органу та позитивна медійність важливості вказаного органу. Адже від рівня довіри громадян до інституцій залежить і відчуття службовцем значущості власної ролі. Норми та цінності, прийняті у суспільстві, формують уявлення про обов'язки, права та відповідальність службовця. Очікування суспільства, державні політичні реформи, культурні зміни – все це впливає на те, як службовець бачить свою роль і відповідальність, стимулює або обмежує його внутрішній розвиток.

2. Організаційна культура та середовище праці: важливим фактором є культура організації, в якій працює службовець. Підтримка керівництва, наявність чітких стандартів та принципів впливають на відчуття справедливості та морального задоволення від праці. Вплив колег, а також існування професійної етики в колективі впливають на самооцінку та професійні орієнтири особистості. Сюди належить і відчуття безпеки державного службовця, тобто розуміння «якщо я допущу помилку, то мої інтереси хтось буде відстоювати?». І тут не відіграє роль наявність чи відсутність профспілкової організації, яка виконує функцію захисту працівника тільки де-юре. В цьому відіграє роль саме впевненість державного службовця в підтримці як своїх колег, так і безпосереднього керівництва.

3. Особисті цінності та мотивація: бажання приносити користь суспільству, прагнення до кар'єрного росту, інтерес до розв’язання суспільних проблем. Мотиваційні чинники можуть містити як внутрішню (свідому) мотивацію до служіння суспільству, так і зовнішню, наприклад, отримання пільг та винагород. У процесі самовизначення службовці формують власну систему етичних принципів, яка віддзеркалює специфіку державної служби. На відміну від інших сфер державна служба

має справу з широкими суспільними наслідками, що вимагає особливої чесності, об'єктивності та соціальної відповідальності в діях.

4. Освіта і професійний розвиток: освітній рівень та наявність додаткових знань, компетенцій впливають на усвідомлення державним службовцем своєї ролі і значущості. Можливості для професійного розвитку, доступ до тренінгів, можливість підвищувати кваліфікацію впливають на формування професійної ідентичності. Також неабияку роль відіграє визнання робочим колективом професійних знань, умінь та навичок спеціаліста.

5. Нормативно-правове регулювання та стандарти роботи: вплив мають закони та регуляції, які визначають обов'язки, права, стандарти, а також забезпечення соціального захисту державних службовців. Чітке законодавство допомагає службовцям визначати свої ролі, ухвалювати рішення у правових рамках і уникати етичних дилем.

Отже, психологічні особливості суб'єктивного самовизначення державного службовця формуються на перетині особистісних, етичних і суспільних чинників. Їх взаємодія впливає на психологічну стійкість, внутрішнє задоволення, професійне становлення, ефективність діяльності, а також на здатність відповідати очікуванням суспільства й бути послідовним у реалізації державної політики.

Список використаних джерел

1. Балл Г. О., Зливков В. Л., Копилов С. О. Становлення ідентичності фахівця : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 260 с.

2. Горностай П. П., Ліщинська О. А., Чорна Л. Г. Психологія групової ідентичності: закономірності становлення : монографія. Київ : Міленіум, 2014. 252 с.

3. Зливков В. Л. Проблема становлення ідентичності особистості. Інтегративно-особистісний підхід у психологічній науці та практиці : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 151 с.

Юлія Розумовська,
ад'юнкт кафедри соціальної комунікації та публічної дипломатії
Інституту стратегічних комунікацій
Національного університету оборони України;
науковий керівник: *Ксенія Єргідзей,*
кандидат педагогічних наук,
заступник начальника Інституту стратегічних комунікацій
Національного університету оборони України

ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Нині в Україні відбуваються зміни в системі підготовки фахівців різних галузей, тож військова освіта не стоїть осторонь цих процесів. Стратегічною метою нашої країни є вступ до Організації Північноатлантичного договору (далі – НАТО), тому відповідність стандартам цієї організації є вкрай необхідними. Впровадження стандартів НАТО стосується, серед іншого, військово-професійної освіти чи військово-професійної підготовки фахівців військової справи. Тож урахування в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) тенденцій щодо розвитку різних видів компетентностей офіцерів країн НАТО є надзвичайно важливим і необхідним для української системи військової освіти. Система військово-професійної підготовки офіцерів Збройних сил України має враховувати сучасні підходи, досвід, принципи розвитку системи освіти в цілому у світі та застосовувати їх у навчально-виховному процесі ВВНЗ [1, с. 99].

Сьогодні ми можемо впевнено стверджувати, що однією з головних тенденцій у підготовці військових фахівців є виховання їх як суб'єктів військово-професійної діяльності, готових до прийняття ефективних рішень у короткі терміни, до швидких та рішучих дій в умовах невизначеності, а також здатних нести відповідальність за ухвалені рішення або бездіяльність. Однією з особливостей військово-професійної компетентності офіцерів є необхідність швидкого пристосування до обстановки, що постійно змінюється, здатність використовувати свої знання на практиці не тільки під час повсякденного виконання функціональних обов'язків, але й під час їх виконання в реальних бойо-

вих умовах, а також вміння виконувати посадові обов'язки в екстремальних умовах [2].

Більшість дослідників наголошують, що під час підготовки фахівців у будь-якій галузі необхідне застосування компетентнісного підходу, в тому числі й військових на різних рівнях. Саме через те, що цей підхід передбачає, в першу чергу, вміння застосовувати знання на практиці, які можуть бути успішно застосовані в різних життєвих ситуаціях, у провідних країнах світу підготовка базується і реалізується через цей методологічний підхід [4, с. 26]. Переважна більшість прогресивних країн світу успішно використовують його під час здійснення підготовки фахівців різних профілів, та рекомендують країнам-партнерам таким чином удосконалювати освітній процес. Україна не стоїть осторонь світових тенденцій, тож також перейшла до його застосування у системі освіти в цілому та під час підготовки військових фахівців зокрема.

Під військово-професійною компетентністю офіцера розуміємо професійно важливе психічне утворення, до складу якого входить володіння офіцером військово-професійними знаннями, навичками, вміннями, а в ідеалі – здатностями до військово-професійної діяльності, ціннісного ставлення до неї, усвідомлення офіцером себе як військового професіонала [3, с. 149].

Сьогодні в умовах триваючого повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України загострилась необхідність усвідомлення стану професійної підготовки офіцерів, формування та розвитку в них військово-професійної компетентності, оновлення її структури та змісту відповідно до сучасних викликів. Нині вже складно уявити військового фахівця без лідерської, інформаційно-комунікаційної, міжкультурної компетентностей. Проте під час реформування системи військової освіти потрібно пам'ятати про змістовне наповнення освітнього процесу навчальним контентом, що спонукатиме офіцерів до саморозвитку, активної навчальної діяльності, сприятиме розвитку ціннісно-мотиваційної складової їх військово-професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Аніщенко В. О., Разумейко Н. С. Формування професійної компетентності офіцерів сектору безпеки та оборони України на основі використання інтерактивних методів навчання. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені*

Т. Г. Шевченка. 2022 № 18. С. 98–103. URL: https://visnyk.chnpu. edu. ua/index.php/visnyk/article/view/38/36 (дата звернення: 15.10.2024).

2. Розумовська Ю. О. Інформаційно-комунікаційна компетентність офіцерів тактичної ланки управління та необхідність її розвитку у системі підвищення кваліфікації. *Пріоритетні наукові розробки у сфері педагогіки та психології :* зб. матеріалів міжнар. наук. конф. Ченстохов, 2023.

3. Розумовська Ю. О., Лиман Р. М. Лідерська та інформаційно-комунікаційна компетентність як провідні компоненти військово-професійної підготовки сучасного офіцера. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2023. № 4 (96). С. 144–161. URL: https://pedagogy. visnyk.zu.edu.ua/article/view/295244.

4. Ягупов В. В. Методологічні основи розуміння та обґрунтування понять «компетентність» і «компетенція» щодо професійної підготовки майбутніх фахівців. *Нові технології навчання* : зб. наук. пр. 2015. Вип. 4. Ч. 2. С. 23–29.

Володимир Ткаченко,
кандидат військових наук, начальник науково-дослідного управління Центрального науково-дослідного інституту Збройних Сил України;
Оксана Колесник,
начальник науково-організаційного відділу Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України;
Наталія Ткаченко,
науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРА СТРАТЕГІЧНОГО РІВНЯ

Тема військового лідерства – одна з найдискусійніших як у нашому суспільстві, так і в інших країнах.

У польовому керівництві № 6–22 «Leader Development» зазначено, що «лідерство є процесом впливу на людей шляхом визначення мети, спрямування та мотивації підлеглих до виконання місії і вдосконалення організації». У цьому ж документі визначено, що лідер в армії США – це той, хто може надихати людей і впливати на них з метою досягнення визначених цілей. Лідер мотивує людей на дії, «фокусуючись на мисленні та формулюванні рішення для більшої користі організації». Слід розуміти, що це визначення стосується лідерів усіх рівнів (тактичного, оперативного та стратегіч-

ного), але необхідно зазначити, що на кожному з рівнів лідерство має свої певні особливості. Так чим вищий рівень лідера, тим більша відповідальність за ухвалені рішення, більша кількість виконавців і необхідно залучати більшу кількість ресурсів для виконання поставлених цілей (завдань), відповідно і зростає ціна допущених помилок [1, с. 11–12].

Стратегічний лідер у військовій сфері – це вищий керівник системи військового управління, який визначає стратегію розвитку складових оборонної сфери стратегічного значення (Департаменти МО України, ГШ ЗС України, ЗС України та інші складові сектору безпеку і оборони) її місію, візію та цілі [2, с. 249].

Говорячи про стратегію розвитку професійної компетентності військового лідера стратегічного рівня, багато фахівців надто часто роблять наголос на розвитку компетенцій та навиків, нехтуючи при цьому розвитком рис характеру (чеснот), які й формують справжнього лідера. Дослідники Ivey Business School стверджують, що люди можуть розвивати свої лідерські чесноти, а лідерство – це не характеристика, з якою ми народжуємось, а яку ми можемо розвивати та виховувати у собі [3].

Крім того, існує думка, що будь-яка людина, незалежно від звань і посад, потенційно може бути лідером. Лідерству можна навчитися. Про це говорить і виконавчий директор, який на Світовому економічному форумі у Давосі заявив, що «в лідерстві 24 % – це вроджені задатки, а 76 % – те, чого можна навчитися, розвинути» [4].

Для розгляду стратегії розвитку професійних компетенцій військового лідера стратегічного рівня розглянемо основні навички, якими він повинен володіти.

Так, на думку авторів, стратегічний лідер повинен мати глибоке розуміння у геополітичній обстановці та середовищі, в якому функціонують складові сектору безпеки і оборони, а також вміти прогнозувати загрози для кожної складової зазначеного сектору.

Ефективний військовий стратегічний лідер, знов таки, на нашу думку, повинен володіти такими основними якостями, як:

– психічна стійкість та витривалість;

– високий інтелект;

– готовність своєчасно прийняти рішення та ризикувати;

– можливість прогнозування на середньо- та довгострокову перспективу (спроможність формулювати «бачення» майбутнього);

– рівень активності вище середнього;

– здатність забезпечити цілеспрямовану діяльність підпорядкованої організаційної структури;

– здатність критичного мислення, в тому числі під час різкої зміни обстановки;

– можливість постійного самовдосконалення та навчання.

Відповідно до наведених вище основних властивостей стратегічного лідера пропонуємо розглянути основні напрями стратегії розвитку професійних компетенцій військового лідера стратегічного рівня в ході його підготовки (навчання).

Стратегічний лідер повинен постійно критично мислити, розробляти та відповідати за створення довгострокової стратегії, а також брати участь у розв'язанні глобальних проблем у воєнній сфері.

Основні напрями його розвитку (трансформації) в ході підготовки (навчання) повинні бути спрямовані на:

– здатність формувати візії, тобто лідер повинен мати чітку та зрозумілу візію майбутнього, яка буде зрозуміла підлеглим керівникам оперативного і тактичного рівнів, та надавати сенс подальшої роботи;

– здатність стратегічного мислення, лідер повинен бути здатним виконувати складні стратегічні завдання та вміти передбачати різні стратегії на довгостроковий та середньостроковий період;

– рішучість, лідер має бути рішучим і готовим до прийняття важких рішень для досягнення стратегічної мети, визначених цілей та завдань;

– комунікабельність, лідер повинен бути комунікатором, який може зробити і супроводжувати стратегічні комунікації між його керівниками та підлеглими;

– вміння мотивації, лідер має вміти мотивувати та своїм прикладом надихати підлеглих на досягнення стратегічних цілей;

– вироблення змін, спрямованих на результат, ці зміни є необхідною складовою розвитку (трансформації) лідера. Стратегічний лідер повинен бути готовим до впровадження змін, які спрямовані на досягнення результатів. Це може містити в собі перегляд стратегії, реструктуризацію організації, впровадження нових технологій та інші ініціативи.

Розвиток та трансформація військового лідера стратегічного рівня в ході його навчання повинні бути спрямовані на конкретний стратегічний результат та вимагати від нього вміння виконати такі основні заходи:

– аналіз потреб, який передбачає те, що перед упровадженням змін необхідно аналізувати потреби та вимоги щодо їх реалізації;

– планування, яке передбачає ретельне планування змін та визначення конкретних кроків для досягнення визначених результатів;

– залучення підлеглих (колег) та врахування їх думок для прийняття остаточного рішення, це означає, що команда повинна бути активно залучена у процес прийняття рішень та впровадження змін;

– постійний моніторинг та оцінка, яка передбачає постійне відстежування та оцінювання результатів змін та внесення змін у стратегію для коригування стратегії, якщо це необхідно.

До основних висновків з дослідженої тематики можна віднести те, що:

– визначальна роль у стратегії розвитку професійних компетенцій військового лідера стратегічного рівня в ході його навчання повинна визначатися тим, що військовий лідер стратегічного рівня відіграє ключову роль у виробленні та супроводженні стратегій, спрямованих на глобальні (стратегічні) результати. Він має навчитися визначати візію та цілі, а також спрямовувати підлеглих до їх досягнення;

– стратегія розвитку професійних компетенцій військового лідера стратегічного рівня в ході його підготовки (навчання) повинна бути спрямована на отримання нового (вдосконалення існуючого) результату та визначатися тим, що зміни у військовій сфері повинні бути спрямовані на досягнення конкретних результатів, таких як

підвищення обороноздатності, забезпечення національної безпеки або виконання інших військових завдань. Ці зміни на основі виробленого довгострокового прогнозу мають містити в собі обґрунтовані пропозиції щодо розвитку (модернізації) збройних сил або їх складових, адаптацію до нових загроз, або розроблення нових військових доктрин, концепцій, стратегій та ін.

Список використаних джерел

1. Field Manual No. 6-22 "Leader Development", June 2015. 188 p.

2. Стратегічний лідер та його «червона команда» у військовій сфері: особливості його місії. Journal of Scientific Papers "Social Development and Security". 2023. Vol. 13. No. 5. 276 p.

3. Лідерство на полі бою: дослідження військового лідерства в Україні. URL: https://uculeadership.com.ua/knowledgebase/liderstvo-na-poli-boyu-doslidzhennya-vijskovogo-liderstva-v-ukrayini/.

4. Концепція "Leadership based on character": які чесноти потрібні лідерам сьогодні? URL: https://uculeadership.com.ua/knowledgebase/ kontseptsiya- leadership-based-on-character-yaki-chesnoty-potribni-lideram-sogodni/.

Равшан Шамілов,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 053 Психологія Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: ***Ірина Волеваха,***
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології Пенітенціарної академії України

ПРОФІЛАКТИКА ТА КОРЕКЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ДКВС

Як свідчать наукові дослідження та повсякденна практика, служба в Державній кримінально-виконавчій службі України (далі – ДКВС) вимагає від працівників підвищеної відповідальності за власні дії, характеризується значним емоційним напруженням, морально-психологічним та фізичним навантаженням.

Слід зазначити, що умови та порядок виконання службових обов'язків в органах і установах виконання покарань суттєво відрізняються від умов служби в інших військових формуваннях. ДКВС – це мілітарна система державних органів із жорсткою системою підпорядкування та дисципліни, яка закріплюється через атрибути (звання, обов'язкова форма одягу тощо), передбачає бойову та фізичну підготовку, має специфіку організації робочого часу, що особливо стосується роботи в нічний час, вихідні та святкові дні, специфічні обов'язки.

Вказані особливості проходження служби визначаються виконанням спеціальних обов'язків, наприклад: забезпеченням правопорядку та законності у слідчих ізоляторах та установах; забезпеченням безпеки як самих засуджених, які відбувають покарання, так і персоналу, який перебуває на території установи.

Працівники Державної кримінально-виконавчої служби України стикаються з численними стресовими факторами, пов’язаними з умовами роботи, відповідальністю за безпеку, спілкуванням із засудженими та ризиками для здоров'я і життя. Робота в цій сфері висуває високі вимоги до емоційної стійкості, адже служба пов’язана із постійною напругою, ризиками та необхідністю підтримувати високий рівень самоконтролю. Основні стресові фактори, що впливають на працівників ДКВС України: 1. Психологічний та емоційний тиск. Постійний контакт із засудженими, які часто виявляють агресію, маніпулятивну або антисоціальну поведінку, є серйозним випробуванням для психіки персоналу. Висока напруга та агресивне середовище спричиняють емоційне вигорання та підвищену тривожність. 2. Ризик фізичної небезпеки. Працівники ДКВС перебувають у ситуаціях з підвищеним ризиком для життя та здоров’я, оскільки вони стикаються з потенційно небезпечними засудженими, які можуть виявляти насильство або нападати. Постійне відчуття загрози формує високий рівень стресу та потребує постійної пильності. 3. Перевантаження роботою та нестача персоналу. Через недостатню кількість працівників на деяких посадах працівники змушені працювати понаднормово, виконуючи обов’язки за декількох осіб. Перевантаження, зокрема тривала робота без відпочинку, призводить до фізичної та психологічної втоми. 4. Високий рівень відповідальності. Працівники ДКВС відповідають за безпеку як усередині установ, так і поза ними, коли супроводжують засуджених. Їхня робота має безпосередній вплив на дотримання правопорядку, що створює тиск і страх зробити помилку, яка може мати серйозні наслідки.

Стресові фактори, що впливають на працівників ДКВС, вимагають комплексного підходу до покращення умов їхньої праці. Залучення психологічної підтримки, покращення фінансових та соціальних умов, забезпечення належної підготовки і розвит-

ку працівників може допомогти знизити рівень стресу та підвищити загальне задоволення роботою у цій важливій сфері.

У багатьох наукових працях зазначається, що екстремальні та особливі умови службової діяльності персоналу ДКВС можуть нести для персоналу ризики виникнення психічних функціональних розладів, зниження резистентності організму, порушень сну, розвитку патологічних станів, а також формування негативних якостей особистості та зниження ефективності їхньої професійної діяльності.

Одним із таких динамічних процесів є професійне вигоряння, яке формується з трьох фаз, пов'язаних між собою у часі причинно-наслідковими зв'язками. Його компонентами є: емоційне виснаження, деперсоналізація та редукція професійних досягнень – сформовані за такими фазами професійної деформації: стрес, резистентність, виснаження [2].

Фактори, що визначають вияви професійної деформації персоналу установ виконання покарань, можна поділити на два блоки: індивідуальні (внутрішні) та організаційні (зовнішні).

Індивідуальні фактори своєю чергою можна поділити на соціально-демографічні характеристики та особистісні властивості.

До зовнішніх факторів належать такі властивості, як умови праці та соціально-психологічні характеристики організації. Нездатність регулювати свій функціональний стан у стресовий і постстресовий періоди є психологічною детермінантою низки соціальних проблем: конфліктів із співробітниками, звільнення з роботи, розпаду сім’ї, зловживання алкоголем тощо [2].

Необхідними умовами запобігання цим негативним соціальним наслідкам є вміння контролювати себе та ефективно виходити зі стресових станів. Стрес виникає як реакція організму на певний екстремальний вплив зовнішнього середовища і характеризується широкою мобілізацією функціональних резервів організму людини для подолання цього впливу.

Діка Л. пропонує системний підхід до проблеми саморегуляції функціональних станів, зокрема когнітивний, емоційний, регуляторний та активаційно-енергетичний компоненти [3].

Людина розподіляє свої зусилля, визначає їх ступінь, коригує постановку цілей самореалізації, збільшує або зменшує рівень тяжіння та визначає рівень перешкод, які вона здатна подолати, відповідно до своїх ціннісних орієнтацій. Отже, відбувається саморегуляція своєї життєдіяльності.

Структура регуляції життя людини містить три підсистеми: ціннісні, діяльнісні, рефлексивні. За просторово-часовим критерієм виділяють три рівні роботи цих підсистем: стратегічний, тобто той, що враховує довгострокову перспективу; тактичний, що містить планування власної діяльності та цілей відповідно до конкретних умов життя; оперативний, тобто регулювання поведінки в конкретних обставинах з урахуванням конкретних зовнішніх та внутрішніх факторів, що діють у відповідний момент часу.

За відсутності навичок продуктивного виходу зі стресової ситуації та коригування емоційного стану найпоширенішим способом виходу видається вживання алкоголю, що часто призводить до залежності та негативного впливу на родину (розпад сім'ї або дисфункція). Тому необхідно розробити рекомендації щодо подолання стресу та запобігання пов’язаним з ним наслідкам. Проте теоретичний аналіз показав, що працівники дуже рідко звертаються за допомогою до психолога щодо професійного вигорання [2].

Провідну роль у цьому мають відігравати прості та доступні для самостійного виконання заходи, засновані на механізмах саморегуляції функціональних станів. Враховуючи реалії сьогодення, ми пропонуємо такі засоби, які допомагають вийти зі стресових станів, а отже, запобігають виявам професійного вигорання:

– застосування фізичної активності;
– розмова з іншими людьми про свій досвід;
– аналіз і врахування своїх можливостей;
– самодопомога;
– планування відпочинку;
– дозоване навантаження.

Отже, головна рекомендація щодо запобігання виявам професійного вигорання – це вміння підтримувати баланс усіх сил свого організму (психофізіологічний рівень), а також усіх сфер свого

життя. А стреси саме і показують, де цей баланс порушено і на що слід звернути увагу та своєчасно ухвалити конструктивні рішення щодо збереження свого психологічного здоров'я.

Список використаних джерел

1. Дзюба К. Профілактика професійного вигорання. *Психолог.* Київ, 2013. Вип. № 8. С. 24–25.

2. Зайчикова Т. В. Діагностика та профілактика синдрому професійного вигоряння : методичні рекомендації. Рівне, 2003. 24 с.

3. Максименко С. Д., Карамушка Л. М. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти. Київ : Міленіум, 2006. 368 с.

***Світлана Шумовецька*,**
доктор педагогічних наук, професор,
доцент кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних
дисциплін Національної академії Державної прикордонної
служби України ім. Б. Хмельницького

ЧИТАЦЬКІ ПРАКТИКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

Військова освіта за кордоном використовує різні традиційні та новітні підходи до осучаснення та інтенсифікації професійного навчання. Зважаючи на зрозумілу обмеженість навчальних занять щодо широти охоплення необхідної інформації та галузей знань, у військових навчальних закладах передбачено різноманітні програми самостійного професійного навчання, що насамперед зорієнтовані на самостійне вивчення необхідної літератури.

Військово-морський інститут США [1], Академія Берегової охорони США [2], Академія Повітряних сил США [3] та інші вже багато років пропонують списки для професійного читання: передбачено окремі програми професійного читання для різних рівнів військовослужбовців. Перевагою такого підходу є тематична широта, можливість для майбутніх офіцерів сповна осягнути глибину порушених проблем, досягти більшого рівня професійної та оперативної обізнаності.

Подібна практика має великі перспективи і в Україні. Сьогодні українські видавництва пропонують видання на військову тематику, що необхідні для професійного та особистісного становлення майбутніх офіцерів. Зокрема, серед військової мемуа-

ристики першочергове значення мають такі книги, як «Маннергейм. Спогади» Карла Густава Маннергейма, «Втрачені перемоги» Еріха фон Манштейна чи «Спогади» Мирона Тарнавського та «Синьожупанники» Віктора Зелінського. Ці книги необхідні не лише для більш детального ознайомлення з воєнною історією та важливими воєнними битвами, але й для вивчення потенціалу визначних військових минулого століття та загалом розвитку оперативного мислення й інтелектуальної спритності молодого покоління українських офіцерів. Значною є також пропозиція щодо інновацій, лідерства та психологічної підтримки: йдеться про книги Р. Голідея «Відвага кличе. Доля допомагає хоробрим», Д. Ґроссмана, Л. Крістенсена «Бій: Психологія і фізіологія воїна в часи війни та миру», Ч. Гоуґа «Одного разу воїн – воїн назавжди» та ін. Ці книги безальтернативні у випадках, коли потрібно осмислити історичний досвід воєнних конфліктів чи шляхи подолання травматичного досвіду. Вивчення книг з цього списку допоможе майбутнім офіцерам визначитись з багатьма питаннями, які заслуговують на вивчення, професійний розгляд та серйозне обговорення.

Практику професійного читання у військових навчальних закладах можна організувати як складову індивідуальної роботи, зокрема через реферативні огляди, проєктну діяльність, колективні та індивідуальні обговорення. Досить доречними також є спільні читання в межах роботи наукових товариств та книжкових клубів. У таких спосіб можна більш глибоко проаналізувати вплив війни на історію людства, на соціальну та політичну структуру суспільства, з'ясувати різні аспекти фізичної та психічної підготовки до бойових дій.

Загалом зміна загальної філософії військової освіти через переспрямування її на розвиток особистісного потенціалу майбутніх офіцерів, розширення їх інтелектуальної спритності та професійного мислення є єдино можливою відповіддю на виклики часу, що вимагає глибокої обізнаності, інновацій та лідерства. Книги, що стосуються воєнної історії, професійної армії, стратегії, кібербезпеки чи психологічної підтримки мають стати обов'язковими для прочитання кожним майбутнім офіцером. Подібна практика професійного читання має великий потенціал для професійного нав-

чання, для глибшого розуміння військової сили та інших питань, важливих для військового чи правоохоронця.

Список використаних джерел

1. Books. URL: https://www.usni.org/press/books (last accessed: 03.11.2024).

2. Coast Guard Reading Lists. URL: https://libguides.uscga.edu/ cgreadinglists (last accessed: 03.11.2024).

3. USAF Professional Reading in Air University Library: Space Force Lists. URL: https://fairchild-mil.libguides.com/c.php?g=1186035&p=9834035 (last accessed: 03.11.2024).

Andryco Muuga,
BA in Social Sciences, Senior Teacher,
Chair of Supervision and Security Tactics, Prison service College,
Estonian Academy of Security Sciences

TRANSFORMING CLASSROOMS INTO REAL-WORLD WORK ENVIRONMENTS: THE DEVELOPMENT OF A WORKPLACE-BASED TRAINING MODEL FOR PRISON OFFICERS

Transitioning from traditional school-based training to a workplace-centered model for prison officer education has aligned training practices more closely with real-world job demands and the expectations of adult learners. Historically, new recruits underwent a nine-month centralized program, a format often challenged by issues of relevance, flexibility, and alignment with employer needs. With an annual turnover rate of nearly 18 % among prison officers [3], the need for a more adaptive and responsive training approach became evident. This workplace-based model, piloted in 2023, marks a pivotal shift by reducing classroom instruction from 75 % to just 27 %, replacing it with practical, on-the-job learning within correctional facilities [4].

Development and Implementation of the Curriculum

The newly designed curriculum is built around six core modules that combine theoretical knowledge and practical competencies. Practical elements, previously separated from theoretical learning, are now embedded within the modules, allowing students to apply knowledge directly to tasks they will perform as prison officers. This integrated approach aligns with the principles of workplace learning, where theory is immediately contextualized in real-life scenarios, enhancing both engagement and knowledge retention. The new curriculum includes extensive electronic learning materials, enabling

students to continue their studies independently and ensuring continuous access to relevant resources [4].

Stakeholder Perspectives and Collaboration

The development of the workplace-centered model involved collaborative input from multiple stakeholders [2], including the Estonian Academy of Security Sciences, correctional institutions, and students themselves. The project faced initial resistance, primarily from academic staff accustomed to classroom-based instruction, who expressed concerns regarding the quality of training delivered by practitioners without formal teaching experience. To address this, the academy provided andragogical training to experienced prison staff designated as supervisors and instructors, equipping them with the necessary skills to effectively guide and evaluate students.

Feedback and Adaptation Mechanisms

To ensure the program's success, feedback was systematically collected from participants, supervisors, and instructional staff through surveys and group interviews conducted at various stages of the pilot. Key findings indicated the importance of clear communication and well-defined roles among educators and prison-based trainers, as well as the need for continuous adjustments to the learning environment. Regular coordination meetings facilitated alignment among stakeholders, reducing misunderstandings and fostering a shared commitment to the program's objectives [4].

Challenges and Solutions in Workplace Learning

One of the central challenges identified in the pilot phase was the balance between the immediate operational needs of correctional facilities and the long-term developmental goals of the training program. Supervisors were sometimes unable to dedicate sufficient time to the theoretical development of students due to their existing responsibilities. This highlighted a core tension in workplace learning between achieving short-term practical outcomes and ensuring comprehensive skill development. Adjustments were made to the program, including a clearer division of time between training and operational duties, to better support both the practical and academic growth of students [1].

Outcomes and Future Directions

Preliminary results suggest that the workplace-based training model significantly enhances student motivation by reducing the time

commitment from nine to four months and allowing multiple start dates throughout the year. The model supports a gradual progression from basic to advanced competencies, assessed through complex tasks that provide a holistic view of student development. Final assessments consist of observing student performance across a selection of real-world job functions, offering an accurate measure of readiness for active duty [5].

CONCLUSION

This workplace-centered training model demonstrates how vocational education can be effectively aligned with labor market demands. The success of the model underscores the value of a flexible, responsive curriculum that emphasizes practical skills, collaborative partnerships, and ongoing feedback. Future plans include the continued refinement of the introductory curriculum and the development of an advanced training program, which will support career progression for prison officers and reinforce a culture of lifelong learning within the correctional field.

References

1. Illeris, K. (2009), Lifelong Learning as a psychological process. In Jarvis, P. (ed.) *The Routledge International Handbook of Lifelong Learning,* Routledge, London.
2. Illeris, K. (2011), *The Fundamentals of Workplace Learning, Understanding how people learn in working life*, Routledge, London and New York.
3. Kuuler, H. (2024), *E-kiri Maret Miljanile.* 22.06.2024.
4. Luige, S. & Miljan, M. (2024), Reaalne töömaailm klassiruumiks – vanglaametniku väljaõppe arendus. Turvalisuskompass, avaldamisel, Sisekaitseakadeemia, Tallinn.
5. Sisekaitseakadeemia rektor (2024), *Vanglaametniku õppekava (esmaõpe), alates 2024/2025. õa vastuvõtus, Käskkir,* [Võrgumaterjal].

СЕКЦІЯ 3
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ОСОБИСТОСТІ, ГРУПИ, КОЛЕКТИВУ

Юлія Бабік,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти, за спеціальністю 053 Психологія
Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: ***Тетяна Кухар,***
кандидат психологічних наук, доцент
Пенітенціарної академії України

«Я-КОНЦЕПЦІЯ» ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

У підлітковому віці формування «Я-концепції» стає однією з центральних тем психологічних досліджень, оскільки цей процес охоплює формування самосприйняття, ідентичності та самооцінки, що є основоположними для розвитку особистості. Підлітки в цей період зіштовхуються з інтенсивними змінами та завданнями, спрямованими на самопізнання і самовизначення. Зовнішні фактори, як-от соціальне оточення та внутрішні зміни (емоційна зрілість і абстрактне мислення) значно впливають на становлення особистісних якостей у цьому віці.

«Я-концепція» – це система уявлень індивіда про самого себе, яка містить когнітивні (усвідомлення своїх рис, здібностей, соціального статусу), емоційні (почуття задоволення чи розчарування щодо себе) та оцінні компоненти (самооцінка). Підліткова «Я-концепція» охоплює уявлення про зовнішність, здібності та професійні амбіції, соціальний статус і рольові позиції, моральні цінності та життєві цілі.

Формування «Я-концепції» у підлітковому віці є складним процесом, який протікає під впливом сім'ї, однолітків, соціальних норм, і, звісно ж, самих підлітків. У цей період виникає необхідність узгодити власні уявлення про себе з очікуваннями суспільства, що може викликати внутрішні конфлікти та суперечності.

«Я-концепція» в підлітків характеризується амбівалентністю. Це виявляється через появу суперечливих уявленнь про себе, що пов'язано з нестабільною самооцінкою та підвищеною чутливістю до думки оточення. Підлітки одночасно можуть оцінювати себе позитивно та негативно, оскільки саме на цьому етапі відбувається криза ідентичності [1].

Для цього періоду також є характерним пошук власної ідентичності. Підлітки активно експериментують з різними соціальними ролями, інтересами та цінностями, прагнучи зрозуміти, ким вони є. Цей процес може охоплювати вибір професії, визначення особистих пріоритетів та ціннісних орієнтацій, а також пошук місця у соціумі.

Не менш значущим для пубертатного періоду є зростання соціального порівняння. Підлітки схильні до порівняння себе з однолітками, що може як сприяти формуванню позитивної самооцінки, так і викликати занижене ставлення до власних якостей. На цьому етапі вони орієнтуються на соціальні стандарти і часто прагнуть до відповідності або, навпаки, свідомо уникають їх.

Ключовим аспектом підліткового розвитку є криза ідентичності – це, коли молода людина ставить перед собою питання «Хто я?» і «Яке моє місце в суспільстві?». За теорією Еріка Еріксона, кризу ідентичності можна описати через сумніви та самопошук, як прагнення підлітків визначити свої переконання, цінності та власну соціальну роль. Вони вчаться приймати рішення і вибирати життєві пріоритети. А також характерним є психологічне напруження – цей процес супроводжується тривогами та внутрішніми конфліктами, що зумовлені необхідністю переоцінити свої здібності, амбіції та якості.

Криза ідентичності може стати як причиною виникнення тривожності та розгубленості, так і сприяти формуванню стійкої та цілісної особистості.

Важливе значення для особистості в цей період має соціальне середовище. Сімейні взаємини є важливими для формування здорової самооцінки. Підтримка, схвалення та позитивний стиль спілкування сприяють розвитку позитивної «Я-концепції», тоді як критика та відчуженість можуть викликати невпевненість і сумніви.

Підлітки прагнуть належати до соціальної групи, і схвалення з боку однолітків сильно впливає на їхню самоповагу. Сприятливе спілкування в соціальній групі сприяє розвитку впевненості, тоді як несприйняття з боку однолітків може мати негативний вплив на «Я-концепцію» [2].

В епоху цифрових технологій соціальні медіа стали ще одним джерелом формування уявлень підлітків про себе. Ідеалізовані образи в соціальних мережах створюють недосяжні стандарти, що може призводити до негативного соціального порівняння та зниження самооцінки. Соціальне схвалення через лайки та коментарі створює ще один вид соціального порівняння: позитивні відгуки підвищують самооцінку, тоді як критика та байдужість можуть її знижувати.

Позитивне самосприйняття є важливим для емоційного добробуту, тому підліткам можуть бути корисними методи підтримки у вигляді когнітивно-поведінкова терапія. Цей метод допомагає підліткам виявляти та змінювати негативні або спотворені уявлення про себе на більш реалістичні та конструктивні.

Для психологічної підтримки також можна використовувати метод групової терапії. Вона дозволяє підліткам побачити, що їхні труднощі не є унікальними, і допомагає знайти підтримку серед однолітків. Спільний досвід з іншими підлітками створює сприятливе середовище для розвитку «Я-концепції».

Фахівці зазначають, що психологічні консультації з батьками допомагають краще зрозуміти, як можна підтримати підлітка в період становлення. Важливо, щоб батьки усвідомлювали роль своєї підтримки та впливу на формування самооцінки і допомагали підліткам створювати позитивні уявлення про себе [3].

Отже, формування «Я-концепції» в підлітковому віці має суттєвий вплив на майбутнє емоційне благополуччя і поведінку особистості. Негативна «Я-концепція» може призвести до тривожності, депресії, агресивної поведінки або соціального відчуження, тоді як позитивна – сприяє розвитку впевненості в собі, адаптивної поведінки і позитивного ставлення до майбутнього. Роль батьків, психологів і педагогів у цей період є ключовою: їх підтримка та допомога здатні суттєво полегшити кризові моменти і сприяти успішному формуванню позитивного самосприйняття.

Список використаних джерел

1. Вікова психологія : підручник / за ред. Р. В. Павелків. Київ : Кондор, 2015. 70 с.
2. Максименко С. Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження. Київ, 2007. 32 с.
3. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія. Київ. 2008. 45 с.

Владислава Батиргареєва,
доктор юридичних наук, професор, директор НДІ ВПЗ імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, головний науковий співробітник Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права» НАПрН України

ПРАВОСВІДОМІСТЬ І ПРАВОВА КУЛЬТУРА В КУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ

У кримінологічній науці аксіоматичним є твердження, що автотранспортні правопорушення являють собою складне переплетіння різноманітних чинників об'єктивного й суб'єктивного плану. Такий методологічний посил націлює правоохоронців і дослідників на те, що будь-який випадок вчинення автотранспортного правопорушення потребує найретельнішого підходу до з'ясування механізму його вчинення, виокремлення поряд із головною детермінантою, яка відіграє провідну роль у настанні протиправного результату, всіх тих аспектів дорожньої обстановки, що зробили свій кумулятивний внесок у розвиток події, яка призвела до настання суспільно небезпечних наслідків дорожньо-транспортної пригоди. Разом із тим з усього комплексу чинників настання суспільно небезпечного результату увагу необхідно зосередити на квінтесенції проблеми транспортної безпеки – правосвідомості і правовій культурі учасників дорожнього руху.

У культурологічній концепції запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту поняття «правова культура» і «правосвідомість» не є чиєюсь властивістю, «преференцією» – чи то водія, чи то пішохода, чи то будь-якого іншого учасника дорожнього руху або процесу експлуатації транспорту. За своєю суттю це є сенсоутворюючими категоріями буття будь-якої сучасної людини незалежно від країни її проживання, національності, рівня матеріального достатку,

освіти тощо. Правова культура, правосвідомість, повторимося, – це іманентні властивості, свого роду передумови перебування людини у соціумі. Тому в ситуаціях, коли вчиняється автотранспортне правопорушення, зазначені категорії є предметом аналізу морально-психологічного блоку ознак будь-якого учасника автотранспортного «світу». На підтвердження наведемо деякі цифри. Так, у 2023 р. в Україні з вини пішохода сталося 698 ДТП, в яких 105 осіб загинули, а 626 були травмовані [1].

На наш погляд, непростим є запитання про те, що первинно: правова культура людини чи її правосвідомість? Якщо «прибрати» прикметник «правовий», то підґрунтям, на яке нашаровуються всі інші цеглинки, у тому числі й правосвідомість, виступає культура як надбання, котре формується протягом всього життя людини, як безперервний процес, що дозволяє людині «просунутися» у напрямку знання й розуміння світобудови в цілому та окремих сфер життя, зокрема. Якщо в людині немає культури нормального спілкування з іншими членами соціуму та відповідного ставлення до заборон будь-якого рівня та характеру, то не може йтися й про правосвідомість людини.

Але ж ситуація змінюється, коли йдеться про культуру правову. Правова культура – це насамперед зовнішній прояв стилю, манери, лінії поведінки, у той час, як правосвідомість – внутрішнє переконання у правильності своєю поведінки та свого ставлення до чогось або когось, заснованих на знанні правових регуляторів та їх дотриманні. Таким чином, у процесі окультурювання людини спостерігаємо етапи формування загальної культури, потім або поряд із зазначеною культурою – формування правосвідомості і, нарешті, правової культури як такої. Отже, що стосується культури і свідомості з прикметником (частиною складного слова) «правовий» («право-»), то первинною є свідомість, а потім уже культура. Якщо немає в людини правосвідомості, то правова культура (якщо про таку взагалі можна стверджувати у цьому випадку) є збитковою, вона має якійсь формальний характер, виявляючись не завжди – час від часу. Людина нібито «виявляє» правову культуру, але лише тоді, коли перебуває у зоні уваги громадськості. І навпаки, якщо є правосвідомість, то завжди є й правова культура.

При цьому в межах концепції культурологічної концепції запобігання аналізу треба піддавати правову культуру і правосвідомість не одних лише водіїв, а всіх учасників дорожнього руху, а так само осіб, що причетні до убезпечення дорожнього руху у кінцевому підсумку (наприклад, особи, від яких залежить допуск транспортних засобів до експлуатації та підготовка майбутніх водіїв). Що цікаво, оперативно «підправляти» наявні вади правосвідомості та правової культури останнім часом покликані досягнення науково-технічного прогресу, що стають своєрідним запобіжником можливих правопорушень. Наведемо один приклад. В Україні у 2023 році почався тестовий проєкт прозорих іспитів для отримання водійського посвідчення. Головна мета цього проєкту – фіксувати за допомогою аудіо-, фотоапаратурою весь процес складання іспитів, аби знизити можливості отримання водійського посвідчення за рахунок надання екзаменаторам неправомірної вигоди [2]. Тим самим новий порядок на цьому етапі «нівелює» вади правосвідомості та правової культури як майбутніх водіїв, так і осіб, причетних до розв'язання питання про надання водійського посвідчення.

У зв'язку із висловленим слід замислитися над одним цікавим ракурсом проблеми: а чи є такі учасники дорожнього руху, для яких правосвідомість та правова культура не є необхідними елементами механізму безпеки транспортного буття? Розуміємо, що запитання звучать якось парадоксально. Але тим не менш – йдеться принаймні про ситуації використання автомобілів на автопілоті, або автономних автомобілів, які ставатимуть дедалі все більш поширеними учасниками дорожнього руху. В них використовуються складні системи, такі як штучний інтелект, сенсори, радари, лідари та камери для навігації дорогами без участі людини з метою мінімізації людських помилок, що є основною причиною ДТП. Іншими словами, тут ми маємо справу з уособлення штучного інтелекту як такого в автотранспортній сфері. Як відомо, штучний інтелект позбавлений суто людських якостей та емоцій, як-от: свідомість, культура, біль, різні відтінки почуттів тощо. Напевно, продовженням дискусій щодо особливостей природи зазначених учасників дорожнього руху (а вони, без сумніву, такими є) ставатимуть дискусії щодо юридичної відпові-

дальності внаслідок помилок штучного інтелекту, котрі хоча і нечасто, але все ж таки трапляються. Тут ми вимушені опустити це непросте й одночасно цікаве питання, однак маємо констатувати, що на сьогодні ускладнення і транспортних процесів, і технологій, у котрі залучені так чи інакше всі учасники дорожнього руху, ставить завдання проаналізувати ті зміни, що відбуваються в класичній детермінації автотранспортних правопорушень, в якій, як виявляється, про правосвідомість та правову культуру людини, що перебуває всередині такого транспортного засобу, в деяких випадках взагалі може й не йтися. Але поки що проблематика правосвідомості та правової культури залишається наріжним каменем у механізмі протиправної поведінки на атошляхах і під час експлуатації транспорту.

Будь-яке автотранспортне правопорушення, в тому числі кримінально каране, є результатом протиправної поведінки учасника/учасників дорожнього руху внаслідок винного або необережного порушення Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 [3]. За минулих часів в інформаційному просторі акцент головним чином робився на кримінально караних дорожніх пригодах, що трапляються саме з вини водія транспортного засобу. У спеціальній літературі ще багато років тому інколи траплялися достатньо категоричні твердження про те, що першим ланцюгом виникнення і розвитку дорожньої пригоди є особа водія [4, с. 34–35], адже ані сама по собі дорога, ані стан <транспортних> засобів, ані тим більше погода не можуть бути причинами необережних злочинів [5, с. 83]. Напевно, це усталений стереотип про головного винуватця ДТП. Однак повторимося, треба звертати увагу й на поведінку інших учасників дорожнього руху (наприклад, пішоходів, пасажирів, велосипедистів та), яка так само не вирізняється суцільним дотриманням основних вимог убезпечення власного життя й здоров'я. І хоча ці, інші учасники ДТП, нерідко стають жертвами, проте в подібних ситуаціях правомірно стверджувати й про їх вину або принаймні обопільну вину – як винного водія, так й інших учасників ДТП. Такі випадки є наочним свідченням, так би мовити, колективного вияву певного рівня правової культури на дорогах.

Вивчення, проведене колективом науковців НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України в межах фундаментального дослідження, присвяченого проблемам запобігання автотранспортним правопорушенням, виявило, що 72,1 % опитаних респондентів уважають, що роль і значення правосвідомості є найзначнішою для дотримання безпеки дорожнього руху. Однак 19,9 % респондентів зауважили, що її роль у цьому процесі є незначною; ще 8 % впевнені, що правосвідомість не має значення взагалі [6, с. 2871].

Таким чином, у процесі зумовлювання абсолютної більшості випадків вчинення автотранспортних злчинів правосвідомість учасників дорожнього руху та їх правова культура відіграють ключову роль. Саме ці параметри повинні ставати предметом ретельного аналізу під час встановлення причин й умов вчинення будь-якого автотранспортного правопорушення з тим, щоб надалі індивідуалізувати покарання, що призначається винному, визначити шляхи убезпечення учасників дорожнього руху, піднести ідею необхідності укріплення стану правової культури на дорогах до не скороминущої цінності безпеки людського життя в межах культурологічної концепції запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту. Вплив саме на правосвідомість та стан правової культури стає запорукою скорочення дорожньо-транспортних пригод.

Список використаних джерел

1. Статистика ДТП в Україні за 2023 рік. URL: https://patrolpolice.gov.ua/statystyka/.

2. Камери проти купівлі прав. Через пілотний проєкт МВС в Україні підозріло зросла кількість нездач. URL: https://internetua.com/ kameri-proti-kupivli-prav-cserez-pilotnii-proyekt-mvs-v-ukrayini-pidozrilo-zrosla-kilkist-nezdacs.

3. Правила дорожнього руху : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306. *Офіційний вісник України*. 2001. № 41. Ст. 1 852.

4. Квашис В. Е., Махмудов Ш. Д. Ответственность за неосторожность. Душанбе : Ирфон, 1975. 108 с.

5. Полтава К. О. Кримінологічна характеристика та запобігання автотранспортним злочинам, що пов’язані із загибеллю людей або із тяжкими тілесними ушкодженнями, в Україні : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; криміально-виконавче право. Харків, 2013. 243 с.

6. Batyrgareiva V., Shramko S., Samoilova O. Mortality and injury in Ukraine as a result of traffic accidents in measuring of public health: to the analysis of social–legal and criminological problem. *Wiadomości Lekarskie.* 2021. Vol. LXXIV. Is. 11. Part 2. P. 2870–2876.

Злата Власова,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 053 Психологія Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: *Юлія Шарапова*,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології Пенітенціарної академії України

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК

Інтелектуальна діяльність є важливою складовою розвитку особистості, яка забезпечує адаптацію до мінливих умов навколишнього середовища, розв’язання складних проблем та досягнення особистих і професійних цілей. У контексті дослідження інтелектуальної діяльності важливим аспектом є аналіз гендерних відмінностей між чоловіками та жінками. Хоча обидві групи демонструють високу здатність до інтелектуальної роботи, наявність певних психологічних особливостей може впливати на способи їх мислення, когнітивні процеси та стратегії вирішення завдань.

Узагалі в розумінні функції інтелекту входять три різновиди: здатність до навчання, оперування символами і здатність до активного оволодіння закономірностями навколишньої дійсності. Деякі вчені ототожнюють інтелект зі здатністю до навчання. Однак не можна не враховувати те, що інтелект містить в собі продуктивний початок. Найсуттєвіше для інтелекту полягає в тому, що він дозволяє відображати закономірні зв'язки і відносини предметів і явищ навколишнього світу, тим самим дає можливість творчо перетворювати дійсність. Як правило, ці відмінності часто інтерпретуються за допомогою поняття «загальні розумові здібності».

Під розумовими здібностями розуміються якості інтелекту, що стоять за певними кількісними показниками його розвитку. Ці якості визначаються шляхом використання статистичних мо-

делей аналізу інтелекту, а рівень розвитку розумових здібностей традиційно вимірюється за допомогою тестів інтелекту [1].

Уперше про існування індивідуальних відмінностей у розумових (інтелектуальних) здібностях заговорив Ф. Гальтон. Він вважав, що увесь спектр інтелектуальних здібностей спадково детермінований, а роль індивідуальних відмінностей за інтелектом навчання, виховання, інших зовнішніх умов розвитку заперечувалася або визнавалася несуттєвою [4].

Творці перших тестів інтелекту А. Біне, Дж. Кеттелл, Л. Термен і інші включили в свою інтелектуальну шкалу, орієнтовану на вимір рівня розумового розвитку особистості дитини, більш складні пізнавальні функції.

Стернберг І. на рівні емпіричного дослідження намагався визначити інтелектуальні поведінкові прототипи. Йому вдалося виділити три форми інтелектуальної поведінки:

1) вербальний інтелект (знання величезного числа слів, читання з високим рівнем розуміння і ін.);

2) розв’язання проблем (здатність будувати плани, застосовувати знання);

3) практичний інтелект (вміння домагатися поставлених цілей) [6].

У найбільшій кількості характеристик і визначень інтелект постає в трьох видах: здатність до навчання, здатність до абстрактного мислення, здатність до адаптації. Особливе значення має навчання, виховання і розвиток інтелекту на всіх вікових етапах розвитку особистості. Саме тому у вітчизняній психології введено поняття «здатність до навчання інтелекту» [4].

Одна з наукових концепцій індивідуальних особливостей інтелекту опирається на психофізіологію людини. Дослідники вказують, що індивідуальні відмінності в показниках інтелектуального розвитку пояснюються дією низки фізіологічних чинників і ці відмінності значною мірою обумовлені факторами генотипу, що впливають на стабільність і мінливість показників психометричного інтелекту.

Зокрема, Г. Айзенк [6] розглядав біологічний інтелект (що виникає на основі нейрофізіологічних і біохімічних чинників і безпосередньо пов'язаний з діяльністю кори великих півкуль) як

генетично детерміновану біологічну базу когнітивного функціонування і всіх його індивідуальних відмінностей.

Найбільш явна кореляція різних характеристик інтелекту дітей виявлена з професією батьків. При цьому професія матері пов'язана зі становленням вербального інтелекту, і у дітей, матері яких – викладачі та лікарі, вербальний інтелект був вище. Професія батьків також відбилася на рівні розвитку невербального інтелекту. А загальний інтелект корелює з рівнем освіти батьків, що може пояснюватися як генетичними, так і середовищними фактори [6].

У психології велика увага приділяється вивченню залежності показників інтелекту від індивідуально-типологічних відмінностей у діяльності регуляторних систем. Напрями досліджень різноманітні: вивчаються як загальні проблеми (гендерні відмінності в розвитку інтелекту в дитячому, підлітковому, юнацькому і дорослому віці, взаємозв'язок емоцій і інтелекту, зв'язок інтелектуальних здібностей з екстраверсією-інтроверсією, когнітивна диференційованість і інтелект та ін.), так і часткові, вузькоспрямовані аспекти (особливості інтелекту школярів з різним рівнем розвитку властивостей уваги, інтелектуальний розвиток ліворуких дітей, вплив умов індивідуалізованого навчання на саморозвиток інтелектуальної сфери підлітків та ін.).

Дослідники, що належать до школи Б. М. Теплова, реалізують програми визначення зв'язків властивостей темпераменту і загальних здібностей. Аналіз результатів, отриманих у цих дослідженнях, показав незалежність інтелектуальних і темпераментних характеристик особистості, але авторам вдалося виявити значущу залежність між окремими виявами темпераменту й інтелекту в дітей. Наприклад, у підлітковому віці виявлено, що чим нижче рівень інтелекту, тим більше позитивних зв'язків між особливостями темпераменту і інтелектом, в першу чергу – вербальним [2].

Дослідники також дійшли висновку про зв'язок інтелектуальних здібностей з властивостями темпераменту на рівні біологічних основ і їх психічних виявів, з виділенням таких характеристик, як загальна працездатність, безпосередній

і опосередкований типи активності, мимовільний і довільний типи саморегуляції [5].

В основі таких досліджень лежать погляди Б. Г. Ананьєва [1], який зазначав, що способом внутрішньої організації цілісної системи інтелекту є міжфункціональні зв'язку різнорівневих психофізіологічних функцій, серед яких в характеристиці інтелекту виділяють насамперед пам'ять, мислення, увагу.

Принциповим положенням гіпотези Н. І. Чуприкової є твердження, що питання про розумові здібності повинен бути злитий з питанням про їх розвиток. У рамках цієї гіпотези сформульовано фундаментальний принцип, або закон, розумового розвитку – принцип (закон) системної диференціації, який полягає в тому, що складні, розвинені, добре розчленовані і впорядковані когнітивні структури, що допускають гнучкий і багатоаспектний аналіз і синтез перцептивної та семантичної інформації, розвиваються з більш простих, нерозчленованих структур шляхом їх поступової і багаторазової диференціації. Тож інтелект повинен залежати від декількох якостей аналітико-синтетичної діяльності мозку, що обумовлюють ефективність диференціації та інтеграції збуджень [3].

Равен Дж. К. виділяв п'ять якісно різних періодів розвитку інтелектуальних здатностей [4]:

1. На самому початку діти здатні лише розрізняти ідентичні фігури від різних фігур, а пізніше – подібні фігури від несхожих.

2. Через деякий час вони стають здатні оцінювати орієнтацію фігур стосовно самих себе або інших об'єктів, що знаходяться в перцептивному полі.

3. Далі вони знаходять здатність порівнювати аналогічні зміни властивостей об'єктів, що сприймаються, і приймають її на озброєння як логічний метод міркування.

4. Потім вони стають здатними аналізувати ціле, що сприймається, через виділення основних його елементів або властивостей, а також розуміти різницю між тим, що дано, і тим, що вони самі додумують.

5. Нарешті є період, коли діти набувають здатність сприймати дві або більше дискретних фігури, які або формують щось ціле, або як організовану індивідуальну сутність.

Отже, індивідуальні особливості інтелекту зумовлені низкою зовнішніх та внутрішніх умов та факторів: віком, статтю, ставленням батьків, соціокультурними умовами, психофізіологічними та генетичними факторами, особливостями темпераменту та розвитку мисленнєвих операцій (аналіз, синтез та інші) тощо.

Список використаних джерел

1. Боснюк В. Ф. Продуктивні характеристики інтелекту та когнітивні стилі як інтелектуальний ресурс рятувальника. *Проблеми екстремальної та кризової психології.* 2011. Вип. 9. С. 44–49.

2. Заболотна Н. М. Інтелект та конкуренція у сучасному світі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* Серія: Психологічні науки. 2012. № 2. С. 28–34.

3. Руда Н. Соціальний інтелект у структурі інтелекту. *Проблеми сучасної психології.* 2013. Випуск 21. С. 621–629.

4. Смульсон М. Л. Інтелект дорослої людини: структура та саморозвиток. *Технології розвитку інтелекту.* 2015. Т. 1 Вип. 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2015_1_9_11.

5. Філіпович В. М. Інтелектуальні здібності як професійно значущі якості ментального досвіду та інтелектуальної компетентності людини в контексті її загального особистісного розвитку. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія.* 2015. *№ 1 (5).* С. 61–69.

6. Шмаргун В. М. Інтелектуальні якості людини. *Вісник Національного університету оборони України.* 2014. Вип. 4. С. 344–349.

Олена Галустян,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем
психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ІЗРАЇЛЬСЬКОЇ ПРОАКТИВНОЇ МОДЕЛІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Ізраїльська проактивна модель психологічної підтримки вважається однією з найефективніших у світі в питаннях щодо зниження рівня посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психологічних проблем серед ізраїльських військовослужбовців та поліцейських [1]. Багато країн світу вивчають ізраїльський досвід для впровадження подібних практик у своїх збройних силах та правоохоронних органах. Інтеграція цієї мо-

делі в практику психологічної підтримки українських силових підрозділів, на нашу думку, є актуальним питанням сьогодення.

Ізраїльська проактивна модель психологічної підтримки передбачає такі ключові аспекти:

1. Превентивний підхід

Ізраїльська модель ґрунтується на принципі «краще запобігти, ніж лікувати» та фокусується на профілактиці психологічних проблем, а не лише на їх лікуванні [2]. Психологічна підготовка починається ще до того, як військовослужбовці та поліцейські зіткнуться зі стресовими ситуаціями. Цей підхід містить: психоедукацію: регулярні заняття, де військовослужбовці та поліцейські вивчають природу стресу, травми та способи їх подолання; скринінг: регулярні психологічні огляди для раннього виявлення проблем; розвиток навичок: тренінги з управління стресом, релаксації, медитації тощо [1].

2. Інтеграція в систему

Психологічна підтримка інтегрована в загальну систему підготовки та діяльності збройних сил та поліції Ізраїлю [3]. Це не окрема служба, а невід'ємна частина щоденної роботи, де: психологи беруть участь у плануванні операцій; психологічні принципи враховуються при розробці тренувань та навчань; психологічна оцінка є частиною загальної оцінки готовності працівників силових підрозділів [2].

3. Навчання стійкості

Військовослужбовці та поліцейські Ізраїлю проходять спеціальні тренінги з розвитку психологічної стійкості. Це допомагає їм краще справлятися зі стресом та травматичними ситуаціями [3]. Програми розвитку психологічної стійкості містять: когнітивно-поведінкові техніки для управління думками та емоціями; фізичні вправи для підвищення загальної витривалості; соціальні навички для побудови міцних зв’язків у службовому колективі [3].

4. Робота з командирами

Особлива увага у силових підрозділах Ізраїлю приділяється роботі з командирами та керівниками. Їх навчають розпізнавати ознаки стресу у підлеглих та надавати первинну психологічну допомогу [4]. Таке навчання передбачає: курси з основ психології для всіх керів-

ників; навчання розпізнаванню ранніх ознак стресу та травми; тренінги з надання первинної психологічної допомоги [4].

5. Швидке реагування

У випадку травматичних подій психологи швидко прибувають на місце для надання негайної підтримки [1; 5]: мобільні групи психологів прибувають на місце події протягом години; проводиться негайний дебрифінг та кризове втручання; забезпечується подальший моніторинг стану учасників події [5].

6. Довготривалий супровід

Підтримка не обмежується короткостроковою допомогою. Ізраїльська модель передбачає довготривалий супровід військовослужбовців та поліцейських, включно з періодом після завершення служби [6], а саме: регулярні перевірки психологічного стану протягом кількох років після травматичних подій; програми реінтеграції для ветеранів; підтримка при переході від служби до цивільного життя [6].

7. Десигматизація

Велика увага ізраїльської моделі приділяється подоланню стигми щодо психологічних проблем. Звернення за допомогою розглядається як ознака професіоналізму, а не слабкості [7]. Активна робота над зміною ставлення до психологічних проблем передбачає: інформаційні кампанії про важливість психічного здоров'я; заохочення відкритого обговорення психологічних труднощів; включення психологічної підтримки в стандартні протоколи [7].

8. Використання передових методик та технологій

Ізраїльські фахівці постійно вдосконалюють свої методи, використовуючи найновіші наукові дослідження в галузі психології травми та стресу, що містять [8]: співпрацю з провідними науковими центрами; регулярні міжнародні конференції та обмін досвідом; впровадження інноваційних технологій (терапія впливу віртуальної реальності (VRT), біофідбек тощо) [8].

9. Робота з сім’ями

Модель містить підтримку не лише самих військовослужбовців та поліцейських, але і їх сімей [9], а саме: консультації для членів сімей; програми підтримки для дітей; групи взаємодопомоги для партнерів [9].

10. Культурна адаптація

Методи психологічної підтримки адаптовані до культурних особливостей Ізраїлю, що підвищує їх ефективність [10; 11; 12; 13]. Врахування культурних особливостей передбачає: адаптацію методів до різних етнічних та релігійних груп [11]; використання культурно-специфічних метафор та концепцій [12]; залучення релігійних лідерів до процесу підтримки [13].

Інтеграція ізраїльської моделі в українську практику – це складний, але необхідний процес. Україна вже зробила значні кроки у цьому напрямку, особливо з початку широкомасштабної війни в 2022 році. Однак повна адаптація моделі потребує системного підходу та значних ресурсів.

Ключові виклики для повної інтеграції містять:

1. Необхідність адаптації моделі до українських культурних та соціальних реалій.

2. Потреба у значному фінансуванні для впровадження всіх аспектів моделі.

3. Необхідність підготовки великої кількості кваліфікованих фахівців.

4. Подолання можливого опору змінам в існуючих структурах.

Незважаючи на ці виклики, досвід України у протистоянні російській агресії створює унікальну можливість для розвитку власної ефективної системи психологічної підтримки, яка може стати прикладом для інших країн.

Список використаних джерел

1. Solomon Z., & Benbenishty R. The role of proximity, immediacy, and expectancy in frontline treatment of combat stress reaction among Israelis in the Lebanon War. *American Journal of Psychiatry.* 1986. № 143 (5). P. 613–617.

2. Svetlitzky V., Farchi M., Ben Yehuda A., Adler A. B. and others. YaHaLOM: A Rapid Intervention for Acute Stress Reactions in High-Risk Occupations. *Military Behavioral Health*. 2020. № 8 (2). P. 232–242.

3. Ben-Zion Z., Fine N. B., Keynan N. J., Admon R. and others. Cognitive flexibility predicts PTSD symptoms: observational and interventional studies. *Frontiers in psychiatry*. 2020. № 11. P. 194.

4. Adler A. B., Svetlitzky V., & Gutierrez I. A. Post-deployment psychological debriefing: a randomized group study of combat soldiers. *Frontiers in Psychology.* 2020. № 11. P. 1556.

5. Kaplan Z., Iancu I., & Bodner E. A review of psychological debriefing after extreme stress. *Psychiatric services.* 2020. № 71 (2). P. 72–81.

6. Solomon Z., Bachem R., Levin Y., Ginzburg K., & Zerach G. Long-term trajectories of posttraumatic stress disorder: Categorical and dimensional perspectives. *European Journal of Psychotraumatology.* 2021. № 12 (1).

7. Mor N. S., & Dardeck K. L. Traumatic Stress in a Pandemic World: Coping with COVID-19 through the Lens of Israeli Resilience. *International Journal of Environmental Research and Public Health.* 2021. № 18 (5). P. 2392.

8. Lazarov A., Suarez-Jimenez B., Tamman A., Falzon L., Zhu X., Edmondson D. E., & Neria Y. Attention to threat in posttraumatic stress disorder as indexed by eye-tracking indices: a systematic review. *Psychological Medicine.* 2020. № 50 (3). P. 351–364.

9. Greene T., Gelkopf M., Epskamp S., & Fried E. Dynamic networks of PTSD symptoms during conflict. *Psychological Medicine.* 2021. № 51 (5). P. 731–738.

10. Nakash O., Nagar M., Danilovich E., Bentov-Gofrit D. and others. Ethnic disparities in mental health treatment gap in a community-based survey and in access to care in psychiatric clinics. *International Journal of Social Psychiatry.* 2014. № 60 (6). P. 575–583.

11. Kaplan Z., Weiser M., Schreiber S., & Bar-Hamburger R. Integrating diverse populations into military service: Israel's experience. *International Review of Psychiatry.* 2020. № 32 (5–6). P. 458–467.

12. Bitton S., & Laufer A. Mental Health and Coping Strategies Among Ultra-Orthodox Jewish First Responders. *Community Mental Health Journal.* 2021. № 57 (3). P. 547–556.

13. Stein J. Y., Levin Y., Zerach G., & Solomon Z. Traumatic stress and social behavior: Immigrant status moderates the link between posttraumatic stress disorder symptoms and social integration. *Journal of Traumatic Stress.* 2018. № 31 (6). P. 876–885.

Соломія Гладій,
слухачка 2-го курсу Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: ***Тетяна Данильченко,***
доктор психологічних наук,
професор кафедри психології Пенітенціарної академії України

ТРАНСФОРМАЦІЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ЩАСТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасна нейробіологія може дати нам уявлення лише про одну складову щастя – позитивну емоційну реакцію на подразник. За це відповідають гормони і нейромедіатори «центрів задоволення»: дофамін (виділяється у відповідь на приємний подразник або передчуття його отримання), серотонін (регулює наш настрій, пам'ять і сон), ендорфіни (виробляються у відповідь на стрес, зменшення болю) і норадреналін (відіграє важливу роль у

регуляції страху та інших негативних емоцій, відповідає за стресову реакцію організму) [1, с. 97].

Друга складова – розуміння того, що відбувається, наявність мети в житті – це питання скоріше філософське і наразі виходить за межі системного об'єктивного дослідження [1, с. 98]. Як зазначає інтернет-видання «Суспільне. Культура»: «Україна – єдина країна з 15 опитаних, громадяни якої на перше місце серед життєвих цінностей ставлять щастя дітей. ... 32 % хочуть щастя для дітей, 20 % – бути щасливими, 19 % – бути здоровими. Найменше на відчуття щастя впливають такі фактори, як «життя в мирі та безпеці», «життя в справедливому суспільстві», «свобода життєвих рішень». Очолюємо рейтинг і ми, українці, як країна, де 85 % людей впевнені, що наші діти будуть щасливішими за нас [2].

Отримавши есе, також виявилося: «Щастя для мене – це ... 1) здоров'я та благополуччя рідних (19 %); 2) підтримка сім'ї та близьких (17,5 %); 3) навчання та професійне самопочуття – реалізація (14 %); 4) позитивні емоції (13 %); 5) естетичне переживання (11 %); 6) материнство (8,5 %); 7) гармонія з собою і світом (7,5 %); 8) радість життя (5,5 %); 9) власна діяльність, спрямована на успіх (4 %)» [2]. Це дані станом на жовтень 2020 року. З цього випливає, що щастя мирного часу полягало в здатності ставити й досягати реалістичних, підзвітних цілей; тому особистісне самовизначення пов'язане не тільки з готовністю приймати самостійні рішення, а й з урахуванням власних сил і можливостей.

Сьогодні щастя є основним мультидисциплінарним предметом наукових досліджень, який водночас важко піддається моніторингу, теоретичному та експериментальному. Найбільшу увагу приділено вивченню рівня і детермінант щастя різних соціально-демографічних, вікових та етнічних груп. Слід зазначити, що результати масштабних міжнародних та вітчизняних проєктів моніторингу задоволеності життям трактуються неоднозначно [3].

Життя у воєнній обстановці, безумовно, створювало серйозну загрозу не лише фізичній цілісності, а й психоемоційній ста-

більності всіх верств населення, викликаючи апатію, стреси, травматичні, астенічні стани тощо.

У зв'язку з унікальністю, неоднозначністю та суб'єктивністю уявлень про щастя найоптимальнішим засобом розкриття їх змісту є вільний асоціативний експеримент (стимульне слово «щастя»), який дає змогу отримати символічний матеріал для аналізу роздумів і есе. «Щастя для мене – це ...» (дає можливість якомога повніше висловити вам свої уявлення про критерії щастя).

Ідентифікації та аналізу лише змісту думок також недостатньо для вивчення цього явища. Тому поглиблення розуміння феномена щастя потребує дослідження структури уявлень про щастя (особливо ядра та периферії) [4, с. 139]. Війна безжальна до всіх, незалежно від віку та статі. Війна змусила українців зіткнутися з багатьма випробуваннями, екзистенційними питаннями та болючими втратами.

Як відомо, до будь-чого в житті можна пристосуватися і звикнути, навіть до страшної реальності повсякденності під час найбільшої війни в Європі за останні 80 років.

На початку повномасштабного вторгнення кожен українець поставив своє особисте життя на паузу. Кожен зосередився на тому, як допомогти країні: йшов добровольцем в армію, добровольцем рятував своїх друзів, рідних і незнайомців із небезпечних місць. З часом мирна частина нашого населення поступово повертається до нормального життя, вважаючи, що війна тепер наша нова реальність. Ми як ніхто знаємо, що війна стосується кожного громадянина – це справа не тільки військових [5].

Так, у воєнний період респонденти відповідали: «Щастя для мене – це...»: 1) життя як цінність (20 %); 2) естетичний досвід як ресурс (15,5 %); 3) благополуччя родичів (14 %); 4) підтримка родини (13 %); 5) відновлення самооцінки (9,5 %); 6) власна активність, спрямована на соціальну самореалізацію (9 %); 7) позитивні емоції (9 %); 8) повернення до мирного життя (7 %); 9) перемога (5 %)» [2]. Опитані в мирний час респонденти почувалися щасливими за двох умов: 1) отримували турботливу соціальну підтримку з боку батьків, близьких, коханих, друзів, оскільки це створювало відчуття власної гідності, безпеки, належності до референтних груп; 2) зосередившись на власному

самовираженні у професійному та особистісному плані, досягли поставлених цілей, досягли успіху самостійно, тому що вони просто «зобов'язані стати щасливими». Під час війни респонденти відчували себе щасливими лише за однієї умови: принести користь, допомогти, хоч якось полегшити життя близьким, сусідам і навіть незнайомим людям, які потребували уваги. Існують також різні способи переживання щастя, які адаптуються до умов мінливої реальності. У мирний час існували внутрішні джерела, які наповнювали щастям: 1) споглядання природи, прослуховування музики, перегляд улюблених фільмів, різноманітні хобі, чудова гастрономія; 2) відчуття єдності з природою, найближчим оточенням, подіями власного життя.

У кризових умовах стійкості респонденти додали: 1) усвідомлення універсальної, невід'ємної, універсальної цінності – цінності життя; 2) почуття турботи і любові, власної потреби і належності до сім'ї. Так, у мирний час респонденти пов'язували щастя з широким спектром виявів власних позитивних емоцій; у воєнний час акцент змістився на ціннісно-мотиваційний аспект щастя (цінність життя, свобода вибору, потреба в рідних і всіх нужденних). Компоненти щастя для опитаних у мирний час являють собою переважно потреби групової належності, успішної професійної та особистісної самореалізації, особистого комфорту; серед опитаних під час війни – загальнолюдські цінності (життя, свобода, мир, перемога, самоповага, допомога іншим) та благополуччя рідних. Основною цінністю (ядром) переживання щастя до війни були: підтримка рідних і особистий успіх; під час війни – суспільна корисність. Довоєнним способом пристосування до мінливих умов повсякденного життя (периферії) були: естетичне переживання і гармонія; під час війни усвідомлення цінності життя та підтримка рідних допомагають респондентам адаптуватися до ситуацій щоденного ризику та невизначеності. Можна стверджувати, що в довоєнний період респонденти уявляли щастя через чіткі, енергетично насичені переживання позитивних емоційних станів: від задоволення до ейфорії. У воєнний період щастя сприймається в координатах цінності людського життя та активної діяльності, пов'язаної з допомогою іншим, ухваленням рішень, складними рішеннями, досягненням успіху в умовах невизначеності.

Список використаних джерел

1. Українське суспільство в умовах війни : монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. ; за ред. член.-кор. НАН України Є. Головахи, д-ра соц. наук С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН України, 2023. 343 с.
2. Інтернет-ЗМІ «Суспільне. Культура». URL: https://suspilne.media/culture/865005-vin-zrobiv-vedmezu-poslugu-sergij-zadan-prokomentuvavstavlenna-do-nestora-mahna/.
3. Юрченко О. Наскільки щасливі українці: 9 приголомшливих фактів Всесвітнього дослідження щастя. 2021. URL: https://osvitoria.media/experience/naskilky-shhaslyvi-ukrayintsi-9-prygolomshlyvyhfaktiv-vsesvitnogo-doslidzhennya-shhastya/.
4. Данильченко Т. Основи психології благополуччя особистості : навч.-метод. посібник. Чернігів : Десна Поліграф, 2022. 268 с.
5. Кречетова Д. Попри війну: скільки українців вважають себе щасливими? 2022. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2022/10/10/250768/.

Ігор Гончарук,
магістрант 2-го курсу
Університету митної справи та фінансів;
науковий керівник: ***Олексій Шевяков,***
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Університету митної справи та фінансів

ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГРУП ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕНЬ

Глобальні перетворення, що відбуваються в Україні, вимагають від сучасної людини активності, наполегливості та самостійності – якостей, які характеризують відповідальне ставлення до власного особистісного розвитку та професійної діяльності. У самосвідомості особистості віддзеркалюються соціокультурні суперечності, тенденції глобалізації, суперечливі кроскультурні аспекти. Крім того, масштабні соціально-політичні та економічні зміни призвели до розповсюдження віртуальних соціальних груп (О. Блискун, С. Максименко, У. Михайлишин та ін.). Разом із цим відбувається зміна усталених уявлень про благополуччя, за допомогою яких особистість визначає своє місце у соціумі, що може спричинити кризу її становлення та розвитку (А. Борисюк, Н. Завацька, Л. Карамушка, Л. Пілецька, О. Шевяков

та ін.). За таких умов суттєвого значення набуває сформованість реабілітаційного потенціалу особистості [1].

Питання реабілітації особистості є предметом досліджень багатьох науковців. Встановлено, що у контексті означеної проблеми найбільшу цінність являють собою дослідження вчених, які вивчали проблеми життєдіяльності людини у сучасних соціальних умовах (О. Блинова, С. Гарькавець, М. Журба, М. Тоба та ін.) та особливості її становлення і розвитку (І. Аршава, І. Ващенко, А. Коваленко, С. Максименко, Е. Носенко, І. Попович, Т. Титаренко та ін.), проблеми самовизначення як складової життєвого розвитку (Б. Ананьєв, А. Борисюк, В. Бочелюк, Л. Виготський, Е. Еріксон та ін.), вплив професійної діяльності на розвиток особистості (Н. Євдокимова, І. Жигаренко, В. Завацький, О. Лосієвська, Л. Пілецька, О. Шевяков та ін.), стратегії формування здорового способу життя та підтримки психологічного благополуччя (Ю. Бохонкова, І. Бурлакова, Ю. Завацький, А. Лоуен, Н. Мілорадова, Л. Спицька, Н. Твердохлєбова та ін.).

Водночас існуючі підходи до дослідження реабілітаційного потенціалу особистості не дозволяють здійснити аналіз його структури як складного соціально-психологічного утворення; побудувати концептуальну модель розвитку реабілітаційного потенціалу особистості в умовах глобальних трансформацій сучасного суспільства [2].

Актуальність розв’язання означеної проблеми, її складність та недостатнє розроблення теоретичних і прикладних аспектів за умов сучасної ситуації в Україні, а також соціальна значущість, зумовили вибір теми дослідження «Психологічні складові реабілітаційного потенціалу військовослужбовців».

Об’єкт дослідження – реабілітаційний потенціал особистості військовослужбовця.

Предмет дослідження – психологічні складові реабілітаційного потенціалу військовослужбовців.

Мета дослідження полягає в концептуальному визначенні соціально-психологічних основ вивчення реабілітаційного потенціалу особистості; розкритті змістовно-процесуальних засад побудови і реалізації соціально-психологічної системи забезпе-

чення ефективності процесу розвитку реабілітаційного потенціалу військовослужбовців.

Відповідно до поставленої мети вирішувалися такі **завдання дослідження**:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз і узагальнення наукових підходів до проблеми вивчення соціально-психологічних основ розвитку реабілітаційного потенціалу особистості та з'ясувати стан її розробки.

2. Розробити концептуальні соціально-психологічні основи дослідження реабілітаційного потенціалу військовослужбовців на засадах системно-інтегрованого підходу.

3. Визначити соціально-психологічні складові реабілітаційного потенціалу військовослужбовців та особливості їх функціонування при депресивних розладах.

4. Виокремити соціально-психологічні параметри, показники та механізми порушення процесу адаптації у структурі реабілітаційного потенціалу військовослужбовців.

5. Запропонувати систему соціально-психологічного забезпечення ефективності процесу розвитку реабілітаційного потенціалу військовослужбовців.

Методи дослідження:

– теоретичні: теоретичний аналіз, синтез, моделювання, системний, структурно-функціональний методи, що застосовувалися для визначення напрямів та концептуальних засад дослідження соціально-психологічних основ розвитку реабілітаційного потенціалу особистості, а також їх узагальнення, класифікація й систематизація;

– емпіричні: спостереження; бесіда; метод експертних оцінок; психометричні методики: шкали Гамільтона для оцінки депресії та тривоги; психодіагностичні методики: багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» (А. Маклаков, С. Чермянін), методика визначення копінг-стратегій (Е. Хейм, адаптація Л. Вассермана), тест життєстійкості (Д. Леонтьєв, О. Рассказова), п'ятифакторний опитувальник особистості (5 PFQ) (А. Хромов), опитувальник ригідності (Г. Залевський), методика для психологічної діагностики типів ставлення до хвороби (Л. Вассерман зі співавторами), методика Ш. Шварца

для вивчення цінностей особистості (адаптація В. Карандашева), шкала екзистенції (А. Ленгле, К. Орглер, адаптація С. Кривцової), Монреальська когнітивна шкала (МоСА) (Montreal Cognitive Assessment), опитувальник для вивчення ступеня задоволеності особистості своїм функціонуванням у різних сферах (І. Колер), опитувальник «Індекс життєвої задоволеності» (ІЖЗ) (Н. Паніна, адаптація С. Духновського), шкала сімейного оточення (ШСО) (Р. Мус, адаптація С. Купріянова), опитувальник міжособистісних відносин (В. Абабков, Г. Ісуріна), опитувальник реабілітаційного потенціалу особистості (І. Кулагіна, Л. Сенкевич), які використовувалися для дослідження реабілітаційного потенціалу особистості, його структури та основних складових; визначення специфіки реабілітаційного потенціалу у структурі особистості; діагностики (індивідуальної і групової, комплексної, оперативної, поглибленої), спрямованої на виявлення особливостей особистісної сфери та визначення рівнів реабілітаційного потенціалу і адаптаційних можливостей особистості, особливостей її соціального функціонування, міжособистісних комунікацій, емоційних та когнітивних дисфункцій;

– методи математичної обробки даних із їх подальшою якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням. Статистична обробка даних і графічна презентація результатів дослідження здійснювалася за допомогою пакета статистичних програм SPSS (версія 16.0).

Практичне значення результатів дослідження полягає у визначенні основних методологічних засад та принципів побудови соціально-психологічної системи забезпечення ефективності процесу розвитку реабілітаційного потенціалу особистості військовослужбовця; розкритті основних завдань, етапів та змісту зазначеної системи; проведенні аналізу результатів апробації диференційованої соціально-психологічної програми розвитку реабілітаційного потенціалу з урахуванням соціально-психологічних чинників виникнення та розвитку депресивних розладів особистості.

Список використаних джерел

1. Burlakova, Sheviakov O., Kondes T. Psycological predictors of the formation of health, reserving competentness of future specialists. *Public*

administration and Law Review. 2021. Issue 4 (8). P. 74–79. DOI: https: // doi.org. /10.36690/2674-5216-2021-4-74.

2. Shevyakov O., Burlakova I., Evdokimova N., Kakhno I., Ponomarenko V. Social and psychological technologies for the formation of professional health of economists. *International Journal of Psychological Rehabilitation*. 2020. Vol. 24. Issue 6. P. 13030-13040. DOI: 10.37200/IJPR/V2416/PR261271.

Олеся Горобець,
студентка 2 курсу Пенітенціарної академії України

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМОЕФЕКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Сучасне суспільство ставить чимало вимог до особистості як у професійній діяльності, так і в соціальній взаємодії. Особистість має вміти долати труднощі, адаптуватися до невизначених умов і досягати суб'єктивно важливих результатів, що підвищує її життєстійкість та сприяє психологічному благополуччю. Індивідуальний успіх значною мірою залежить від впевненості у власній самоефективності, тобто здатності використовувати особисті ресурси для досягнення цілей [9, с. 88].

Проблема дослідження самоефективності привертає все більше уваги як зарубіжних, так і вітчизняних науковців у галузях соціальної та загальної психології, психології спорту, психології кар'єри та підприємництва, психології здоров'я тощо. Значний внесок у розвиток концепції самоефективності зробили такі дослідники, як Н. Бранден, М. Єрусалем, М. Зіммерман, А. Бандура, Дж. Роттер, Р. Шварцер, М. Шерер та інші. Їхні дослідження, а також роботи українських науковців, зокрема Н. Булинко, О. Бажина, М. Гайдара, С. Гончар, І. Галецької, В. Кобець, А. Погорєлова, Р. Кричевського, Д. Шапошник, Н. Пророк та інших, мають важливе значення для розуміння психологічних аспектів самоефективності.

Термін «самоефективність» (self-efficacy) був введений у психологічний обіг засновником соціально-когнітивного підходу А. Бандурою в 1977 р. [8, с. 16]. Він визначив його як інтегральне багатомірне психічне явище, яке є відносно стійким у часі і розвивається протягом життя. На думку А. Бандури, на формування самоефективності впливають особистісний досвід досягнень, спостереження за досвідом інших, переконання з боку оточення, а також

фізіологічні та емоційні реакції [6, с. 206]. Бандура описує самоефективність як властивість, що формується у свідомості людини через уявлення про власні здібності, вміння та можливості й здатність ефективно діяти та будувати власну поведінку у складних ситуаціях соціальної взаємодії [1, с. 52].

Інше авторське трактування поняття самоефективності пропонує Д. Майєрс, який визначає самоефективність як «відчуття власної ефективності й компетентності, що відрізняється від почуття власної гідності та самоповаги» [8, с. 82]. На думку Д. Майєрса, саме пережитий досвід успіху та компетентність стимулюють людину не здаватися перед труднощами, не миритись із невдачами, несприятливими обставинами, не відступати, а рухатися вперед, долати невдачі та поступово досягати успіху, докладаючи певні зусилля. Дослідник стверджує, що головним джерелом підвищення самоефективності є компетентність людини та досвід пережитого успіху, що дають їй надію на власні можливості досягати позитивних результатів [8, с.168].

Крайг Г. і Бокума Д. у своїх наукових працях наголошують, що самоефективність особистості пов'язана зі здатністю суб'єкта реально виконувати завдання та дії на високому рівні, з високою результативністю, виходячи з внутрішніх уявлень особистості про власний особистісний потенціал і можливості [5, с. 349].

Науковці розрізняють поняття «актуальна самоефективність» і «сприйнята самоефективність», де перше означає об'єктивний показник сформованої компетентності в різних сферах життя, а друге – суб'єктивне сприйняття на основі самооцінки, уявлень та ін.

Окрім соціально-когнітивної теорії А. Бандури, поняття «самоефективність» дотично розглядалося в руслі інших наукових підходів. Наприклад, У. Мішел у своїй когнітивно-афективній теорії розробив термін «когнітивно-афективної одиниці» (cognitive-affective units), що допомагає передбачувати суб'єктивну поведінку особистості в конкретних ситуаціях. Серед таких когнітивно-афективних одиниць дослідник виокремлює: саморегуляційні стратегії, особистісні компетенції, переконання, очікування, цінності й цілі, емоційні реакції та стратегії кодування інформації [2, с. 112].

Певною мірою схожі з поняттям «самоефективність» категорії розглядали й інші зарубіжні психологи. Наприклад, Р. Уайт

у теорії мотивації ефективності ввів та обґрунтував категорію «сприйнята компетентність», що відображає внутрішнє прагнення особистості відчувати себе компетентною. Були запропоновані й інші терміни: Д. Леонтьєв – «особистісний потенціал, В. Ромек – «упевненість у собі», С. Мадді – «життєстійкість» і т. ін., хоча кожен із дослідників надавав їм власний специфічний сенс. А внутрішньою силою, що спонукає особистість підвищувати свою компетентність, саме і виступає мотивація ефективності (effectance motivation) [2, с. 113].

Сервон Д. та Капрара Д. підкреслювали важливість саме суб'єктивного сприйняття компетентності для мотивації, особливо у професійній сфері, оскільки саме уявлення про власну компетентність, а не навички, вміння, знання, особистісні здібності та якості, є необхідною мотиваційною основою. Деякі науковці визначають життєстійкість особистості як індивідуально-психологічний чинник самоефективності [7, с. 31]. Інші науковці, зокрема Л. Усікова, П. Томанек, І. Солкова та інші, встановили взаємозворотний взаємозв'язок таких психічних явищ, як життєстійкість і самоефективність особистості, відзначивши вплив життєстійкості на її зростання.

Аналіз наукових джерел свідчить, що самоефективність розвивається протягом усього життя особистості. На різних вікових етапах вона має особливості, зумовлені соціальними факторами й віковими новоутвореннями психіки особистості, провідною діяльністю, соціальною ситуацією розвитку [3; 4]. Процес розвитку самоефективності особливо важливо вивчати в юнацький період, який тісно зв'язаний з побудовою життєвих перспектив і планів, професійним і особистісним самовизначенням, закріпленням у дівчат і юнаків переконань у можливостях досягнення суб'єктивних цілей та успішної самореалізації в майбутньому, формуванням професійної компетентності [7]. Процеси професійного і особистісного самовизначення, нове соціальне середовище спонукають молодих людей до покращання власної соціальної, загальної, професійної, навчальної, комунікативної компетентності, саморозвитку, що призводить до зростання їх самоефективності. Міра зростання самоефективності, суб'єктивної компетентності та життєстійкості осіб

юнацького віку в подальшому вплине на здатність до самореалізації, гнучкість, життєву успішність, спроможність впоратись зі стресами й іншими напруженими життєвими ситуаціями. Відчуття та переконаність у власній самоефективності також вплине на побудову життєвих планів, рівень домагань, бачення часової перспективи свого саморозвитку та ін.

Проведений теоретичний аналіз дає можливість зробити висновок, що самоефективність формується як переконаність у власній здатності успішно діяти в різних сферах життя, досягати особистісних цілей, попри труднощі.

Таким чином, самоефективність – це віра людини у власну здатність досягати поставлених цілей і справлятися із завданнями. Формування цієї якості відбувається під впливом кількох психологічних факторів: досвіду успіху (особистий досвід успішних дій підвищує впевненість у власних силах); соціального навчання (спостереження за успіхом інших людей мотивує й зміцнює віру у власні можливості); емоційної підтримки (підтримка з боку оточення, похвала та заохочення допомагають будувати самоефективність); психоемоційного стану (позитивний емоційний фон та оптимізм сприяють розвитку впевненості у своїх силах); цілепокладання (постановка реалістичних і досяжних цілей); контролю над емоціями (управління стресом та підвищення емоційної стабільності); рефлексії (аналіз власних успіхів і помилок для посилення впевненості). Вважаємо також, що самоефективність особистості потрібно розглядати одночасно залежно від трьох детермінант: когнітивного, емоційного та поведінкового, тому що самоефективність впливає на функціонування індивіда в цілому.

Список використаних джерел

1. Вовк О. М. Самоефективність: сутність, структура та особливості розвитку в студентському віці. *Вісник психології і соціальної педагогіки* : зб. наук. пр. 2022. № 3. С. 51–55.

2. Гальцева Т. О. Види самоефективності особистості: їх характеристика та дослідження. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 4. С. 110–114.

3. Гальцева Т. О. Особливості становлення навчальної самоефективності в підлітковому та юнацькому віці. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. № 1, Т. 2. С. 145–149.

4. Ліпінська Н. Ф. Самоефективність особистості як джерело її активності. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова*. 2014. Т. 19, № 1 (31). С. 180–185.

5. Хавула Р. Психологічні особливості становлення самоефективності в юнацькому віці. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2017. № 17. С. 348–355.

6. Черножук Ю. Особливості самоефективності осіб з різним типом емоційності. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського*. 2017. № 2 (18). С. 205–209.

7. Шапошник-Домінська Д. О., Луценко О. Л. Самоефективність в системі когнітивних, емоційних та психобіографічних якостей особистості. *Соціальна психологія*. 2012. № 4 (54). С. 25–35.

8. Шапошник-Домінська Д. О. Психологічні особливості розвитку самоефективності особистості : дис. … канд. психол. наук: 19.00.01 – Загальна психологія, історія психології. Київ, 2015. 202 с.

9. Шпортун О. М., Савчук З. С. Психологічні особливості самоефективності осіб юнацького віку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2020. № 11. С. 88–99.

Оксана Гриб,
слухачка 2-го курсу магістратури за спеціальністю «Психологія»
Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: ***Оксана Мірошниченко***,
кандидат психологічних наук, доцент,
начальник кафедри психології Пенітенціарної академії України

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК ПРОФЕСІЙНА ЯКІСТЬ СТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГА

Потреба в послугах психолога постійно зростає. Але починаючи із 2014 року, року початку антитерористичної операції на Сході України, і зараз, в умовах війни, професія психолога набуває великої актуальності та затребуваності. Психологи працюють із військовими у зонах бойових дій, здійснюють психологічний супровід, реабілітацю і ресоціалізацію військових, надають психологічну допомогу переселенцям, дітям та просто дорослим українцям в адаптації до наших складних умов.

Попит на психологічну допомогу підвищує також вимоги до професійної підготовки та процесу професійного становлення психологів. Загальноприйнятою в науці та практиці, підтвердженою емпірично, є точка зору про те, що головним інструментом успішної професійної діяльності психолога є його особистість. Зокрема, виділяють низку важливих професійних якостей, у тому числі стресостійкість. Але починати потрібно з феноменології поняття «стрес», «дистрес» та «стресор», саме

вони становлять ядро всіх досліджень, що стосуються стресостійкості особистості.

Дослідження проблем стресу було започатковане Г. Сельє і саме на його роботи зазвичай спираються інші дослідження цієї галузі. Якщо узагальнити всі відомі визначення, то стрес – це напруження психіки для подолання зовнішніх умов та впливів. До того ж науковець увів у науковий обіг поняття дистресу, що визначає небезпечна для людини форма стресу, стан, що виникає за нездатності організму адаптуватися до нових умов [1]. Саме про цей стрес йде мова, коли вивчаються проблеми опанування, психологічних захистів та адаптаційного потенціалу особистості, в тому числі стресостійкості.

У науковій психології виділені основні стресори (умови та фактори, що призводять до дистресу), стадії стресу, розглянуті внутрішні ресурси опору йому та інші важливі сторони цієї проблеми [2].

Існують чисельні наукові розвідки про те, що найбільш вразливими до професійного стресу є люди, які працюють у сфері допомогаючих професій, у тому числі психологи [3].

Професійний стрес розглядається як такий процес взаємодії особистості та професійного середовища, за якого вимоги професійного середовища значно перевищують особистісний та професійний ресурс суб'єкта професійної діяльності і загрожують його професійному розвитку [3]. Вказується, що найчистішим наслідком професійного стресу є професійне (емоційне вигоряння), що має декілька стадій та групу основних симптомів, зокрема виснаженість, когнітивні проблеми, бажання уникнути роботи, деперсоналізація, втрата мотивації професійної діяльності та інші [2].

Саме тому важливим є питання стресостійкості психологів, адже про яке професійне становлення та самоактуалізацію може йти мова, якщо фахівець-психолог погано витримує професійний стрес.

Дослідження стресостійкості, адаптації до стресу, способів його подолання як наукових феноменів на межі фізіології та психології також почалися досить давно. Зазначається, що кожна людина має свій унікальний набір фізіологічних, психічних та психологічних якостей, що становлять його внутрішні ресурси, адаптаційні можливості та психологічні особливості подо-

лання стресу [2]. Саме тому у визначеннях поняття «стресостійкості» закладені досить різні змісти.

Так, український дослідник Ю. Тептюк розглядає стресостійкість на психологічному рівні та визначає її як узагальнені якості особистості, що характеризуються оптимальним поєднанням емоційних, вольових та інтелектуальних складових частин психічної діяльності, які забезпечують ефективне виконання завдань навіть за умови невизначеності ситуацій діяльності [4].

Чернишук Г. досліджує соціально-психологічне підґрунтя особистісної стресостійкості та вказує на те, що змістом цього поняття є збереження здатності до соціальної адаптації, працездатності, значущих міжособистісних зв'язків, забезпечення здоров'я, успішної самореалізації, досягнення цілей. Основним критерієм стресостійкості, на думку автора, є рівень її здатності до пристосування у складних життєвих умовах [5].

За визначенням О. Свідерської, стресостійкість – це індивідуальна здатність зберігати ефективну працездатність в умовах дії стресора [3]. Авторка виділяє також такі важливі компоненти стресостійкості:

1. Соціальна складова як зовнішні умови, що зумовлюють інтенсивність психологічного стресу.

2. Поведінкова складова, що визначається сумою набутих у процесі виховання форм поведінки, спрямованих на мобілізацію захисних сил з метою подолання стресу.

3. Особистісна складова, що визначається як інтегративна й узагальнювальна характеристика індивідуальності людської психіки, найбільш значуща у визначенні міри стійкості індивіда до стресу.

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що для професійного становлення психолога стресостійкість має велике значення. По-перше, підготовка практичних психологів потребує багато часу і зусиль; по-друге, професійна діяльність психолога пов'язана із постійним професійним зростанням, вивченням нового, але при цьому психолог повсякчас зіштовхується з людським болем та травмами; по-третє, із зростанням практики у практичних психологів зростає і навантаження, особливо це стосується роботи психологів у нинішніх складних, майже екстремальних умовах, та з людьми, чий психологічний стан не мо-

жна назвати гармонійним – усе це може виступати потужними професійними стресорами. Тому стресостійкість є важливою якістю психолога в довгому та інтенсивному процесі його професійного становлення.

Список використаних джерел

1. Бондарчук А. Є. Цибуляк Н. Ю. Структура професійної стресостійкості спеціального педагога. *Теорія і практика сучасної психології.* 2019. № 6. Т.2. С. 154–162.

2. Наугольник Л. Б. Психологія стресу : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.

3. Свідерська О. І., Гупало С. Р., Кулик Ю. О. Теоретичний аналіз стресостійкості як особистого чинника професійної діяльності майбутніх психологів. *Le tendenze e modelli di sviluppo della ricerche scientifici*. 2020. Т. 2. URL: https://www.researchgate.net/publication/339945005.

4. Тептюк Ю. В. Психологічні умови розвитку стресостійкості особистості у дорослому віці. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки.* 2018. Вип. 1. С. 44–47.

5. Чернишук Г. М. Особливості дослідження первинної стресостійкості особистості. *Проблеми емпіричних досліджень у психології.* 2008. № 1. С. 92–98.

Тетяна Данильченко,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології Пенітенціарної академії України

БЛАГОПОЛУЧЧЯ В УМОВАХ КРИЗИ: РОЛЬ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Дослідження зв’язку між переживанням благополуччя і невизначеністю має недовгу наукову історію, однак важливість таких знань важко переоцінити. Останні десятиліття з їх буремними змінами (COVID-19, воєнні дії в Україні, економічні зміни, розвиток комунікаційних систем та технологічні зміни) призвели до зменшення стабільності, коли особа могла пропрацювати все життя на одній посаді в рамках однієї професійної зайнятості. В таких умовах збереження благополуччя в умовах постійних викликів постає нетривіальним, але важливим завданням. Адже благополуччя на рівні з моральним духом і надією є захисним фактором, що сприяє успішному подоланню стресу [1].

Запропоновані різні пояснення впливу невизначеності на переживання особистістю благополуччя. Так, теорія самодетермінації (Е. Десі, Р. Раян) стверджує, що для досягнення благопо-

луччя людям потрібні відчуття контролю та автономії [5]. Невизначеність погіршує задоволеність базових потреб, викликаючи стрес та тривогу. В моделі стресу та копінгу Лазаруса і Фолкмана невизначеність описується як стресовий фактор. Коли людина не впевнена у своєму майбутньому або в наслідках своїх дій, це може викликати підвищення тривоги, оскільки важче стає розробляти стратегії подолання. Схоже пояснення пропонує ентропійна модель невизначеності (Entropy Model of Uncertainty – EMU), де остання розглядається як когнітивний конфлікт, що негативно впливає на здатність особистості приймати рішення і адекватно сприймати навколишній світ [2].

Невизначеність знижує благополуччя різними шляхами. По-перше, вона провокує стрес і тривогу. Невизначеність часто провокує стресові реакції, активуючи в організмі систему «бийся або тікай». Хронічний стрес може призвести до фізичних і психічних проблем зі здоров'ям. Невідоме також може викликати тривогу, що характеризується занепокоєнням та страхом. Особливо актуальна тривала травматизація під час широкомасштабних воєнних дій. Невідомість, постійні загрози безпеці, потреба для значної частини населення функціонувати на межі можливостей стали невід'ємними атрибутами життя під час воєнних дій в Україні.

Дослідження, що порівнювало населення України та Ізраїлю під час конфліктів, виявило, що, попри вищі рівні дистресу, українці демонстрували більшу надію та суспільну стійкість. Ця стійкість була пов'язана із сильним відчуттям мети та національної ідентичності, що може пом'якшувати психологічні наслідки війни. Захисні фактори, такі як надія та підтримка громади, суттєво сприяли стійкості навіть в умовах серйозних загроз і невизначеності [4].

По-друге, невизначеність провокує відчуття зменшення контролю над власним життям, призводячи до почуття безпорадності та безсилля. Нездатність передбачати або впливати на майбутні події може обмежувати сприйняту автономію та суб'єктність. Реакція на нову ситуацію може відрізнятися. Одні люди можуть почати активно шукати інформацію або займатися розв'язанням проблем, щоб зменшити невизначеність, у той час як інші можуть уникати або

заперечувати невизначену ситуацію. Дослідження свідчать, що реакції уникнення більш поширені, а також призводять до депресії у віддаленій перспективі [3].

По-третє, невизначеність супроводжується погіршенням настрою та зменшенням позитивного афекту. Невизначеність часто асоціюється з негативними емоціями, такими як смуток, гнів і розчарування. Дослідження показали, що невизначеність може викликати цілий спектр емоцій, зокрема тривогу, страх, стрес і навіть надію чи збудження. Конкретна емоційна реакція залежить від таких факторів, як особистість людини, стратегії подолання та характер невизначеної ситуації [8]. Очікування негативних наслідків також може зменшити наше відчуття позитивних емоцій та задоволення від життя. Дослідження К. Суїні свідчать, що стрес, пов'язаний з очікуванням поганих новин, має свій специфічний перебіг і відрізняється від стресу, викликаного іншими чинниками [7]. З огляду на те, що під час воєнного стану очікування позитивних новин є менш актуальним для більшості населення, дослідження впливу тривожного очікування на психологічне благополуччя є вкрай необхідним для розробки ефективних стратегій психологічної підтримки.

По-четверте, найбільш очевидним впливом невизначеності є збільшені ризики фізичного і психологічного здоров'я. Зокрема, хронічний стрес і тривога можуть сприяти розвитку різних проблем зі здоров'ям, зокрема серцево-судинні захворювання, проблеми з травленням та ослаблення імунної системи. Також невизначеність може загострити існуючі психічні захворювання або збільшити ризик розвитку нових, таких як депресія та тривожні розлади. Дослідження показали, що війна, яка має надзвичайно високий рівень невизначеності, корелює з підвищенням депресії. За даними дослідження, проведеного Всесвітньою організацією охорони здоров'я (2022), кожен п'ятий (22 %) із тих, хто за останні 10 років пережив війну або інший збройний конфлікт, страждав на депресію, шизофренію або посттравматичний розлад [9]. Очікується, що психологічної підтримки в недалекому майбутньому буде потребувати близько 15 мільйонів українців. Однак війна підкреслила обмеження системи психічного здоров'я в Україні, яка стикається з нестачею ресурсів та доступності. Збільшений попит на по-

слуги психічного здоров'я під час війни вказує на необхідність системних покращень для ефективного розв'язання цих проблем [6], а також пошуку індивідуальних стратегій самодопомоги через психоедукацію.

Вплив невизначеності на благополуччя зумовлений як індивідуальними (толерантність до невизначеності, рівень усвідомленості, стратегії подолання труднощів, життєвий досвід, резильєнтність), так і соціальними (соціальна підтримка, культурні норми, суспільні цінності) чинниками. В умовах воєнного стану постає потреба розробки ефективних стратегій зниження рівня невизначеності та збереження адекватних стратегій підтримки особистісного благополуччя. Подолання психологічних наслідків воєнних дій потребують як індивідуальних, так і колективних зусиль.

Список використаних джерел

1. Diener E., Suh M. E., Lucas E. R. and Smith L. H. Subjective well-being: three decades of success. *Psychological Bulletin.* 1999. Vol. 25. P. 270–302.

2. Hirsh J. B., Mar R. A. and Peterson J. B. Psychological entropy: A framework for understanding uncertainty-related anxiety. *Psychological Review.* 2012. Vol. 119. No. 2. P. 304–320. URL: https://doi.org/10.1037/a0026767 (accessed 30 October 2024).

3. Holahan C., Moos R., Holahan C., Brennan P. and Schutte K. Stress Generation, Avoidance Coping, and Depressive Symptoms: A 10-Year Model. *Journal of Consulting and Clinical Psychology.* 2005. Vol. 73. No. 4. P. 658–666.

4. Kimhi S., Eshel Y., MarcianoH. and Adini B. Impact of the war in Ukraine on resilience, protective, and vulnerability factors. *Frontiers in Public Health.* 2023. Vol. 11. URL: https://doi: 10.3389/fpubh.2023.1053940 (accessed 03 November 2024).

5. Ryan R. M. The Oxford Handbook of Self-Determination Theory. Oxford : Oxford University Press, 2023.

6. Seleznova V., Pinchuk I., Feldman I., Virchenko V. and others. The battle for mental well-being in Ukraine: mental health crisis and economic aspects of mental health services in wartime. *International Journal of Mental Health Systems.* 2023. Vol. 17. P. 28. URL: https://doi.org/10.1186/s13033-023-00598-3 (accessed 03 November 2024).

7. Sweeny K. and Falkenstein A. Is Waiting the Hardest Part? Comparing the Emotional Experiences of Awaiting and Receiving Bad News. *Personality Social Psychology Bulletin.* 2015. Vol. 41. No. 11. P. 1551–1559.

8. Vazard J. Feeling the Unknown: Emotions of Uncertainty and Their Valence. *Erkenntnis.* 2024. Vol. 89. P. 1275–1294 URL: https://doi.org/10.1007/s10670-022-00583-1 (accessed 05 November 2024).

9. Панько Т. В. Депресія і війна. Організація амбулаторної та стаціонарної психіатричної допомоги під час війни : матеріали науково-

практичної конференції з міжнародною участю (26–27 січня 2023 р.). *Здоров'я України.* 2023. № 1. С. 10–11.

Євген Данілушкін,
слухач 2-го курсу
Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: *Тетяна Данильченко*,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Пенітенціарної академії України

ОПТИМІЗМ ЯК ЧИННИК АДАПТАЦІЇ УВ'ЯЗНЕНИХ ДО УМОВ ІЗОЛЯЦІЇ

Умови ізоляції, пов'язані з позбавленням волі, створюють значні психологічні та емоційні виклики для ув'язнених. Стрес, тривога, депресія та зниження мотивації можуть істотно впливати на психічне здоров'я та адаптацію індивідів. Дослідження показують, що позитивні психологічні ресурси, зокрема оптимізм, є важливими для підтримки адаптації та стійкості до стресу.

Перебування в місцях позбавлення волі супроводжується такими явищами, як соціальна ізоляція, втрата автономії та можливостей для самореалізації. Це може спричинити розвиток деструктивних моделей поведінки та загострення психологічних проблем. В умовах обмеженого доступу до ресурсів для підтримки психічного здоров'я оптимізм може стати захисним фактором, який допомагає ув'язненим зберігати відчуття мети та віру у власні сили [3, с. 168].

Оптимізм визначається як схильність очікувати позитивні результати навіть у складних обставинах. Він вважається складовою частиною загального підходу до життя та пов'язаний із почуттям контролю над ситуацією, ефективним подоланням труднощів і більшою гнучкістю у відповіді на виклики [3, с. 169].

Оптимізм як чинник адаптації ув'язнених до умов ізоляції відіграє критично важливу роль у процесі пристосування до життя у виправних установах. Соціальна ізоляція та відрив від звичного оточення створюють значні виклики для психіки людини, і ефективність адаптації залежить від здатності особистості справлятися з новими умовами. Психологічні дослідження підтверджують, що наявність оптимістичного мислення значно

полегшує цей процес і сприяє зниженню негативного впливу ізоляції на психічний стан засудженого [3, с. 170].

Оптимізм – це здатність людини сприймати події з позитивного погляду, бачити у складних ситуаціях можливості для зростання та вірити в успішне подолання труднощів. Для ув'язнених, які стикаються з обмеженнями свободи, розлукою з родиною та соціальним осудом, оптимістичне ставлення допомагає зберегти внутрішній баланс, витримувати психологічний тиск і підтримувати впевненість у майбутньому [3, с. 171].

Процес адаптації до умов ув'язнення є складним і багатогранним, і його можна поділити на кілька послідовних етапів, кожен з яких вимагає певних психічних зусиль від особистості. Наявність оптимізму значно полегшує цей процес, надаючи засудженим ресурси для подолання труднощів та збереження психічного здоров'я.

Перший етап: орієнтація. Цей етап є початковим моментом адаптації, коли засуджений вперше стикається з незнайомим середовищем виправної установи. У цей період психіка переживає значний стрес, спричинений різкою зміною умов життя та ізоляцією від звичного оточення. Оптимізм відіграє важливу роль, оскільки допомагає зменшити рівень тривоги та страху перед невідомим. Завдяки позитивному мисленню засуджений може зосередитися на можливостях, а не загрозах, що дає можливість легше прийняти нові обставини. Наприклад, оптимістичне ставлення мотивує до активного ознайомлення з порядками установи, соціальними нормами та правилами поведінки. Таке налаштування допомагає встановлювати перші зв'язки з іншими ув'язненими та персоналом, що є важливим для подальшого процесу адаптації [1, с. 45].

Другий етап: етап оцінки. На цьому етапі засуджений починає глибше аналізувати своє попереднє життя, оцінює свої ресурси та можливості в нових умовах. Це період внутрішньої роботи, коли особистість зіставляє свої колишні цінності та установки з новими вимогами, що постають у виправній установі. Оптимізм підтримує цей процес, оскільки допомагає зберігати впевненість у власних силах і здатності адаптуватися. Завдяки оптимістичному налаштуванню засуджений зда-

тен знаходити позитивні сторони навіть у складних ситуаціях і вірити в можливість змін на краще. Важливо, що в цей час відбувається формування нових життєвих стратегій, які можуть включати навчання нових навичок, участь у програмах розвитку чи ініціювання спільної діяльності з іншими ув'язненими [1, с. 46].

Третій етап: етап сумісності. Цей етап характеризується поступовим досягненням гармонії з новим соціальним середовищем і умовами ув'язнення. Тут особистість вже має певний досвід, який допомагає налагодити стосунки з іншими ув'язненими та прийняти нові правила. Оптимізм на цьому етапі сприяє розвитку конструктивного спілкування та взаєморозуміння. Завдяки позитивному підходу, засуджений легше адаптується до норм та розпорядку установи, що знижує рівень конфліктності та напруги. Оптимістичне мислення також допомагає у створенні стійкої внутрішньої мотивації, яка є необхідною для подолання стресу та підтримки належної поведінки [1, с. 47].

Оптимізм не лише допомагає легше пройти кожен етап адаптації, але й захищає від емоційного вигоряння та депресії. Позитивне ставлення до життя сприяє збереженню психологічної стійкості, навіть у ситуаціях ізоляції. Засуджені, яким притаманне оптимістичне мислення, здатні краще оцінювати свої перспективи, планувати дії для досягнення цілей та долати невдачі, що виникають під час відбування покарання.

У виправних установах важливо запроваджувати програми, що сприяють формуванню та підтримці оптимістичних установок серед ув'язнених. Це можуть бути тренінги з емоційної саморегуляції, когнітивно-поведінкова терапія, групові заняття з психологічної підтримки, а також заходи, що акцентують увагу на особистісному розвитку. Підтримка оптимізму є не лише засобом полегшення адаптації, але й важливим чинником для подальшої успішної ресоціалізації засудженого після звільнення [4, с. 128].

Психологічний дискомфорт, який відчувають ув'язнені, часто призводить до тривоги, депресії та агресивної поведінки. Оптимістично налаштовані особи мають кращу здатність до емоційної саморегуляції, що допомагає уникнути негативних

реакцій та конфліктів. Здатність утримувати позитивний погляд на життя навіть у складних умовах посилює стійкість до стресу та покращує загальний психічний стан.

У середовищі ув'язнених значний вплив має соціальна підтримка. Позитивні взаємодії з іншими засудженими та персоналом установи сприяють формуванню відчуття належності і довіри. Оптимізм може бути посилений шляхом групових занять, програм психологічної допомоги та тренінгів, які акцентують увагу на позитивному мисленні. Наприклад, використання когнітивно-поведінкової терапії допомагає ув'язненим змінювати негативні думки на позитивні, що сприяє їхньому емоційному благополуччю [4, с. 129].

Адміністрація виправних установ має можливість впливати на підтримку оптимістичних установок серед ув'язнених. Програми, які акцентують увагу на розвитку особистісного зростання, допомагають знизити рівень тривоги та депресії. Впровадження таких заходів, як освітні курси, мистецькі майстер-класи та спортивні заходи, дає змогу засудженим отримати новий досвід і відчути свою цінність, що підтримує оптимістичний погляд на майбутнє [4, с. 129].

Механізми впливу оптимізму [2, с. 24]:

1. Зменшення рівня стресу та тривоги. Оптимізм дає можливість зменшити негативний вплив стресових ситуацій завдяки переконанню, що будь-які труднощі тимчасові та подолані.

2. Формування адаптивної поведінки. Люди з оптимістичним підходом, як правило, демонструють більшу активність у пошуку підтримки, що сприяє створенню соціальних зв'язків навіть в умовах ізоляції.

3. Підтримка фізичного та психічного здоров'я. Дослідження свідчать про зв'язок між оптимізмом і меншим ризиком розвитку соматичних захворювань та депресії.

Підтримка та розвиток оптимізму серед ув'язнених може стати частиною психологічних програм реабілітації. Психологічні тренінги, що спрямовані на розвиток позитивного мислення, навчання навичкам подолання стресу та підвищення впевненості в собі, здатні поліпшити процес адаптації до умов ізоляції.

Оптимізм є важливим психологічним чинником, що позитивно впливає на адаптацію ув'язнених до життя в умовах ізоляції. Застосування оптимістичного підходу може сприяти поліпшенню якості життя ув'язнених, зниженню рівня конфліктності та покращенню результатів реабілітації. Подальші дослідження в цій галузі допоможуть розробити ефективні стратегії для підтримки психічного здоров'я в місцях позбавлення волі.

Список використаних джерел

1. Білик О. Адаптація та ресоціалізація колишніх ув'язнених в умовах сучасного суспільства. *Соціальні аспекти*. 2019. № 3. С. 45–48.

2. Левченко І., Шевченко В. Психологічна підтримка процесу ресоціалізації в'язнів на етапі підготовки до звільнення. *Український журнал соціальної політики*. 2020. № 7. С. 24–27.

3. Петренко Ю. В., Степаненко О. С. Соціальна психологія адаптації: новітні підходи до роботи з вразливими групами. Київ : Вид-во НАН України, 2021. 318 с.

4. Мельник В. М. Психологічні аспекти ресоціалізації в пенітенціарних установах. *Науковий вісник Чернівецького національного університету*. 2022. Вип. 65. С. 128–132.

Наталія Демченко,
слухачкка 6 курсу
Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: *Тетяна Данильченко,*
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Пенітенціарної академії України

ВПЛИВ РЕСУРСНИХ СТОРІН НА ПРОЦЕСИ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Вивчення посттравматичного зростання є одним із ключових напрямів сучасної психології, адже воно досліджує можливість позитивних змін, що відбуваються в людині після пережитих важких та травматичних подій. Посттравматичне зростання – це не лише подолання наслідків травми, а й процес, у якому особистість може стати сильнішою, набуваючи нового рівня розуміння своїх можливостей і ресурсів. Важливим аспектом є дослідження ресурсних сторін особистості, які підтримують людину не тільки в період кризи, а й допомагають знайти нові

можливості для розвитку, змінюючи погляд на себе та навколишній світ.

Це питання є особливо актуальним для України сьогодні, де в умовах війни та соціальних потрясінь багато людей зіштовхуються з посттравматичним досвідом. Пошук ресурсів, здатних підтримати посттравматичне зростання, набуває нової важливості, оскільки забезпечує можливість відновлення та подальшого розвитку людей, котрі зазнали складних життєвих випробувань. Глибше розуміння ролі психологічних, соціальних, емоційних, когнітивних і духовних ресурсів сприяє створенню ефективних програм допомоги для тих, хто переживає ці виклики, та дає змогу визначити, як саме особистісні ресурси можуть сприяти здатності до позитивних змін після травматичного досвіду.

Проблему посттравматичного зростання досліджували Т. М. Титаренко, С. Фолкман і Дж. Т. Московіц, Б. Л. Фредріксон, К. І. Паргамент, Р. Г. Тедеші, Л. Г. Калгаун та ін.

Посттравматичне зростання – це процес, під час якого особистість може не просто подолати негативні наслідки травми, а й відчути нові сили, зміцнити своє розуміння життя та змінити його сенс. Після травматичних подій особистість може відкрити для себе нові способи мислення та поведінки, зокрема переоцінити пріоритети, покращити міжособистісні стосунки або відчути новий рівень духовного розвитку. Цей феномен є протилежністю традиційного розуміння психологічної травми, де основний акцент робиться на негативних наслідках та зниженні адаптивних можливостей особистості.

Розуміння посттравматичного зростання ґрунтується на низці теоретичних моделей, кожна з яких по-своєму інтерпретує цей феномен. Одна з основних теорій – модель Р. Г. Тедеші та Л. Г. Калгауна, яка описує посттравматичне зростання як результат когнітивної переробки травматичного досвіду. Згідно з цією моделлю процес зростання відбувається через переоцінку та осмислення ситуації, що приводить до зміни світогляду та глибшого розуміння власних можливостей. Важливим компонентом цієї теорії є концепція «боротьби зі стресом», яка підкреслює, що подолання стресових ситуацій сприяє розвитку нових когнітивних схем та ресурсних можливостей [5].

Своєю чергою Джордж Боннано наголошує на ролі емоційних ресурсів і особистісної стійкості. Вона підкреслює, що емоційні переживання відіграють важливу роль у процесі посттравматичного зростання, оскільки саме через роботу з емоціями людина приходить до нових висновків і здатна переоцінити свою життєву ситуацію. Психологічні механізми, такі як рефлексія та емоційна стабільність, також стають основою для подальших позитивних змін.

Посттравматичне зростання нерозривно пов'язане з наявністю та розвитком ресурсних сторін особистості, які допомагають людині адаптуватися та змінитися після травматичних подій. У психології під ресурсними сторонами особистості розуміються різноманітні внутрішні та зовнішні можливості, що забезпечують стійкість, адаптивність та здатність до позитивного розвитку. Ресурсні сторони сприяють формуванню нового ставлення до життєвих обставин, допомагають зміцнити самооцінку та розвивати здатність до самоконтролю, що є особливо важливим у подоланні наслідків травматичного досвіду. Розвиток цих сторін дає можливість особистості знайти нові сенси у своєму житті, сприяє відновленню та навіть виходу на новий рівень особистісного зростання [1].

Ресурси особистості, які сприяють посттравматичному зростанню, містять психологічні (самооцінка, самоконтроль, адаптація), соціальні (підтримка близьких, соціальні мережі), емоційні (контроль негативних емоцій), когнітивні (гнучкість мислення, рефлексія) та духовні (сенс у травматичному досвіді, внутрішній спокій). Вони допомагають людині подолати кризу та сприяють розвитку.

Ресурсні сторони особистості забезпечують людині опору в подоланні труднощів та здатність адаптуватися до нових умов після травматичного досвіду. Ці ресурси, хоча й різні за своєю природою, працюють як взаємопов'язані механізми, сприяючи формуванню стійкості та розвитку після травматичних подій.

Психологічні ресурси важливі для зміцнення стійкості та адаптації до нових умов. Самооцінка надає впевненість у власних силах і допомагає подолати страхи та почуття безсилля після травм, що підтверджено дослідженнями Р. Г. Тедеші та

Л. Г. Калгауна [5]. Люди з високою самооцінкою краще долають стрес і зберігають психологічну рівновагу. Самоконтроль дає можливість управляти емоціями і приймати зважені рішення в кризових ситуаціях. Адаптивність допомагає гнучко реагувати на зміни та уникати фіксації на негативних аспектах досвіду, сприяючи відновленню внутрішньої рівноваги. Б. Л. Фредріксон підкреслює, що позитивне управління емоціями сприяє відновленню після стресу [3].

Соціальна підтримка є не менш важливим механізмом у процесі посттравматичного зростання, адже взаємодія з близькими людьми та соціальним оточенням забезпечує емоційне підкріплення та безпеку. Підтримка від близьких дає змогу людині відчути себе зрозумілою та прийнятою, що допомагає зменшити почуття ізоляції та самотності, які часто виникають після травматичного досвіду. Соціальні мережі, такі як друзі, колеги чи навіть групи підтримки, надають можливість для відкритого обговорення своїх почуттів та отримання практичних порад, що полегшує адаптацію та сприяє особистісному зростанню.

Когнітивні та емоційні ресурси мають великий вплив на посттравматичне зростання. Рефлексія допомагає зрозуміти свої почуття та визначити нові цілі, а позитивне мислення перетворює негативний досвід на можливості для розвитку. Емоційна стабільність дає змогу управляти емоціями, зберігати спокій у стресових ситуаціях та уникати емоційного виснаження, що сприяє подоланню травми та розвитку [2].

Духовні ресурси, зокрема здатність знаходити сенс у складних подіях та опиратися на духовні переконання, є джерелом внутрішньої сили в умовах травми. Духовність допомагає віднайти спокій і стабільність навіть у важкі моменти, сприяючи підвищеній стійкості до стресу [4]. Це дає можливість особистості подолати відчуття безвиході, знаходити сенс у труднощах і зберігати надію.

Посттравматичне зростання залежить від чинників, що або сприяють, або обмежують використання ресурсів особистості. Фактори сприяння містять індивідуальні характеристики, рівень розвитку ресурсів та доступність підтримки. Мотивація до саморозвитку, висока самооцінка, гнучкість мислення та наявність емоційної і соціальної підтримки полегшують адаптацію та зростання після

травми. Обмеження можуть виникати через психологічні бар'єри (низька самооцінка, страх перед змінами), недостатній розвиток ресурсів (недостатній самоконтроль чи рефлексія) та соціальні обмеження (відсутність підтримки чи культурні норми, що забороняють звертатися по допомогу) [1; 4].

Отже, теоретичний аналіз показав, що внутрішні та зовнішні ресурси, зокрема психологічні, соціальні, когнітивні, емоційні та духовні, відіграють ключову роль у здатності людини адаптуватися та розвиватися після травми. Ці ресурси допомагають подолати стрес, зміцнюють стійкість і відкритість до змін. Також важливими факторами є індивідуальні особливості та доступність соціальної підтримки, які сприяють використанню ресурсів, тоді як психологічні та соціальні бар'єри можуть обмежувати їхнє застосування.

Для глибшого розуміння посттравматичного зростання необхідні подальші емпіричні дослідження, які виявлять зв'язок між ресурсними характеристиками особистості та зростанням після травми. Важливо вивчити, які ресурси є найбільш ефективними для подолання різних типів травм і які чинники можуть обмежувати їхній вплив. Це допоможе розробити програми психологічної підтримки для розвитку ресурсів особистості.

Список використаних джерел

1. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самодопомоги в умовах тривалої травматизації : монографія / Національна академія педагогічних наук України; Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.

2. Folkman S., Moskowitz J. T. Positive Affect and the Other Side of Coping. *American Psychologist*. 2000. Vol. 55. No. 6. P. 647–654.

3. Fredrickson B. L. The Role of Positive Emotions in Positive Psychology: The Broaden-and-Build Theory of Positive Emotions. *American Psychologist*. 2001. Vol. 56. No. 3. P. 218–226.

4. Pargament K. I. The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice. London Guilford Press, 2001. 548 p.

5. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. The Foundations of Posttraumatic Growth: An Expanded Framework. *Handbook of posttraumatic growth: Research & practice.* Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2004. P. 3–23.

Марина Дзеркаль,
здобувачка 3 курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: *Інна Шинкаренко,*
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ТА ДОРОСЛИХ

Варто зазначити, що події, які відбуваються на території України з 2014 року, увійдуть до нашої історії як приклад формування глибокої поваги до військових, захисників своєї батьківщини, які віддають найцінніше заради мирного життя, а саме: фізичне і психічне здоров'я, а також цивільних осіб, яким доводиться кожного дня переживати психологічне напруження та стрес. За таких небезпечних умов особам необхідно зберігати психічне здоров'я, оскільки особи з порушеннями психіки є край небезпечні для суспільства. Деякі особи дотримуються думки, що стрес у невеликих кількостях, навпаки, підвищує рівень стресостійкості та здоров'я особи, але якщо перебувати в постійній напрузі, небезпечних місцях, рівень стресу зростає, також він руйнує нервові клітини, знижує імунітет особи та призводить до ослаблення організму, викликає різні хворобливі стани психіки.

Тлумачення поняття психічне здоров'я передбачає собою, здатність до життєтворчості, наявність сенсу життя, конструктивну взаємодію з оточенням [6, с. 280]. Стан психічного здоров'я впливає абсолютно на всі сфери життя, порушений, тобто нестабільний психічний стан особи негативно впливає на емоційний стан, людина надто агресивна, виникає проблематика комунікації з суспільством, майже всі стресові події для такої людини є стресогенними та критичними, втрачається інтерес життя. Тому варто вказати, що психіка людини є надто вразливим елементом організму, а в умовах війни стресогенні фактори вражають її все більше.

За даними ВООЗ, кожна п'ята особа під час воєнних дій має розлади психічного здоров'я, ці розлади спричинені постійним обстрілам, окупацією, смертю близьких родичів, друзів, знайомих. Дослідники за даними опитування виявили два типи травматичних подій: несподівані та довготривалі несприятливі події.

За даними іншого дослідження, ми можемо сказати, що війна несе за собою довготривалі страждання, до яких належить тривожний розлад, депресія, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), поведінкові розлади. З часом людина звикає до таких умов життя [2]. Психічні розлади та хвороби з'являються також під час перебування особи в екстремальних умовах та впливу на особу великої кількості стресу. Стресом вважають неспецифічну реакцію організму у відповідь на несподівану та напружену ситуацію. Один з науковців запровадив «тріаду стресу», яка поділяється на три фази. Першою фазою він вказав стадію тривоги, яка починається з моменту появи подразника. Другою фазою є стадія опору, ця стадія настає у разі продовження дії подразника, супроводжується тим, що організм починає надмірно навантажувати себе заради захисту. Та остання третя фаза, це виснаження. Також науковець зазначив, що стадія опору може не розпочатися, а одразу після стадії тривоги розпочнеться стадія виснаження. Щодо реагування на стресові ситуації, дослідники розрізняють два види та стадії реагування людини на ті чи інші обставини екстремального стану.

До першої стадії реагування на стресові ситуації, яка виявляється в активній формі, належить крик, плач, істерика, бійка, знищення предметів довкола, при пасивному реагуванні людина втрачає здатність вивільняти свої емоції, тобто завмирає, виявляє апатію. На другій стадії загострюється увага людини, посилюється активність і здатність подолати перешкоди, підвищується рівень стресостійкості, посилюється самоконтроль, тобто намагається мобілізувати свої емоції та самостійно розв'язувати проблему. На нашу думку, в умовах війни друга стадія реагування на стресову ситуацію виявляється рідше ніж перша, оскільки війна має руйнівний вплив на психіку [1, с. 5].

Громадяни, які пережили психотравматичну подію, мають проходити курс лікування. Робота з психологом є невід'ємною

частиною, оскільки люди з порушеною психікою становлять загрозу для себе та оточення, також існує ризик збільшення випадків самогубства та підвищення рівня злочинності. З метою профілактики та запобігання випадкам нестабільного психічного здоров'я людей, на нашу думку, в школах, вищих навчальних закладах, місцях праці присутність психолога, а також проведення тренінгів та бесід є обов'язковим критерієм. Психологи розрізняють декілька методів лікування – психотерапія, когнітивно-поведінкова терапія (КПТ). Один із найбільш досліджених методів лікування ПТСР, це КПТ-терапія, яка допомагає виявляти та корегувати негативні моделі мислення і переконань, пов'язані з травматичною подією, та медикаментозний.

Список використаних джерел

1. Яцина О. Ф. Вплив війни на психічне здоров'я: ознаки травматизації психіки дітей та підлітків : метод. посіб. Ужгород, 2022. С. 5.

2. ЮНІСЕФ. Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). URL: https://www.unicef.org/ukraine/stories/about-post-traumatic-stress-disorder (дата звернення: 27.10.2024).

3. Скальська Л. О., Горбачов В. О. Вплив війни на психічне здоров'я дітей. Методи та засоби психологічної допомоги постраждалим у подоланні ПТСР. *Методи та засоби психологічної допомоги постраждалим у подоланні ПТСР* : матеріали наук.-практ. конф.(м. Київ – м. Біла Церква, 30 верес. 2023 р.). С. 201–202.

4. Посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців – учасників бойових дій. URL: https://narkosumy.lic.org.ua/statti/posttravmatychnyj-stresovyj-rozlad-u-vijskovosluzhbovtsiv-uchasnykiv-bojovyh-dij/ (дата звернення: 06.10.2023).

5. Шинкаренко І. О. Посттравматичні стресові розлади у співробітників ОВС, що брали участь у зоні проведення антитерористичної операції. *Актуальні питання забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах: вітчизняний та міжнародний досвід* : матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 лист. 2017 р.). Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. С. 147.

6. Кравчук А. В., Рибак Т. М. Вплив війни на психічне здоров'я студентів та формування у них стресостійкості. *Психолого-педагогічні аспекти навчання дорослих у системі неперервної освіти* : матеріали IX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференція (м. Біла Церква, 14 грудня 2023 р.). С. 280.

Артем Довиденко,
здобувач 3 курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: *Інна Шинкаренко,*
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ

Хочемо зазначити, що події, які відбуваються 10 років на території України, негативно впливають не тільки на соціальний, економічний, політичний устрій країни, але й на такий важливий елемент, як психічне здоров'я. Особливу увагу хочемо приділити саме психічному здоров'ю військових. За таких небезпечних умов військовослужбовцям необхідно набути навичок блокування психіки та емоцій від подій, які відбуваються кожного дня, задля збереження свого психічного та емоційного стану. Психологічна травматизація завжди призводить до зниження ефективності несення служби. Військовослужбовці з психологічною травматизацією становлять загрозу для свого життя та буття суспільства.

Військовослужбовці, які знаходяться в зоні бойових дій, тобто в надзвичайно екстремальних умовах, зазнають вплив стресу, який призводить до посттравматичного стресового розладу.

Розглянемо визначення кризи. Це переломний момент, важкий перехідний стан, загострення, небезпечний нестійкий стан [1, с. 7].Тобто можемо зробити висновки, що поняття криза тотожне поняттю травматична ситуація. Психіка людини, яка певний час перебуває в кризі, не може залишитися незмінною. Після зміни особистість може не усвідомлювати психотравмувальні дії. Варто звернути увагу на основні параметри кризової події, насамперед, це несприятливі умови життєдіяльності особи, тлумачиться це тим, що в зоні ведення воєнних дій не можливі сприятливі умови для існування особистості, а також неможливі умови, які б не травмували психіку. Різке зростання внутрішньої тривожності є невід'ємним критерієм кризового стану. Виснаження адаптаційних ресурсів, певний час адаптаційні ресурси

блокують стрес, відчуття тривоги, після етапу блокування настає етап виснаження, коли вже адаптаційні ресурси не в змозі впоратись з потоком стресових ситуацій. Кризовий стан настає після впливу всіх вищезазначених критеріїв. Їх настання можливе почергово, але як правило, в зоні бойових дій військові зазнають вплив параметрів одночасно.

Стрес являє собою психічний і фізіологічний стан людини, який виникає у відповідь на різноманітні екстремальні впливи [1, с. 13]. Сельє Г. зазначив «тріаду стресу», тобто проходження стресу в три етапи. Першим етапом є реакція тривоги, під час розвитку цієї стадії виділяються дві фази, це шок, тобто порушення нервової системи та протишок, посилення гормонів, які здійснюють фізіологічний захист. Другий етап характеризується стадією опору, саме ця стадія призводить до стабілізації стану організму. Та третій етап – виснаження, яке настає в разі довготривалого сильного стресу. Також варто зазначити, що існують випадки, коли другий етап пропускається та після першого одразу настає третій.

У надзвичайних, екстремальних умовах абсолютно будь-яка ситуація, скоріш за все буде стресогенною. Ця теорія ґрунтується виключно за індивідуальних умов, усе залежить від реакції психіки людини на навколишні події, але у разі довготривалості таких подій психіка людини стає вразливою та легко піддається впливу травмувальних ситуацій.

Стрес поділяють на емоційний та психологічний. Емоційний виникає внаслідок стресогенних зовнішніх факторів, переважно на фізичні перенавантаження. Психологічний стрес виникає у відповідь на індивідуальні, значущі моменти для суб'єкта. У випадку бойових дій, які надекстремально впливають на психіку осіб, викликають у них травматичний стрес, наслідки якого виражаються в посттравматичному стресовому розладі, тобто в крайній реакції на сильний стресор, що загрожує життю людини. Зазвичай ПТСР починає виявлятися приблизно через шість місяців після травмувальної події [2].

На сьогодні надзвичайно велика увага приділяється психологічній допомозі військовослужбовцям. З початком повномасштабного вторгнення виникла необхідність активного використання

реабілітаційних заходів з метою лікування, запобігання та профілактики психічних захворювань військовослужбовців. Здійснення таких заходів потребує свого початку з моменту мобілізації осіб в територіальних центрах комплектування, під час проходження військово-лікарської комісії задля забезпечення формування психічно здорового, стійкого підрозділу та для забезпечення збереження здоров'я особи та оточення. Реалізація таких заходів значно покращує працездатність підрозділу на полі бою. Особи з нормальною адаптацією до стресових ситуацій адаптуються та поводяться в момент бойових дій значно ефективніше, знижуючи ризики ПТСР для свого психічного здоров'я.

Необхідним є також надання психологічної допомоги під час бойових дій. Поки що запроваджено два підходи щодо надання психологічної допомоги в бойових ситуаціях. Розглянемо перший підхід, це американський. Він полягає в тому, що командир підрозділу виявляє осіб з психічними травмами та надає їм екстрену психологічну допомогу, після чого направляє постраждалу особу в батальйонний медичний пункт. Де їм надається долікарська психологічна допомога протягом кількох годин. Протягом двох тижнів, окрім вищевказаних заходів, з постраждалими проводяться заняття з бойової підготовки, організуються зустрічі з товаришами по службі, заходи психологічної та психіатричної допомоги, тренінги [3, с. 2]. У разі відсутності позитивних результатів такого лікування постраждала особа направляється до психіатричного закладу, де продовжує лікування. Другим є ізраїльський підхід, який ґрунтується на тому, що командир виявляє осіб з психічними захворюваннями, вони направляються в батальйонний медичний пункт, де з ними проводяться такі заходи, як психотерапія, за необхідності медикаментозний вплив. Можна помітити, що американський та ізраїльський підходи є схожими, але не ідентичними. На нашу думку, американський підхід, є більш ефективним тому, що спілкування з побратимами, задіяння особи на різні психологічні тренінги та бесіди є позитивним впливом на відновлення психічного стану військовослужбовця.

Отже, психічні захворювання, ПТСР та кризові події є актуальними проблемами військовослужбовців. Станом на сьогодні медичні заклади, психологи та батальйонні медичні працівники

посилено працюють над цим питанням, активно надають допомогу постраждалим, а також проводять профілактичні заходи. Без надання психологічної допомоги особам, які її потребують, існує загроза зростання злочинності та випадків самогубства, оскільки психіка людини є надзвичайно вразливим елементом існування людини, також такі особи становлять загрозу насамперед для власного здоров'я та здоров'я оточення.

Список використаних джерел

1. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій : метод. посіб. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2015. 170 с.

2. ЮНІСЕФ. Що треба знати про посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). URL: https://www.unicef.org/ukraine/stories/about-post-traumatic-stress-disorder (дата звернення: 27.10.2024).

3. Макаренко С. С. Соціально-психологічна допомога учасникам бойових дій. URL: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/4/52.pdf (дата звернення: 27.10.2024).

4. Посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців – учасників бойових дій. URL: https://narkosumy.lic.org.ua/statti/posttravmatychnyj-stresovyj-rozlad-u-vijskovosluzhbovtsiv-uchasnykiv-bojovyh-dij/ (дата звернення: 27.10.2024).

5. Шинкаренко І. О. Посттравматичні стресові розлади у співробітників ОВС, що брали участь у зоні проведення антитерористичної операції. *Актуальні питання забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах: вітчизняний та міжнародний досвід* : матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 лист. 2017 р.). Дніпро : Ліра ЛТД, 2017. С. 150.

Максим Донченко,
здобувач 3 курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: *Інна Шинкаренко,*
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ПРОФЕСІЙНОМУ ВИГОРАННЮ

Професійне вигорання – це явище, яке все частіше трапляється у сучасному світі, особливо серед працівників, чия робота пов'язана з постійним спілкуванням з людьми та високими емо-

ційними навантаженнями. Це не втома, а складний психологічний стан, що виявляється у виснаженні емоційних ресурсів, деперсоналізації та зниженні професійної ефективності. Для запобігання цьому негативному явищу все більшої актуальності набуває питання психологічної підготовки фахівців. Саме вона, завдяки цілеспрямованим вправам, тренінгам та консультаціям, допомагає зміцнити психологічне здоров'я, розвинути стійкість до стресу та ефективні стратегії подолання труднощів. Психологічна підготовка – це інвестиція в себе, яка не тільки допомагає зберегти професійне довголіття, але й підвищити якість життя в цілому.

Професійне вигорання – це стан емоційного, фізичного та розумового виснаження, який розвивається внаслідок хронічного стресу на роботі. Синдром професійного вигорання виявляється у втраті інтересу до роботи, відчутті виснаженості, цинізмі та деперсоналізації. Причини вигорання різноманітні: надмірна робоча навантаження, відсутність контролю над робочим процесом, неадекватна оплата праці, конфлікти в колективі, невідповідність між очікуваннями і реальністю. Наслідки вигорання можуть бути як особистісними (зниження самооцінки, проблеми зі здоров'ям, порушення сну), так і професійними (зниження продуктивності, збільшення кількості помилок, конфлікти з колегами). Професійне вигорання впливає на всі сфери життя людини, тому його профілактика є важливим завданням як для самого працівника, так і для організації в цілому [1, с. 113].

Психологічна підготовка – це комплекс заходів, спрямованих на зміцнення психологічного здоров'я та підвищення стійкості до стресу, що дозволяє запобігти професійному вигоранню. Головна мета такої підготовки – навчити людину ефективно справлятися з емоційним навантаженням, розвинути вміння розслаблятися та відновлюватися, а також сформувати позитивне ставлення до роботи. Завдання психологічної підготовки полягають у розвитку емоційної стійкості, набутті навичок управління стресом, формуванні позитивного мислення, покращенні комунікативних навичок та підвищенні самооцінки.

Психологічна підготовка передбачає використання різноманітних методів, які дозволяють досягти поставлених цілей. Вибір методу залежить від конкретної ситуації, особливостей

групи або індивідуума, а також від досвіду психолога. Серед найпоширеніших методів можна виділити когнітивно-поведінкову терапію, яка спрямована на зміну негативних думок і поведінки, що сприяють виникненню стресу. Релаксаційні техніки, такі як медитація, дихальні вправи та прогресивна м'язова релаксація, допомагають зняти фізичну напругу та заспокоїти розум. Арттерапія дозволяє виразити свої емоції через творчість, що сприяє емоційному звільненню. Елементи тілесно-орієнтованої терапії допомагають усвідомити тілесні відчуття та зняти психосоматичні затиски. Групові тренінги та семінари надають можливість учасникам поділитися своїм досвідом, отримати підтримку від інших людей та навчитися новим способам взаємодії. Індивідуальні консультації дозволяють детально розібратися в проблемах кожної людини та розробити індивідуальний план роботи. Важливу роль у психологічній підготовці відіграють вправи на розвиток емоційного інтелекту, які допомагають краще розуміти свої та чужі емоції, а також ефективно керувати ними [2, с. 256].

Програми психологічної підготовки, які містять розвиток навичок управління стресом, емоційної регуляції, позитивного мислення та ефективної комунікації, дозволяють людям краще справлятися з робочим навантаженням, підвищують їх стійкість до стресу та допомагають зберегти мотивацію. Однак ефективність психологічної підготовки залежить від багатьох факторів, таких як індивідуальні особливості людини, тривалість та регулярність занять, кваліфікація тренера, а також підтримка організації. Важливо розуміти, що психологічна підготовка – це не одноразова процедура, а тривалий процес саморозвитку. Регулярні тренінги та самостійна робота над собою дозволяють закріпити набуті навички та підтримувати високий рівень психологічного благополуччя. Крім того, ефективність психологічної підготовки може бути посилена за рахунок створення сприятливого психологічного клімату в організації. Це передбачає впровадження програм управління стресом на рівні компанії, забезпечення балансу між роботою та особистим життям співробітників, а також надання можливостей для професійного розвитку.Таким чином, психологічна підготовка є ефективним інструментом для запобігання професійному вигоранню. Однак для досягнення мак-

симальних результатів необхідно комплексне застосування різних методів та заходів, спрямованих як на індивідуальний рівень, так і на рівень організації в цілому [3, с. 115].

Отже, психологічна підготовка є незамінним інструментом у запобіганні професійного вигорання. Розуміння власних емоцій, розвиток навичок управління стресом, а також вміння встановлювати здорові межі між роботою та особистим життям – це ключові аспекти, які допомагають фахівцям зберегти психічне здоров'я та ефективність. Регулярні тренінги, консультації з психологом та самопізнання дозволяють не лише запобігти вигоранню, а й підвищити загальну якість життя, сприяючи професійному зростанню та особистісній реалізації. Інвестуючи в психологічне здоров'я, ми інвестуємо у своє майбутнє та забезпечуємо собі можливість працювати з ентузіазмом і задоволенням протягом багатьох років.

Список використаних джерел

1. Бурмистрова О. В. Психологічна стійкість особистості як фактор протидії професійному вигоранню. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Психологія. 2018. № 34 (1). С. 112–121.

2. Виговський В. К. Психологія професійної діяльності. Київ : Вища школа, 2018. 256 с.

3. Маслова О. М. Профілактика професійного вигорання вчителя: психологічні аспекти. *Науковий вісник Чернігівського національного педагогічного університету.* 2020. № 123. С. 112–118.

Іван Євсюков,
здобувач 2 курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: *Інна Шинкаренко,*
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін та
психології поліцейської діяльності
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ПРОФЕСІЙНА СТАГНАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В ЮРИДИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Професія юриста традиційно асоціюється з постійним інтелектуальним розвитком та динамічним середовищем. Однак навіть досвідчені фахівці можуть стикатися з явищем професійної

стагнації. Розуміння причин цього феномена є першим кроком до його подолання.

Зміни в законодавстві, економічні кризи, технологічні інновації та організаційні проблеми в компаніях можуть створювати об'єктивні перешкоди для професійного зростання юристів. Постійна адаптація до нових нормативно-правових актів, економічна нестабільність та страх заміни людини штучним інтелектом можуть демотивувати і викликати відчуття незатребуваності. З іншого боку, стагнація може бути зумовлена суб'єктивними факторами. Відсутність чітко визначених цілей, небажання розвиватися професійно, внутрішні страхи та вигорання – усе це може призвести до втрати інтересу до роботи та відчуття рутини. Невідповідність очікувань від роботи та реальності, а також відсутність зворотного зв'язку також негативно впливають на мотивацію юристів. Розуміння як об'єктивних, так і суб'єктивних причин стагнації є необхідною умовою для розробки ефективних стратегій подолання цього явища [1, с. 23].

Стагнація в юридичній професії має далекосяжні наслідки як для самого юриста, так і для організації, в якій він працює. Для юриста стагнація може призвести до зниження якості роботи, втрати інтересу до професії та проблем в особистому житті. Зниження продуктивності, труднощі з адаптацією до змін та відсутність креативності – це лише деякі з виявів професійної стагнації. Наслідком може стати також погіршення взаємин з колегами та клієнтами, що призводить до втрати репутації та зниження конкурентоспроможності. Для організації стагнація співробітників може призвести до зниження ефективності роботи в цілому, втрати клієнтів та погіршення репутації компанії [2, с. 2]. Недостатня кваліфікація та відсутність мотивації працівників можуть призвести до прийняття неправильних рішень, що матиме негативні наслідки. Крім того, стагнація може призвести до підвищення плинності кадрів, що потребує додаткових витрат на пошук та навчання нових співробітників.

Важливо розуміти, що стагнація – це не просто особиста проблема юриста, а явище, яке має суттєвий вплив на успіх юриста або організації в цілому. Тому боротьба зі стагнацією

повинна бути пріоритетом як для самих юристів, так і для керівництва компаній.

Організація, в якій працює юрист, відіграє ключову роль у подоланні професійної стагнації. Створення сприятливого середовища, яке стимулює розвиток і зростання, є обов'язком керівництва [3, с. 4]. Одним з важливих аспектів є розробка ефективної системи мотивації. Вона має містити як матеріальні стимули, такі як премії та підвищення заробітної плати, так і нематеріальні, наприклад, публічне визнання досягнень, можливості для професійного зростання та розвиток кар'єри. Важливо, щоб система мотивації була прозорою і справедливою, щоб кожен співробітник розумів, за що саме він може отримати винагороду. Регулярне навчання і розвиток персоналу також є важливим елементом у боротьбі зі стагнацією. Організація може організовувати тренінги, семінари, конференції, а також надавати співробітникам можливість відвідувати курси підвищення кваліфікації. Це дозволить юристам бути в курсі останніх змін у законодавстві, розвивати нові навички і розширювати сферу своїх компетенцій. Ротація кадрів може бути ефективним інструментом для подолання рутини. Періодична зміна завдань і проєктів дозволяє співробітникам отримати новий досвід і поглянути на свою роботу під іншим кутом. Крім того, це допомагає уникнути вигорання і підвищує задоволеність роботою. Створення сприятливого клімату в колективі також є важливим фактором. Взаємодопомога, підтримка і відкрита комунікація сприяють підвищенню задоволеності роботою і мотивації співробітників. Упровадження нових технологій може автоматизувати рутинні завдання і звільнити час для більш творчої роботи. Це дозволить юристам зосередитися на розв'язанні складних юридичних питань і підвищити ефективність своєї роботи.

Технології стрімко змінюють обличчя юридичної професії, пропонуючи нові інструменти та можливості для підвищення ефективності роботи. Впровадження технологій в юридичну практику не тільки допомагає автоматизувати рутинні завдання, але й відкриває нові горизонти для розвитку та зростання. Штучний інтелект, машинне навчання та великі мовні моделі дозволяють автоматизувати багато рутинних завдань юристів, таких

як аналіз документів, пошук прецедентів, складання стандартних договорів. Це звільняє час юристів для більш творчої та аналітичної роботи, що дозволяє їм зосередитися на розв'язанні складних юридичних питань. Цифрові платформи та хмарні технології забезпечують доступ до великих обсягів інформації і дозволяють співпрацювати з колегами з усього світу в режимі реального часу. Це сприяє обміну досвідом, розширенню мережі контактів та підвищенню якості юридичних послуг. Розвиток технологій також сприяє підвищенню прозорості та доступності юридичних послуг. Онлайн-консультації, чат-боти та мобільні додатки дозволяють клієнтам отримувати юридичну допомогу в будь-який час і в будь-якому місці. Однак варто зазначити, що технології не є панацеєю від усіх проблем, з якими стикаються юристи. Важливо розуміти, що технології – це лише інструмент, який необхідно використовувати правильно. Людський фактор залишається вирішальним у наданні якісних юридичних послуг.

Отже, сучасна юридична практика зазнає значних змін під впливом технологічного прогресу. Автоматизація рутинних завдань, розвиток штучного інтелекту, хмарні технології та цифрові платформи відкривають нові можливості для юристів, підвищуючи ефективність їхньої роботи та розширюючи сферу їхньої діяльності. Однак важливо розуміти, що технології є лише інструментом, який доповнює, але не замінює людський фактор. Юристи надалі залишаться ключовими гравцями в юридичній сфері, але їхні ролі та навички зазнають суттєвої трансформації. Для того, щоб успішно працювати в умовах цифрової трансформації, юристам необхідно постійно вдосконалювати свої знання та навички, освоювати нові технології і бути готовими до змін. Організації своєю чергою повинні створювати сприятливе середовище для професійного розвитку своїх співробітників, інвестувати в нові технології та розвивати культуру інновацій. Подолання стагнації в юридичній діяльності вимагає комплексного підходу, який містить у собі як особисті зусилля юриста, так і зміни на рівні організації. Завдяки поєднанню традиційних юридичних знань та сучасних технологій юристи зможуть не тільки ефективно розв'зувати юридичні проблеми, але й створювати нові продукти та послуги, які будуть відповідати потребам сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Костюк М., Мазур Н. Психологія мислення. *Education and science: intersectoral issues and development of science*. 2021. URL: https://doi.org/10.36074/logos-29.10.2021.v2.21 (дата звернення: 19.10.2024).
2. Карпічков В. О. Вітчизняна юридична наука: та виклики сучасності. *Legal education and science as the need of the hour: new european challenges*. 2021. URL: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-148-0-6 (дата звернення: 19.10.2024).
3. Костишина Р. Психологія міжособистісних комунікацій. *Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realtá domestiche*. 2023. URL: https://doi.org/10.36074/logos-29.09.2023.64 (дата звернення: 19.10.2024).

Максим Жданов,
магістрант 2-го курсу Університету митної справи та фінансів;
науковий керівник: *Олексій Шевяков,*
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Університету митної справи та фінансів

ПСИХОЛОГІЧНІ СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Відома формула-теза лікарів: «зціли себе сам» знайома не тільки медичним, а й педагогічним працівникам. Необхідність підтримувати власне здоров'я фахівцям очевидна настільки, що дотепер немає в програмі до- і післядипломної підготовки педагогічних працівників викладу теми про те, як зберегти своє здоров'я в процесі професійної діяльності.

В умовах війни достатньо багато приділяється уваги вивченню професійної шкоди, в тому числі й у роботі педагогів. Шкідливості емоційних або стресових факторів, імовірно, через їх «очевидність» не передбачені до вивчення на основних педагогічних факультетах та їх не ураховують в належній мірі, як шкідливі фактори в процесі професійної діяльності. Проте саме стресові фактори, особливо професійні, тобто ті, що діють переважно під час виконання основних обов'язків фахівця, в контакті «людина-людина » здатні приводити до розвитку всіляких розладів – від невротичних до психосоматичних. Останні своєю чергою можуть ускладнюватися психосоматичними розладами

та соматичними катастрофами (інсульти, інфаркти та ін.), бути причиною смерті або інвалідизації [1].

Професійна діяльність педагогічних працівників пов'язана з неминучими емоційними й моральними перевантаженнями. Це є основою для виникнення так званих професійних особистісних деформацій – таких як синдром емоційного вигорання, адиктивне поводження у вигляді роботоголізма, адикції, мобінгу, зловживання психоактивними речовинами (переважно алкоголем на основі детензивного механізму). Останні своєю чергою являють собою психологічне підґрунтя для розвитку різних психосоматичних і невротичних розладів, а також алкоголізму та табакопаління. Крім шкідливих для здоров'я наслідків, зазначені процеси можуть привести до професійної дезадаптації й функціональної деградації як окремих фахівців, так і цілих колективів.

Водночас багаточисельні зовнішні та внутрішні чинники формування синдрому емоційного вигорання визначені недостатньо чітко, а наукові роботи, присвячені цьому питанню, поодинокі та визначають лише окремі аспекти цієї проблеми.

Актуальність дослідження полягає саме в комплексному підході до визначення зовнішніх та внутрішніх чинників розвитку синдрому емоційного вигорання педагогічних працівників, серед яких досліджені: задоволеність працею, акцентуації характеру, вплив стану нервових процесів, стан тривожності та депресії, нервово-психічна стійкість, ризик дезадаптації в стресі, стресостійкість та соціальна адаптація, самооцінка мотивації схвалення, мотиви вибору професії та характер професійної діяльності.

Постійна втома, спустошеність, відчуття відсутності соціальної підтримки, постійні докори, незадоволення професією. Спілкування з педагогами показує, що багато кому притаманні всі вияви цього феномена.

Об'єкт дослідження: емоційне вигорання педагогічних працівників.

Предмет дослідження – психологічні особливості емоційного вигорання в педагогічних працівників.

Мета дослідження – вивчити вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на формування емоційного вигорання педагогічних працівників під час виконання ними своїх професійних обов'язків.

Гіпотеза робоча полягає в тому, що деякі внутрішні та зовнішні чинники (характер професійної діяльності та психологічні особливості працівника) можуть впливати на емоційне вигорання.

Наукова гіпотеза: полягає у припущенні впливу зовнішньої екосистеми та сформованого психотипу особистості працівника на психологічні зміни по типу емоційного вигорання у формуванні системи взаємовідносин у професійній діяльності людина-людина.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу наукової літератури з проблеми формування синдрому емоційного вигорання виділити зовнішні та внутрішні чинники та його складові.

2. Підібрати комплекс психодіагностичних методик, що дозволять визначити чинники, які впливають на емоційне вигоряння працівників.

3. Дослідити розповсюдженість професійної деформації, визначити зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на формування синдрому емоційного вигоряння в педагогічних працівників.

4. Провести групування, аналіз та математико-статистичну обробку матеріалу дослідження.

5. Розробити практичні рекомендації щодо профілактики та подолання емоційного вигоряння в робітників освітніх закладів.

База дослідження: дослідження проводилось на базі Університету митної спраи та фінансів, Українського державного університету науки і технологій. У ньому брали участь 60 професорів та доцентів, 60 викладачів без наукового ступеня, загальний стаж роботи від 2 до 55 років у вищих закладах освіти.

Методологічну основу дослідження становлять розроблені у психології принципи детермінації психічних явищ, єдності психіки та діяльності (О. М. Леонтьєв, Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, Г. С. Костюк та інші).

Теоретичну основу дослідження становили ідеї щодо природи загального адаптаційного синдрому (Г. Сельє), концепція синдрому емоційного вигоряння (К. Маслач, В. В. Бойко), теорії розвитку особистості в її професійній діяльності.

Методи дослідження: теоретичні, емпіричні, математико-статистичні: методи аналізу, узагальнення та синтезу існуючого наукового матеріалу з проблем у педагогічних працівників емоційного вигоряння. Емпірічні методики представлені: спостереженням, анкетуванням, психодіагностичними методиками: для вивчення міри вираженості професійної деформації використовувалась методика «діагностики емоційного вигоряння» В. В. Бойко, анкетування (розроблене авторами), методика «Інтегральна задоволеність працею», методика Я. Стреляу для вивчення нервових процесів, методика Шмішека на виявлення акцентуації характеру, діагностика тривожності та депресії, методика виявлення нервово-психічної стійкості, ризику дезадаптації у стресі «Прогноз», методика стресостійкості та соціальної адаптації Холмса і Раге, діагностика мотивації схвалення Д. Марлоу і Д. Крауна, методика «Мотиви вибору професії» Р. В. Овчарова.

Теоретичні методи представлені у вигляді системного підходу та аналізу психологічної теорії особистості та їх соціалізації, адаптації, дезадаптації Сєльє.

Теоретичне значення роботи полягає в уточненні зовнішніх та внутрішніх факторів формування дезадаптації педагогічних працівників у процесі їх професійної праці у вигляді синдрому емоційного вигорання.

Практичне значення роботи полягає в підборі комплексу психодіагностичних методик для діагностики синдрому емоційного вигоряння з метою формування та проведення психологічних заходів з його профілактики.

Список використаних джерел

1. Burlakova, Sheviakov O., Kondes T. Psycological predictors of the formation of health, reserving competentness of future specialists. *Public administration and Law Review*. 2021. Issue 4 (8). P. 74–79. URL: https: // doi.org. /10.36690/2674-5216-2021-4-74.

Артем Козаков,
слухач 4-го курсу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: *Олена Сергієні*,
доктор медичних наук, професор,
професор кафедри психології та педагогіки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АКЦЕНТУАЦІЙ ХАРАКТЕРУ З ТИПАМИ ТЕМПЕРАМЕНТУ

Актуальність теми взаємозв'язку акцентуацій характеру з типами темпераменту зумовлена зростаючою потребою в розумінні індивідуально-психологічних особливостей особистості в контексті професійної діяльності, особливо в системі «людина – людина». Особливої значущості ця проблематика набуває для співробітників правоохоронних органів та інших державних структур, де міжособистісна взаємодія та комунікація є ключовими компонентами професійної діяльності. Розуміння взаємозв'язку між акцентуаціями характеру та типами темпераменту дозволяє не лише прогнозувати поведінкові патерни співробітників у стресових ситуаціях, але й оптимізувати процеси професійного відбору, адаптації та психологічного супроводу персоналу.

В умовах підвищеної емоційної напруженості та відповідальності, які характерні для роботи в правоохоронних органах, знання особливостей темпераменту та акцентуацій характеру співробітників стає важливим інструментом для підвищення ефективності професійної діяльності, запобігання професійному вигоранню та покращення якості міжособистісної взаємодії як усередині колективу, так і під час роботи з громадянами.

Мета роботи теоретико-емпіричне дослідження специфіки взаємозв'язку акцентуацій характеру за К. Леонгардом з типами темпераменту та визначення особливостей їх вияву в поведінкових патернах особистості для вдосконалення методів психологічної діагностики та супроводу.

Карл Леонгард, німецький психіатр та психолог, у 1968 році представив концепцію акцентуацій характеру у праці «Акцентуйовані особистості»[1, с. 45–47]. Акцентуація характеру визначається як надмірне посилення окремих рис характеру, при

якому спостерігаються відхилення в поведінці людини, що не виходять за межі норми, але можуть переходити в патологію за несприятливих умов.

Сучасні дослідники значно розширили розуміння цього феномена:

– Лічко А. Є. виявив вплив акцентуацій на професійне самовизначення [2, с. 156–158], показавши, як вони можуть сприяти або перешкоджати професійній реалізації;

– Подмазін С. І. дослідив зв'язок акцентуацій з соціальною адаптацією [3, с. 89–91] та компенсаторними механізмами;

– Максименко С. Д. довів подвійну природу акцентуацій [4, с. 234–236] як фактори ускладнення розвитку та ресурсу формування унікальних здібностей.

Основні діагностичні інструменти містять характерологічний опитувальник Леонгарда-Шмішека та патохарактерологічний діагностичний опитувальник (ПДО) Лічка [5, с. 167–170].

Ключові типи акцентуацій за Леонгардом:

1. **Гіпертимічний тип** [6, с. 78–80]: характеризується підвищеною активністю, енергійністю та оптимізмом. Представники цього типу легко вступають у контакт, прагнуть діяльності та змін.

2. **Дистимічний тип** [7, с. 145–147]: відзначається зниженим настроєм, низькою активністю та схильністю до песимізму. Такі особистості важко адаптуються до змін, віддають перевагу спокійній та розміреній діяльності.

3. **Педантичний тип** [8, с. 90–92]: виявляється в надмірній акуратності, схильності до детального аналізу та планування. Характеризується обережністю в ухваленні рішень та прагненням до порядку.

4. **Емоційно нестійкий тип** [9, с. 167–169]: визначається частими змінами настрою, чутливістю до зовнішніх впливів та емоційною реактивністю.

Теорія має певні обмеження [10, с. 234–236]:

– складність розмежування норми та патології;

– обмеженість у крос-культурному застосуванні;

– методологічні труднощі у стандартизації діагностики;

– недостатня розробленість методів психологічного супроводу.

Проведене емпіричне дослідження серед студентів здійснювалося з використанням комплексу психодіагностичних методик: опитувальник Шмішека для визначення типу акцентуації характеру та особистісний опитувальник Я. Стреляу для діагностики типу темпераменту, що дозволив оцінити такі властивості нервової системи, як сила процесів збудження, сила процесів гальмування та рухливість нервових процесів. Результати дослідження дозволили виявити кількісний розподіл акцентуацій характеру та їх взаємозв'язок з типами темпераменту. Найбільш вираженим виявився гіпертимічний тип (67 % досліджуваних), що характеризується підвищеною активністю, оптимістичним настроєм та прагненням до діяльності, демонструючи чіткий зв'язок зі збудливим типом темпераменту. Емоційно нестійкий тип (42 % досліджуваних) виявився через часту зміну настрою та підвищену чутливість до зовнішніх впливів, що може бути характерним як для збудливого, так і для гальмівного типу темпераменту.

Педантичний тип акцентуації (31 % досліджуваних) виявив стійкий зв'язок з гальмівним типом темпераменту, що виявилося у схильності до детального аналізу, планування та обережності в ухваленні рішень. Дистимічний тип (25 % досліджуваних) також продемонстрував характеристики гальмівного темпераменту через знижений настрій та схильність до песимістичних оцінок.

На основі узагальнення теоретичних положень та результатів емпіричного дослідження можна виділити специфіку вияву акцентуацій характеру при різних типах темпераменту. При збудливому типі темпераменту гіпертимна акцентуація виявляється через надмірну активність та імпульсивність, схильність до ризикованих рішень, яскраво виражені лідерські якості, хоча можуть виникати проблеми з самоконтролем. Натомість при гальмівному темпераменті спостерігається більш врівноважена активність, збалансованість в ухваленні рішень, конструктивне лідерство та краща здатність до самоконтролю.

Дистимічний тип при збудливому темпераменті характеризується періодичними сплесками активності, нестабільністю у

виявах песимізму та можливістю швидкого виходу зі стану пригніченості. При гальмівному темпераменті спостерігається стійкий песимістичний настрій, виражена пасивність та тривале перебування в пригніченому стані.

Педантичний тип у поєднанні зі збудливим темпераментом виявляється через імпульсивну педантичність, швидке, але поверхневе виконання завдань та нетерплячість у досягненні порядку. При гальмівному темпераменті характерна глибока і стійка педантичність, ретельне виконання всіх деталей та послідовність у підтримці порядку.

Емоційно нестійкий тип при збудливому темпераменті демонструє різкі перепади настрою, бурхливу реакцію на подразники та високу інтенсивність емоційних виявів. У поєднанні з гальмівним темпераментом спостерігається повільніша зміна емоційних станів, помірна реакція на подразники та більш контрольовані емоційні вияви.

Особливої уваги заслуговує практичне застосування отриманих результатів у системі професійного відбору правоохоронців [11, с. 156–158]. Зокрема, гіпертимний тип у поєднанні зі збудливим темпераментом може становити ризик імпульсивних рішень у критичних ситуаціях, тоді як педантичний тип з гальмівним темпераментом здатен забезпечити виважений підхід до виконання службових обов'язків, але може уповільнювати реакцію в екстрених ситуаціях. Емоційно нестійкий тип потребує додаткової уваги при оцінці психологічної готовності до служби [12, с. 178–180], особливо в підрозділах з підвищеним рівнем стресового навантаження. Врахування цих особливостей дозволить оптимізувати розподіл кадрів відповідно до специфіки різних напрямів правоохоронної діяльності.

Отже, аналіз взаємозв'язку акцентуацій характеру з типами темпераменту розкриває їх системний вплив на поведінкові особливості особистості та механізми соціальної адаптації. Виявлені закономірності поєднання акцентуацій і темпераменту набувають особливої значущості для системи професійного відбору в правоохоронні органи, оскільки дозволяють прогнозувати стресостійкість кандидатів, їх схильність до емоційного вигорання та потенційні поведінкові реакції в критичних

ситуаціях. Впровадження комплексної психодіагностики з урахуванням цих характеристик сприятиме формуванню якісного кадрового складу та превенції професійної деформації правоохоронців.

Список використаних джерел

1. Леонгард К. Акцентуйовані особистості. Київ : Основа, 2001. 352 с.
2. Лічко А. Є. Психопатії та акцентуації характеру у підлітків. Київ : Основа, 2006. 368 с.
3. Подмазін С. І. Соціальна адаптація та акцентуації характеру: теорія та практика. Харків : Ранок, 2010. 284 с.
4. Максименко С. Д. Основи загальної психології. Київ : Центр навчальної літератури, 2013. 512 с.
5. Психодіагностика: методи та методики : навч. посібник / за ред. В. Г. Панка. Київ : Академвидав, 2011. 528 с.
6. Поварін Д. М. Акцентуації характеру в умовах соціальної адаптації : монографія. Київ : Кондор, 2015. 290 с.
7. Карпенко З. С. Психологія особистості: теорія і практика. Львів : Світ, 2012. 430 с.
8. Ліньова І. С., Ткаченко В. А. Темперамент та його вплив на поведінкові прояви особистості. Київ : Наукова думка, 2017. 240 с.
9. Яковенко С. М. Психологічні особливості адаптації осіб з акцентуацією характеру. Харків : Харківський національний університет, 2014. 214 с.
10. Мацкевич О. М., Лисенко І. А. Психологія розвитку та становлення особистості. Київ : Генеза, 2019. 392 с.
11. Барко В. І., Клименко І. В. Психологічна діагностика в системі професійного відбору до Національної поліції України. Київ : НАВС, 2020. 268 с.
12. Супрун Д. М., Ковальчук Ю. В. Особливості прояву акцентуацій характеру у працівників правоохоронних органів. Харків : Право, 2018. 245 с.

Валентина Колосовська,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 053 Психологія Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: ***Ірина Волеваха,***
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології Пенітенціарної академії України

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ІТ-СФЕРИ

Актуальність дослідження. На сьогодні дослідження індивідуально-психологічних особливостей працівників ІТ-сфери є надзвичайно актуальним у сучасному світі з кількох причин, таких як швидкий розвиток технологій (ІТ-індустрія постійно змінюється, висуваючи нові вимоги до фахівців. Розуміння психологічних особливостей дозволяє адаптувати робочі процеси та створити більш комфортні умови праці), проблема вигорання (високий темп роботи, постійні дедлайни та необхідність постійного навчання можуть призвести до емоційного вигорання ІТ-спеціалістів) тощо. Дослідженням цього питання займалися такі фахівці, як: В. Богуш, О. Крушельницька, Д. Мельничук, В. Орла, B. H. P. Blossfeld, W. Bos, H. D. Daniel, H. Freudenberger, B. Hannover, S. Jackson, C. Maslach, M. Leiter, H. G. Rosbach, A. Shirom, R. Tippelt, S. Toker тощо.

Мета дослідження. Метою дослідження є комплексне вивчення індивідуально-психологічних особливостей працівників ІТ-сфери з метою оптимізації умов праці, підвищення ефективності їхньої діяльності та запобігання професійному вигоранню.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є працівники ІТ-сфери, зокрема: програмісти, системні адміністратори, вебдизайнери, менеджери проектів тощо.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є індивідуально-психологічні особливості працівників ІТ-сфери, такі як: когнітивні особливості, особистісні характеристики, професійні компетенції, а також ставлення до роботи.

ІТ-спеціалісти, як правило, відзначаються високим рівнем аналітичного мислення, здатністю до абстрактного мислення та логічного висновку. Вони часто мають розвинену інтуїцію, що допомагає їм знаходити нестандартні рішення. Однак надмірна

схильність до деталізації може призводити до труднощів у баченні загальної картини. Багато IT-спеціалістів віддають перевагу інтроверсії, тобто вони часто занурені у свої думки, працюють самостійно і менше потребують соціальної взаємодії. Це не означає, що вони не здатні працювати в команді, просто їхні способи спілкування можуть відрізнятися від інших [1,с. 226].

Мотивація IT-спеціалістів досить різноманітна, тому одних мотивують гроші і кар'єрний ріст, інших – можливість працювати над цікавими проєктами і створювати щось нове. Багатьох об'єднує прагнення до саморозвитку та постійного навчання. Варто зазначити, що емоційний інтелект також відіграє важливу роль у роботі IT-спеціалістів. Здатність розуміти свої емоції та емоції інших, а також ефективно керувати ними допомагає будувати міцні взаємини в команді і долати стресові ситуації. Робоче середовище має значний вплив на продуктивність і задоволеність роботою IT-спеціалістів. Сприятлива атмосфера, можливості для професійного зростання, гнучкий графік роботи – усе це сприяє підвищенню мотивації і лояльності співробітників [2, с. 57].

Різні IT-професії мають свої специфічні вимоги до особистісних якостей. Наприклад, програмісти часто відзначаються високим рівнем концентрації і терпінням, а системні адміністратори – здатністю швидко розв'язувати проблеми і працювати під тиском.

Сучасні IT-спеціалісти стикаються з низкою викликів, таких як постійний розвиток технологій, високі темпи роботи та необхідність постійного навчання. Однак це також відкриває перед ними широкі можливості для професійного зростання і самореалізації.

Також для якісного та грамотного управління IT-командами необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного співробітника. Створення персоналізованих планів розвитку, забезпечення балансу між роботою і особистим життям, а також створення атмосфери взаємодопомоги і підтримки – усе це сприятиме підвищенню ефективності роботи і задоволеності персоналу.

Розуміння індивідуально-психологічних особливостей ІТ-спеціалістів є важливим не тільки для самих працівників, але і для компаній. Це дозволяє створити більш ефективні команди, підвищити якість продуктів і послуг, а також залучити і утримати талановитих фахівців [3, с. 128].

Отже, можна зробити висновок, що індивідуально-психологічні особливості працівників ІТ-сфери є багатогранними та визначають ефективність їхньої роботи, а також успіх компанії в цілому. ІТ-спеціалісти зазвичай демонструють високий рівень інтелекту, аналітичних здібностей та схильність до інтроверсії. Вони мотивовані досягненнями, саморозвитком і прагнуть працювати над цікавими проєктами. Розуміння цих особливостей дозволяє створити оптимальні умови праці, підвищити задоволеність персоналу та досягти кращих результатів.

Список використаних джерел

1. Молчанова С. В. Особливості професійного стресу ІТ-фахівців. *Десяті Сіверянські соціально-психологічні читання :* матеріали Міжнародної наукової конференції (29 листопада 2019 року, м. Чернігів). Чернігів, 2020. С. 226–229.

2. Зайчикова Т. В. Чинники прояву та передумови формування синдрому «професійного вигорання» у вчителів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* Серія 12. Психологічні науки : зб. наук. праць. Київ, 2020. Вип. 11. С. 57–66.

3. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навч. посібник для студентів ВНЗ. Київ : Центр навчальної літератури, 2010. 128 с.

Інна Колтунова,
слухачка 6 -го курсу Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: ***Оксана Мірошниченко,***
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології Пенітенціарної академії України

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ПЕРСОНАЛУ ДКВС

Актуальність проблеми формування лідерських якостей персоналу ДКВС полягає в тому, що наразі пенітенціарна система в Україні зазнає значних змін та реорганізацій, як і всі інші системи державного устрою та управління. Україна йде шляхом євроінтеграції, а він будується на зовсім інших ідеологічних, етичних, психологічних, соціально-політичних, культурних засадах. На тлі ре-

формації та реорганізації кримінально-виконавчої служби постає також необхідність у фахівцях нового типу, що характеризуються активністю, відповідальністю, асертивністю, креативністю, високою комунікативною та організаторською культурою, тобто тією низкою якостей, що є джерелом і лідерських якостей також. Розробка цілісної системи формуючих принципів, методів та програм, спрямованих на розвиток лідерських якостей ще в закладах освіти, в тому числі у ПАУ, постане підґрунтям для нових, більш ефективних фахівців у майбутньому, що будуть підтримувати та втілювати всі принципи нової, інтегрованої у європейське співтовариство, державної системи.

Розглянемо феноменологію понять «лідерство», «лідерські якості», «лідерський потенціал», яким змістом наповнене їх розуміння у сучасній психологічній науці.

Лідером є людина, що виконує організаційну, мотивувальну та регулювальну функцію в будь-який групі, користується авторитетом її членів та неофіційно бере відповідальність на життєдіяльність цієї групи. Варто зазначити, що лідери бувають формальні та неформальні. На формальних лідерів усі вищеназвані функції покладені офіційно главою організації чи органом або спільнотою, що виконує цю функцію. Неформальні лідери – лідери, яких обрала сама група, і буває так, що формальний та неформальний лідер у групі – це дві різних людини.

У будь-якому випадку лідер володіє низкою лідерських якостей, у іншому випадку людина не може бути ним обрана ні офіційно, ні неформально.

Лідерство – це скоріше соціальний або груповий статус людини, який вона набуває завдяки своїм внутрішнім якостям, кваліфікації і ставленню групи до неї, адже група ухвалює рішення чи авторитетна для неї позиція цього лідера, чи готова вона підтримувати його, підпорядковуватися йому та йти за ним у досягненні спільних цілей.

Що стосується лідерський якостей чи потенціалу – ці психологічні феномени саме і є предметом наукових досліджень. Зокрема, український дослідник А. Іващенко визначає лідерський потенціал як складне структурне соціально-психологічне

внутрішньоособистісне утворення, в основі якого лежать як актуальні здібності людини, так і здобуті управлінські вміння [2].

Романовський О. та Бондаренко В. конкретизували це визначення і виділили структурні компоненти лідерського потенціалу особистості, що складається з когнітивно-емоційного, морально-вольового, соціально-комунікативного та індивідуально-парадоксального компонентів [4].

Пізніше структура лідерського потенціалу офіцерів кримінально-виконавчої служби була конкретизована О. Романовським та І Горбач і було виділено шість структурних компонентів [5]. Нам ця структура здається найбільш повною серед існуючих у психологічній науці, до того ж вона розроблена спеціально для фахівців ДКВСУ, тому ми наведемо її повністю та будемо ґрунтуватися на ній у своїх подальших наукових розвідках.

Перший з них – особистісно-рефлексивний компонент, що містить у собі такі особистісні якості: адекватна самооцінка, прагнення саморозвитку, відповідальність, почуття гумору, оптимізм, чесність, активність та інші.

Другий компонент – когнітивно-професійний компонент, який містить у собі прагнення професійного зростання та пізнання, високий інтелект, комунікативну компетентність тощо.

Третім компонентом лідерського потенціалу офіцерів є ціннісно-мотиваційний компонент, до якого входять такі внутрішні якості, як: усвідомлення своїх цінностей, мотивів, переконань, знання цінностей групи і орієнтація на них, мотивація до лідерства та успіху.

Четвертим компонентом – емоційно-вольовий компонент, який містить у собі високий рівень інтуїції, емоційного інтелекту, впевненості, рішучості, цілеспрямованості фахівця та інші якості.

П’ятий компонент у структурі лідерського потенціалу офіцерів – стратегічно-діяльнісний компонент, що характеризується вміннями об’єднувати людей, ставити їм цілі та допомагати їх досягати, вибудовувати стратегію та тактику виконання професійних завдань, здатність до прогнозування і узагальнення, критичність, розсудливість та інші.

Шостим компонентом є комунікативно-організаційний, що будується на високих комунікативних, моральних та організа-

торських компетенціях, у тому числі толерантності, емпатійності, гнучкості, здібностях організовувати і направляти для досягнення цілей організації.

Зазначимо, що така складна структура лідерського потенціалу офіцерів ДКВСУ потребує розробки системи психолого-педагогічного втручання у його розкриття та формування як на етапі професійної підготовки у ПАУ, так і як підвищення кваліфікації для вже офіцерів, які працюють.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що існуючі наукові розвідки проблеми лідерських якостей фахівців пенітенціарної сфери є недостатніми, а сама проблема є актуальною. Тому подальшою нашою метою буде більш глибоке дослідження змісту феномена лідерського потенціалу, а також методологічних підходів до його формування в курсантів ПАУ та офіцерів ДКВСУ для їх всебічної професійної самореалізації та оптимізації пенітенціарної системи в Україні.

Список використаних джерел

1. Агаєв Н. А., Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. та ін. Психологічне забезпечення розвитку лідерських якостей майбутніх офіцерів : методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2014.
2. Іващенко А. Активізація лідерського потенціалу студентів вищих навчальних закладів у процесі позанавчальної діяльності на засадах компетентнісного підходу. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди».* 2013. Вип. 28 (2). С. 117–123.
3. Кокун О. М. Психологічна структура лідерських якостей майбутнього офіцера. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. № 4 (29). С. 170–174.
4. Романовський О. Г., Бондаренко В. В. Інноваційне формування повного спектру особистісних якостей лідера у всіх видах професійної діяльності на прикладі майбутніх психологів. *Теорія і практика управління соціальними системами.* 2017. № 2. С. 3–13.
5. Романовський О., Горбач І. Лідерський потенціал майбутніх фахівців державної кримінально-виконавчої служби України. *Теорія і практика управління соціальними системами.* 2019. № 2. С. 73–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2019_2_9.
6. Ятчук М. С. Психологічний профіль працівника Державної кримінально-виконавчої служби України. *Актуальні проблеми психології.* 2018. Т. 12. Вип. 24. С. 191–200. URL: http://www.appsychology.org.ua/ data/jrn/v12/ i24/22.pdf/.

Марія Лівик,
слухачка 2 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: ***Тетяна Данильченко,***
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології Пенітенціарної академії України

ВПЛИВ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

Ціннісні орієнтації формуються у процесі засвоєння людиною певного соціального досвіду і виявляються в його цілях, переконаннях, інтересах, тобто в процесі соціалізації [3].

Ціннісні орієнтації формуються поступово під впливом родини, освіти та культури. Спочатку діти переймають цінності від батьків, а потім вони закріплюються у школі через спілкування з вчителями й однолітками. У процесі соціалізації ці цінності не лише засвоюються, а й змінюються відповідно до обставин і викликів, з якими стикається людина.

Часто можна почути, що люди не змінюються, але ми з цим не погоджуємося. Наші погляди на життя, цінності, наше оточення змінюється протягом усього життя. Наприклад, уявімо підлітка, який завжди вважав, що успіх визначається тільки фінансовими здобутками, бо його сім'я підтримувала таку позицію. Але згодом, завдяки спілкуванню з новими друзями, він знайомиться з ідеєю соціальної рівності та волонтерства, що змушує його переглянути цю установку. Інший приклад: підліток, який ріс у середовищі, де не схвалювали сучасне мистецтво, може зацікавитися живописом або музикою під впливом своїх однолітків і врешті-решт змінити свої погляди, зробивши мистецтво важливою частиною свого життя.

Підлітковий вік – це період глибоких трансформацій, коли цінності переоцінюються під впливом як внутрішніх переживань, так і зовнішніх факторів. Цей процес є важливим етапом формування самостійної особистості, яка зможе відрізнити власні переконання від нав'язаних та знайти свій шлях у житті.

Варто також зазначити, що ціннісні орієнтації є основою внутрішнього світу особистості, вони впливають на всі сфери її життя, визначаючи вибір, поведінкові реакції, рішення та життєві цілі.

Сформовані цінності забезпечують сталість характеру, емоційну рівновагу, а також визначають стратегії, які особистість надалі застосує для досягнення своїх життєвих цілей. Наприклад, людина, орієнтована на альтруїзм та співчуття, ймовірно, буде активною в соціальній чи благодійній діяльності, що сприятиме розвитку таких рис, як емпатія, стійкість і толерантність.

Якщо взяти до уваги різні дослідження психології та соціології, то вони нам показують, що цінності є не лише важливим елементом світогляду, але й ключовим чинником у розвитку особистості, особливо в умовах швидких соціальних змін.

Ціннісні орієнтації є компонентом складної структури ставлень особистості до умов її існування та діяльності, пов'язуючи в єдине ціле суспільне, групове й індивідуальне у свідомості та поведінці. Наявність сталих ціннісних орієнтацій характеризує зрілість особистості, виступає як узагальнений показник рівня духовного розвитку [2, с. 224].

Ціннісні орієнтації – це важливі елементи структури особистості. Вони реалізуються у спрямованості інтересів і потреб особистості на певну ієрархію життєвих цінностей, у схильності надавати перевагу одним цінностям і заперечувати інші. У спілкуванні та взаємодії орієнтації тісно пов'язані з пізнавальними та вольовими особливостями комунікативного процесу, де утворюють змістовий аспект спрямованості особистості і виражають її готовність, внутрішню основу ставлення до дійсності [1].

Розвиток особистості – це процес, який починається з глибокого переосмислення своїх цінностей, звичок та уявлень про себе і світ навколо. У моєму житті цей шлях схожий на мандрівку з безліччю відкриттів, іноді з непростими випробуваннями, але завжди з відчуттям, що я змінююсь і стаю ближчою до самої себе.

Спочатку здається, що ти вже знаєш, ким ти є: твої погляди, переконання, навіть пріоритети здаються сталими. Але в певний момент розумієш, що деякі цінності, які ти приймала як власні, насправді були нав'язані суспільством, сім'єю чи друзями. Це розуміння пробуджує в тобі бажання заглянути глибше і запитати себе: «Чого я насправді хочу? Що для мене є дійсно важливим?»

Ціннісні орієнтації є тим непорушним каменем, на якому особистість будує свій внутрішній світ. Вони формують не лише

наші бажання і прагнення, а й спрямовують нас до справжнього розуміння себе і світу. Людина, яка знайшла свої цінності, отримує внутрішню свободу, що дає можливість їй долати життєві випробування та робити вибір, який узгоджується з її сутністю. Лише через відданість своїм цінностям особистість може по-справжньому розвиватися, досягаючи гармонії між собою та навколишнім світом.

Список використаних джерел

1. Глинянюк Н. В. Психолого-педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. URL: http://tme.umo.edu. ua/docs/Dod/ 3 2010/Glinaniyk.pdf (дата звертання: 04.11.2024).

2. Головатий Н. Ф. Соціологія молоді : курс лекцій. Київ : МАУП, 1999. 224 с.

3. Дарнобит І. В. Формування ціннісних орієнтацій студентів у розбудові громадянського суспільства в Україні. *Наукове мислення :* сьома міжнародна практично-пізнавальна інтернет-конференція. 2019. URL: https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/36-soma-mizhnarodna-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/74-formuvannya-tsinnisnikh-orientatsij-studentiv-u-rozbudovi-gromadyanskogo-suspilstva-v-ukrajini (дата звернення: 04.11.2024).

Юліанна Макаренко,
слухачка 4-го курсу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: *Олена Сергієні,*
доктор медичних наук, професор,
професор кафедри психології та педагогіки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ЧИННИКІВ СТРЕСУ ВОЄННОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ НА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

В умовах триваючого збройного конфлікту в Україні молодь зазнає значного психологічного навантаження через низку стресових чинників: постійну загрозу життю та безпеці, втрату близьких, економічну нестабільність, вимушене переміщення та соціальну ізоляцію. Комплексний вплив цих факторів створює серйозні ризики для психічного здоров'я молодого покоління. Це зумовлює необхідність детального вивчення впливу воєнних стресових факторів на соціально-психологічний стан молоді для розробки ефективних механізмів психологічної підтримки та збереження їхнього психічного здоров'я [1,с. 207; 2, с. 153–163].

Мета дослідження: дослідити особливості впливу стресових чинників воєнного часу на соціально-психологічний стан сучасної української молоді та визначити рівні вияву тривожності, депресії та невротичності для розробки ефективних стратегій психологічної підтримки [3, с. 256–265].

Ключові стресові чинники для молоді в умовах воєнного конфлікту в Україні

Молодь в Україні стикається з низкою серйозних стресових факторів, пов'язаних з триваючим збройним конфліктом на території країни. Серед основних чинників, що негативно впливають на психологічний стан молоді, можна виділити такі:

– Загроза життю та втрата близьких

Постійне відчуття небезпеки, страх за власне життя та життя близьких людей, втрата рідних внаслідок бойових дій є найбільш травмуючими аспектами збройного конфлікту, що створює хронічне відчуття тривоги та психологічного навантаження.

– Економічна нестабільність та безробіття

Воєнний конфлікт призводить до серйозних економічних труднощів, зокрема втрати роботи, фінансової нестабільності, неможливості планувати майбутнє. Молодь, яка втрачає джерела доходу або можливості для професійної реалізації, переживає стрес, пов'язаний з економічною невизначеністю.

– Вимушене внутрішнє переміщення

Багато молодих людей змушені залишати свої домівки через активні бойові дії та переселятися в інші регіони. Адаптація до нових умов проживання, втрата соціальних зв'язків та звичного середовища є надзвичайно складним стресовим випробуванням.

– Обмеження соціальних зв'язків та активності [4, с. 89–92].

Воєнні дії, комендантська година та інші обмежувальні заходи призводять до ізоляції молоді, обмеження можливостей для спілкування, навчання, проведення дозвілля. Це посилює почуття самотності, безпорадності та втрати контролю над своїм життям.

Сукупність цих стресових чинників, з якими стикається молодь в Україні, створює серйозне психологічне навантаження

та підвищує ризики розвитку тривожних, депресивних і невротичних розладів.

Емпіричне дослідження психологічного стану сучасної молоді в Україні

Для оцінки впливу стресових факторів воєнного конфлікту на психологічний стан молоді в Україні було проведено емпіричне дослідження. Його метою було визначення рівнів тривожності, депресії та невротичності серед молодих людей, які проживають в умовах триваючого збройного протистояння.

Методологія дослідження.

Вибірка: у дослідженні взяли участь 450 молодих людей віком від 16 до 25 років, які проживають у різних регіонах України.

Методики:

1. Шкала тривожності Спілбергера (оцінка ситуативної та особистісної тривожності).
2. Шкала депресії Бека (виявлення рівня депресивної симптоматики).
3. Опитувальник невротичності Акермана (визначення рівня невротичності).

Результати дослідження.

Аналіз отриманих даних показав такі результати:

Тривожність:

– високий рівень ситуативної тривожності спостерігався у 68 % респондентів, що свідчить про хронічне відчуття напруженості, тривоги та страху серед молоді в умовах воєнного конфлікту;

– особистісна тривожність також була підвищеною у 58 молодих людей, вказуючи на схильність сприймати широкий спектр ситуацій як загрозливі.

Депресія:

– симптоми помірної та важкої депресії виявлено у 42 % опитаних. Молодь повідомляла про пригнічений настрій, втрату інтересу до діяльності, проблеми з концентрацією уваги;

– найвищі рівні депресивної симптоматики спостерігались серед молодих людей, які зазнали втрати близьких внаслідок бойових дій.

Невротичність:

– підвищений рівень невротичності був характерним для 53 % респондентів. Вони скаржились на соматичні симптоми, порушення сну, тривожність, роздратованість;

– найвищі показники невротичності виявлено серед молоді, що пережила вимушене внутрішнє переміщення через воєнний конфлікт.

Отримані результати свідчать про значний негативний вплив стресових факторів, пов'язаних з війною, на психологічне благополуччя сучасної молоді в Україні. Підвищені рівні тривожності, депресії та невротичності становлять серйозну загрозу для їхнього повноцінного психічного здоров'я та потребують ефективної психологічної підтримки [5, с. 84].

Впровадження програм з розвитку стресостійкості

Важливим напрямом є розробка та впровадження освітніх програм, спрямованих на підвищення стресостійкості молоді. Такі програми можуть містити:

– тренінги з розвитку навичок саморегуляції, емоційного інтелекту, розвяння проблем;

– заняття з mindfulness, медитації, дихальних практик для зниження тривожності;

– психоосвітні заходи щодо нормалізації реакцій на стрес, надання першої психологічної допомоги;

– консультації психологів та психотерапевтів для молоді [6, с. 207].

Список використаних джерел

1. Максименко С. Д., Кокун О. М., Панок В. Г. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2015. 207 с.

2. Романова Н. Ф. Особливості переживання стресу учнівською молоддю в умовах воєнного конфлікту. *Психологічний часопис.* 2017. № 3 (7). С. 153–163.

3. Циганенко Г. В., Корольчук М. С. Психологічні чинники дезадаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Проблеми екстремальної та кризової психології.* 2016. Вип. 20. С. 256–265.

4. Дудник С. В., Худякова Н. Ю. Психологічні наслідки воєнного конфлікту для молоді в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Серія: Психологічні науки. 2018. Вип. 1. Т. 1. С. 89–92.

5. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Особливості посттравматичного стресового розладу у внутрішньо переміщених осіб в Україні. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2016. 84 с.

6. Кісарчук З. Г., Омельченко Я. М. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій : методичний посібник. Київ : Логос, 2019. 207 с.

Вячеслав Молдаван,
магістрант 2-го курсу Університету митної справи та фінансів;
науковий керівник: ***Олексій Шевяков,***
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Університету митної справи та фінансів

ПРОВОКАТИВНИЙ ПІДХІД У НАДАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В ПЕРІОД ВІЙНИ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Провокативна терапія – це насамперед гумор, сарказм, іронія. На відміну від багатьох корисних, але вельми нудних форм терапії, яких досить багато, провокація не дає нудьгувати. Ефект, звісно, є, але нудно не буде.

Момент, коли люди веселі, цікавий тим, що вони починають говорити про бажання взяти участь у провокативній терапії. Після того, як провокативна терапія почалася, люди починають активно обговорювати її.

Це важливий момент, і, напевно, варто почати з короткого коментаря про провокації, а потім потихеньку розгортати теоретичну частину. Формально провокативна терапія – це форма терапевтичної роботи, яка була народжена в рамках гуманістичної терапії американським психіатром і психотерапевтом Френком Фареллі на початку XX століття в Америці. Автор був юним лікарем-інтерном, який щойно випустився з медичного закладу, і він пробував первинні способи роботи. Початкова форма терапевтичної практики, з якої він починав, була гуманістичною, в дусі Карла Роджерса, з деякими аналітичними елементами [1].

На деяких семінарах Френк Фареллі описував, як все це відбувалося на самому початку, коли його вчителі намагалися пояснити йому, як починати роботу з клієнтом. Випустившись із ВНЗ, він ставив запитання: що потрібно робити, коли клієнт сидить перед тобою? Вчителі радили: «Поговори про тата з мамою. Якщо почнеш говорити про них, рано чи пізно ти торкнешся чогось проблемного». Це дійсно так, тому що в кожної

людини є дві найболючіші теми в житті: перша – це тато, а друга – мама. Все інше виростає з цього.

Тому й з'являються меми на кшталт: «Вивчаючи психотерапію, припиняй звинувачувати в усьому себе, звинувачуй в усьому батька і матір». Вони винні в тому, що ти не такий, яким хочеш бути. Опитуючи своїх клієнтів щодо тат і мам, ми перебуваємо в рамках гуманістичної роботи, де діють певні принципи.

Головне – дозволяти клієнту говорити про те, що він хоче, і слідувати за ним, як це описується в гуманізмі Карла Роджерса. Кажуть, що клієнт поводиться хитромудро, як у танці, а терапевт повинен слідувати за ним і дозволяти клієнту бути природним.

Рано чи пізно клієнт повинен дійти до якогось знаменника в терапії, повільно, плавно і поступово, без тиску і нав'язування аналітичних концепцій. Є цікава історія з практики Френка Фареллі, яка чимось нагадує історію Ньютона, якому на голову впало яблуко, і він відкрив закон тяжіння.

Фареллі говорив про те, що він міг виїжджати додому до клієнтів. Така форма роботи існувала. Коли терапевт приїжджає з клініки до клієнта і проводить сесію терапії на його території.

Була одна клієнтка з певною проблемою. Чоловік звинувачував її в зраді, а вона зі свого боку звинувачувала його в параної. Френк по черзі працював то з клієнткою, то з її чоловіком, намагаючись налагодити їхню сімейну комунікацію, щоб вона стала більш повноцінною. І ось що сталося. Якось раз він рано вранці прокинувся – будильник продзвонив трохи пізніше, або він його не почув загалом, він спізнювався до клієнтки. Швидко одягнувшись, він поїхав на машині, і терапія виявилася непростою. Чомусь того дня він ставив ті самі запитання, але клієнтка поводилася дивно – найчастіше мовчала і дивилася на нього великими очима, іноді опускаючи погляд.

Френк не розумів, що відбувається, але помітив, що її поведінка була незвичайною. Під час розмови, завдяки дивним реакціям клієнтки, йому вдалося з'ясувати, що вона дійсно зраджувала свого чоловіка, і що чоловік зовсім не параноїк – зрада мала місце. Клієнтка дуже переживала з цього приводу і не хотіла, щоб її сімейний адюльтер став відомий.

Будучи молодим терапевтом, Френк відчув, що проявив певну силу і майстерність у мовленнєвій комунікації, що дозволило йому вивести клієнтку на чисту воду. Задоволений, він сів у машину і повернувся в клініку. Заходячи до громадського туалету, він хотів справити нужду і, глянувши вниз, виявив, що в нього розстебнута ширінка, а з неї стирчить біла сорочка. Він зрозумів, що всю сесію терапії сидів перед клієнткою з розстебнутою ширінкою, а вона весь цей час дивилася на нього. Це було ніяково, але, тим не менш, кумедно.

Ось відкоригований текст із розставленими розділовими знаками і зміненими реченнями для поліпшення сенсу:

Це ввело клієнтку в глибокий шок, і вона відкрилася, говорячи про те, що у неї на душі. У Френка після цього з'явився інсайт. Цікаво, подумав він: якщо я був із розстебнутою ширінкою і мені вдалося домогтися від клієнтки того, чого не виходило досягти із застебнутою, можливо, в цьому є щось важливе? Він пішов до своїх колег у клініку і поділився з ними своїм досвідом.

«Хлопці, я досяг приголомшливих успіхів! Я вивів клієнтку на чисту воду, а потім зрозумів, що у мене була розстебнута ширінка, і я виглядав трохи дивно і сумбурно. Можливо, це якось вплинуло на клієнтку». Колеги почали жартувати і жартувати над Френком, назвавши його винахідником нового методу – так званої «ширинкової терапії».

Ми не знаємо, чи практикував хтось це, але чоловіки, можливо, захочуть спробувати і подивитися, що з цього вийде. Якщо ви це зробите, значить, ви застосовуєте техніку провокативної терапії Френка Фареллі. Ми розповідаємо про це на семінарах. Це особлива ефективність терапії – коли ви не застібаєте свої ширінки перед клієнтами. Це дійсно важливо. Френк почав асоціювати це з роботою з дівчатами в терапії та запропонував такий варіант: надто глибоке декольте, розстебнута блузка та інколи груди, що іноді трохи випадають, теж можуть спрацювати. І тільки потім помічаєш, що в тебе вся терапія була трохи розстебнута. Сміх сміхом, але такі форми терапії вже з'являються. В Америці є жінка-терапевт, яка проводить психотерапію оголеною. Вона виходить на зв'язок просто голою. Це не сексуальна послуга, але коштує 300 доларів за годину.

Якщо вам це потрібно, все у ваших руках, і ви можете дозволити собі «голу терапію». Ми почали роздумувати, що саме важливого сталося в цій формі терапії і чому вона виявилася успішною. Ми зрозуміли, що автор створив замішання, деяку абсурдність, виявив некомпетентність. Професійна некомпетентність і дурість привели його до відносного успіху. Він задумався: «А що буде, якщо я почну навмисно робити подібні речі? Якщо я створюватиму деякі форми замішання, безглуздості й абсурду під час роботи з клієнтами?»

У Френка був дуже різноманітний контингент. Він був інтерн-психіатром, тобто проводив не тільки клієнтські сесії зі звичайними людьми, а й також працював із шизофреніками. Перші десять років свого професійного життя він працював із психічно хворими. У нього була практика в психіатричному відділенні, де перебували шизофреніки.

Френк розповідав на своїх семінарах, які незвичайні речі він починав витворяти. Коли ви зрозумієте, що майстер терапії робив на своїх професійних зустрічах, ваші очі розширяться від подиву, і ви спочатку запитаєте: «А що це взагалі таке?»

Він навчав своїх студентів у відділенні з шизофреніками, де пацієнти повзали по підлозі, пускали слину й іноді мастурбували. Френк починав робити дивні речі, і шизофреніки поверталися до нього, дивилися і спостерігали за ним, стовпившись навколо. Вони обговорювали: «Хто впустив цього божевільного у відділення? Куди котиться цей світ?»

Френк продовжував: «Ви поводитеся як психіатри, формально спостерігаючи за проявом чистого божевілля». Він підходив до них і дражнив, кажучи: «Ви знаєте, хто ви? Ви пацієнти! А до чого я веду? А до того, що сьогодні я вечерятиму вдома, а ви – ні».

Несподівано вони припиняли свої безумства і зупинялися, здивовані його словами. Вони почали обговорювати, чому світ так скотився, що навіть психіатри виглядають як божевільні. Вони мають поводитися інакше, але починають проявляти зовсім інші реакції. Це ключ до історії психотерапії Френка Фареллі.

Але ми одразу хочемо дати деяку перспективу: провокація в поведінці є лише інструментом. Якщо ми візьмемо буквальний пе-

реклад слова «провокація» з латинської, то це слово означає «викликати» або «закликати». Таким чином, провокувати – означає закликати щось. Якоюсь мірою будь-яка наша поведінка провокативна: ми постійно своєю поведінкою закликаємо до чогось.

У поведінці людей можна спостерігати певні патерни. Наприклад, на навчанні у звичайному ВНЗ. Ми викладаємо в університеті вже понад 20 років і знаємо, який фрейм існує в поведінці. От, уявіть, є викладач, скажімо, кандидат психологічних наук, доктор, професор. Зазвичай що робить такий важливий викладач? Він виходить і каже: «Вітаю, сьогодні ми будемо вивчати загальну логіку, це в нас буде серйозний іспит». Коли викладач демонструє всім своїм поглядом, який він важливий і як усе серйозно, студенти починають поводитися інакше. Що серйозніший викладач, то більше вони починають шепотітися, листуватися, і в підсумку стають схожими на переляканих японських мавпочок, що сидять у теплих джерелах. Чим важливіший психолог чи терапевт, то більше шушукання на останніх партах. Ми давно почали проводити соціальні експерименти, спостерігаючи за студентами. Якщо ми приходимо в сорочці та піджаку, як важлива особистість, і починаємо викладати, ми начебто провокуємо поводитися як діти. Що серйозніше ми виглядаємо, то більше викликаємо в інфантильну поведінку.

Однак рано чи пізно ми почали робити таке: заходимо до ВНЗ, приходимо на пару і кажемо: «Я не буду сідати на стілець, я сяду на стіл». І звішуюся, кажучи: «Сьогодні ми поговоримо про психотерапію, але вам не потрібно нічого записувати. Я розповідатиму вам байки, історії». Таким чином, ефект роботи зовсім інший.

Список використаних джерел

1. Burlakova, Sheviakov O., Kondes T. Psycological predictors of the formation of health, reserving competentness of future specialists. *Public administration and Law Review*. 2021. Issue 4 (8). P. 74–79. URL: https: // doi.org. /10.36690/2674-5216-2021-4-74.

Наталія Наулік,
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник начальника державної установи «Генеральна дирекція ДКВС України» Міністерства юстиції України

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ В КУРСАНТІВ

Особистість є особливо вразливою за умови появи професійних стрес-синдромів у моменти криз свого становлення особистості. Надто непродуктивний вихід з них спотворює подальший професійний розвиток, що має вигляд стійких синдромів стресової ситуації (або хронічні стани зниженої працездатності та деструкції).

Дослідники вказують, що саме безперервне навчання, за умови хорошої адаптивності, повинно супроводжуватися особистісним та професійним зростаннням, а також задоволеністю та підвищенням продуктивності.

Відомо, що психологічна допомога у вигляді профілактики стає найбільш ефективним засобом щодо запобігання негативному впливу тяжкої психічної травми саме на психічне здоров'я людини. Однією з причин щодо зростання кількості пацієнтів із психічною патологією, зокрема тих, у кого діагностуються посттравматичні стресові розлади та інші психічні порушення, спричинені впливом життєвонебезпечних ситуацій, стає майже повна відсутність програм щодо профілактичної спрямованості.

При хронічних стресах, які є результатом умов життя, особистості потрібно позбавитись стрес-продукуючих моментів та стереотипів, а також змінити образ життя та поведінку, образ думок та почуттів на більш позитивні [1, с. 5].

Побудова профілактичних програм проводиться із урахуванням основних факторів та умов формування стресової ситуації: тобто особливостей травматичної події, зокрема, наявності негативних чинників, а також соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик, плюс анамнестичних даних, та соціально-психологічних і індивідуально-психологічних особливостей.

При виробленні навичок стресостійкості курсантів досить ефективними є копінг-стратегії, тобто підходи щодо співісну-

вання з труднощами та врегулювання взаємовідносин із навколишнім середовищем. Такі стратегії пов'язані з життєстійкістю та стресостійкістю [2, с. 31].

Перша стратегія – це така конфронтація, або протистояння ситуації: наприклад, агресивна установка у студентів гуманітарного профілю стосовно важких життєвих обставин, якщо ці ситуації сприймаються ними як ворожа сила, яку треба перемогти та/чи знищити. Ця стратегія є виграшною, якщо ситуація персоніфікована: наприклад, у реальності є конкретний загрозливий об'єкт, що, за умови нейтралізації, повністю припинить свою шкідливу дію. Тоді все буде в порядку: енергія протистояння буде спрямована чітко та адресно, а це забезпечує максимум ефекту. Однак внаслідок застосування такої стратегії людина часто сама переступає закон, і починає діяти за принципом «око за око». Коли загроза не персоніфікована, тоді застосування такої стратегії виливається в особливу боротьбу «з вітряками».

Друга стратегія – дистанціювання від проблеми чи відкладання її розв'язання. У такому разі намагається подивитися на проблему «через скло», адже це добре допомагає у ситуації спілкування з так званим «психологічним вампіром». Адже якщо його не сприймати як реальний об'єкт та не реагувати на його напади дуже гостро, його позбавляють енергетичного підживлення та зводять нанівець усі його зусилля – тобто, так можна виграти бій. При цьому, якщо таку стратегію застосовувати неграмотно, наприклад, застосувати її як реакцію на виявлення важкого захворювання (це може бути у себе чи близьких), тоді справа може закінчитися надто погано.

Третій варіант реакції – це стратегія самоконтролю, інакше кажучи, прагнення регулювати свої почуття та дії. Часто стратегія самоконтролю є дієвою та виручає під час форс-мажорів на зразок стихійних лих, або техногенних катастроф (у таких умовах найбільші шанси на виживання має тільки той, у кого ясна голова та тверезі думки), а також у сварках, коли за силою обидві сторони рівні. Однак навіть ця стратегія набагато менше ефективна в ситуації, якщо супротивник починає блефувати і його треба просто налякати демонстрацією

сили. У цьому разі опанування гніву принесе швидше шкоду, аніж користь: противник може перейти в наступ, сприймаючи таку поведінку за слабкість суперника. А надмірне «зарегулювання» особистих емоційних станів призводить до виникнення перенапруги та провокує виникнення психосоматичних захворювань.

Четверта стратегія базується на пошуку соціальної підтримки, а також на зверненні за допомогою до інших осіб. Вона буває потрібною і дієвою в ситуації горя, адже наодинці з нещастям може залишатися далеко не кожна людина. Однак терапія соціумом виправдано лише тоді, коли сталося дійсно щось надзвичайне. Якщо ж така стратегія пошуку соціальної підтримки використовується надто часто, та якщо самостійно ніякого вантажу людина нести взагалі не бажає – це саме свідчить про її особисте невміння розв'язувати проблеми та про деяку інфантильність [3, с. 98].

П'ятий варіант – це стратегія прийняття відповідальності. Такий шлях обирають сильні та зрілі люди, які передбачають визнання власних помилок та їх аналіз з метою не допущення повторів. Небезпека стратегії прийняття відповідальності полягає лише в одному: надмірно відповідальні люди можуть надто далеко зайти по цьому шляху та уподібнитися піонеру, який завжди відповідає за все навколо. А це теж неправильно. Адже багато що їм взагалі не під силу: стихійні лиха, чи раптові хвороби близьких – усе це лежить поза межами нашого контролю, і нести важкий тягар відповідальності буквально за все підряд, що відбувається в цьому житті, – це прямий шлях до неврозу.

Є ще один спосіб відреагувати – це ***стратегія планового розв'язання проблеми***, яка передбачає вироблення плану порятунку та чітке його дотримання. Плюси такої стратегії планового розв'язання проблеми очевидні, особливо коли виникає небезпека, чи вона тільки насувається, а мінуси – такі самі, що й у попередньому варіанті. Значить, коли ситуація знаходиться поза межами можливості особистості контролювати її, тоді стратегія планового розв'язання проблеми взагалі не працює.

Сьома стратегія – це і є позитивна переоцінка того, що тут відбувається. Будь-яку подію, у тому числі, найбільш негативну, можна переоцінити в досить позитивному ключі та побачити в ній якийсь сенс та позитивний момент [4, с. 73].

Універсальною стратегією вироблення навичок щодо стресостійкості в курсантів стає формування соціальної компетентності та розвиток особистості в цілому, у т.ч. адекватних копінг-механізмів, а також фрустраційної толерантності та стресостійкості. Конкретні профілактичні заходи, які спрямовані на запобігання негативним психіатричним та медико-психологічним наслідкам професійної діяльності, можуть розділятися на три основних блоки заходів, що здійснюються у якийсь період: що передує стресогенній ситуації; або під час самої стресогенної ситуації; або після завершення цих факторів.

Список використаних джерел

1. Афанасьєва Н. Є. Особливості копінгових стратегій адаптації курсантів і студентів УЦЗУ. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2009. Вип. 6. С. 3–10.

2. Байдик В. В. Особливості використання копінг-стратегій у працівників закладів освіти в умовах професійного стресу. *Теоретичні і прикладні проблеми психології.* 2013. Вип. 2 (31). С. 28–33.

3. Войцеховська О., Закалик Г. Сучасні напрямки психологічних досліджень копінг-стратегій особистості. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2016. Вип. 2. С. 95–102.

4. Гуляс І. А. Копінг-стратегії у контексті життєвих досягнень особистості. *Science and Education a new dimension Pedagogy and Psychology.* 2015. Вип. 3 (20). С. 72–75.

Катерина Нестерук,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 053 Психологія
Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: ***Тетяна Данильченко,***
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Пенітенціарної академії України

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ВДЯЧНОСТІ І ПЕРЕЖИВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Вдячність як феномен аналізується у філософській літературі з давніх часів, але лише порівняно недавно вона стала предметом наукового дослідження в рамках позитивної психології, яка почала розглядати позитивне функціонування особистості не як ідеальну уявну мету, а як психологічну реальність, яку можна вивчати.

Вдячність є фундаментальною життєвою інструкцією, яка виявляється в когнітивному аспекті оцінки того, що людина має в усвідомленні часової перспективи життя, в розумінні виявів позитиву (імпліцитна теорія позитивного світу). Також вдячність має афективний аспект – переживання специфічних емоцій (радості, натхнення, трепету, ентузіазму, емоційності) під час зустрічі з конкретними об'єктами, які людина фактично обирає. Поведінковий аспект вдячності полягає в контролі своєї уваги для зосередження на позитивному в поточний момент, а також виборі більш оптимальних стратегій реагування.

Дослідники зазначають, що психологічне благополуччя є результатом поєднання суб'єктивного та об'єктивного благополуччя. Досліджуючи співвідношення суб'єктивного та об'єктивного підходів до розуміння благополуччя, можна сказати, що ці дві детермінанти мають істотні відмінності. Коли ми говоримо про суб'єктивне благополуччя, маємо на увазі те, як людина сприймає його внутрішньо, а зовнішнє середовище дає об'єктивну оцінку благополуччя. У психології об'єктивне благополуччя не розглядається так детально, але це не означає, що його вплив на розвиток благополуччя особи менший [5, с. 87].

Результати останніх психологічних досліджень показали, що благополуччя характеризується тим, що воно містить багато компонентів і є інтегральним явищем. Благополуччя характеризує стан нормальної життєдіяльності людини залежно від різноманітних факторів, які безпосередньо впливають на особистість. Це системи цінностей та уявлення особистості про світ, стереотипи емоцій і поведінки, комунікативні та інтелектуальні здібності, цілі. Об'єктивні та суб'єктивні аспекти благополуччя можна виміряти за допомогою психодіагностичних методів [4, с. 23].

Дослідники вважають, що психологічне благополуччя є результатом поєднання суб'єктивних і об'єктивних факторів. Якщо подивитися на співвідношення суб'єктивного та об'єктивного підходів до розуміння благополуччя, то можна сказати, що ці дві детермінанти дуже різні. Коли ми шукаємо суб'єктивне благополуччя, ми маємо на увазі те, як людина сприймає це внутрішньо, а зовнішній світ забезпечує об'єктивне уявлення про благополуччя. Психологічне благополуччя стосується особистості в цілому і тісно пов'язане з вищими її виявами – особливостями мотиваційної сфери і структурою уявлень про себе.

Останні психологічні дослідження показали, що благополуччя має багато складових. Благополуччя відображає стан нормального життя людини через різні аспекти, що безпосередньо впливають на людину. Це системи цінностей і світогляд особистості, стереотипи емоцій і поведінки, комунікативні та інтелектуальні здібності, цілі і вияви вдячності [3, с. 58].

Дослідження впливу вдячності на відчуття благополуччя та його окремі аспекти показали, що існують складні взаємозв'язки між вдячністю та параметрами індивідуального благополуччя. З одного боку, вдячність сприяє розвитку позитивних стосунків, оскільки людина спонукає оточення виправдовувати її надії. З іншого боку, вдячність знижує гедоністичну адаптацію та спонукає саму людину не сприймати позитивні аспекти свого життя як належне, стаючи тим самим особистим ресурсом у стресових ситуаціях [2, с. 87].

Існує розрив між теоретичним вивченням і застосуванням практики, пов'язаної з виявом вдячності.

Психологічні дослідження вдячності проводяться в межах позитивної психології і не мають тривалої історії. На основі аналізу зарубіжних джерел можна виділити три ключові аспекти: 1) дискусії про те, чи вдячність є досвідом, чи особистісною якістю та частиною світогляду; 2) дослідження впливу вдячності на відчуття благополуччя та його окремі аспекти; 3) розвиток практики вдячності.

Феномен вдячності описували по-різному. На думку С. Любомирські, вдячність – це вміння не сприймати як належне все хороше в нашому житті. У роботі Д. Уотсона та К. Нарагон-Гейні вдячність визначається як особливість світосприйняття, яка змушує людину звертати увагу на позитив у світі та бути вдячним за це [6, с. 46].

Розрізняють вдячність як поведінковий акт, вдячність як емоцію, що виникає після того, як людина отримала допомогу, яка була оцінена як витратна, цінна та альтруїстична, короткочасний досвід, і вдячність як частину «світогляду, що відбиває прагнення сприймати і розуміти позитивність світу» [1, с. 443], і є стійкою рисою особистості.

Розуміння вдячності як емоції стикається з критикою. По-перше, емоція в цьому випадку має когнітивний компонент, це сприйняття дій інших людей або доцільність тих чи інших дій.

По-друге, така емоція повинна мати об'єктну спрямованість, тобто об'єкт, який виконав відповідну дію. Проте емпіричні дослідження також виявили безособові конструкції. Іноді вдячність вузько визначають як «особливу емоцію, яка викликає соціально-психологічну реакцію людини на підтримку» [4, с. 23], або здатність цінувати все гарне в житті і усвідомлювати, що все походить від інших людей. Іншими словами, об'єкти вдячності асоціюються лише з соціальними джерелами, що не зовсім так.

Таким чином, вдячність є метастратегією підвищення благополуччя, оскільки: по-перше, вдячні люди використовують більш ефективні стратегії подолання; по-друге, вдячність збіль-

шує переживання позитивного афекту; по-третє, знижується гедоністична адаптація; по-четверте, вдячність пов'язана з іншими особистісними якостями, які М. Селігман називає «сильними сторонами особистості» (самооцінкою, автономією, оптимізмом); по-п'яте, це дає можливість відмовитися від пошуку справедливості. Фактична реалізація акту вдячності має порівняно невеликий вплив. В емпіричних дослідженнях найефективнішими практиками досягнення вдячності виявилися ті, які спрямовані на реалізацію реального досвіду вдячності у свідомості людини.

Список використаних джерел

1. Авер'янова А. В. Дослідження психологічного благополуччя особистості в сучасному освітньому просторі. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 224 с.

2. Агаєв М. А. Складання методів діагностики негативних психічних станів : методичний посібник. Київ : НДЦ ДП АПУ, 2016. 234 с.

3. Бірон Б. В., Портнякіна К. О. Вплив вдячності на переживання творчою особистістю стресових подій. *Теоретичні та прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. Луганськ. 2017. № 2 (43). 24 с.

4. Василевська О. І. Індивідуальне психічне здоров'я. *Єдність навчання і наукових досліджень – основний принцип діяльності університету* : збірник наукових праць Звітно-наукової конференції викладачів університету. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. С. 289–291.

5. Василевська О. І. Індивідуальне психічне здоров'я та його підтримка засобами казкотерапії. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. 2017. Випуск 1 (2). С. 29–34.

6. Вдячність. Енциклопедичний словник культурних символів України / за ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенко. 5-те видання. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гавришенко В. М., 2015. 912 с.

Галина Панченко,
магістрантка 2-го курсу Університету митної справи та фінансів;
науковий керівник: ***Олексій Шевяков,***
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Університету митної справи та фінансів

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПТСР У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Зважаючи на події в сучасних умовах у нашій країні, на військовослужбовця все більше впливають різного роду зовнішні чинники, що позначаються на її психологічному стані. Сьогодні наша держава для забезпечення територіальної цілісності України вимушена проводити бойові дії. Багато тисяч військовослужбовців після демобілізації повертається назад у громадянське суспільство, вносячи в нього при цьому всі особливості мілітаризованої свідомості і роблячи істотний вплив на подальший розвиток соціуму.

Об'єктом дослідження є травматичний бойовий стрес.

Предметом дослідження є психологічні наслідки участі в бойових діях, які виявляються у вигляді психічної травми бойового стресу і посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

Мета дослідження: з'ясування гендерних та вікових відмінностей особистісних властивостей військовослужбовців умовах формування ПТСР.

Гіпотеза дослідження полягає в припущені про те, що бойові дії викликають травматичний стрес, наслідком стресу виступає ПТСР.

Завдання дослідження:

1. Провести емпіричне дослідження щодо визначення особливостей переживання ПТСР та отримання кількісних показників нервово-психічної стійкості особистості.

2. Здійснити аналіз отриманих результатів та сформулювати висновки.

Вивченням проблеми нервово-психічної стійкості займалися вітчизняні та зарубіжні дослідники, зокрема: Г. Сельє, Г. Лазарус, Р. Бернс, М. Борневассер, для пояснення психічної стійкості використовували термін «стресостійкість». Під цим

терміном вони розуміли важливу рису особистості, яка дає можливість людині порівняно спокійно сприймати всі зміни. Вчені стверджували, що поняття «стресостійкості» варто розглядати, як вміння ефективно діяти в нестабільних критичних умовах [1]. Малкіна-Пих І., Аболін Л., Бодров В., Мясников В. та інші вивчали емоційну та психічну стійкість особистості.

Стійкість особистості до стресу і стресогенних чинників під час виконання діяльності в екстремальних умовах розглядалась у роботах О. А. Кириленко, В. Л. Маріщука, В. Ф. Моргуна, Г. С. Нікіфорова, Л. А. Перелигіної, В. П. Садкового, О. В. Тімченка. У роботах В. О. Моляко, В. О. Бодрова, Н. В. Тарабріної розглядалися рівні стресостійкості та їх вплив на успішність виконання спеціалістом професійних функцій в особливих умовах.

Нервово-психічна стійкість – сукупність вроджених (біологічно обумовлених) і придбаних особистісних якостей, мобілізаційних ресурсів і резервних психофізіологічних можливостей організму, що забезпечують оптимальне функціонування особистості в несприятливих умовах професійного середовища [2]. Проблема психічної стійкості сьогодні має велике значення, адже задля повноцінного та ефективного функціонування військовослужбовець має залишатися стійким, врівноваженим, гармонійним, мати високу працездатність та повноцінне психічне здоров’я. В екстремальних умовах порушується звичний режим праці та відпочинку людини. У важких екстремальних ситуаціях психічні та інші перевантаження досягають меж, за якими можуть слідувати перевтома, нервове виснаження, цілковитий зрив діяльності, афективні реакції. Вплив екстремальних умов складається не тільки з прямої, безпосередньої загрози життю людини, але й опосередкованої, пов'язаної з очікуванням її реалізації.

Воєнні дії докорінно порушують почуття безпеки індивіда, викликаючи переживання травматичного стресу, психологічні наслідки якого різноманітні. Факт переживання травматичного стресу для деяких людей стає причиною появи в них у майбутньому посттравматичного стресового розладу.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – це переживання події під час критичного інциденту і через місяць після критичного інциденту – більше 4 тижнів.

Посттравмати́чний стресовий ро́злад (PTSD, ПТСР, посттравматичний синдром, «комбатський синдром», «в'єтнамський синдром», «афганський синдром», «східний синдром» тощо) – психічний розлад, різновид неврозу, що виникає в результаті переживання однієї чи кількох психотравмівних подій, таких як, наприклад, воєнні дії, теракти, аварії чи стихійні лиха, катастрофи, важка фізична травма, побутове чи сексуальне насильство, фактична смерть або загроза смерті .

З метою з'ясування особливостей впливу ПТСР та поведінкові вияви військовослужбовців обрана методика визначення нервово-психічної стійкості та ризику дезадаптації у стресі «Прогноз».

Методика призначена для початкового орієнтовного виявлення осіб з прикметами нервово-психічної нестійкості. Вона дозволяє виявити окремі початкові симптоми порушень особистості, а також оцінити вірогідність їх розвитку й вияву в поведінці та діяльності людини.

В емпіричному дослідженні взяли участь військовослужбовці, які були задіяні у проведенні бойових дій на території України. Всього добровільно було обстежено 120 осіб у віці від 20 до 52 років, з них 78 чоловіків (65 %), жінок – 42 (35 %). Із них 70 осіб мають статус УБД 58,3 % – 18 жінок (15 %) та 52 чоловіків (43,3 %); та 50 осіб не мають статусу УБД 41,7 % – 24 жінки (20 %) та 26 чоловіків (21,7 %).

Кількість учасників емпіричного дослідження допомагають нам виявити певні тенденції у вияві схильності до нервово-психічної нестійкості, а тенденції можливо виявити в тому разі, якщо ми використовуємо середні значення за вказаними групами.

Для подальшого аналізу результатів емпіричного дослідження всі учасники були об'єднані в 2 групи: І група – військові, що мають статус УБД, ІІ група – військові не мають УБД. Також були розділені на групи за віком та гендерними ознаками (статями). Військовослужбовці, які брали участь у бойових діях,

жінки до 30 років становили 4,17 %, жінки понад 30 років 10,83 %, чоловіки до 30 років 11,66 % та понад 30 років 31,67 %. Ті, хто не мають статусу УБД, жінки до 30 років 6,67 %, понад 30 років 13,33 %, чоловіки до 30 років 14,17 %, понад 30 років 7,5 %.

Визначено вплив як гендерного, так і вікового складу учасників на стан нервово-психічної стійкості військовослужбовців, які брали участь у бойових діях. У жінок військовослужбовців віком до 30 років, що мають статус УБД, найнижчий рівень нервово-психічної стійкості 3 бали, та різниця значень з жінками, що не мають статусу УБД, найбільший і дорівнює 2.33. Тобто рівень нервово-психічної стійкості більш ніж у два рази нижчий у молодих жінок, які брали участь у бойових діях. Це свідчить про те, що у жінок у віддаленому періоді після важкої психічної травми ризик розвитку ПТСР вище.

Для відновлення емоційної сфери військовослужбовців, які мають початкові симптоми порушень нервово-психічної нестійкості, необхідний тривалий час та потрібно задіяти багато ресурсів для проведення реабілітаційної роботи як індивідуальної, так і колективної. Значна увага має приділятися психічній стійкості військових, яка є важливою в боротьбі зі стресами та сприяє збереженню фізичного і психічного здоров'я.

Список використаних джерел

1. Burlakova, Sheviakov O., Kondes T. Psycological predictors of the formation of health, reserving competentness of future specialists. *Public administration and Law Review*. 2021. Issue 4 (8). P. 74–79. URL: https: //doi.org. /10.36690/2674-5216-2021-4-74.

Ольга Передня,
слухачка 2-го курсу Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: ***Тетяна Данильченко,***
доктор психологічних наук,
професор кафедри психології Пенітенціарної академії України

СУБ'ЄКТИВНЕ СОЦІАЛЬНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПРАЦІВНИКІВ ДКВС УКРАЇНИ

У сучасних умовах посилюється залежність ефективності діяльності підприємства від кадрової політики його керівництва. Результатом грамотної, диференційованої роботи з працівниками різного рівня є підвищення якості роботи і, як наслідок, покращення результатів діяльності в цілому. При цьому особливої уваги заслуговує проблема залучення й утримання професійно підготовлених молодих спеціалістів у трудовому колективі та їх адаптації в сучасній організації.

Засновником дослідження феномена психологічного благополуччя є американський психолог Н. Бредберн (1969). Він визначив це явище як баланс між позитивними та негативними емоціями, які людина накопичує протягом життя [1, с. 23]. Проблему психологічного благополуччя спробували розв'язати американські психологи в кінці 60-х років XX століття – М. Аргайл, Н. Шварц.

У психології під благополуччям розуміють, з одного боку, ступінь наближеності психологічних механізмів функціонування суб'єкта до оптимального рівня (психологічного благополуччя), з іншого боку, як суб'єктивну оцінку ступеня близькості реального стану до бажаного (суб'єктивного благополуччя), в якому поєднуються емоційний і раціональний компоненти.

Цікавим є науковий підхід Т. В. Данильченко, яка запропонувала цілісну соціально-психологічну концепцію суб'єктивного соціального благополуччя. Суб'єктивне соціальне благополуччя розглядається вченою як цілісна соціально-психологічна сутність, яка відображає суб'єктивну оцінку (позитивний досвід) успішності функціонування особистості в соціальному середовищі. На думку дослідниці, суб'єктивне соціальне благополуччя залежить від задоволення соціальних потреб; поділяє соціальні потреби на три групи: потреби соці-

альної залученості (внутрішні – прихильність, відчуття «свого місця», прийняття, любов; зовнішні – належність, інтеграція, вплив), соціальне схвалення (внутрішні – компетентність, цінність, довіра), зовнішні – повага, позиція, визнання, належність, корисність) і соціальна підтримка (внутрішня – розуміння, співпереживання, зовнішня – турбота, фізичний контакт, допомога) [2, с. 59].

Данильченко Т. В. виділяє два основні виміри суб'єктивного соціального благополуччя: 1) задоволення соціальних потреб, яке залежатиме від оцінки суспільних відносин на різних рівнях; 2) соціальна зв'язність (ступінь «занурення» в соціальне функціонування, протилежність автономії), де розрізняється когнітивний компонент (уявлення про бажаний соціальний стан) і поведінковий компонент (виконання соціальних ролей та індивідуальних діяльність). Важливо, що ця система є динамічною, тому необхідно враховувати реакцію індивіда на зміни ситуації та його бажання зберегти або змінити соціальну ситуацію [3, с. 7].

На Державну кримінально-виконавчу службу покладено одне з головних завдань внутрішньої політики нашої держави щодо боротьби зі злочинністю та захисту громадян України. Виконання цього завдання набуває особливого значення в часи, коли рівень злочинності небезпечно зростає.

Як показує аналіз роботи Державної кримінально-виконавчої служби, соціалізація в цьому закладі проходить досить складно і суперечливо. Про це свідчать такі явища, як плинність кадрів, стан дисципліни та законності. Тому необхідно оптимізувати та активізувати вироблення всіх необхідних для служби якостей шляхом цілеспрямованого впливу на здійснення постійного контролю за процесом соціалізації. І все це потребує системного дослідження функціонування одного з основних механізмів цього етапу соціалізації.

Психологічний аналіз особливостей пенітенціарної діяльності показує, що вона може викликати у працівника ДКВС України негативні психологічні стани, незадоволеність роботою, негативне ставлення до діяльності, призвести до емоційного вигорання, професійної деформації, захворювань тощо [3, с. 9].

Для працівників ДКВС України зі сформованою психологічною компетентністю характерна адекватна самооцінка, що свідчить про їх достатню критичність і достатню внутрішню силу для збереження продуктивності в умовах індивідуальних професійних і життєвих невдач. Їх достатня мотивація успіху, що забезпечує певний рівень активності та оптимізму, не посилює страху невдачі. Вони стійкі до стресу, але не бажають недооцінювати небезпеки світу. Співробітники зі сформованою психологічною компетентністю безумовно надійні (не допускають відмови від досягнення поставленого професійного завдання), здатні до самопожертви та відповідальності за результат своїх професійних дій – така структура орієнтацій загалом визначає сформованість психологічної компетентності, але також сама залежить від набутого рівня сформованості компетентності [4, с. 193].

Суб'єктивний контроль, сформований працівниками ДКВС України, спрямований на підвищення ефективності системи психологічної компетентності в цілому, а не окремих її складових. Важливою характеристикою використовуваного ними професійного інструментарію є значна роль емоційної сфери як фактора, що забезпечує передбачення небезпеки, швидкість оцінки ситуації та реагування на неї, а також непередбачуваність своїх дій для засуджених. Це визначає місце ситуативної тривожності, емпатії, креативності та агресивності у структурі компетенцій співробітників ДКВС України. Їх емпатія і креативність мають утилітарний, практичний характер і не є самоочевидними. Їх агресивність є передусім засобом швидкої мобілізації та захисту від небажаних впливів (у тому числі на соціальне самопочуття), а також засобом реакції на накопичений негативний досвід. Його вираження повністю під контролем. Емоційна сфера працівників ДКВС України зріла, вони характеризуються емоційною стійкістю, здатністю до саморегуляції своїх станів, свідомим, цілеспрямованим використанням свого потенціалу в інтересах професійної діяльності.

Когнітивна сфера працівників з розвиненою психологічною компетентністю характеризується яскраво вираженою практичною спрямованістю, емоційною організованістю переживання та

розвиненою (у межах професійної придатності) уявою, що забезпечує швидкість доступу до необхідної інформації й оригінальність їх поєднання. Вольові властивості добре розвинені, вольовий контроль досягає рівня звички. Вони здатні до самостійного ухвалення та реалізації рішень. Дотримання професійних правил і норм є «послідовним». Завдяки цьому ухвалення рішення про дії відбувається швидко, без сумнівів і метапереживань.

Щодо оточення їм властиві толерантність, контрольована емпатія, відкритість до нового у спілкуванні в поєднанні з вибірковістю у спілкуванні. Таким чином, працівники ДКВС України зі сформованою психологічною компетентністю, які володіють засобами «глибокого проникнення» в «психологію» засуджених, не залишаються беззахисними перед негативним впливом на їх самооцінку та ціннісну структуру. Проте працівники «захищені» не лише від фізичної небезпеки, психологічного впливу кримінальної субкультури, а й від стигматизованого ставлення до професії в суспільстві. Це призводить до того, що працівники орієнтують свою самореалізацію лише на сім'ю (близьке оточення) та професію, заперечуючи самореалізацію за їх межами [4, с. 196].

Характеристики, набуті працівниками ДКВС України, дають їм можливість не тільки ефективно виконувати професійні завдання, а й забезпечують їм безпеку (фізичну та психологічну) та відчуття соціального благополуччя.

Список використаних джерел

1. Каргіна Н. В. Ресурси та чинники психологічного благополуччя особистості : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 ; державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2018. 270 с.

2. Данильченко Т. В. Суб'єктивне соціальне благополуччя: психологічний вимір : монографія / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Чернігів : Десна Поліграф, 2016. 543 с.

3. Данильченко Т. В. Психологічна структура соціального благополуччя та неблагополуччя. *Український психологічний журнал.* 2017. № 2. С. 7–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukpsj_2017_2_3.

4. Ятчук М. С. Психологічний профіль працівника Державної кримінально-виконавчої служби України. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2018. Т. XII. Вип. 24. С. 191–199.

Владислав Платонов,
доктор філософії (PhD) зі спеціальності «Психологія»,
науковий співробітник навчально-наукової
лабораторії екстремальної та кризової психології
науково-дослідного центру
Національного університету цивільного захисту України

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГІВ ДСНС УКРАЇНИ

Соціальні виклики сьогодення значною мірою впливають на вектор наукових пошуків у психології. Процеси, які відбуваються в сучасному суспільстві, потребують їх дослідження та пояснення феноменів, що виникли під впливом соціально-політичних і інформаційних подій. Наразі вектори наукових досліджень спрямовані на визначення актуальних змін особистості та суспільства в цілому. Не менш важливими є наукові розробки в секторі безпеки та оборони України й допоміжних професій.

Окремою сферою досліджень у межах професій, які пов'язані з прямим ризиком для життя, є діяльність Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС). Окрім ресурсного та матеріального забезпечення служби, важливим компонентом є психологічна складова. Вона дає змогу забезпечити підбір кваліфікованих кадрів, підтримку здорового соціально-психологічного клімату та проводити ефективну роботу з населенням в надзвичайних ситуаціях.

Останні дослідження показують, що наукові розробки в межах психології діяльності в особливих умовах значною мірою були спрямовані на дослідження особистості фахівця-рятувальника та особливості реагування і поведінки постраждалих. У цьому випадку доцільно розглянути вказані категорії окремо [3].

Дослідження особистості працівників професій у сфері цивільного захисту України було спрямоване на визначення їх професійно важливих якостей, особливостей реагування на надзвичайні події, особливостей групової взаємодії та напрями професійного розвитку. Результати наукових досліджень за ци-

ми напрямами знаходять своє відображення у створенні наказів про психологічне забезпечення, методичних рекомендацій, що спрямовані на психологічну підтримку фахівців ДСНС та їх відновлення після пережитих травмувальних ситуацій. Основні вектори наукових пошуків охоплюють такі аспекти:

– результати професіографічного аналізу діяльності в межах професій ДСНС дозволяють використовувати критерії, які доцільно висувати до кандидатів;

– розробки досліджень особливостей реагування на стрес та травмувальні події, які пережив рятувальник, дозволяє розробити комплекс заходів (тренінгів) для відновлення та психологічної підготовки;

– дослідження групової взаємодії фахівців у підрозділах ДСНС дозволяють прогнозувати та уникати можливих конфліктів, а також сприяти злагодженню та згуртованості рятувальних підрозділів ДСНС;

– вивчення індивідуально-психологічних особливостей особистості рятувальників з метою визначення якостей, які можуть бути допоміжними в процесах адаптації й збереження особистісного потенціалу.

Ці напрацювання є результатом дисертаційних досліджень з психології діяльності в особливих умовах, які було впроваджено в практичну діяльність психологів ДСНС у роботі з персоналом [4].

Дослідження особливостей реагування й переживання травматичної ситуації постраждалим населенням спрямовані на визначення основних типів психологічного стану, в якому перебуває постраждалий. Результати наукових досліджень цього напряму дали поштовх для таких розробок:

– алгоритмів надання екстреної психологічної допомоги постраждалому населенню в умовах надзвичайної ситуації;

– правил і нормативів проведення евакуаційних заходів із зон надзвичайних ситуацій;

– методичних рекомендацій щодо інформування населення про негативні психічні стани, які можуть бути викликані гострою реакцією на стрес та пережиту травмувальну ситуацію.

Створені інструкції з вищенаведених напрямів роботи є прямими результатами дисертаційних робіт, де досліджуваним об'єктом були особистість та когнітивна сфера постраждалого населення.

Таке поле наукових інтересів обумовлене тим, що допоміжні та ризиконебезпечні професії потребують наукового забезпечення й постійного оновлення методичної бази. Пов'язано це зі швидкими темпами розвитку суспільства та інформаційного середовища, в якому знаходиться населення. Зі свого боку наука повинна оперативно реагувати на актуальні проблеми теперішнього часу [1]. Мати можливість прогнозувати розвиток подій та забезпечувати діяльність практичних працівників якісними розробками. Це відкриває можливість попередити та випереджати можливі події, дає змогу сформувати значну базу практичних методів для своєчасного вирішення тих викликів, з якими можуть стикнутися психологи ДСНС [2].

Таким чином, важливим аспектом наукових розробок залишається адаптація результатів наукових досліджень до потреб психологів ДСНС. Інтеграція результатів наукових досліджень у діяльність екстремальних психологів потребує взаємодії між науковими установами та практичними підрозділами в системі ДСНС. Тому на основі аналізу подій та постійного зворотного зв'язку можна створити ефективні методи роботи з персоналом і надання допомоги постраждалим.

Список використаних джерел

1. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології : монографія / за заг. ред. В. П. Садкового, О. В. Тімченка ; НУЦЗУ. Харків : ФОП Мезіна В. В., 2017. 512 с.

2. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології : монографія. / за заг. ред. В. П. Садкового, О. В. Тімченка. Харків : ФОП Панов А. М., 2022. Том ІІ. 436 с.

3. Генезис вітчизняної спеціальності 19.00.09 – «Психологія діяльності в особливих умовах» : монографія / В. В. Кердивар, Я. О. Овсяннікова, Л. А. Перелигіна, Д. С. Похілько та ін. ; за заг. ред. проф. О. В. Тімченка. Харків : Факт, 2024. 315 с.

4. Приходько І., & Тімченко О. Сучасні підходи до структурно-функціонального моделювання професійної діяльності фахівців Міністерства внутрішніх справ України. *Вісник Національного університету оборони України.* 2023. № 72 (2). С. 113–127.

Тетяна Пучкова,
студентка 2 курсу Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: ***Ірина Волеваха,***
кандидат психологічних наук, доцент
Пенітенціарної академії України

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У науковій тенденції не вироблено єдиних підходів до вимірювання толерантності до невизначеності, незважаючи на велику кількість досліджень. Варто зазначити, що створений зарубіжними авторами інструментарій – це опитувальники, які відображають розуміння феномена толерантності до невизначеності. Українські дослідники на практиці застосовують апробовані та обґрунтовані діагностичні комплекси, які спрямовано на вивчення різних феноменів толерантності до невизначеності, інтолерантності до невизначеності, міжособистісної інтолерантності до невизначеності.

Невизначеність у психології, як зазначає О. В. Брюховецька, найчастіше розуміється як відкрите завдання, в якому той, хто ухвалює рішення, не знає всієї сукупності чинних факторів і повинен сформулювати декілька гіпотез перш ніж оцінити їх ефективність. Відповідно зростає значення розвитку такої якості особистості, як толерантність до невизначеності, адже індивідуальні відмінності в толерантності / інтолерантності до невизначеності свідчать про те, на скільки легко особистість сприймає факти, що суперечать її попередньому досвіду [1, с. 13].

Зарубіжні дослідники працювали над створенням шкал з метою дослідження толерантності до невизначеності, зокрема шкали упереджень Гоша (1951), на основі яких пізніше було створено інші спеціалізовані шкали: Баднера (1962), Ерлиха (1965), Райдела і Розена (1966), Мак-Дональда (1970), Нортона (1975), Вигано ля Роса (1986), Натта (1988), Маклейна (1993). Так, Баднер розробив шкалу толерантності – інтолерантності до невизначеності (Budner's Scale of Tolerance – Intolerance of Ambiguity); Нортон запропонував свою методику дослідження толерантності до невизначеності (Measurement Ambiguity

Tolerance-50 (MAT-50); Вигано ля Роса виділив три фактори толерантності до невизначеності: «інтолерантність», «безпека» і «ризик»; Натт запропонував шкалу «толерантності – інтолерантності» (Scale of Tolerance/Intolerance Ambiguity) (Scale of Tolerance/Intolerance Ambiguity); Маклейн розробив шкалу MSTAT-I (Multiple Stimulus Types Ambiguity Tolerance-1), що є модифікованим варіантом попередніх методик; Хофстеде розробив методику «Індекс уникнення невизначеності» (UAI – Uncertainty Avoidance Index), яка складається з трьох індикаторів: орієнтація на правила, стабільність зайнятості і стрес [6, с. 140].

Як зазначає Н. В. Перегончук, дослідники виділяють низку характеристик невизначених ситуацій, найбільш поширеними і важливими з яких є новизна, суперечливість, складність, численні можливості, вибори, рішення, непередбачуваність – неможливість передбачити розвиток подій, невідома ймовірність подій, відсутність причинно-наслідкових зв'язків, некерованість – неможливість контролювати розвиток подій, неможливість протистояти несподіванкам, непередбачуваність сприймається, неконтрольованість – неможливість контролювати розвиток подій, нездатність протистояти несподіванкам, непередбачуваність. Доведено, що невизначеність також є результатом нездатності класифікувати ситуації через брак інформації; на думку О. Г. Луковіцької, толерантність до невизначеності є комплексним поняттям. Луковіцька О. Г. стверджує, що це комплексне поняття, яке поєднує в собі поняття толерантності та невизначеності і містить у собі багато аспектів, таких як здатність ухвалювати рішення і розглядати питання навіть тоді, коли всі факти і можливі результати невідомі; соціально-психологічні установки, що містять емоційні, когнітивні та поведінкові елементи; здатність працювати в умовах дефіциту інформації або її двоїстості; здатність відчувати позитивні емоції в нових, неструктурованих і неоднозначних ситуаціях, які як загрози, але здатність сприймати їх як такі, що містять виклики. Толерантність до невизначеності, таким чином, розглядається інклюзивно як перцептивна тенденція, як когнітивна риса людини і як реакція на невизначеність [1, с. 13].

Ситуація невизначеності вимагає від людини ухвалення рішень у неоднозначних ситуаціях. Ухвалення рішень – це особливий вид психічної діяльності людей, спрямований на вибір способу досягнення поставленої мети. Теорія ухвалення рішень здійснює два взаємопов'язані завдання: дослідження того, як людина або група людей ухвалюють рішення, і розробка методів ухвалення рішення, що допомагають обґрунтувати вибір альтернативи з декількох можливих [4]. Психологічні дослідження ухвалення рішень людини в умовах невизначеності містять як аналіз когнітивних складових, так і особистісних аспектів регуляції його виборів. Очевидним є поле індивідуально-особистісних властивостей, що опосередковують регуляцію рішень і дій саме в ситуаціях, які характеризуються саме невідомістю критеріїв виборів [2]. Ухвалення рішень виступає як важлива характеристика, яка відрізняє інноваційну діяльність від сталих стандартів праці. Професійні новації можуть бути визначені як відсутність показників, що є необхідними для ухвалення рішень, які є відомими для суб'єкта у звичайних умовах, що вимагає від нього здатності до діяльності, оцінювання та прогнозування в умовах невизначеності поза звичних меж [1, с. 13].

У дослідженні ми спираємося на розуміння толерантності до невизначеності – риси особистості, що виявляються в ухваленні або відкиданні об'єктів, які сприймаються складними, суперечливими, неясними, оскільки не можуть бути однозначно співвіднесеними з минулим досвідом. По-перше, вона є базовим феноменом, що впливає на перебіг усіх емоційних і когнітивних процесів, когнітивні стилі особистості, переконання і системи соціальних установок, міжособистісну та соціальну поведінку, а також на поведінку у складних ситуаціях; по-друге, є характеристикою перцептивного апарату особистості.

Наші твердження ґрунтувались на думках, що ранній дорослий вік більш піддатливий до впливу зовнішнього світу відповідно до ситуації в соціумі та вікових особливостей розвитку і становлення особистості, тому показники при дослідженні можуть нижчими через відсутність життєвого досвіду. Інша думка, що особистості необхідно ухвалювати рішення, не лише в особистісній, а й у професійній сфері, нести відповідальність за за-

вдання. Та думка, що психодіагностичний інструментарій толерантності до невизначеності позначається фактором життєстійкості особистості. Тобто впливає на процес становлення життєстійкості.

Отже, науковці намагалися дослідити особистісні властивості толерантної та інтолерантної до невизначеності особистості, висвітлити взаємодію толерантність до невизначеності і інших психологічних конструктів, дослідити сам конструкт толерантність до невизначеності та різні прикладні аспекти засвоєння/вироблення/навчання толерантність до невизначеності стосовно різних сфер практичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Алєксєєнко Н. В. Толерантість до невизначеності як специфічна умова інноваційної діяльності. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання.* Харків, 2017. С. 12–14.

2. Брюховецька О. В. Психологічні особливості толерантності до невизначеності в управлінській діяльності як однієї зі складових професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. *Проблеми сучасної психології.* 2015. № 27. С. 70–81.

3. Гусєєв А. І. Толерантність до невизначеності як чинник формування професійної ідентичності майбутнього психолога. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8387/1/%D0%93%D1%83%D1%81%D1%94%D0%B2_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%A2%D0%9D.pdf/.

4. Перегончук Н. В. Ситуація невизначеності перехідного періоду розвитку суспільства як психологічна умова формування професійної компетентності майбутнього психолога. *ScienceRise.* 2016. № 3 (20). С. 41–45.

5. Хилько С. А. Методика дослідження осбливостей формування толерантності до невизначеності в майбутніх психологів. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/2_32_2016/social/%D0%A5%D0%98%D0%9B%D0%AC%D0%9A%D0%9E.pdf.

6. Хілько С. О. Психолого-педагогічні умови формування толерантності до невизначеності у майбутніх психологів. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 24–25 квіт. 2014 р.). Хмельницький : ХНУ, 2014. С. 162–164.

Юлія Рень,
слухачка 2-го курсу Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: ***Тетяна Кухар***,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології Пенітенціарної академії України

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕРСОНАЛУ ДКВС УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку українське суспільство перебуває під впливом складних трансформаційних перетворень, які торкнулися всіх галузей його життєдіяльності. Економічні, соціальні та політичні потрясіння, обтяжені воєнними діями на території України, негативно впливають на звичний перебіг життя громадян. Сучасні виклики обумовили актуальність розв'язання проблеми, що стосується професійної діяльності як однієї із значущих форм життєдіяльності людини. Як важлива складова життя людини вона виступає засобом формування її особистості й розвитку. Зважаючи на складність роботи з особами, які вчинили кримінальні правопорушення, професійна діяльність персоналу Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України потребує постійного вдосконалення. Розв'язання нагальних проблем вимагає від кожного працівника не лише володіння необхідними знаннями та вміннями, а й розвинених особистісних якостей: ініціативності, креативності, комунікативності, вміння долати труднощі та співпрацювати в команді та ін.

Відповідно до законодавства України в органах та установах виконання покарань повинні бути створені всі умови для професійного вдосконалення персоналу ДКВС України, адже суспільство покладає великі надії щодо забезпечення правопорядку в органах і установах виконання покарань, виправлення та ресоціалізації засуджених [1, с. 120–128].

Персонал ДКВС України повинен глибоко володіти професійними знаннями, вміти застосовувати їх у практичній діяльності, мати гуманістичну спрямованість та особливу відповідальність, бути чесними, правдивими, порядними, справедливими, сумлінними тощо.

Ефективність діяльності органів ДКВС України безпосередньо залежить від результатів роботи кожного працівника. Це

процес перевірки ділових, професійних, особистих якостей, кваліфікаційного рівня працівників на підставі глибокого і всебічного вивчення, визначення відповідності обійманим посадам, зміцнення дисципліни та дотримання законності, а також перспектив подальшого проходження служби [2, с. 137–141].

Існують різні рівні вдосконалення професійної діяльності. Їхня оцінка має бути заснована на системі таких показників: продуктивності чи ефективності діяльності; рівні кваліфікації та професійної компетентності; оптимальної інтенсивності і напруженості праці; точності і надійності діяльності; організованості; низької залежності від зовнішніх чинників; володінні сучасним змістом і сучасними засобами розв'язання професійних завдань; стабільності високих показників діяльності; рівні розвитку індивідуально-ділових та професійно важливих якостей; рівні мотивації досягнень; можливості розвитку суб'єкта праці як особистості; спрямованості на досягнення позитивних соціально значущих цілей.

Вдосконалення діяльності персоналу ДКВС України передбачає підвищення рівня таких якостей особистості: ділові і морально-психологічні якості, необхідні для виконання службових обов'язків, дисциплінованість та відповідальність; громадянська свідомість, відданість українському народу, вірність присязі, повага до традицій та історії ДКВС України, до обраної професії; практичні знання, вміння, навички, необхідні для самостійного виконання службових обов'язків; здатність самостійного виконання службових завдань різних рівнів складності, впевненість у власних силах для виконання завдань, покладених на ДКВС України, та ін.

У персоналу ДКВС України, як і у представників різних професій, досягнення професійних результатів знаходяться під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Зовнішні чинники містять цілі та завдання діяльності, стандарти та професійні вимоги, суспільні запити, корпоративну культуру тощо. Внутрішні чинники залежать від особистості, відображають її мотиваційну, когнітивну та ціннісну спрямованість [3, с. 86–93].

Можемо виокремити такі чинники професійного вдосконалення персоналу ДКВС України: соціальні, індивідуальні, соціально-психологічні. До соціальних чинників професійного вдос-

коналення персоналу ДКВС України належать: суспільні відносини; матеріально-технічна база; ідеологія і мораль; житлово-побутові умови та ін. До соціально-психологічних чинників вдосконалення персоналу ДКВС України належать: особливості організації діяльності; соціально-психологічний клімат у колективі та ін. До індивідуальних чинників вдосконалення персоналу ДКВС України належать: мотивація; професійна готовність; ступінь особистої активності та ін.

Оскільки в професійному становленні можна виділити дві складові – становлення особистісне і становлення статусне (зовнішнє), то і фактори професійного становлення можна розділити на дві групи: чинники, що впливають на розвиток професіоналізму в особистісному плані; чинники, що впливають на зовнішній бік професійного зростання людини. До першої групи чинників професійного становлення можна віднести: індивідуальні особливості і бажання розвиватися; спосіб входження у професію; тривалість перебування у професійній діяльності, тобто стаж [4, с. 211].

Визначивши чинники професійного вдосконалення персоналу ДКВС України, можемо вказати на такі соціально-психологічні фактори, які сприяють необхідності персоналу ДКВС України вдосконалювати професійну діяльність. Перш за все, постійно зростає рівень технічної бази, тому з'являється потреба у вдосконаленні навичок обслуговування новітніх технічних пристроїв, як наприклад, комп'ютерна техніка, система відеоспостереження, системи контролю і управління доступом з функцією ідентифікації особи. Чи не найважливішим питанням, що є також проблемним у сучасній діяльності ДКВС України, є забезпечення ізоляції засуджених, посилення надійності охорони, а також для виконання інших завдань, які виконують відділи нагляду та охорони установ ДКВС України.

Наступним аспектом, на який слід звернути увагу – економічний (фінансовий). Він означає підвищення заробітної плати. З метою отримання вищої заробітної плати фахівець має підвищувати кваліфікаційний рівень, тобто вдосконалювати професійну діяльність, роблячи її ефективнішою та продуктивнішою. Кар'єрне зростання є наслідком удосконалення професійної діяльності. Це важливий аспект у розвитку власного «Я» та засіб

реалізації потреб особистості як у професійному, так і в особистісному аспектах. Доречно зауважити, що вдосконалення професійної діяльності є внутрішньою потребою особистості, оскільки сприяє самоактуалізації особистості.

Сучасні підходи до проблематики мотивації вдосконалення професійної діяльності розглядають через призму «збагачення праці», «гуманізації праці», «участі працівників», «якості трудового життя». Слід погодитися з І. М. Ушаковою в тому, що роль мотивації у професіоналізації особистості та адаптації фахівця до професії є визначною [5, с. 241–250].

Прагненням фахівців є задоволення власних потреб саме завдяки трудовій діяльності. Формування мотивації вдосконалення професійної діяльності персоналу ДКВС України відбувається саме до початку трудової кар'єри, засвоюючи загальнолюдські цінності, моральні та етичні норми, безпосередньо реалізовуючи трудову діяльність за сприяння близького соціального середовища.

Отже, мотивація вдосконалення професійної діяльності є ключовим аспектом успіху особистості як у професійному становленні та досягненні високих результатів праці, так і в особистому житті.

Список використаних джерел

1. Дука О. А. Вимоги до персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України: професійний та морально-етичний аспект. *Юридична психологія*. 2015. № 1. С. 120–128.

2. Кушнаренко Н. І., Сіренко К. Ю. Особливості проведення атестування осіб рядового і начальницького складу в Державній кримінально-виконавчій службі України. *Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави* : матер. Х заоч. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 02 груд. 2022). Чернігів : Академія ДПтС, 2022. 288 с.

3. Сингаївська І. В. Особистісні якості викладача як передумова його професійної успішності. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2015. № 2. С. 86–93.

4. Танасійчук О. М. Психологічні детермінанти професійного становлення особистості. *Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості* : зб. наук. праць за матер. ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 26–27 верес. 2019 р.). Херсон : ФОП Вишемирський В. С., 2019. 311 с.

5. Ушакова І. М., Ковалевська О. А. Динаміка професійної мотивації майбутніх працівників органів внутрішніх справ. *Проблеми екстремальної та кризової психології* : зб. наук. пр. Харків : НУЦЗУ, 2013. С. 241–250.

Ілля Решетюк,
магістрант 1 курсу Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;
науковий керівник: ***Тетяна Дуткевич,***
кандидат психологічних наук, професор,
професор кафедри психології освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК ЇХ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На вразливість молоді до вербування терористами звертають увагу в багатьох наукових джерелах (Н. А. Агаєв та ін. [1], В. Алещенко, О. Хміляр [2], М. І. Дзлієв [4] та ін.). Молодь є життєво важливим джерелом підтримки для багатьох терористичних угруповань, до яких їх активно намагаються залучати ватажки. Серед багатьох чинників залучення молоді до терористичної діяльності спостерігається географічна близькість до осередків тероризму, економічна вразливість, уявлення про соціальну чи політичну маргіналізацію, контакт із соціальними мережами та екстремістською пропагандою. Однак впливовість цих чинників залежить від індивідуально-психологічних особливостей молодої людини (Н. А. Агаєв та ін.) [1]. У багатьох випадках молоді люди приєднуються до терористичних груп через те, що їх обманюють, продають, викрадають або примусово завербовують. Інші приєднуються до терористичних груп добровільно через привабливість групової ідентичності; уявлення про відчуження, образи чи культурні загрози; обіцянки економічної стабільності; перспективи слави або поваги; особисті зв'язки, зокрема сімейні та дружні мережі. Відповідно, умови виникнення тероризму можна розділити на суспільні (політичні – криза влади; економічні – економічна криза, зниження життєвого рівня населення; соціально-демографічні – розшарування суспільства, поява людей, не спроможних утримувати себе та власну родину, духовний занепад, руйнація суспільних цінностей, зниження освітньо-культурного рівня) (М. І. Дзлієв [4, с. 15]) та індивідуально-психологічні (гендерно-вікові; особистісні – розуміння життєвих цінностей і перспектив, ставлення до соціуму, свого місця у ньому; когнітивні – світогляд, інтелект; емоційні – накопичення негативних пережи-

вань, агресії, зневіри, відчаю). Під впливом таких суспільних та індивідуальних чинників формується менталітет терориста, що базується на спрощеному та обмеженому розумінні світу, засобів протесту і боротьби (лише шляхом насилля), на відмові від слів і переживань на користь активної дії. Тероризм – шлях тих, хто не зміг (не захотів) глибоко пізнати сутність соціальних процесів, поверхнево і примітивно сприймає сутність історичних процесів (Н. А. Агаєв та ін.) [1, с. 3–31].

До психофізіологічних характеристик, зумовлених віковим статусом молоді, можна віднести підвищену збудливість і дратівливість, неврівноваженість і нестриманість, агресивність, романтичність, індивідуалізм. Відомим є також прагнення підлітків до спілкування з ровесниками, гіпертрофоване переживання своєї дорослості за зниженої відповідальності, схильність до входження в неформальні та субкультурні угрупування. Саме в них підліток може повною мірою відчути себе героєм: самостійним, сміливим і владним дорослим, маючи схвалення від навколишніх. Таким чином молода людина починає емоційно залежати від такої групи, щоразу очікуючи від неї підтвердження своєї дорослості.

Усі ці вікові особливості психіки підлітків та молодих людей визначають підвищену схильність до участі в терористичних об’єднаннях, де спостерігається спотворення морально-етичних норм (схвалення маніпулювання людьми, дисгармонія суспільних та індивідуалістичних інтересів, переконаність у своїй зверхності та обраності), гіпертрофоване прагнення до влади й домінування, зниження відповідності за свої діяння, неспроможність розуміти їх віддалені наслідки (М. І. Дзлієв) [4, с. 26]. Гостра потреба в належності до групи – це риса, яка є загальною для терористів усього світу, якими б різноманітними не були їхні ідеологічні цілі. В основі цієї потреби лежить неповна або роздрібнена психосоціальна ідентичність, тому єдине, завдяки чому індивід відчуває себе досить цілісним, є зв’язок із групою, належність до якої є важливим компонентом самосвідомості її члена. Вказаний чинник є фундаментом психосоціальної ідентичності (П. С. Білевський) [3, с. 434].

Серед різних типів терористів молодь найчастіше виступає у ролі ідейних послідовників, зомбованих виконавців, рядових

терористів. Лідер терористичної організації, як правило, є старшою людиною, яка несе на собі важливу місію у вербуванні молоді до терористичних лав. Рядові терористи (ідейні послідовники) відрізняються від керівників-організаторів і розробників ідеологічного підґрунтя за численними аспектами, що мають не лише віковий статус, але й соціальне походження, мотивацію, освіту, світогляд, характерні риси особистості та емоційний стан. Зазвичай молоді рядові терористи походять з різних верств населення, але частіше з непривілейованих прошарків. Мотивація таких осіб значно спрощена та зосереджена на ідеологічних мотивах справедливості, перетворення та активної зміни світу. Вони часто мають світогляд, що дає їм змогу виправдовувати будь-які дії заради досягнення своїх цілей.

Рядові терористи часто є молодими людьми з достатнім рівнем освіти, які мають тенденцію до агресії та нечутливі до жертв терористичних актів. Вони глибоко переконані у своїй правоті та виключній здатності ідентифікувати «ворогів», мають сильне прагнення діяти разом зі своїми спільниками та з іншими послідовниками. Характерною рисою особистості рядових терористів є їхня повна впевненість у справедливості своєї справи та відсутність будь-яких етичних сумнівів. Вони часто мають синдром «Рембо» або «Зомбі», що виявляється у їх прагненні до висловлення солідарності та зануренні в ідеологічний світ без будь-яких сумнівів або вагань [5].

Серед молодих терористів трапляються так звані «зомбовані виконавці», що вирізняються вкрай примітивною свідомістю і поведінкою, відсутністю етичних міркувань, а в їхньому світосприйнятті переважає сліпа віра [5]. Це дає змогу лідерам цілковито їх контролювати та використовувати як інструмент для виконання терористичних актів, як терористів-смертників. З соціального погляду вони переважно належать до найнижчих соціальних класів і зазвичай мають обмежену освіту. Їх мотивація базується на спрощених ідеологічних принципах та прагненні до самореалізації, яка виявляється в бажанні здійснення теракту та сподіванні на краще життя після смерті.

Таким чином, підсумовуючи, можна зазначити, що молодь, безсумнівно, належить до «груп ризику», що є найбільш схиль-

ними до терористичних діянь. Вікові особливості психіки молодої людини визначають, що вона внаслідок недостатньо сформованих уявлень про доросле життя виявляє найбільшу сприйнятливість до застосування імпульсивних радикальних дій і, на відміну від старшого покоління, здатна спонтанно й не цілком свідомо вдаватись до насилля. Однією з головних причин такої чутливості є особливість молодого віку, така як сильна потреба у визначенні свого місця в суспільстві, належності до групи та посилення самоідентичності.

Список використаних джерел

1. Агаєв Н. А., Карпов М. О., Єфімов В. В., Хміляр О. Ф. Сучасний тероризм – причини і прояви. Київ : Молода нація, 2005. 109 с.
2. Алещенко В., Хміляр О. Ф. Психологічний тероризм як засіб впливу на свідомість соціуму та особистості. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки.* 2024. № 2 (58). С. 39–45.
3. Білевський П. С. Мотиви та мотивація терористичної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 4. С. 433–436.
4. Дзлієв М. І. Сучасний тероризм: соціально-політичне обличчя противника. Київ : Академія, 2007. 672 с.
5. Психологічні аспекти тероризму. Національний університет біоресурсів і природокористування України. URL: https://nubip.edu.ua/node/83357 (дата звернення: 21.09.2024).

Ірина Ситник,
магістрантка 2-го курсу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: *Олексій Шевяков,*
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології та педагогіки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ СЕРЕД СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАЛЕЖНО ВІД СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Під впливом найближчої перспективи переходу до самостійної трудової діяльності формується характерна для старшого шкільного віку спрямованість на майбутнє. Старший шкільний вік – це вік життєво-трудового самовизначення. Важливе зна-

чення у цьому зв'язку мають більш високі форми організації розвивально-виховних заходів [1].

Більшість випускників шкіл більш чи менш чітко намічають своє майбутнє. Але деяка кількість їх до часу закінчення школи так і не визначають свій життєвий шлях. Буває, що старші школярі не можуть правильно орієнтуватись у професіях з причини не розвинутого уявлення про більшість професій. Не знають і того, які вимоги висуває ця професія до людини, яких якостей вона від нього потребує.

Потрібна спеціальна робота, щоб правильно зорієнтувати старшокласників у професіях. Найкращим приводом для проводження емпіричного дослідження та втілення психологічних знань і визначився проєкт дослідження у цьому напрямі.

Актуальність вибраного дослідження диктується тим, що підлітки, які вже мають уявлення про свої професійні уподобання та вдосконалюються у цьому напрямі, мають і шлях цілісного розвитку своєї особистості, на що впливає єдність потреб, мотивів, цілей та діяльність для їх досягнення, а цілісна натура – це здорова особистість, яка може зарадити не тільки собі, але й соціальному оточенню, у якому діє. Зрозуміло, що для подолання невизначеності у професійному напрямі може бути виправлено педагогічно-психологічними заходами, впровадженими в освітньо-виховних цілях.

Актуальність проблеми, яка вивчається, підвищується, коли йдеться про питання психологічної адаптації в нових соціально-економічних умовах та нових системах освіти, а також вивчення особистісних процесів, пов'язаних з проблемою формування професійного самовизначення. До числа таких проблем належить і психологічне вивчення процесу формування та розвитку професійної спрямованості особистості на тому етапі професійного визначення, коли вибір спрямованості вже наявний, як у випадку з учнями транспортно-економічного коледжу м. Дніпра.

Навчання професії не зупиняється, але все ж не багато молодих спеціалістів можна побачити в технічних закладах. Тобто треба мати на увазі, що в ході психологічних заходів постає питання про наявність невідповідності професійного пристосування особистості та її схильності при вступі до вибраної професії.

Оскільки технічний напрям є одним з основних напрямів коледжу і цей напрям готує до технічних спеціальностей, то метою нашого дослідження стало застосування профорієнтаційної діяльності психолога у визначенні та активізації професійної спрямованості особистості учнів 9–11 класів.

Об'єкт дослідження: професійна спрямованість учнів 9–11 класів.

Предмет дослідження: компоненти (аспекти) професійної спрямованості, які мають цінність та сенс у виявленні себе в подальшому життєво-професійному самовизначенні.

Гіпотеза дослідження: професійно-орієнтаційні заходи, які використовує психолог у коледжі, допомагають виявити професійну схильність учня до професійного напряму освіти, яку він одержує, та активують професійне самовизначення старшокласників.

Для досягнення мети та підтвердження гіпотези необхідно виконати такі **завдання** :

1. Зробити підбір та аналіз зарубіжної і вітчизняної літератури за цією тематикою.
2. Визначити професійно важливі якості, притаманні людям професії, що досліджується.
3. Підібрати методи дослідження, які б якісно допомогли розкрити професійну спрямованість учнів 9–11 класів.
4. Дослідити індивідуальні психологічні характеристики учнів, які відповідають вимогам професії.
5. Виявити взаємозв'язок ціннісно-змістовних аспектів діяльності та професійно значущих якостей, які мають учні, що навчаються в класі з професійно визначеною спрямованістю.
6. Перевірити підтвердження гіпотези, провівши другий етап тих же діагностичних заходів після продовження навчання, або змінення професійної спрямованості освіти на конструктивну.
7. Ознайомити з результатами експерименту учнів, які досліджувались, вчителів та батьків.

Практична значущість полягає у наданні даних та результатів досліджень дітям, батькам та класному керівнику з метою виявлення професійної схильності.

Зрозуміло, що для дослідження потрібно використати психодіагностичні методи, які найкраще допоможуть нам провести діагностику професійно важливих якостей. І за наявності проблеми невідповідності схильності особистості до професії та освіти, яку здобувають у напрямі цієї професії, важливо дослідити та означити подальший напрям здобуття знань про професію, до якої особистість має найкращу схильність.

Досліджувані: учні 9–11 класів коледжу. Дослідження проводилось у два етапи і в подальшому описі позначається як дослідження № 1 та № 2.

Коледж є освітнім закладом, де здобувають знання відповідно до спрямованості на технічні спеціальності. Практичне використання психологічних знань було застосовано у 9-му класі.

Перед проведенням діагностичних досліджень нами було поглиблено знання про цю науку в межах, потрібних для практичних заходів та ознайомлення з професійно важливими якостями цієї спеціальності.

Перше дослідження проводилось наприкінці 9-го класу з учнями в кількості 150 осіб (з них 75 дівчат і 75 хлопців). Другу групу становили 50 учнів, які перейшли до 10-го класу з 9-го. Діти, які доповнили клас з інших закладів, тестувались і були ознайомлені з результатами дослідження, але для доведення нашої гіпотези наводяться у випускній роботі дані дослідження з відбірки, у яку ввійшли учні першої групи.

Методи, якими користувались у ході дослідження:

1. Тестові методики: «Диференційно-діагностичний опитувальник»; «Карта пізнавальних інтересів»; «Багатофакторний опитувальник Кеттелла»; «Самооцінка моральності та громадянства».
2. Вивчення документальних даних.
3. Метод спостереження.
4. Бесіда.
5. Ігрові вправи для активізації особистісного та професійного визначення.
6. Методи первинної та вторинної обробки даних і результатів експерименту.

Загальний час, витрачений на здійснення емпіричного дослідження, обмежується 5-ма годинами. З них 2 години 30 хвилин на перше дослідження і скільки ж на друге.

Вибір професії або професійне самовизначення самоствердження людини в суспільстві – одне з головних рішень в житті. Існують різні варіанти визначення поняття «вибору професії», проте всі вони містять думку, що професійне самовизначення є вибором, який здійснюється в результаті аналізу внутрішніх ресурсів суб'єкта і співвідношення їх з вимогами професії. Зміст визначення висвітлює двобічність явищ вибору професії: з одного боку, той, хто вибирає (суб'єкт вибору), з другого боку – те, що вибирають (об'єкт вибору). І суб'єкт і об'єкт володіють величезним вибором характеристик, чим пояснюється неоднозначність явища вибору професії.

Вибір професії – це не одновимірний акт, а процес, що складається з низки етапів, тривалість яких залежить від зовнішніх умов та індивідуальних особливостей суб'єкта вибору професії. У психологічній літературі немає єдиного погляду на те, як формується вибір професії, і які чинники впливають на цей процес. З цього питання існує низка точок зору, на захист кожній з яких наводяться переконливі аргументи. Поза сумнівом це пояснюється складністю процесу професійного самовизначення і двобічністю самої ситуації вибору професії.

Більшість дослідників дотримується поширеної думки про вибір професії, як про вибір діяльності. У цьому випадку предметами дослідження є, з одного боку, характеристики людини як суб'єкта діяльності, а з другого – характер, зміст, види діяльності і її об'єкт. Професійне самовизначення розуміється тут як процес розвитку суб'єкта праці. Отже, вибір професії зроблений правильно, якщо психофізіологічні дані особи відповідатимуть вимогам професії та трудовій діяльності.

Список використаних джерел

1. Burlakova, Sheviakov O., Kondes T. Psycological predictors of the formation of health, reserving competentness of future specialists. *Public administration and Law Review*. 2021. Issue 4 (8). P. 74–79. URL: https: // doi.org. /10.36690/2674-5216-2021-4-74.

Руслан Стадніченко,
ад'юнкт відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури
кафедри криміналістики та судової експертології
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛИХ СПІЛЬНОТ

Екологічні злочини мають значний вплив не лише на навколишнє середовище, але й на психічне та емоційне здоров'я населення, особливо на деокупованих територіях. Воєнні дії, що супроводжуються руйнуванням природних ресурсів та погіршенням екологічної ситуації, посилюють стресові фактори для місцевих жителів. Це дослідження розглядає, як екологічні правопорушення впливають на психоемоційний стан спільнот, що відновлюють життя на деокупованих територіях України.

Екологічні злочини, такі як забруднення води, ґрунту та повітря, порушують базові потреби людини та підривають відчуття безпеки серед населення. У результаті люди часто відчувають тривогу, безсилля та страх за власне здоров'я і здоров'я своїх дітей. На деокупованих територіях цей вплив посилюється через травматичний досвід війни, що підвищує вразливість місцевих жителів до стресових розладів.

Основні психологічні наслідки для населення на деокупованих територіях.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Забруднення довкілля стає додатковим фактором, який посилює симптоми ПТСР серед постраждалих, оскільки постійна небезпека для здоров'я та невпевненість у майбутньому підсилюють відчуття тривоги. Депресивні розлади. Погіршення стану довкілля та зниження якості життя призводять до депресивних станів у населення, яке стикається з екологічними наслідками війни. Це містить відчуття безнадійності через втрату природного середовища та ресурсів.

Хронічний стрес та тривожність. Потреба в постійному контролі за станом здоров'я через можливі екологічні загрози (наприклад, забруднення води чи ризик радіаційного впливу) спричиняє тривале перебування в стані стресу.

Для пом'якшення психологічних наслідків екологічних злочинів важливо створити спеціалізовані програми психологічної підтримки та реабілітації для мешканців деокупованих територій. Це може містити:

Психотерапевтичні сесії з акцентом на подолання тривожності та депресивних розладів. Проведення тренінгів із зниження стресу та розвитку навичок подолання кризових ситуацій. Залучення міжнародних організацій до відновлення екологічної ситуації з метою підвищення рівня довіри місцевих жителів до покращення екологічного стану.

Психологічні наслідки екологічних злочинів на деокупованих територіях України потребують комплексного підходу для їх подолання. Важливим є поєднання психологічної допомоги із заходами з відновлення довкілля, що сприятиме відновленню почуття безпеки та стабільності серед місцевого населення.

Євгеній Терещук,
слухач 6-го курсу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: ***Олена Сергієні,***
доктор медичних наук, професор,
професор кафедри психології та педагогіки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

АДИКТИВНА ПОВЕДІНКА В ПЕРІОД НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Актуальність теми у сучасних умовах розвитку українського суспільства, що характеризуються надзвичайно складними соціально-політичними обставинами, спостерігається зростання різноманітних виявів соціальної дезадаптації та девіантної поведінки. Особистість, перебуваючи під впливом постійного стресу та напруження, намагається знайти шляхи подолання негативних переживань, що часто призводить до формування адиктивної поведінки.

Найбільш поширеними формами залежності стають алкогольна та комп'ютерна адикції, через які людина намагається знайти втечу до ілюзорного світу, отримати позитивні емоції та відчуття власної значущості. Особливо гостро ця проблема пос-

тає в період надзвичайних ситуацій, коли зростає рівень тривожності, соціальної фрустрованості та суб'єктивного відчуття самотності.

Незважаючи на актуальність проблеми, взаємозв'язок між індивідуально-психологічними особливостями особистості та формуванням схильності до адиктивної поведінки залишається недостатньо дослідженим. Це створює необхідність більш глибокого вивчення механізмів впливу особистісних характеристик на виникнення різних форм адикції, що має важливе значення для розробки ефективних методів профілактики та психологічної допомоги [1, с. 45–47].

Мета дослідження – визначити особливості взаємозв'язку індивідуально-психологічних характеристик особистості як чинників формування адиктивної поведінки в період надзвичайних ситуацій.

В умовах надзвичайних ситуацій адикція є специфічною формою психологічного захисту від стресу та являє собою спосіб уникнення травмуючої реальності. Особливістю адиктивної особистості в цей період стає виражене прагнення до тотального контролю як спроба компенсувати відчуття безпорадності, підвищений егоцентризм, що виступає захисним механізмом, та ригідність мислення і поведінки. Характерним є також уникнення відповідальності та постійний пошук швидких способів зміни психічного стану.

Механізми формування залежності в умовах надзвичайних ситуацій обумовлені комплексом психологічних (підвищена тривожність, страх, втрата контролю над життям) та соціальних чинників (руйнування соціальних зв'язків, зміна соціальних ролей). Серед хімічних залежностей найбільш характерною є алкогольна, яка є засобом зниження тривоги, а серед нехімічних – комп'ютерна та інтернет-залежність, що забезпечує психологічну втечу від травмуючої реальності [2, с. 123–125; 3, с. 67].

Процес розвитку адикції в надзвичайних ситуаціях має свою специфічну динаміку. Він починається з виникнення стресової ситуації, що приводить до активізації механізмів психологічного захисту. Далі відбувається пошук способів швидкого полегшення психоемоційного стану, що приводить до фіксації

на адиктивному агенті і зрештою формування стійкої залежної поведінки. Закріпленню адиктивної поведінки сприяє швидкість досягнення бажаного ефекту, доступність адиктивного агента та відносна соціальна прийнятність певних форм залежності [4, с. 89–90].

Теоретичне осмислення проблеми дозволяє визначити основні напрями профілактичної роботи, які мають містити розвиток стресостійкості, формування адаптивних копінг-стратегій, підвищення рівня життєстійкості та розвиток навичок саморегуляції. Особливого значення набуває створення ефективних систем соціальної підтримки, здатних забезпечити психологічну допомогу особам, що перебувають у зоні ризику формування адиктивної поведінки [5, с. 34–36].

У ході дослідження взаємозв'язку індивідуально-психологічних особливостей особистості та формування адиктивної поведінки в період надзвичайних ситуацій було застосовано комплексний підхід із використанням низки психодіагностичних методик. Зокрема, використовувались методики діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела та М. Фергюсона, самооцінки тривоги та депресії Цунга, діагностики рівня соціальної фрустрованості Л. І. Вассермана, тест життєстійкості С. Мадді, методика "PEN" Г. Айзенка та методика діагностики схильності до різних залежностей Г. В. Лозової [6, с. 156–158].

Аналіз отриманих даних показав, що у більшості учасників дослідження переважали середні показники соціальної фрустрованості, тривоги та депресії, хоча високий рівень суб'єктивного відчуття самотності був характерний для п'ятої частини опитаних. Показники нейротизму та психотизму були переважно низькими і середніми, а екстраверсія та життєстійкість – середніми і високими.

Було встановлено сильний прямий зв'язок між високим рівнем тривожності, соціальною фрустрованістю, суб'єктивним відчуттям самотності та схильністю до адиктивної поведінки. Натомість виявлено зворотний зв'язок між рівнем життєстійкості, здатністю до саморегуляції та формуванням залежної поведінки.

Щодо специфіки вияву адиктивної поведінки дослідження показало, що у більшості опитаних спостерігається низький та

помірний рівень схильності до залежності, при цьому значних виявів алкогольної залежності не знайдено. Цікаво, що комп'ютерна та інтернет-залежність частіше виступають як спосіб компенсації негативних переживань в умовах надзвичайних ситуацій.

Серед основних психологічних чинників, що сприяють формуванню залежності, виділено емоційну нестабільність, низьку стресостійкість, пасивність у власному житті, страх перед ризиком та змінами, негативне самосприйняття та недостатність соціальної підтримки. Отримані результати переконливо підтверджують гіпотезу про наявність взаємозв'язку між негативними формами індивідуально-психологічних особливостей особистості та формуванням схильності до адиктивної поведінки в період надзвичайних ситуацій.

У нинішньому етапі розвитку українського суспільства, що характеризується надзвичайно складними соціально-політичними умовами, спостерігається зростання випадків соціальної дезадаптації та девіантної поведінки. Адикція, як форма девіантної поведінки, характеризується прагненням до контролю, егоцентризмом та є способом подолання негативних переживань в умовах підвищеного стресу. В умовах надзвичайних ситуацій найбільш поширеними стають алкогольна та комп'ютерна залежності, що виступають способом зниження тривоги та втечі у віртуальну реальність.

Проведене емпіричне дослідження виявило значущі кореляції між індивідуально-психологічними особливостями особистості та формуванням адиктивної поведінки. Встановлено, що високий рівень тривожності, соціальна фрустрованість та суб'єктивне відчуття самотності прямо пов'язані з розвитком залежності, тоді як життєстійкість має зворотний зв'язок.

Особливу увагу варто приділити проблемі адиктивної поведінки серед працівників правоохоронних органів, зважаючи на підвищену відповідальність та стресогенність їхньої професійної діяльності. При виявленні ознак алкогольної залежності в кандидатів на службу в правоохоронних органах необхідним є їх обов'язкове скерування на лікування та реабілітацію перед працевлаштуванням. Це не лише забезпечить належне виконання службових обов'язків, але й сприятиме збереженню психіч-

ного здоров'я працівників та підтриманню високого рівня професійної надійності правоохоронної системи в цілому.

Основними психологічними чинниками формування залежності в період надзвичайних ситуацій виступають емоційна нестабільність, низька стресостійкість, пасивність у власному житті та недостатність соціальної підтримки. Це вказує на необхідність розробки спеціалізованих профілактичних програм, спрямованих на підвищення стресостійкості та розвиток адаптивних копінг-стратегій [7, с. 78–80; 8, с. 145].

Список використаних джерел

1. Максимова Н. Ю. Психологічні чинники виникнення адиктивної поведінки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Психологія. 2017. № 1 (6). С. 44–48.

2. Литвинчук Л. М. Основні підходи до лікування та реабілітації осіб з хімічною залежністю: аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду. *Проблеми сучасної психології.* 2016. Вип. 31. С. 120–132.

3. Злагодух В. В., Однолько В. О. Психологічні особливості схильності молоді до адиктивної поведінки. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 2. С. 66–71.

4. Пріб Г. А. Соціальна психіатрія і наркологія : навчальний посібник. Київ : ІПК ДСЗУ, 2016. 255 с.

5. Маркова М. В., Савіна М. В. Досвід використання психоосвітніх програм в комплексному лікуванні пацієнтів з алкогольною залежністю. *Український вісник психоневрології.* 2018. Т. 26. Вип. 1. С. 33–37.

6. Камінська О. В. Психологічні основи інтернет-залежності молоді : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 380 с.

7. Тітова Т. Є. Особливості копінг-поведінки особистості в ситуації невизначеності. *Психологія і особистість*. 2020. № 2. С. 75–84.

8. Максименко С. Д., Прокоф'єва О. О. Психологічні особливості особистісної саморегуляції в складних життєвих ситуаціях. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Серія: Психологічні науки. 2017. Вип. 6 (1). С. 142–147.

Сергій Тичина,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 053 Психологія
Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: *Тетяна Кухар,*
кандидат психологічних наук, доцент
кафедри психології
Пенітенціарної академії України

ФОРМУВАННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ ЗАЛЕЖНО ВІД ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Формування Я-концепції є важливим аспектом розвитку особистості у юнацькому віці, коли людина активно шукає власну ідентичність і формується як самостійний індивід. У цей період емоційні стани суттєво впливають на самооцінку, емоційне ставлення до себе, мотивацію та загальний саморозвиток [3, с. 75–76]. Дослідження впливу емоційних станів на Я-концепцію дозволяє розробити рекомендації для психологічної підтримки молоді.

Юнацький вік є періодом високої емоційної нестабільності, яка обумовлена не лише фізіологічними змінами, а й складними психологічними та соціальними факторами: пошуком власного місця у світі, побудовою міжособистісних стосунків, самовизначенням та відстоюванням індивідуальних цінностей [4, с. 144]. Психологічні дослідження вказують, що емоційні стани відіграють значну роль у формуванні Я-концепції: вони можуть або сприяти позитивному самосприйняттю, або, навпаки, спричиняти негативне ставлення до себе [2, с. 157–158]. Такі емоційні стани, як тривожність, невпевненість у собі, пригніченість чи емоційна лабільність, можуть стати перешкодою для гармонійного розвитку особистості, що актуалізує питання вивчення їхнього впливу на Я-концепцію юнаків [1, с. 25].

З метою дослідження впливу емоційних станів на формування Я-концепції у юнацькому віці було проведено емпіричне дослідження. Вибірку становили 90 респондентів. Вік досліджуваних – 18–22 роки, з них: 45 дівчат та 45 юнаків. Для реалізації мети та завдань дослідження були використані такі методики: методика «Хто Я» (модифікація Рум’янцевої), «Тест впевненості у собі» В. Ромек, «Рівень суб’єктивного контролю» (Є. Бажин,

Є. Голинкіна, Л. Еткінд), опитувальник САН (самопочуття, активність, настрій).

У дослідженні було виявлено, що для дівчат значущими компонентами є соціальне і комунікативне Я, що відображають важливість для них міжособистісних стосунків і соціальних зв'язків. Дівчата частіше описують себе через належність до певної соціальної групи та взаємодію з оточенням. Для хлопців більше значення мають фізичне Я і матеріальне Я, що вказує на більшу значущість фізичних характеристик, сили, витривалості та матеріального становища у структурі їхньої самооцінки. Це може бути обумовлено соціальними очікуваннями щодо мужності, які посилюють увагу до фізичних і матеріальних атрибутів як до індикаторів успішності та соціального статусу хлопців.

Проаналізувавши гендерні відмінності, можна сказати, що хлопці загалом виявили вищий рівень впевненості у собі, ніж дівчата. 42,2 % хлопців мають високий рівень впевненості, в той час як у дівчат цей показник становить лише 31,1 %. Це може свідчити про більшу впевненість у своїх силах у хлопців на етапі юнацького віку. Дівчата показали вищий рівень середньої та низької впевненості у собі. 46,7 % дівчат мають середній рівень впевненості, у той час як 40 % хлопців належать до цієї групи. Низький рівень впевненості був виявлений у 22,2 % дівчат проти 17,8 % хлопців.

За результатами дослідження суб'єктивного контролю осіб юнацького віку маємо: більший відсоток хлопців має інтернальний локус контролю, що вказує на їхню впевненість у тому, що вони контролюють власне життя. 53,3 % хлопців вважають свої дії основним чинником успіху чи невдач, що свідчить про самостійність та прагнення до самореалізації. Серед дівчат більше респондентів продемонстрували екстернальний локус контролю. 53,3 % дівчат вважають, що зовнішні фактори, а не їхні власні дії, мають вирішальне значення у формуванні їхнього життєвого шляху. Це може свідчити про вищий рівень залежності від зовнішніх обставин та менш виражену самостійність у порівнянні з хлопцями.

Емпірично встановлено, що хлопці мають дещо кращі показники самопочуття, оскільки 60 % хлопців показали високий рівень порівняно з 48,9 % дівчат. Водночас 15 % дівчат виявили низький рівень самопочуття, що може свідчити про більшу чутливість до

фізичних та психологічних факторів. Хлопці також продемонстрували вищі показники активності, з 57,8 % на високому рівні проти 44,4 % дівчат. Це може свідчити про більшу соціальну та фізичну активність хлопців на етапі юнацького віку. 62,2 % хлопців мають високий рівень настрою, що свідчить про переважання позитивного емоційного стану, тоді як серед дівчат таких лише 46,7 %. Це може вказувати на більшу схильність дівчат до зміни емоційного стану та можливі емоційні коливання. Отже, результати дослідження показують, що у юнацькому віці хлопці в цілому мають дещо вищі показники емоційного самопочуття, активності та настрою, порівняно з дівчатами.

Аналіз результатів дослідження показав, що емоційні стани суттєво впливають на різні компоненти Я-концепції в юнацькому віці, зокрема на когнітивний, оціночний та поведінковий. Згідно з отриманими даними, позитивні емоційні стани сприяють розвитку позитивного ставлення до себе, підвищують самооцінку та стимулюють активну соціальну взаємодію, тоді як негативні емоції, навпаки, можуть викликати зниження впевненості у собі та схильність до самокритики. Встановлено, що юнаки з позитивним емоційним самопочуттям демонструють більшу соціальну активність і більш розвинене почуття соціальної ідентичності, тоді як негативні стани підсилюють внутрішні конфлікти, що ускладнює формування гармонійної Я-концепції.

За результатами даних емпіричного дослідження було розроблено практичні рекомендації, що мають на меті формування позитивної Я-концепції у юнацькому віці. Представлено тренінгову програму з елементами когнітивно-поведінкових технік, емоційного інтелекту та групової підтримки дають молоді інструменти для розвитку позитивної Я-концепції і емоційної компетентності, що є основою для гармонійного особистісного розвитку в юнацькому віці.

Впровадження програми та аналіз її ефективності буде наступним етапом нашої роботи.

Список використаних джерел

1. Базилюк Н. Е. Класифікація емоційних станів та їхня роль у психічному житті особистості. *Психологічний журнал.* 2018. Вип. 7. С. 22–29.

2. Бондаренко Л. Г. Психологія емоційних станів: від теорії до практики. Київ : Ніка-Центр, 2021. 203 с.

3. Іванова К. Психологічна структура Я-концепції у юнацькому віці. *Актуальні проблеми психології*. 2018. Т. 14. Вип. 2. С. 73–82.

4. Петрович І. А. Психологічні основи формування Я-концепції. *Вісник Львівського університету. Психологічні науки*. 2017. Вип. 11. С. 142–150.

Ірина Усенко,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія
Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: *Ірина Волеваха*,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Пенітенціарної академії України

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Професійний стрес є значущою проблемою у сфері державного управління. Організаційне середовище, де працюють державні службовці, часто характеризується високими вимогами, жорсткими регуляторними рамками та обмеженими ресурсами. Це створює умови для виникнення стресу, який може негативно впливати на продуктивність, здоров'я працівників і ефективність організацій.

Професійний стрес є не лише організаційною, але й правовою та психологічною проблемою. Судова практика свідчить про зростання кількості справ, пов’язаних з порушенням прав працівників через стресові умови праці. Психологічна практика пропонує інструменти для діагностики і управління стресом [1, с. 18].

Основними організаційними чинниками стресу є:

1. Робоче навантаження

Перевантаження завданнями є одним із найбільш поширених чинників стресу. Службовці часто стикаються з необхідністю виконання великої кількості завдань у стислі терміни. У багатьох органах державної влади обсяги роботи значно перевищують можливості персоналу, що призводить до перенапруження і стресу.

2. Нечіткість ролей та завдань

Відсутність чітко визначених обов’язків і очікувань може призводити до конфліктів ролей та невизначеності. Службовці

часто виконують функції, які виходять за межі їх посадових інструкцій, що викликає почуття фрустрації та розгубленості.

3. Організаційна структура та культура

Бюрократична система управління, відсутність підтримки керівництва, неефективні комунікації. У державних установах з жорсткою ієрархією службовці рідко отримують зворотний зв'язок або підтримку з боку керівництва.

4. Недостатність ресурсів

Обмеженість фінансових, матеріальних і людських ресурсів. Багато державних установ не забезпечені необхідним технічним обладнанням, що ускладнює виконання завдань.

5. Зміни в організації

Часті реорганізації, зміни в політиці та процедурах можуть створювати невизначеність і стрес. Реорганізація державного апарату часто супроводжується зниженням рівня стабільності та безпеки праці.

6. Конфлікти в колективі

Наявність міжособистісних конфліктів, відсутність командної роботи. У колективах, де немає підтримки і довіри між працівниками, рівень стресу значно підвищується.

Іншими організаційними чинниками стресу є: підвищена відповідальність працівника за відсутності відповідних прав і повноважень, погана якість інформаційного забезпечення трудової діяльності, несумісність особистісних якостей індивідуума і характеру роботи та ін.

Професійний стрес викликає такі наслідки, як: зниження продуктивності та якості роботи, погіршення фізичного та психічного здоров'я службовців, підвищення плинності кадрів і зниження мотивації, втрату довіри до керівництва та організації.

На сьогодні існує декілька стратегій мінімізації стресу: оптимізація робочого навантаження: перерозподіл обов'язків, впровадження гнучкого графіка роботи; чіткість у визначенні ролей та завдань: регулярне оновлення посадових інструкцій; покращення організаційної культури: створення середовища підтримки, відкриті комунікації; забезпечення необхідними ресурсами: інвестування в технічне забезпечення та професійний

розвиток працівників; підтримка з боку керівництва: регулярний зворотний зв'язок, сприяння професійному розвитку.

Важливо зазначити і юридичні заходи мінімізації стресу, такі як впровадження та контроль за дотриманням норм трудового законодавства щодо робочого часу, умов праці та підтримки психічного здоров'я [4, с. 28] та розробка внутрішніх політик з управління стресом [3, с. 64].

Не менш важливими є психологічні інтервенції – організація регулярних психологічних консультацій та тренінгів, впровадження програм психоосвіти для підвищення стресостійкості працівників [2, с. 46].

Наразі можна говорити, що вже сформувалася судова практика у справах про професійний стрес, як приклад: у справі працівника державної установи проти роботодавця було визнано, що надмірне робоче навантаження та недотримання норм щодо тривалості робочого часу призвели до погіршення здоров’я працівника. Суд зобов'язав роботодавця компенсувати моральну шкоду [3, с. 56]. Або справа про булінг на робочому місці в державній установі. Суд визнав провину роботодавця у створенні токсичного робочого середовища, що викликало у працівника серйозні стресові розлади [3, с. 60].

Не можна недооцінювати роль законодавства в цій сфері, а саме, відповідно до законодавства України роботодавці зобов’язані забезпечити безпечні та здорові умови праці, що містить мінімізацію стресу [4, с. 22]. Стаття 153 Кодексу законів про працю України регулює питання створення сприятливих умов праці [4, с. 23].

Однак, на нашу думку, все ж таки найважливішою є психологічна практика, що полягає в таких формах:

1. Діагностика професійного стресу

Використання психологічних тестів для виявлення рівня стресу, таких як шкала професійного стресу Дерогаціса (Derogatis Stress Profile) або тест оцінки стресостійкості.

Приклад: У державній установі було проведено анкетування з метою виявлення джерел стресу серед працівників. Результати показали, що основними причинами є перевантаження та конфлікти в колективі.

2. Психологічна підтримка

Інтервенції, такі як когнітивно-поведінкова терапія, допомагають службовцям розвивати стресостійкість [2, с. 45].

Приклад: Проведення тренінгів зі стрес-менеджменту в державній установі призвело до зниження рівня стресу серед працівників на 30 % [1, с. 78].

3. Психоосвіта

Навчання працівників навичкам саморегуляції та управління стресом.

Приклад: Впровадження програми психоосвіти з елементами майндфулнес у центральному апараті одного з міністерств України сприяло покращенню психологічного клімату в колективі.

Підбиваючи підсумки, можна констатувати, що професійний стрес серед державних службовців є значною проблемою, яка потребує комплексного підходу. Мінімізація організаційних чинників стресу сприятиме підвищенню ефективності роботи та благополуччя працівників. Необхідна підтримка з боку керівництва, чітке визначення обов'язків та створення сприятливого робочого середовища. Організаційні чинники професійного стресу державних службовців мають як юридичний, так і психологічний вимір. Інтеграція судової та психологічної практики у процес управління стресом сприятиме створенню сприятливого робочого середовища. Необхідно підвищувати обізнаність керівництва про важливість дотримання прав працівників та надання їм підтримки у стресових ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Johnson M. Organizational Stress and Its Impact on Public Sector Workers. *Journal of Public Administration.* 2020. С. 18.

2. Brown A., Smith R. Stress Management in Government Organizations. *Public Management Review.* 2021. С. 45–46.

3. Кобілецька М. Судова практика у справах щодо професійного стресу. *Практика права.* 2022. С. 56–64.

4. Петренко В. Психологічна підтримка державних службовців. *Психологія праці*. 2023. С. 22–23.

СЕКЦІЯ 4
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Яна Анікієнко,
слухачка 3-го курсу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова;
науковий керівник: ***Лариса Грицишина,***
докторка філософії з права, доцентка кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ ДИТИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Відповідно до ч. 1 ст. 6 Сімейного кодексу України правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття [1]. Під правами дитини в юридичній доктрині розуміється комплекс правових норм, що визначають особливий правовий статус дитини як особи, що потребує спеціального захисту і створення умов для її всебічного розвитку з урахуванням її вікових та індивідуальних особливостей.

Права дитини – це історично обумовлені, юридично закріплені можливості дитини задовольняти свої потреби та інтереси, що є необхідною умовою її всебічного розвитку в контексті конкретного соціокультурного середовища [2, с. 422].

Водночас міжнародно-правові засади прав дитини є результатом багаторічного розвитку міжнародного права. Насамперед вони представлені системою принципів і норм, що містяться в міжнародних договорах та інших документах, і спрямовані на забезпечення прав та свобод як окремої дитини, так і цілих спільнот. Міжнародні організації відіграють визначальну роль у здійсненні цих засад.

Проблема забезпечення прав дитини є надзвичайно актуальною як у світі, так і в Україні. Діти потребують надійного захисту, а їхні права мають бути гарантовані на державному рівні. Адже саме від того, як ми ставимося до дітей, залежить майбутнє нашої країни.

У середині XX століття міжнародна спільнота дійшла переконання, що захист прав дитини повинен здійснюватися як на національному, так і на міжнародному рівні. Тому у 1959 році Організація Об'єднаних Націй ухвалила Декларацію про права дитини, яка встановила недискримінаційний підхід до захисту прав дитини та передбачила комплекс заходів щодо її соціального забезпечення і виховання в дусі міжнародного співробітництва.

Значення Декларації для захисту прав та інтересів дітей прослідковується з аналізу її основних положень, які мали на меті привернути увагу світу до проблем дитинства:

1. Ця Декларація забороняє будь-яку дискримінацію щодо дітей та гарантує кожному з них рівні права.

2. Кожна дитина має право на життя, свободу і гідність, а також на захист від усіх форм експлуатації та жорстокого поводження.

3. Від народження кожна дитина має ім'я та належить до певної національності.

4. Соціальні гарантії для дитини передбачають забезпечення її основних потреб, таких як харчування, житло, медична допомога та освіта, а також створення умов для її фізичного, розумового, духовного і соціального розвитку.

5. Держава зобов'язана забезпечити рівні можливості для всіх дітей, у тому числі для дітей з особливими потребами, шляхом надання їм спеціальних освітніх послуг, медичної допомоги та соціальної підтримки [3, с. 38].

Також потреба в особливому захисті дитини прямо зазначена в ключових статтях таких основоположних міжнародних документів, як: Загальна декларація прав людини 1948 року (стаття 25), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ухвалений 1966 року (статті 23 і 24), та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року (стаття 10).

Але найбільш значущим нормативно-правовим актом, такою собі міжнародною дитячою Конституцією вважається Конвенція про права дитини, яка була ухвалена 20 листопада 1989 року Генеральною Асамблеєю ООН. Саме ця Конвенція стала основоположним документом, який визначив сучасні стандарти

захисту прав дитини на глобальному рівні та встановив загальні принципи для національного законодавства.

Конвенція є фундаментальним документом, який детально визначає права дитини, зокрема особисті, економічні, соціальні, культурні та інформаційні. Вона перевершує традиційні підходи, охоплюючи ширший спектр прав. Зокрема, Конвенція гарантує кожній дитині право на життя, розвиток, ім'я, громадянство, знати своїх батьків та їхню опіку, а також право на збереження своєї індивідуальності. Важливо зазначити, що Конвенція надає пріоритет інтересам дитини у всіх питаннях, пов'язаних з реалізацією її прав.

Згідно зі статтею 23 Конвенції ООН про права дитини 1989 року держави зобов'язані забезпечити, щоб діти з інвалідністю мали рівні можливості з іншими дітьми. Це містить право на повноцінне життя, яке поважає їхню гідність, розвиває самооцінку та сприяє активній участі в житті суспільства.

Набрання юридичної сили Конвенцією про права дитини стало правовою основою для забезпечення прав дітей, зобов’язавши уряди країн створити умови для їхнього всебічного розвитку, захисту від усіх форм дискримінації та насильства, а також надання спеціальної допомоги дітям, які її потребують [3, с. 40].

Ратифікувавши однією з перших Конвенцію про права дитини 1991 року, Україна взяла на себе чіткі зобов’язання щодо захисту прав і свобод кожної дитини. Визнаючи особливу вразливість дітей, наша держава зобов’язалася забезпечити їхній всебічний розвиток, створити безпечне середовище та здійснити необхідні законодавчі реформи.

Отже, можна зробити висновок, що Конвенція ООН про права дитини 1989 року є основоположним документом, який визначив основні засади захисту прав дитини та напрями розвитку законодавства України у сфері захисту дитинства. Завдяки цьому документу права дитини стали пріоритетом державної політики, а Україна долучилася до світової спільноти, яка передусім відстоює інтереси дітей.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III : станом на 1 січ. 2024 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n46 (дата звернення: 05.11.2024).

2. Resnic M. M. International protection of children`s rights. Innovative development of science and education. *Abstracts of the 1st International scientific and practical conference.* ISGT Publishing House. Athens, Greece. 2020. P. 420–426. URL: https://www.researchgate.net/profile (дата звернення: 05.11.2024).

3. Толкачова Г. В. Міжнародно-правові гарантії захисту прав і свобод дитини та їх імплементація у національне законодавство. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. № 66. С. 36–43. URL: https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q (дата звернення: 05.11.2024).

Валерія Афтанасів,
студентка 3 курсу Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ;
Олег Панкевич,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРЕІМПЛАНТАЦІЙНОЇ ГЕНЕТИЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ТА СТАТУСУ ЕМБРІОНА В КОНТЕКСТІ ШТУЧНОЇ РЕПРОДУКЦІЇ

Цінність права на продовження роду як невід'ємної складової людського буття була усвідомлена людством відносно недавно. Сьогодні право на репродукцію розглядається не лише як біологічна необхідність, але й як одне з фундаментальних прав людини, що гарантує безперервність людського роду та розвиток цивілізації.

Прогрес у галузі біотехнологій відкриває перед людством нові можливості, але водночас ставить складні етичні та правові питання. Одним із найактуальніших серед них є проблема преімплантаційної генетичної діагностики (далі – ПГД), яка дозволяє виявити генетичні аномалії в ембріоні на ранніх стадіях розвитку, що відкриває перспективи для профілактики спадкових захворювань [1, с. 41]. Однак широке застосування ПГД викликає суперечки щодо правового статусу ембріона, етичних аспектів відбору ембріонів за генетичними ознаками та потенційних соціальних наслідків.

Сучасна генетична діагностика дозволяє виявляти генетичні захворювання на ранніх етапах розвитку людини: ще до народження дитини, а з використанням допоміжних репродуктивних

технологій – навіть до імплантації ембріона. Хоча основна мета цих технологій – запобігання важким генетичним захворюванням, їх застосування може виходити за межі медицини. Водночас вони відкривають нові етичні дилеми, пов'язані з можливістю вибору статі майбутньої дитини та іншими формами генетичної селекції.

Юридичні норми, що регулюють застосування допоміжних репродуктивних технологій, повинні бути орієнтовані на забезпечення прав людини на репродуктивну свободу. Термін «допоміжні» слід трактувати широко, охоплюючи не лише медичні маніпуляції, а й усі технології, що допомагають людям реалізувати своє право на батьківство. Важливо, що кожна людина має право самостійно вирішувати, коли і як реалізувати своє право на батьківство, незалежно від наявності медичних показань [2, с. 18].

ПГД відіграє незамінну роль у сучасній репродуктивній медицині. Завдяки аналізу ДНК полярних тілець та окремих клітин ембріона (бластомерів), лікарі можуть точно визначити генетичний профіль кожного ембріона ще до його перенесення в матку. Саме такий метод дозволяє виявити та відсіяти ембріони з хромосомними аберраціями або генетичними захворюваннями, які могли б призвести до викидня, народження дитини з вадами розвитку або спадковими хворобами [3, с. 124–125]. Таким чином, ПГД суттєво підвищує шанси на успішне виношування вагітності та народження здорової дитини у пар, які стикаються з проблемою безпліддя або мають у родинному анамнезі генетичні захворювання.

Незважаючи на значний потенціал ПГД у запобіганні спадкових захворювань, її застосування в багатьох країнах супроводжується суттєвими обмеженнями, що часто зумовлені глибокими етичними дилемами, пов'язаними з маніпуляціями над людським геномом, а також демографічними побоюваннями. Наприклад, з 1990 року у ФРН вона була заборонена з міркувань біоетики, хоча згодом її частково дозволили у вузьких межах чинного закону. Швейцарія та Франція також запровадили значні обмеження на застосування цієї технології, керуючись тим,

що питання регулювання ПГД залишається одним із найскладніших у сучасній репродуктивній медицині [3, с. 125].

На нашу думку, такі обмеження є невиправданими, оскільки ПГД дозволяє зменшити ризик народження дітей з важкими спадковими захворюваннями, що покращує якість життя як самих дітей, так і їхніх сімей. Другим аргументом на користь такого виду репродуктивних технологій є те, що пари мають право самостійно вирішувати чи проводити генетичну діагностику, враховуючи їхні особисті обставини та сімейний анамнез. Категорична заборона ПГД суперечить принципу права людини на здоров'я та безпечне материнство. Особливо це стосується пар, які є носіями генетичних захворювань, оскільки така діагностика дозволяє їм уникнути передачі цих хвороб своїм дітям.

Проте існують аргументи на користь обмежень щодо проведення ПГД: *можливість євгеніки*: існує побоювання, що ПГД може бути використана для селекції бажаних ознак у майбутніх дітей, що суперечить принципам рівності та гідності людини; *проблема правового статусу ембріона*: названа діагностика передбачає маніпуляції з людськими ембріонами, що викликає дискусії про початок людського життя та правового статусу ембріона [4, с. 50].

Крім того, сучасні репродуктивні технології відкривають нові можливості для планування сім'ї. Наприклад, кріоконсервація репродуктивних клітин дозволяє парам відкласти народження дитини на більш пізній період, зберігши при цьому фертильність. *Кріоконсервація* – це процес глибокого заморожування живих організмів або їх частин з метою тривалого зберігання. З одного боку, ця технологія відкриває нові можливості для лікування безпліддя, збереження здоров'я та продовження роду. З іншого боку, виникають питання щодо правового статусу заморожених ембріонів та клітин, а також довгострокових наслідків кріоконсервації для людини та суспільства в цілому [5, с. 27].

Як зазначалося вище, питання про правовий статус ембріона є одним із найскладніших і найсуперечливіших у сучасній біоетиці. Абсолютистська позиція, що надає ембріону статус повноцінної людини з моменту зачаття має глибокі корені в релігійній філософії та моральних принципах, які відстоюють

священність людського життя з перших його моментів. Прихильники цього погляду вважають, що будь-яке втручання в розвиток ембріона, навіть з благородних мотивів, є неприпустимим. Другий підхід (помірний) до визначення правового статусу ембріона передбачає, що права на життя виникають у міру його розвитку. Тобто ембріон набуває повного правового захисту лише на певному етапі внутрішньоутробного розвитку або після досягнення здатності до самостійного існування поза межами материнського організму. Третя ж позиція заперечує наявність у ембріона будь-яких прав, вважаючи його біологічним матеріалом, що не потребує особливого правового захисту [6, с. 43–44].

Конституція України проголошує життя людини найвищою соціальною цінністю. Цивільний кодекс України закріплює за кожною фізичною особою право на життя з моменту народження. Закон України «Про охорону дитинства» конкретизує це право, визначаючи, що дитина має право на життя з моменту визнання її живонародженою та життєздатною відповідно до міжнародних стандартів [7]. Як бачимо, українське законодавство гарантує право на життя, але не визначає чітко момент його початку.

Конвенція про права людини та біомедицину 1997 року встановлює чіткі рамки для проведення досліджень з використанням ембріональних стовбурових клітин, підкреслюючи необхідність захисту гідності людини та її прав навіть на ранніх стадіях розвитку [8]. Своєю чергою, Декларація прав дитини 1959 року наголошує, що право на життя і здоров'я виникає з моменту зачаття, і зазначає, що необхідним є забезпечення належного догляду за матір'ю та дитиною протягом усього періоду вагітності [9]. Хоча ці документи встановлюють різні норми щодо статусу ембріона (як об'єкта досліджень та як суб'єкта прав відповідно), обидва підкреслюють обов'язковість балансу між науковим прогресом та захистом людської гідності.

На відміну від деяких інших правових систем, які надають ембріону певний рівень правового захисту, юридична доктрина Великої Британії дотримується більш консервативної позиції. З одного боку, вона забезпечує чіткі критерії для визначення початку людського життя, що спрощує розв'язання багатьох юридичних питань. З іншого боку, може обмежувати можливості для прове-

дення наукових досліджень, пов'язаних з ембріональними стовбуровими клітинами та створює певні етичні дилеми, особливо в контексті медично асистованої репродукції [10, с. 323].

Для широкого застосування ембріональних органів і тканин у трансплантації необхідно розробити детальний законодавчий акт, який би регулював порядок їх отримання та використання. Прикладом такого регулювання може слугувати британський Кодекс практики 1989 р., що встановлює чіткі правила щодо ухвалення рішення про аборт та подальшої долі ембріона. Жінка має право самостійно вирішити, чи переривати вагітність, і це рішення не повинно залежати від потенційної користі для науки або медицини. Крім того, жінка не має права знати, як саме буде використаний ембріон у разі її згоди на аборт. Для уникнення конфлікту інтересів медичний персонал, який проводив аборт, не може брати участь у подальших дослідженнях або лікуванні з використанням цього ембріона [10, с. 323].

Отже, юридична природа ембріона є неоднозначною. Оскільки ембріон, створений у результаті допоміжних репродуктивних технологій, є потенційним носієм життя, він потребує особливого правового захисту. Тому ембріон слід розглядати як специфічний об'єкт права, який породжує певні права та обов'язки для всіх учасників процесу ДРТ. Гадаємо, що визначення допоміжних репродуктивних технологій виключно як методу лікування є надто вузьким і не враховує етичних аспектів цієї проблеми. Право людини на репродуктивну свободу містить не тільки можливість мати дітей, але й право планувати свою сім'ю, відповідно до особистих обставин. Як наслідок, обмеження застосування названих технологій може порушити це право і створити додаткові етичні дилеми.

Список використаних джерел

1. Чечерський В. І. Право вибору статі дитини: проблеми конституційно-правового регулювання. *Конституційно-правові академічні студії*. 2019. № 2. С. 40–46.

2. Клейно Є. А. Правові проблеми встановлення походження дітей при застосуванні методів штучної репродукції людини : кваліфікаційна робота за освітньо-професійною програмою «Правознавство» / Національний авіаційний університет. Київ, 2020. 96 с.

3. Ватрас В. А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права.* 2002. Вип. 4. С. 74.

4. Москаленко К. Вибір статі майбутньої дитини за соціальними та медичними показаннями: проблеми правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право.* Випуск 2. С. 48–51.

5. Афтанасів В. М., Дутко А. О. Право на батьківство: аналіз правових аспектів доступу до кріобанків та постмортальної репродукції. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль, 2024. С. 27–30.

6. Валід Камаль Абдель Салам Атіа. Правове регулювання правового статусу ембріону. *Держава та регіони.* Серія: Державне управління. 2019. Вип. 3 (67). С. 43–47.

7. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 №2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14.

8. Конвенція про права людини та біомедицину від 04.04.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text.

9. Декларація прав дитини від 20.11.1959. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text.

10. Fetal Tissue Transplants in Medicine (Editor Robert Geoffrey Edwards). *CUP Archive.* 1992. 323 p.

Дар'я Байбарза,
курсантка 3-го курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: *Марина Войтюк,*
викладач кафедри теорії та історії держави і права
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна як європейська держава здійснює відкриту зовнішню політику і прагне рівноправного взаємовигідного співробітництва з усіма заінтересованими партнерами, виходячи насамперед з необхідності гарантування безпеки, суверенітету та захисту територіальної цілісності України відповідно до ч. 1 ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [1]. В умовах сьогодення одним із найголовніших напрямів міжнародного співробітництва України з державами Європи є посилення військово-

технічного співробітництва, зокрема шляхом постачання сучасних зразків озброєння та військової техніки, а також здійснення підготовки українських військових.

Загальні принципи утворюють базовий рівень; ними є загальновизнані принципи міжнародного права, більшість з яких має характер імперативних норм. Усі інші принципи – спеціальні, їх особливості визначаються конкретними напрямами і формами співробітництва: принцип здійснення співробітництва на основі рівноправності, партнерства, взаємної вигоди; принцип недоторканності інтересів третіх держав та інші [2, с. 11].

Верховна Рада України, здійснюючи законодавче регулювання та контроль за діяльністю органів державної влади і посадових осіб щодо здійснення ними повноважень у сфері національної безпеки, ухвалює закони, постанови та інші нормативно-правові акти, що визначають основи національної безпеки України [3, с. 152].

Ефективним інструментом для забезпечення національної безпеки України на міжнародній арені є її активна участь у міжнародних організаціях, таких як: Організація Північноатлантичного договору (далі – НАТО), Організація з безпеки та співробітництва в Європі та Рада Європи.

З 1991 року Україна приєдналася до Ради Північноатлантичного співробітництва, з того моменту формально були започатковані відносини Україна – НАТО. 14 вересня 2020 р. держави-члени Альянсу так само засудили російську агресію і дестабілізуючі дії на Сході України та у Чорноморському регіоні, починаючи з 2014 року. Збільшено присутність НАТО у Чорному морі й активізовано співпрацю у військово-морській галузі з Україною і Грузією. Альянс цілковито підтримує невіддільне право України на самооборону, закріплене у статті 51 Статуту Організації Об’єднаних Націй [4].

На сьогодні найбільшою загрозою для національної безпеки України є повномасштабна збройна агресія з боку російської федерації. Держава зосереджує всі зусилля на захисті суверенітету та територіальної цілісності, а також на забезпеченні безпеки цивільного населення. Для досягнення цих цілей Україна ак-

тивно співпрацює з міжнародними партнерами та бере участь у відповідних ініціативах.

Однією з таких ініціатив є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод з поправками, внесеними протоколами № 11 та 14 з моменту набуття чинності 1 червня 2010 року. Рада Європи, як організація, що об'єднує європейські держави, відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного визнання та дотримання прав людини. Це є невід'ємною частиною її місії щодо зміцнення єдності та співпраці між державами-членами.

Отже, правові аспекти міжнародного співробітництва відіграють ключову роль у забезпеченні національної безпеки. Завдяки активній участі у міжнародних ініціативах Україна сприяє розробці та вдосконаленню міжнародного права в таких сферах, як боротьба з тероризмом, кібербезпека та організована злочинність. Це своєю чергою зміцнює міжнародний правопорядок і створює умови для ефективного протистояння сучасним викликам.

Список використаних джерел

1. Про засади внутрішнього і зовнішнього співробітництва : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/2411-17#Text (дата звернення: 04.11.2024).
2. Зіняк Л. В. Міжнародно-правові засади військового співробітництва України. Харків, 2015. 24 с.
3. Ковальов К. Окремі правові аспекти міжнародного співробітництва у сфері забезпечення Національної безпеки України в умовах воєнного стану. *Організаційно-правове забезпечення Національної безпеки в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 7 липня 2023 р.). 2023. С. 152–155.
4. Відносини з Україною. 4 жовтня 2022 року / Організація Північноатлантичного договору. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics _37750.htm#response (дата звернення: 04.11.2024).

Ольга Бублик,
студентка 127 групи факультету
заочного навчання та навчання за кошти фізичних,
юридичних осіб Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: ***Наталія Марущак***,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного права юридичного факультету
Пенітенціарної академії України

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Воєнні дії безпосередньо порушують права дитини на життя, захист, освіту, здоров'я та психологічне благополуччя. Діти, які проживають у зонах конфлікту або змушені залишити свої домівки, стають надзвичайно вразливими до насильства, втрати батьківського захисту, загрози потрапляння в небезпечні умови, зокрема переміщення та психологічні травми.

Збройні конфлікти, зокрема в Україні, виявили серйозні проблеми в системі соціального захисту дітей, а також недоліки у правовій та інституційній підтримці. Існує потреба в оновленні механізмів правового захисту дітей, адаптації соціальної політики до умов воєнного часу та посилення ролі держави в гарантуванні прав дитини навіть у кризових ситуаціях.

У національних та міжнародних документах поняття «дитина» визначається через встановлення вікових меж і специфічних потреб. Конвенція ООН про права дитини визнає дитиною особу до 18 років, якщо інше не передбачено законодавством [1], що також закріплено у Європейській Конвенції про громадянство [2]. Національне законодавство України, зокрема Сімейний і Цивільний кодекси, використовує категорії «малолітні діти» (до 14 років) та «неповнолітні діти» (від 14 до 18 років) [3; 4]. Закон «Про охорону дитинства» визначає дитиною особу до 18 років, а дитину, яка постраждала від війни, описує як таку, що зазнала різних видів шкоди внаслідок збройного конфлікту [5].

Права дитини розглядаються як права людини стосовно дітей, що враховують специфіку їх розвитку до повноліття [6]. Юридична наука визначає їх як систему прав і свобод, які охоп-

люють економічні, соціальні, культурні можливості, адаптовані до розвитку дитини і визнані на міжнародному та національному рівнях. Ці права гарантуються державою, суспільством та сім'єю [7, с. 707; 8; 9, с. 95].

Права дітей регулюються Конституцією України, Цивільним та Сімейним кодексами, законами про охорону дитинства, соціальну допомогу особам з інвалідністю, молодіжну політику, а основним нормативним актом є Закон України «Про охорону дитинства».

Дітям гарантуються базові права на життя, здоров'я, громадянство, освіту, а також захист від насильства та права на сімейне виховання.

Загальна декларація прав дитини закріплює право кожної дитини на захист і розвиток, незалежно від її походження чи інших характеристик, що відповідає принципам Конституції України та Закону України «Про охорону дитинства» [10; 11].

Законодавство також визначає особливі права для вразливих категорій дітей, таких як діти-сироти, діти з інвалідністю та діти, які перебувають у складних життєвих умовах, у тому числі в зоні воєнних дій.

Збройні конфлікти, зокрема війна в Україні, серйозно порушують права дітей, зокрема на життя, здоров'я, освіту, захист від насильства та належний рівень життя. Ці порушення зафіксовані численними міжнародними організаціями, такими як ООН та UNICEF, що акцентують на зростанні вразливості дітей у зонах конфлікту [12; 13].

Воєнні дії порушують фундаментальні права дітей, зокрема:

– Право на життя та здоров'я: бойові дії, бомбардування, обстріли цивільної інфраструктури, включно зі школами та лікарнями, створюють загрози для життя дітей і обмежують доступ до медичних послуг [14].

– Право на освіту: через руйнування освітніх закладів та окупацію деяких територій, сотні тисяч дітей позбавлені доступу до навчання. Вимушена дистанційна форма освіти не завжди є можливою через пошкодження комунікаційної інфраструктури [15].

– Право на захист від насильства та експлуатації: згідно з Конвенцією ООН про права дитини діти мають право на захист від жорстокого поводження. Однак у зоні бойових дій зафіксовані випадки сексуального та фізичного насильства над дітьми, що є грубим порушенням міжнародного права [1; 16].

– Право на сімейне виховання: незаконне вивезення українських дітей до інших країн, зокрема до Росії, є серйозною проблемою. За даними ООН, понад 180 тисяч дітей були депортовані, деякі з них піддаються фільтраційним заходам та знаходяться під загрозою незаконного усиновлення [17].

Держава та міжнародні організації прагнуть посилити захист прав дітей під час війни через низку важливих механізмів:

– Соціальна підтримка та медична допомога: уряди та міжнародні організації, такі як UNICEF та Червоний Хрест, працюють над забезпеченням доступу дітей до життєво необхідних медичних послуг у прифронтових районах. Спеціальні мобільні медичні бригади забезпечують дітей та їхні сім'ї психологічною підтримкою [18].

– Освітні програми: для збереження доступу до освіти навіть в умовах бойових дій розроблені спеціальні програми, зокрема платформи для дистанційного навчання та забезпечення навчальними матеріалами. Уряд України за підтримки UNESCO також реалізує проєкти для відновлення зруйнованих шкіл і продовження навчання в безпечних регіонах [19].

– Реінтеграція та відстеження депортованих дітей: Міністерство з питань реінтеграції та UNICEF створюють спеціальні програми для повернення та реінтеграції дітей, незаконно вивезених до інших країн. Ці програми мають підтримку щодо їхнього повернення та подальшого відстеження умов їхнього перебування. Важливу роль відіграє також співпраця з міжнародними партнерами для відстеження місцезнаходження та забезпечення безпеки таких дітей [20].

– Психологічна реабілітація та соціальна адаптація: створення центрів психологічної реабілітації для дітей, які зазнали психологічної травми, є одним із важливих кроків держави. За підтримки ООН розробляються спеціальні програми, спрямовані

на зменшення стресу та інтеграцію дітей у стабільне соціальне середовище [21].

Таким чином, війна порушує права дітей на життя, здоров'я, освіту та захист від насильства. Для належного забезпечення захисту дітей держава повинна посилювати міжнародну співпрацю, розвивати системи реабілітації та створювати нові правові інструменти захисту прав дитини в умовах воєнних дій, повернення депортованих дітей, забезпечення їх реінтеграції та відновлення психологічного здоров'я.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

2. Європейська Конвенція про громадянство (ETS № 166) від 6 листопада 1997 р (Страсбург); Європейська Конвенція про громадянство (ETS № 166) від 7 листопада 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text.

3. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text.

4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/435-15#top.

5. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text.

6. Шляхтун П. П. Конституційне право : словник термінів. Київ : Либідь, 2005. 568 с.

7. Права дитини. *Юридична енциклопедія* / НАН України ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького ; під ред. Ю. С. Шемшученко. Т. 4: Н-П. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998. 707 с.

8. Права дитини. Безоплатна правова допомога. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0_%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8.

9. Шульц О. А. «Права дитини» як категорія сучасного конституційного права. *Часопис Київського університету права.* 2009. № 3. С. 95.

10. Декларація прав дитини : ухвалена резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text.

11. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

12. Report on the Human Rights Situation in Ukraine / Управління Верховного комісара ООН з прав людини. URL: https://ukraine.ohchr.org/uk/Report-on-the-human-rights-situation-in-Ukraine-1-March-to-31-May-2024.

13. Impact of Conflict on Children. UNICEF Ukraine. URL: https://www.un.org/en/UN-system/children?page=7.

14. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

15. Education in Crisis Situations: Ukraine. UNESCO. URL: https://www.unesco.org/sdg4education2030/en/knowledge-hub/global-initiatives/education-crisis-situations.

16. Сексуальне насильство над дітьми в Україні. URL: https://reliefweb.int/report/ukraine/sexualized-violence-against-children-ukraine-empowering-children-talk-about-it-enukde.

17. Виступ постійного представника України при ООН. URL: https://ukraineun.org/press-center/821-vystup-postiynogo-predstavnyka-ukrayny-pry-oon-sergiya-kyslytsi-z-motyviv-golosuvannya-proktu-rezolyutsiy-shchodo-sytuatsiy-z-pravamy-lyudyny-v-tymachsovo-okupovanomu-krymu/.

18. War in Ukraine: Support for children and families. URL: https://www.unicef.org/emergencies/war-ukraine-pose-immediate-threat-children.

19. Ensuring teaching and learning continues in Ukraine. URL: https://www.unesco.org/en/emergencies/education/ukraine.

20. Reintegration of children affected by deportation and forcible transfers. URL: https://www.president.gov.ua/storage/jfilesstorage/01/32/13/a49608e1f44b2040bd643118641cb5b3_1729839169.pdf.

21. Психологічна допомога дітям: безоплатні послуги під час війни. URL: https://phc.org.ua/news/psikhologichna-dopomoga-dityam-bezoplatni-poslugi-pid-chas-viyni.

Людмила Будник,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри безпеки та правоохоронної діяльності
Західноукраїнського національного університету

ЗАХИСТ ВИКРИВАЧІВ КОРУПЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Захист викривачів, які повідомляють про корупцію та інші правопорушення, є однією з ключових складових сучасних антикорупційних стратегій у багатьох країнах світу. Однак в Україні цей інститут досі не розвинутий настільки, щоб ефективно захищати викривачів від переслідування та покарань.

Протягом останніх двадцяти років понад 30 країн запровадили спеціальні закони для захисту викривачів або інтегрували гарантії їхнього захисту в трудове та антикорупційне законодавство, а також в етичні кодекси працівників [1, с. 3].

Однією з перших країн, що впровадила законодавчий захист викривачів, вважають США. Ще з 1863 року, з ухваленням Закону про неправдиві позови (False Claims Act), викривачам, які повідомляють про корупцію в урядових органах чи шахрайс-

тво з федеральними коштами, гарантується захист, а інколи й грошова винагорода за допомогу в розслідуваннях. Закон передбачає, що викривач може отримати від 15 до 25 % суми, повернутої завдяки його свідченню. Такі умови сприяли тому, що за останні десятиліття США відзначилися успішними справами, повернувши мільярди доларів до бюджету [2].

У 1989 році у США було ухвалено Закон про захист викривачів (Whistleblower Protection Act), який захищає федеральних службовців, що повідомляють про порушення, такі як шахрайство чи зловживання владою. У 2012 році закон було посилено, що дозволило викривачам мати ширший доступ до правової допомоги і захисту від переслідувань. Цей досвід показує, що реальний захист викривачів можливий тільки за наявності комплексної правової бази та органів, що контролюють виконання законів.

Канада та Австралія також мають розвинені системи захисту викривачів, особливо в державних структурах. В Австралії діє Закон про розкриття інформації в державному секторі (Public Interest Disclosure Act), який захищає службовців державного сектору. У Канаді Закон про захист викривачів (Public Servants Disclosure Protection Act) забезпечує підтримку викривачам, включно з правовою допомогою та захистом від помсти роботодавців.

У Європейському Союзі захист викривачів був закріплений порівняно недавно, у 2019 році з ухваленням Директиви 2019/1937. Захист викривачів корупції в Європі існував і раніше, але за оцінками експертів законодавство з цього питання було менше, ніж у половини країн-членів ЄС. Крім того, «негативні асоціації, пов'язані з викривачами, залишаються навіть у європейських країнах. Так, у Чехії, Ірландії, Румунії та Словаччині «викривач» асоціюється з інформатором, у Болгарії та Італії – зі зрадою чи шпигунством, в Угорщині, Латвії, Естонії та Литві – зі стукачем» [3]. Директива зобов'язує всі країни-члени ЄС забезпечити ефективні механізми для захисту осіб, які повідомляють про корупцію чи інші правопорушення в межах ЄС [4]. Директива передбачає:

– захист від звільнення, зниження зарплати або переслідування;

– можливість подати повідомлення анонімно;

– створення внутрішніх та зовнішніх каналів для повідомлення про порушення.

Україна зробила важливі кроки у напрямку захисту викривачів корупції, проте цей інститут досі стикається з численними перешкодами. У 2014 році в Україні набрав чинності Закон «Про запобігання корупції», що закріпив права викривачів і визначив певні гарантії для їхнього захисту. Закон передбачає:

– можливість анонімного повідомлення про корупцію;

– виплати викривачам у розмірі до 10 % від поверненої суми, якщо інформація викривача призвела до вироку суду;

– захист від звільнення чи зниження зарплати;

– обов'язок правоохоронних органів розслідувати скарги викривачів та ін. [5].

Однак практика показує, що українські викривачі стикаються з численними проблемами. Часто вони зазнають тиску та переслідування з боку керівництва або колег, що нерідко призводить до звільнення або погіршення умов праці. Багато викривачів, які повідомляли про корупційні порушення, опинялися в ситуації, коли їхні скарги залишалися без розгляду або самі викривачі наражалися на адміністративне чи кримінальне переслідування.

В Україні існують такі перешкоди на шляху розвитку ефективного захисту викривачів:

– в Україні досі низький рівень довіри громадян до правоохоронних органів і судової системи, що ускладнює процес подачі скарг на корупційні дії;

− викривачі можуть стикатися з переслідуванням або залякуванням, що не завжди зупиняється, навіть якщо є законодавча основа;

− анонімність не завжди гарантована, і в деяких випадках імена викривачів можуть стати відомими, що ставить їх під загрозу;

− в Україні слабка правозахисна інфраструктура, не існує незалежних організацій, які могли б забезпечити захист викривачам від переслідування, як це є, наприклад, у США чи Канаді.

Для того, щоб захист викривачів став дієвим інструментом у боротьбі з корупцією, Україна потребує комплексних реформ у цій сфері. Зокрема, розробка незалежного органу із захисту прав викривачів, який міг би надавати юридичну допомогу викривачам, гарантувати їхню безпеку і захищати від переслідувань:

−важливо чітко регламентувати, які дії можуть вважатися переслідуванням викривача і посилити покарання для тих, хто вдається до таких заходів;

− викривачі повинні розуміти, що вони мають право на захист, і знати, як діяти у випадку переслідування.

Україна повинна співпрацювати з країнами, в яких розвинуті інституції захисту викривачів, перейняти досвід США чи країн ЄС, які забезпечують незалежні канали подачі інформації про корупцію та пропонують фінансову підтримку для викривачів.

Захист викривачів є невід'ємною частиною ефективної боротьби з корупцією. Україна має всі шанси на побудову дієвої системи, яка б не лише мотивувала громадян до викриття корупційних схем, але й гарантувала їм захист від негативних наслідків їхніх дій.

Список використаних джерел

1. Banisar D. Whistleblowing: International Standards & Developments / Banisar D. D.C., 2011. 315 p.

2. Сметаніна Н. В., Коновалова І. О. Міжнародний досвід захисту викривачів корупції. *Право і суспільство*. 2918. № 3. Ч. 2. С. 236–241.

3. Броневицька О., Карпова О. Захист викривачів: ЄС vs Україна. URL: https://loyer.com.ua/uk/zahyst-vykryvachiv-yes-vs-ukrayina/.

4. Лагодієнко О. Директива ЄС – найбільш всеосяжний захист викривачів? URL: https://ethicontrol.com/uk/blog/eu-directive-2019-uk.

5. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text.

Єлизавета Бурмистрова,
курсантка 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
Марина Войтюк,
викладач кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права та прав людини Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН

Дослідження впливу воєнного стану на права і свободи громадян є надзвичайно важливим з кількох причин. Воєнний стан передбачає обмеження певних конституційних прав і свобод громадян, що може призвести до порушень прав людини. В умовах збройної агресії рф Україна опинилася перед необхідністю ввести воєнний стан, що супроводжується обмеженням певних прав і свобод громадян. Зокрема, це необхідно для забезпечення національної безпеки і вимагає особливої уваги до дотримання балансу між потребами оборони та захистом фундаментальних прав людини. Конституція України та міжнародні правові акти надають чіткі рамки для таких обмежень, проте на практиці виникають питання щодо їхньої правової визначеності та потенційних зловживань владою.

Згідно з Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» на період дії правового режиму воєнного стану передбачено тимчасове обмеження конституційних прав і свобод, визначених статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також прав і законних інтересів юридичних осіб. Ці обмеження вводяться в межах, необхідних для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, передбачених Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Таким чином, воєнний стан дозволяє державі тимчасово відступити від деяких конституційних гарантій в інтересах національної безпеки [1; 2; 3].

Незважаючи на можливість обмеження деяких прав і свобод під час воєнного або надзвичайного стану, згідно зі статтею 64 Конституції України встановлюються чіткі гарантії захисту

фундаментальних прав людини, таких як: право на життя, свободу совісті, недоторканність особи тощо. Це свідчить про те, що навіть в умовах кризи держава зобов'язана забезпечувати дотримання основних прав і свобод громадян [2].

У частині 2 статті 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права гарантується право на вільне вираження поглядів. Також у статті 34 Конституції України закріплює це ж право, дозволяючи вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію. Однак це право на період дії правового стану обмежене законом. При встановленні заборонних норм законодавець має забезпечити баланс між реалізацією зазначених прав і захистом життя та здоров'я людини, які можуть бути порушені внаслідок реалізації цих прав [4; 1].

Воєнний стан передбачає розширення повноважень військового командування, зокрема у сфері обмеження прав і свобод громадян. Так, військове командування може встановлювати заборони на переміщення осіб та транспортних засобів, проводити особисті обшуки та обшуки житла. В умовах воєнного стану особливо важливо забезпечити баланс між безпекою держави та свободою громадян. Воєнний стан впливає на формування нової національної ідентичності та конституційної свідомості громадян. Українці захищають не лише свою територіальну цілісність, але і європейські цінності, такі як свобода, демократія та права людини.

Підсумовуючи все вище викладене, захист прав і свобод людини є одним з пріоритетних завдань держави, навіть в умовах воєнного стану. Ухвалюючи рішення про обмеження конституційних гарантій, держава повинна діяти в рамках закону та забезпечувати, щоб такі обмеження не перетворювалися на безстрокову інструменталізацію влади. Верховенство права є запорукою того, що будь-які відступи від конституційних норм будуть тимчасовими і спрямованими на захист життєво важливих інтересів суспільства.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 24.10.2024).

2. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 24.10.2024).

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 24.10.2024).

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН : міжнародний документ від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 24.10.2024).

Віолетта Важенкова,
здобувачка вищої освіти 3-го курсу ФПФОДР НПУ
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: *Марина Войтюк,*
викладач кафедри теорії та історії держави та
права, конституційного права та прав людини
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Після Другої світової війни, а особливо наприкінці XX – на початку XXI століття, світ зіткнувся з жорстокими збройними конфліктами, які забрали життя мільйонів цивільних осіб. Під час цих дій фіксуються суттєві й грубі порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародних гарантій захисту прав людини. На жаль, з такою проблемою ми стикнулись не тільки під час вивчення історії, а й в теперішньому часі під час сучасного збройного конфлікту.

Численні порушення ми спостерігаємо саме за час ведення війни, розв’язаної росією проти України. Із 24 лютого 2022 року сусідня держава веде жорстоку, агресивну, безпідставну, загарбницьку та руйнівну війну на територіях нашої країни. Агресія є жорстокою та неприйнятною, порушує права людини та міжнародне право. Як європейська держава Україна має права на свої території, суверенітет та вільний вибір щодо їх використання. Та в сучасному суспільстві важливо визнавати та розуміти необхідність забезпечення цих прав та основних свобод за будь-яких обставин. Саме тому постає питання необхідності захисту таких прав під час збройних конфліктів.

Війна зафіксувала численні порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права (далі – МГП): російські війська бомбардували медичні заклади, школи та цивільні квартали; масово страчували беззбройних цивільних, ґвалтували жінок і дітей. Росіяни завдали величезної шкоди містам, селам, сільськогосподарським угіддям, лісам і джерелам води, яка буде відчуватися в Україні ще довго після закінчення війни.

Міжнародне співтовариство, ООН, ЄС, НАТО засуджують збройні конфлікти, війни та інші акти агресії проти країн у межах міжнародного права, а загарбницькі війни взагалі заборонені [2, с. 47]. На жаль, необхідно підкреслити, що міжнародні та неміжнародні збройні конфлікти в усьому світі є об'єктивною реальністю на сучасному етапі розвитку нашого суспільства.

До основних напрямів міжурядової співпраці відносять захист прав людини у зв'язку з положеннями статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) в умовах міжнародних та регіональних збройних конфліктів [1].

Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року чітко визначають обов'язок сторін конфлікту захищати цивільне населення, цивільні об'єкти від військового нападу. Під час бойових дій воюючі сторони зобов'язані пам'ятати про це [3; 4; 7]. Це означає, що цивільні особи потребують захисту МГП, коли вони зазнають збройного нападу під час активної фази, а також коли опиняються «у руках» ворога внаслідок застосування сили проти ворожих військових об'єктів або комбатантів (зокрема, коли вони перебувають на ворожій території). По-перше, йдеться про застосування принципу розрізнення та пропорційності. По-друге, основним джерелом застосування МГП є Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року, яка захищає осіб, котрі в будь-який час і за будь-яких обставин перебувають в умовах конфлікту або окупації владою сторони конфлікту, або окупаційної території, громадянами якої вони не є [5; 7].

Методи ведення збройних конфліктів з часом змінюються, що ставить перед міжнародним гуманітарним правом завдання постійно адаптуватися до цих змін. Захист прав людини в умовах збройних конфліктів є дуже важливою темою для сучасних

дослідників у галузі МГП та прав людини. Це вимагає постійного вдосконалення законодавства та механізмів захисту прав людини, щоб забезпечити ефективний захист усіх осіб, які перебувають у зоні конфлікту.

Міжнародне право прав людини (далі – МППЛ) і МГП мають спільну мету – забезпечити гідність усіх людей і гуманне ставлення до них. У більшості випадків МГП застосовується лише під час війни між державами, тоді як МППЛ було створено для захисту людей у мирний час, але ситуація змінилася, і міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини все більше взаємопроникають. Норми МППЛ усе частіше застосовуються під час збройних конфліктів, а регіональні правозахисні організації все частіше звертаються до правил ведення бойових дій під час збройних конфліктів при оцінці того, чи мали місце порушення міжнародного права прав людини [5, с. 7–8].

Щодо захисту цивільного населення в рамках МГП, то воно має два аспекти. Перший аспект стосується активної фази збройного конфлікту, де громадяни повинні бути захищені від нападу та наслідків використання сили проти військових об'єктів та бойовиків противника. У цьому випадку застосовуються принципи розрізнення та пропорційності.

Другий аспект стосується ситуацій, коли цивільне населення потрапляє під контроль противника, зокрема на території супротивної держави. Основним джерелом МГП у цьому випадку є Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. Ця конвенція має на меті захист осіб, які опиняються в конфлікті або окупації в будь-який час і в будь-яких обставинах, коли вони знаходяться під контролем сторони конфлікту або окупанта, незалежно від їхнього громадянства.

Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни містить загальні правила, які застосовуються, як до всіх осіб, які отримують захист МГП (санітарні та безпечні зони, евакуація, медична допомога), так і до тих, що стосуються «осіб, які перебувають під захистом» у значенні ст. 4 цієї Конвенції (гарантії гуманного поводження) [6, с. 45].

Отже, згідно з міжнародним гуманітарним правом сторони конфлікту мають обов'язок захищати цивільне населення. Це означає, що вони повинні утримуватися від будівництва воєнних об'єктів на території населених пунктів, не використовувати мирних громадян як живі щити, а також уникати будь-якої дії, яка може загрожувати безпеці цивільного населення.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/995_004 (дата звернення: 07.11.2024).
2. Алямкін Р. В. Міжнародно-правовий режим захисту прав людини під час внутрішніх збройних конфліктів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* 2014. № 6. С. 47–51.
3. Білозьоров Є. В., Кіндзера Р. І. Міжнародно-правовий захист мирного цивільного населення в умовах збройного конфлікту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* Серія 18. Економічні науки. 2015. Вип. 30. С. 181–187.
4. Громовенко К. В. Особливості захисту прав людини в умовах збройних конфліктів. *Актуальні питання юридичної науки*. 2022. № 17. С. 101–107. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/17_2022/14.pdf.
5. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти : навчальний посібник. Київ : ФОП Голембовська О. О., Київ, 2018. 208 с.
6. Гнатовський М. М. Міжнародне гуманітарне право : довідник для журналістів. Одеса : Фенікс, 2015. 92 с.
7. Про захист цивільного населення під час війни : Женевська конвенція від 12 серпня 1949 р. Дата оновлення: 23.02.2023. URL: https://zakon.rada. gov.ua/ laws/show/995_154 (дата звернення: 07.11.2024).

Алла Ващенко,
кандидат історичних наук, науковий співробітник
факультету мистецтв Центру фольклору АРТ Куле
Альбертського університету, Канада

ПОЛІТИКА КАНАДИ ЩОДО ВИМУШЕНИХ ІММІГРАНТІВ (НА ПРИКЛАДІ ЗАХОДІВ ПІДТРИМКИ УКРАЇНЦІВ ПІСЛЯ 24.02.2022 р.)

Канада є країною іммігрантів, яка, зважаючи на велику територію та співвідносно невелику чисельність населення, продовжує задовольняти потреби для зростаючої економіки за рахунок залучення іммігрантів. Відповідно, імміграційна політика є однією з важливих і, одночасно, досить складних і часто суперечливих сфер внутрішньої політики. Предметом нашого аналізу є особливий напрям імміграційної політики Канади – про-

грами прихистку для людей, які зазнали у своїх країнах різного роду переслідувань, чи чиє життя, свобода, переконання опинились під загрозою через внутрішню політику, громадянські чи збройні конфлікти.

На сьогодні Міністерство у справах імміграції, біженців та громадянства Канади (IRCC) реалізує низку спеціальних програм для жителів України, Афганістану, Гаїті, Ірану, Судану, а також палестинців із Західного Берегу та Сектору Гази [1]. Паралельно продовжують діяти ще низка подібних програм. Усі ці програми різні за рівнем підтримки, принципами та методами реалізації.

Після початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України 24 лютого 2022 року уряд Канади заявив про підтримку України та її народу, а вже 17 березня 2022 року оприлюднив програму Canada-Ukraine Authorization for Emergency Travel (CUAET) – канадсько-український дозвіл на екстрені поїздки.

В основу програми було покладено основні принципи Закону про імміграцію та захист біженців [2], але, зважаючи на необхідність швидко реагувати на виклик, яким стала російська агресія, програма допомоги українцям набула нового змісту, форм та методів реалізації.

До реалізації програми було залучено більшість міністерств та відомств Канади, зокрема Агенція Канадської прикордонної служби, Міністерство інновацій, науки та економічного розвитку, Агенція зайнятості та соціального розвитку та інші, але безперечно головну роль відіграло Міністерство у справах імміграції, біженців та громадянства Канади.

Головна ідея програми CUAET – надати можливість українцям швидко потрапити до Канади та максимально ефективно адаптуватись до умов проживання в країні [3]. При цьому українці не отримали статус біженців, а мають статус temporary residence – право на тимчасове проживання.

Для максимально швидкого приїзду українців до Канади було скасовано низку традиційних і досить жорстких вимог:

– звільнено від плати за візу;

– звільнено від вимоги про проходження перед в'їздом обов'язкового медичного огляду (цей пункт зазнавав критики, бо Україна належить до країн із високим рівнем захворювання на туберкульоз);

– скасовано вимогу про підтвердження фінансової спроможності утримувати себе та рідних у Канаді;

– скасовано вимогу проходити біометрію особам віком до 18 та після 61 року;

– документи за програмою CUAET були пріоритетними під час розгляду заяви на отримання візи.

Також варто наголосити на двох принципових моментах: Канада не встановлювала ліміту на прийом заявок для громадян України та їхніх родичів, а також не було принципової вимоги, що потрапити до Канади за цією програмою можуть тільки ті українці, які покинули Україну після 24 лютого 2022 року.

Реалізація програми CUAET проводиться на кількох рівнях. На федеральному рівні ухвалено та впроваджено головні принципи:

– багаторазова віза терміном на 10 років, або до закінчення терміну дії закордонного паспорта;

– дозвіл на роботу (work permit) та навчання (study permit) терміном на 3 роки із можливістю продовження;

– можливість подавати документи на отримання права на постійне проживання (permanent residence) на загальних умовах, але до 24.03.2024 були певні фінансові пільги;

– 23 жовтня 2023 року уряд Канади запровадив спеціальну програму для українців для отримання permanent residence для тих, хто має близьких родичів у Канаді. Програма діяла рік;

– поширення більшості пільг та прав, які мають жителі Канади (з певними умовами). Також українці є фінансовими резидентами країни з усіма правами та обов'язками;

– повний доступ до всіх фінансових операцій, у тому числі й купівлі житла;

– одноразова фінансова допомога;

– фінансування тимчасового житла (виділення коштів провінціям);

– залучення різних урядових та неурядових організацій до реалізації програми та всебічної допомоги.

На провінційному рівні відбувалася безпосередня реалізація програми. Провінційна влада та місцеві громади не лише реалізовували федеральну програму, а й ініціювали та реалізовували низку проєктів для українців. Зокрема:

– програми медичної допомоги, які дозволили українцям безкоштовно отримати доступ до фактично всіх видів медичних послуг;

– обмін водійських прав категорії “B” на аналогічні канадські (провінційні);

– програми субсидій та соціальних допомог;

– організація безкоштовних мовних курсів;

– пільги на проїзд та доступ до рекреаційних ресурсів;

– програми допомоги у працевлаштуванні та багато інших.

Варто наголосити також на суттєвій ролі неурядових організацій, допомога яких була надзвичайно великою та необхідною. Передусім варто назвати організації української діаспори, зокрема Конгрес українців Канади та цілу низку громадських об'єднань Канади. Також суттєвою стала підтримка церков, релігійних організацій і громад різних конфесій.

Надзвичайно велику роль в адаптації новоприбулих українців відіграли громадяни Канади, які організували масовий рух на підтримку українців, надаючи тимчасовий прихисток, консультативну допомогу, матеріальну підтримку, допомогу із вивченням мови, пошуком роботи тощо.

Насамкінець варто наголосити, що Operation Ukrainian Safe Haven (OUSH) – «Операція українська безпечна гавань», як часто називали програму заходів, започатковану та реалізовану для українців після початку широкомасштабної агресії Росії, стала безпрецедентною в історії канадської імміграційної політики і водночас сама стала прецедентом нового підходу у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Immigration. Refugees and Citizenship Canada. URL: https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship.html.

2. Immigration and Refugee Protection Act. URL: https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/i-2.5/.

3. Canada-Ukraine Authorization for Emergency Travel. URL: https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/news/2022/03/canada-ukraine-authorization-for-emergency-travel.html.
4. Rapid Evaluation of the Ukraine Response. URL: https://fileview. ukr.net.

Іван Гелевера,
слухач 1-го курсу Інституту стратегічних комунікацій
Національного університету оборони України;
науковий керівник: *Михайло Возник,*
кандидат юридичних наук, доцент кафедри військового права
та правоохоронної діяльності
Національного університету оборони України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Забезпечення дотримання прав і свобод людини під час здійснення оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) є надзвичайно важливою проблемою, адже ступінь їх дотримання свідчить про рівень демократичності держави та відповідність її дій основним правам і свободам громадян. У контексті ОРД особливої ваги набуває баланс між ефективністю заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю, і дотриманням прав громадян, оскільки порушення прав під час ОРД може призводити до серйозних наслідків, таких як надмірне обмеження приватного життя, незаконне втручання в особисте листування, прослуховування телефонних розмов, огляд житла та інше.

Законодавча база України, яка регулює проведення оперативно-розшукових заходів, містить Конституцію України, Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) та Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закон про ОРД). Конституція України гарантує кожному громадянину недоторканність житла (стаття 30), таємницю листування і телефонних розмов (стаття 31), що є фундаментальними положеннями для забезпечення приватного життя особи [1]. Водночас КПК України та Закон про ОРД визначають правові межі та порядок застосування негласних слідчих (розшукових) дій, таких як спостереження, перехоп-

лення інформації, проникнення в житло, тобто заходів, які можуть безпосередньо зачіпати конституційні права громадян [2].

Згідно зі статтею 246 КПК України негласні слідчі дії можуть проводитися у випадках, коли інформацію про злочин або особу, яка його вчинила, неможливо отримати іншим шляхом. Однак таке втручання можливе лише за рішенням слідчого судді або прокурора, а також у чітко визначених законом випадках [3]. З іншого боку, Закон про ОРД (стаття 8) регламентує правові підстави для проведення оперативно-розшукових заходів, що дозволяє уповноваженим оперативним підрозділам отримувати інформацію, яка сприяє запобіганню, виявленню та припиненню злочинів, але при цьому вимагає дотримання прав і свобод людини [4].

Проблеми дотримання прав людини під час здійснення ОРД.

У процесі здійснення ОРД виникає кілька проблемних аспектів, які пов'язані із забезпеченням дотримання прав людини:

1. Прихований характер оперативно-розшукових заходів. ОРД, як правило, проводиться таємно, що ускладнює здійснення постійного контролю за діями оперативних підрозділів. У зв'язку з цим можуть виникати ситуації, коли оперативні працівники через недотримання тактичних норм допускають помилки, які призводять до негативних наслідків: порушення особистих прав громадян, заподіяння матеріальної шкоди, створення загрози безпеці громадян. Це зумовлює необхідність належного прокурорського, судового та відомчого контролю за діями оперативних працівників, щоб забезпечити захист прав і свобод особи в ході ОРД [5].

2. Обмеженість судового контролю та відсутність прозорості. Законодавчо встановлено, що проведення негласних слідчих дій потребує дозволу слідчого судді, однак у практиці їх здійснення контроль обмежується винесенням судового рішення без подальшого детального нагляду за законністю виконання таких дій. Відсутність прозорості при проведенні ОРД підвищує ризик порушення прав громадян і зловживань з боку уповноважених осіб, оскільки ці заходи часто проводяться у прихованих умовах, що ускладнює їх моніторинг та підзвітність [5].

3. Конфлікти під час збору інформації. При проведенні негласних слідчих дій, таких як спостереження, прослуховування або

вилучення документів, оперативні підрозділи можуть стикатися з протидією з боку осіб, що перебувають під слідством, або їх близького оточення. Це створює конфліктні ситуації, які потребують застосування тактичних дій для забезпечення безпеки працівників і дотримання законності з боку самих слідчих [6].

4. Необхідність удосконалення нормативно-правової бази. Чинні закони України, що регулюють ОРД, закладають лише загальні принципи й обмеження, які часто є недостатніми для забезпечення прав громадян в умовах динамічного розвитку нових технологій і методів збору інформації. Наприклад, сучасні засоби цифрового спостереження та аналітичні платформи, які дозволяють збирати і зберігати величезні обсяги даних, потребують чіткого регулювання, щоб запобігти незаконному втручанню в приватне життя громадян.

5. Проблеми оповіщення осіб про обмеження їх прав. Згідно зі статтею 253 КПК України, особи, права яких були обмежені під час проведення негласних слідчих дій, мають бути письмово повідомлені про таке обмеження не пізніше ніж через 12 місяців після завершення дій або подання обвинувального акту до суду. Проте в практиці це повідомлення нерідко затягується, що створює умови для порушення прав підозрюваних та інших учасників провадження. Це підкреслює необхідність удосконалення процедурних аспектів оповіщення про обмеження прав під час проведення ОРД [6].

Таким чином, проблема дотримання прав і свобод людини під час ОРД є комплексною та багатогранною, вимагає подальшого дослідження й удосконалення нормативно-правового регулювання для забезпечення балансу між ефективністю оперативних заходів і захистом прав людини.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 1996. № 30. Ст. 141. Редакція від 21 лютого 2014 р.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 2012.

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII.

4. Оперативно-розшукова діяльність та негласні (слідчі) розшукові дії у схемах : посібник / Д. Й. Никифорчук, Л. М. Зима, О. С. Тарасенко та ін. ; за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012.

5. Єськов С. В., Черков В. О., Черкова М. Ю. Контроль та нагляд за дотриманням конституційних прав і свобод людини в оперативно-розшуковій діяльності : навч. посібник / за заг. ред. Ю. М. Грошевого. Луганськ : ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010.

6. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. / Генеральна Асамблея ООН.

Ірина Геєць,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри політології, права та філософії
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ЗА ПОРУШЕННЯ ДЕРЖАВОЮ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Право на відшкодування збитків за порушення державою прав людини випливає з ширшого права на правовий захист, проте через велике визнання та наявність opinio juris є самостійним правом людини. Ефективність місця та значення права на відшкодування збитків у міжнародній правозахисній системі перебуває у прямій залежності від здатності відновлювати порушені права та загалом справедливість. При цьому запорукою забезпечення захисту прав людини та основних свобод як на національному, так і на міжнародному рівні слугує доктрина верховенства права (Rule of law), яке неможливе без дотримання прав людини, і навпаки, не можна говорити про захист прав людини у відриві від верховенства права.

Варто водночас зазначити, що ми розглядаємо право на відшкодування збитків за порушення прав людини саме державою, виходячи з того, що згідно з нормами міжнародного права держава як основний суб'єкт міжнародного права несе відповідальність за порушення міжнародно-правових зобов'язань, якщо діяння або бездіяльність вчинено компетентними державними органами або посадовими особами. Як зазначає Т. А. Грабович, питання міжнародної відповідальності держав продовжують активно дискутуватися у сучасній теорії та практиці міжнародного права. Від правильного розуміння сутності, поняття міжнародної відповідальності держави, нормативного закріплення залежить розв'язання інших важливих проблем − підстав, обсягу, форм, видів відповідальності, наслідків тощо [1, с. 241].

Якщо провести аналіз джерел права різних історичних етапів, починаючи зі Стародавнього світу і до наших часів, а саме формування правової думки в різних регіонах світу, то це дозволяє зробити висновок про те, що право на відшкодування збитків спочатку складалося у системі звичаїв, а потім отримало закріплення в нормативних актах різних держав.

У сучасному міжнародному праві право на відшкодування збитків за порушення державою прав людини знайшло підтвердження в багатьох міжнародних договорах з прав людини та у практиці міжнародних судових і квазісудових органів. У низці міжнародних договорів це право прямо не зафіксоване, але виводиться шляхом розширеного тлумачення, насамперед, у так званому Міжнародному Біллі про права людини, який містить Загальну декларацію прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.) та факультативні протоколи до цих Пактів. Водночас право на відшкодування збитків знайшло пряме відображення в пізніших міжнародних договорах з прав людини, таких як: Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р. (ст. 6) [2], Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. (ст. 14) [3], Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей 1990 р. (статті 15, 16, 18, 22) [4]; Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 р. (ст. 24) [5]. Зазначене право також було закріплене в регіональних правозахисних документах: у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (статті 13 та 41) [6], Американській конвенції про права людини 1969 р. (статті 10 та 21) та Африканській хартії прав людини і народів 1981 р. (ст. 21).

Це право знайшло своє закріплення і у вітчизняному законодавстві, наприклад, у ст. 56 Конституції України зазначено: «Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх

посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень» [7].

Якщо провести порівняльний аналіз норм про право на відшкодування збитків, закріплених у текстах Основних принципів та керівних положень, що стосуються права на правовий захист і відшкодування шкоди для жертв грубих порушень міжнародних норм в галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права (2005 р.) та Проекті статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння (2001 р.), то можна виявити концептуальну різницю між двома зазначеними документами [1, с. 242].

Обидва ці документи закріплюють відповідальність держав у сфері захисту прав людини, проте Проект статей про відповідальність держав регулює питання розв'язання конфліктів між державами, в тому числі при порушенні прав людини, а Основні принципи та керівні положення другою стороною спору визначають фізичних осіб, інакше кажучи, жертв порушень прав людини. Водночас Основні принципи та керівні положення – документ, який кодифікує найкращу практику держав існуючих правових систем світу, а не створює нові норми. В обґрунтування виняткової значущості цього документа зазначимо, що під час голосування за ухвалення Основних принципів та керівних положень у Комісії ООН з прав людини жодна держава не проголосувала проти. До того ж саме на цей документ посилаються всі інші міжнародні органи при винесенні рекомендацій або ухвалення рішень, пов'язаних з правом на відшкодування збитків за порушення державами прав людини. Варто погодитися, що ухвалення 2001 р. Комісією міжнародного права ООН статей про «Відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння» свідчить про зацікавленість держав у підвищенні рівня реалізації норм міжнародного права як необхідного елементу міжнародної законності [1, с. 244].

Таким чином, в Основних принципах та керівних положеннях закріплено консенсус, до якого дійшли держави, стосовно того, що хоча відшкодування збитків включено до переліку засобів правового захисту, але при цьому ставиться в один ряд із правом на правовий захист, що в черговий раз свідчить не лише

про значущість відшкодування збитків для системи захисту прав людини, а й про його особливе становище та самостійність.

Отже, право на відшкодування збитків за порушення державою прав людини є одним із найбільш фундаментальних та найважливіших прав, без дотримання якого не є можливим ефективне функціонування системи захисту прав людини в цілому.

Список використаних джерел

1. Грабович Т. А. Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння (2001): основа сучасного права міжнародної відповідальності. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2020. Вип. 4. С. 240–245. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/4/43.pdf (дата звернення: 09.11.2024).

2. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21.12.1965р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text (дата звернення: 10.11.2024).

3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання ООН : міжнародний документ від 10.12.1984 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 10.11.2024).

4. Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей від 18.12.1990 р. URL: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-13&chapter=4&clang=_en (дата звернення: 10.11.2024).

5. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20.12.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l54#Text (дата звернення: 10.11.2024).

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини). Протокол від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 10.11.2024).

7. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 10.11.2024).

Дмитро Гладкий,
здобувач 3 курсу (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 Право
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: ***Марина Войтюк,***
викладач кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного права та прав людини
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНОЮ ПОТЕНЦІАЛУ ООН СТОСОВНО ВІДНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну стало катастрофою для мільйонів українців, призвівши до масових порушень прав людини. У цих умовах Організація Об'єднаних Націй (ООН) виступає важливим інструментом для захисту прав українців та їхнього відновлення. Україна активно використовує механізми ООН для документування воєнних злочинів, притягнення винних до відповідальності та відновлення справедливості.

Основні напрями використання потенціалу ООН:

1. Документування воєнних злочинів та порушень прав людини: Міжнародна комісія з розслідування: ця комісія, створена Радою ООН з прав людини, системно збирає докази воєнних злочинів та порушень міжнародного гуманітарного права, скоєних на території України. Звіти комісії є незаперечним доказом для міжнародного співтовариства та можуть бути використані в майбутніх судових процесах.

Спеціальні доповідачі: різні спеціальні доповідачі ООН регулярно виступають із заявами щодо ситуації в Україні, засуджуючи порушення прав людини та закликаючи до їх припинення.

2. Притягнення винних до відповідальності:

Міжнародний кримінальний суд: Україна активно співпрацює з МКС, який розслідує можливі воєнні злочини та злочини проти людяності, скоєні на її території.

Спеціальні трибунали: розглядається можливість створення спеціального міжнародного трибуналу для розслідування злочину агресії проти України.

Національні суди: Україна активно розслідує воєнні злочини на національному рівні та притягує винних до відповідальності.

3. Гуманітарна допомога:

Агентства ООН: агентства ООН, такі як УВКБ ООН, ЮНІСЕФ та ВООЗ, надають гуманітарну допомогу мільйонам українців, які постраждали від війни.

Координація міжнародної допомоги: ООН координує міжнародну гуманітарну допомогу Україні.

4. Відновлення та відбудова:

Плани відновлення: ООН бере активну участь у розробці планів відновлення України після війни, зокрема, у сфері відновлення інфраструктури, економіки та соціальної сфери.

5. Політична підтримка:

Резолюції Генеральної Асамблеї: ООН неодноразово ухвалювала резолюції, які засуджують російську агресію проти України та закликають до її негайного припинення.

Дипломатичні зусилля: ООН використовує свої дипломатичні канали для сприяння мирному врегулюванню конфлікту.

6. Захист прав внутрішньо переміщених осіб та біженців:

УВКБ ООН: Агентство ООН у справах біженців надає допомогу мільйонам українців, які були змушені покинути свої домівки [1, с. 7].

Виклики та перспективи

Незважаючи на значні зусилля, Україна стикається з низкою викликів у використанні потенціалу ООН:

Політична поляризація: політична поляризація в Раді Безпеки ООН ускладнює ухвалення рішень щодо України.

Довготривалість процесів: міжнародні судові процеси є довготривалими, а відновлення потребує значних ресурсів і часу.

Недостатність ресурсів: ООН та її агентства стикаються з обмеженими ресурсами, що впливає на масштаби їхньої діяльності в Україні.

Незважаючи на виклики, використання потенціалу ООН залишається важливим інструментом для захисту прав українців та відновлення справедливості. Україна продовжуватиме активно співпрацювати з ООН для досягнення цих цілей [2, с. 101].

У висновку можна зазначити, що російська агресія проти України стала випробуванням для міжнародної системи безпеки та підтвердила необхідність реформи ООН. Дії Росії підривають основи міжнародного права і загрожують стабільності в усьому світі. Співпраця України з ООН демонструє важливість багатосторонніх механізмів у подоланні глобальних викликів. Однак для ефективного захисту прав людини та відновлення справедливості необхідні спільні зусилля міжнародного співтовариства, громадянського суспільства та держав-партнерів України. Незважаючи на виклики, співпраця з ООН залишається важливим напрямом для відновлення України та забезпечення справедливості для її громадян.

Список використаних джерел

1. Закіров М. Деякі аспекти розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб. *Резонанс.* 2016. 290 с.

2. Аносова Ю. В. Механізми притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів проти людяності: міжнародний досвід та українські реалії. *Наукові записки НаУКМА*. 2015. 168 с.

Данило Гладков,
здобувач вищої освіти 3-го курсу ФПФОДР НПУ
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: Марина Войтюк,
викладач кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного права та прав людини
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ЗВЕРНЕННЯ ЗА ЗАХИСТОМ СВОЇХ ПРАВ І СВОБОД ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Сучасний розвиток українського суспільства у сфері захисту прав людини з ухваленням Основного Закону держави отримав новий імпульс. Адже після 1996 року, з упровадженням у національну правову систему норм найвищої юридичної сили, перед кожною особою було відкрито нові можливості щодо реалізації конституційного права на звернення за захистом власних прав і свобод, порушених посадовими чи службовими особами державних органів, органів місцевого самоврядування. Забезпечення прав і свобод людини згідно зі ст. 3 Конституції України стало для держави головним обов'язком.

В Україні згідно з Конституцією цінність людини, її права і свободи є головним пріоритетом у діяльності держави. Визначаючи нову політику щодо захисту прав особи, слід підкреслити, що в більшості випадків норми міжнародного права, які закріплюють права людини, стали частиною національного законодавства України. Серед цих норм особлива увага звертається на способи захисту порушених прав як у судовому, так і в несудовому порядку. До того ж законодавство України розширило конституційно-правові форми звернення людини та громадянина за захистом власних прав і свобод, внаслідок чого особа має можливість захистити свої права і свободи не лише на національному, а й на міжнародному рівні.

Відповідно до ст. 40 Конституції України ЗУ «Про звернення громадян» реалізація конституційного права на звернення кожного за захистом своїх прав і свобод до Європейського суду з прав людини можлива лише за дотримання таких умов: 1) має місце порушення прав чи свобод людини, які передбачені Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, а також факультативними протоколами до неї; 2) особа офіційно зверталась до відповідних органів національної держави чи її посадових осіб за захистом своїх прав і свобод та використала при цьому всі національні засоби правового захисту, але не досягла своєї мети; 3) предметом скарги є правовідносини між особою і державою, які виникли після того, як Україна ратифікувала на рівні закону «Конвенцію про захист прав людини та основних свобод», а також факультативні протоколи до неї; 4) скаржником може бути особа (фізична), група осіб (дві і більше) чи неурядова організація; 5) право на звернення до міжнародних судових установ скаржник має реалізувати протягом шести місяців з дати ухвалення остаточного рішення у справі на національному рівні.

Відповідно до статті 19 Конвенції Європейський суд створений для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов’язань за Конвенцією та протоколами до неї. Відповідно до статті 32 Конвенції юрисдикція Європейського суду поширюється на всі питання, які стосуються тлумачення та застосування Конвенції і протоколів до неї та які пере-

даються на його розгляд відповідно до статей 33, 34 і 47 Конвенції. Відповідно, Суд не виконує функції національного суду та не має повноважень скасовувати або змінювати рішення національних судів. Суд також не може безпосередньо втручатися в діяльність органу влади, дія або бездіяльність якого спричинила порушення. Суд може розглядати лише ті заяви, які спрямовані проти держав, що ратифікували Конвенцію та відповідні протоколи, і які стосуються подій, що відбувалися після дати ратифікації (відповідна інформація щодо дат ратифікації Конвенції та протоколів до неї розміщено на офіційному сайті Європейського суду).

В Україні згідно з Конституцією судовий захист прав і свобод покладено на систему судів загальної юрисдикції та спеціалізовані суди, а також на Конституційний Суд України. Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року допускає можливість оскарження як одноособових, так і колегіальних рішень посадовців. Проте не завжди дії органу управління можуть бути предметом судового контролю. Тому створення системи адміністративних судів значно розширить можливість захисту прав людини від порушень і поставить будь-яке рішення посадовців під судовий контроль.

Конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 р., а також у редакції протоколу № 11 «Про реорганізацію контрольного механізму 1998 р., створеного згідно з Конвенцією», засвідчує беззаперечну перевагу останнього, головним чином внаслідок:

– скорочення часу розгляду індивідуальних звернень громадян завдяки запобіганню дублювання певного обсягу робіт;

– спрощення процедури їх попереднього розгляду (визнання звернень прийнятними до розгляду);

– підвищення ефективності роботи Європейського суду з прав людини;

– підвищення авторитету цієї впливової міжнародної правозахисної інституції;

– підвищення ролі прецедентного права Європейського суду з прав людини в державах, що традиційно належать до рома-

но-германської правової сім'ї, де основним джерелом права є нормативно-правовий акт.

Варто проаналізувати стан функціонування процедури звернення до Європейського суду з прав людини громадянами України. Так, численні факти звернення громадян України до Європейського суду з прав людини за захистом своїх прав і свобод – явище позитивне. Однак значна кількість таких звернень є одночасно й негативним явищем, оскільки висвітлює неефективну роботу як правоохоронних та судових органів у сфері захисту прав людини в Україні, так і інших організацій та установ, що проводять недостатню просвітницьку роботу населення у галузі правознавства.

Процедура подачі заяви до Європейського суду. Суд приймає лише ті заяви, які надіслані поштою (а не телефоном). Якщо Ви надсилаєте свою заяву електронною поштою або факсом, Вам обов'язково потрібно продублювати її звичайною поштою. Також немає необхідності бути особисто присутнім у Суді для усного викладення обставин справи.

Листи і документи, які надсилаються до Суду, не слід прошивати степлером, склеювати чи скріплювати іншим чином. Усі сторінки повинні бути послідовно пронумеровані. Офіційними мовами Суду є англійська та французька, але за бажанням Ви можете звертатися до Секретаріату Суду офіційною мовою однієї з держав, що ратифікували Конвенцію. На початковій стадії провадження Суд може також листуватися з Вами цією мовою. Проте, якщо Суд не визнає заяву неприйнятною на основі надісланих документів, а вирішить запропонувати Уряду висловити свою позицію щодо скарг заявника, Суд вестиме листування англійською чи французькою мовою, а Ви чи Ваш представник, за загальним правилом, повинні будете надсилати подальші зауваження англійською чи французькою мовою [3].

Суд може розглядати лише ті заяви, в яких йдеться про порушення гарантованих Конвенцією та протоколами до неї прав – одного або кількох. Європейський суд є наднаціональною міжнародною судовою установою, яка розглядає скарги осіб щодо порушення їхніх прав державами – сторонами Конвенції.

Під час складення та подання заяви до ЄСПЛ варто керуватись офіційними джерелами інформації:

1. Європейська конфенція з прав людини та деякі Протоколи до неї, адаптований текст Конвенції та деяких Протоколів, остання редакція ст. 47 РЄСПЛ.

2. Нотатки, як скласти заяву до ЄСПЛ. Практичний посібник щодо прийнятності заяв ЄСПЛ.

3. Питання і відповіді щодо ЄСПЛ, ЄСПЛ у 50-ти запитаннях. Буклет щодо стислого огляду Суду.

4. Хід розгляду заяви. Схема проходження заяви в Суді.

5. Посібник зі ст. 5 ЄКПЛ (право на свободу і особисту недоторканність). Посібник з європейського антидискримінаційного права [4].

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 04.11.1950 : зі змін. і доповн // База даних «Законодавство України» ВР України. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004.pdf (дата звернення: 07.11.2024).

2. Войтенко Ю. Практика Європейського суду з прав людини як орієнтир для української системи захисту прав людини. *Судебно-юридическая газета.* 2018. 30 липня. URL: https://sud.ua/ru/news/blog/122480-praktika-yevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-yak-oriyentir-dlyaukrayinskoyi-sistemi-zakhistu-prav-lyudini (дата звернення: 07.11.2024).

3. Порядок звернення до Європейського суду з прав людини. *Протокол ua Юридичний інтернет-ресурс.* 31.01.2017. URL: https://protocol.ua/ua/poryadokzvernennya_do_evropeyskogo_sudu_z_prav_lyudini/ (дата звернення: 07.11.2024).

4. Порядок звернення до Європейського суду з прав людини. *Нормативно-правова база по зверненням громадян* від 03.09.2021. URL: https://khoda.gov.ua/poryadok-zvernennya-do-yevropejskogo-sudu-z-prav-lyudini (дата звернення: 09.11.2024).

Ангеліна Гловацька,
студентка 1-го курсу
Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: *Ервін Міден,*
кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії
та історії держави і права, конституційного права
Пенітенціарної академії України

ПРОТИДІЯ ПОШИРЕННЮ ТЕРОРИЗМУ В ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Тероризм є однією з найбільших загроз сучасного світу, і його вплив значно поширюється на різні суспільні сфери, зокрема на пенітенціарну систему. У місцях позбавлення волі радикалізація осіб може стати джерелом нових терористичних загроз після звільнення, або навіть у межах самих виправних закладів. Пенітенціарні установи, своєю чергою, стають середовищем для вербування, поширення екстремістських ідей та координації терористичних дій.

Протидія тероризму як напрям правоохоронної діяльності відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки та територіальної цілісності країни, що підтверджено численними законодавчими актами. Правові основи для боротьби з цим негативним явищем закріплені в Конституції України, а також у законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах [1, с. 37].

Тероризм у сучасній правовій науці розглядається як специфічна форма кримінального насильства, яка має кілька характерних ознак. До основних з них належать: 1) застосування насильства або загроза його застосування, а також спричинення іншої шкоди; 2) публічність вчинених дій з метою досягнення їх широкого резонансу; 3) основна мета – залякування населення, що завжди є центральним елементом тероризму, незалежно від того, чи йдеться про провокацію воєнного конфлікту, чи про створення міжнародної напруги; 4) насильство спрямоване на одну групу осіб (невинних жертв), але його справжньою метою є примус інших осіб чи організацій (наприклад, державних установ, міжнародних організацій, фізичних або юридичних осіб) до вчинення певних дій, вигідних для терористів. Виходячи з цього, можна запропонувати наступне визначення тероризму: це насильницькі дії або загроза їх вчинення,

а також заподіяння шкоди, що мають на меті залякування населення з подальшим тиском на органи державної влади, міжнародні організації або інші суб'єкти для ухвалення вигідних для терористів рішень [2, с. 10].

Метою цієї роботи є аналіз основних загроз, що стосуються поширення тероризму в пенітенціарній системі України, а також розгляд конкретних заходів, спрямованих на запобігання радикалізації та боротьбу з тероризмом серед ув'язнених.

Проблема тероризму та радикалізації серед ув'язнених стала особливо актуальною для України після початку війни на Сході країни у 2014 р. У зв'язку з воєнними діями та зростанням екстремістських груп кількість радикалізованих осіб, які потрапляють до виправних установ, зросла. Це створює додаткові виклики для управління пенітенціарною системою.

Відомо, що терористичні організації часто намагаються вербувати нових членів серед ув'язнених. Такі умови сприяють поширенню радикальних ідей, особливо серед осіб, які вже мають кримінальний досвід або певні психічні травми. Важливим прикладом є випадки, коли ув'язнені з бойовим досвідом або сильними ідеологічними переконаннями стають лідерами радикальних угруповань у межах установ.

Основні завдання у сфері протидії тероризму покладено саме на Службу безпеки України. Закон України «Про Службу безпеки України» передбачає, що СБУ в межах своїх законодавчих повноважень захищає державний суверенітет, конституційний лад, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний та оборонний потенціал країни. Вона також оберігає законні інтереси держави й права громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб, а також від можливих загроз з боку організацій, груп та окремих осіб, забезпечуючи охорону державної таємниці [3].

Радикалізація – це процес поступового прийняття екстремістських поглядів, які можуть призвести до підтримки або участі в терористичній діяльності. В установах виконання покарань радикалізація може відбуватися через різні чинники, зокрема: ідеологічну вразливість, вербування, соціальні мережі.

Запобігання радикалізації та поширенню тероризму в пенітенціарних установах є одним із пріоритетних завдань Державної кримінально-виконавчої служби України.

Ефективна робота пенітенціарної системи повинна починатися з виявлення осіб, які мають екстремістські погляди або зв'язки з терористичними організаціями.

Одним з найважливіших заходів є ізоляція радикально налаштованих ув'язнених від решти. Це мінімізує можливість поширення екстремістських ідей серед інших засуджених. Також проводиться розподіл засуджених за ступенем небезпеки їхніх поглядів, що дає змогу ефективніше контролювати внутрішню динаміку пенітенціарних установ.

Інтеграція програм ресоціалізації для радикалізованих осіб є ще одним важливим напрямом роботи. Такі програми мають на меті:

– надання психологічної допомоги та соціальної підтримки ув'язненим;

– проведення освітніх програм, спрямованих на розвінчання екстремістських ідеологій;

– залучення релігійних діячів, здатних коректно пояснювати духовні цінності й допомагати зменшувати рівень радикалізації серед засуджених.

Попри те, що Україна не завжди безпосередньо переймає досвід інших країн, практика боротьби з тероризмом у місцях позбавлення волі вивчається на міжнародному рівні. Наприклад, у Франції, де проблема радикалізації в тюрмах стоїть гостро, розроблені спеціальні програми по роботі з радикалізованими засудженими. Аналогічні підходи можна адаптувати й для українських реалій, що дозволить ефективніше реагувати на загрозу тероризму.

Протидія поширенню тероризму в пенітенціарній системі України є надзвичайно важливим завданням, оскільки радикалізація засуджених може мати довготривалі наслідки для безпеки суспільства. Для цього необхідно застосовувати комплексний підхід, що містить ідентифікацію, ізоляцію, ресоціалізацію та інші ефективні методи. Також важливо враховувати особливості українського контексту і специфіку проблеми, зокрема вплив війни на Сході країни.

Для подальшого вдосконалення системи протидії тероризму необхідно продовжувати роботу над розробкою нових програм ресоціалізації, вдосконалювати механізми виявлення та ізоляції радикально налаштованих осіб і забезпечувати тісну співпрацю між пенітенціарними установами та правоохоронними органами.

Список використаних джерел

1. Носач А. В. Адміністративно-правові форми діяльності Служби безпеки України з протидії тероризму : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2017. 222 с.

2. Данильченко Ю. Б. Тероризм: феномен, детермінація, протидія : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук (д-ра наук) 12.00.08 ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 34 с.

3. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

***Катерина Денисенко*,**
кандидат наук з державного управління, доцент, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права юридичного факультету Пенітенціарної академії України;
***Олександр Кисельов*,**
студент 2 курсу 5 групи медичного факультету № 1
Полтавського державного медичного університету

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах інтеграції України до європейської спільноти, активного розвитку громадянського суспільства та проведення реформ у різних сферах питання дотримання прав і свобод людини набуває особливого значення. Одночасно, з початком російської агресії 24 лютого 2022 року, Україна зазнала значних порушень міжнародного гуманітарного права, руйнування ресурсів і інфраструктури, а також численних порушень екологічних прав громадян, зокрема права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Злочини проти навколишнього середовища та порушення екологічних прав українських громадян потребують вивчення, засудження та компенсації збитків.

Екологічні права вперше були закріплені на законодавчому рівні у 1991 році в статті 9 Закону України «Про охорону навко-

лишнього природного середовища», де зазначено, що кожен громадянин має право на безпечне для життя та здоров'я навколишнє середовище [1]. З розвитком державотворення, що супроводжувалось ухваленням Основного Закону, на найвищому конституційному рівні було закріплено, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля [2].

Водночас різниця в термінах між «навколишнє середовище» та «довкілля» вказує на певну невідповідність у природоохоронному законодавстві. Конституція України має бути основою для узгодження всіх інших нормативно-правових актів. Наразі законодавчо не визначено поняття права на безпечне довкілля, хоча існують різні доктринальні тлумачення. Наприклад, Л. Б. Васильчук та Ю. М. Бисага вважають, що форма реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це зовнішній вираз практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою гарантування безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері [3, с. 18–19]. Корольова В. В. розглядає право на безпечне довкілля як сукупність правових норм, які закріплюють, регламентують, охороняють відносини, пов'язані із використанням цього права. У суб'єктивному, як конкретну юридично забезпечену можливість людини користуватися безпечним довкіллям, яке відповідає вимогам екологічної безпеки, для задоволення своїх життєво важливих потреб та інтересів [4, с. 40].

На сучасному етапі державотворення питання щодо реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля є актуальним.

Конвенція ООН 1976 року забороняє військове використання засобів, що шкодять природному середовищу, з серйозними довгостроковими наслідками для держав-учасниць [5]. Згідно зі статтею 55 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій (1977), під час війни потрібно захищати природу від серйозної шкоди. Забороняється використовувати методи, що можуть завдати такої шкоди довкіллю та здоров'ю людей [6]. Російська

федерація систематично порушує право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, забруднюючи ґрунти, води і атмосферне повітря в Україні, і тим самим нівелює міжнародні норми.

Наприклад, у 2022 році російські війська атакували нафтобазу в Київській області, що призвело до забруднення повітря понад 41 тисячею тонн шкідливих речовин і збитків на 930 мільйонів гривень [7].

3 квітня 2022 року російські війська обстріляли Одесу, пошкодивши нафтопереробний завод і нафтосховища [8]. Це призвело до пожеж і забруднення атмосфери нафтопродуктами, що негативно впливає на довкілля і порушує право на безпечне середовище. Аналогічні обстріли промислових підприємств, наприклад, хімічних заводів на Сході України, спричиняють витоки небезпечних хімічних речовин, таких як аміак і азот, що можуть завдати шкоди здоров'ю людей.

Через війну також погіршилась ситуація із забрудненням земель. За даними Міністерства захисту довкілля, площа засмічених земель на 08.11.2024 року становить понад 21 587 794 м², із завданими збитками на 1,16 трлн грн [9]. Залишки техніки і матеріалів на землі отруюють навколишнє середовище важкими металами. Водночас ракети, які запускаються по Україні, несуть хімічне забруднення, яке залишається токсичним для живих організмів.

У серпні–вересні 2024 року країна-агресор здійснила забруднення Сейму та Десни, тим самим завдавши збитки довкіллю Сумщини та Чернігівщини на 530 млн грн. Причиною забруднення річок Сейм і Десна стало скидання відходів цукровим заводом у російському місті Тьоткіно, в Курській області. Забруднення органічними речовинами призвело до зниження рівня кисню у водоймі та, відповідно, до мору риби [10].

Таким чином, злочини, вчинені Російською Федерацією, описані вище, унеможливлюють належну реалізацію конституційного права на безпечне довкілля для життя і здоров'я. Громадяни України не можуть повноцінно користуватися об'єктами навколишнього природного середовища та задовольняти свої фізіологічні потреби за їх допомогою. Оцінка фактичних обсягів шкоди навколишньому середовищу та довгострокових наслідків

для здоров'я населення від російської агресії буде можлива лише після завершення війни та повної деокупації всіх територій України. Очевидно, що в майбутньому екологічні злочини, що мали місце, повинні бути розглянуті міжнародними судовими органами.

Список використаних джерел

1. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. Дата оновлення: 08.10.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення: 08.11.2024).

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254 к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 08.11.2024).

3. Васильчук Л. Б., Бисага Ю. М. Реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні : монографія. Ужгород : Видавничий центр ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2019. 208 с.

4. Корольова В. В. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в системі особистих немайнових прав фізичної особи. *Legal Bulletin*. 2022. № 3. С. 37–41.

5. Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 10.12.1976 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/hostenv.shtml (дата звернення: 08.11.2024).

6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 08.11.2024).

7. Знищення нафтобази на Київщині: фахівці підрахували збитки довкіллю. URL: https://bigkyiv.com.ua/znyshhennya-naftobazy-na-kyyivshhyni-fahivczi-pidrahuvaly-zbytky-dovkillyu/ (дата звернення: 08.11.2024).

8. Атака на Одесу: обстріл нафтобази посеред житлового кварталу. URL: https://bihus.info/voyenni-zlochyny-rf-v-ukrayini-obstril-naftobazy-posered-zhytlovogo-kvartalu/ (дата звернення: 08.11.2024).

9. Завдані збитки. Земельні ресурси. *Офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів.* URL: https://ecozagroza.gov.ua/damage/shove (дата звернення: 08.11.2024).

10. Забруднення Сейму і Десни: у Міндовкіллі назвали суму збитків, завданих Сумщині та Чернігівщині. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-zabrudnennya-seym-desna-zbytky-mindovkillya/33158410.html (дата звернення: 08.11.2024).

Марина Дзеркаль,
курсантка 3 курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: ***Марина Войтюк,***
викладач кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного права та прав людини
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ЕВОЛЮЦІЯ, ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Захист прав людини є одним із наріжних каменів сучасного міжнародного права. Із розвитком глобалізації, появою нових викликів і загроз міжнародна спільнота стикається з потребою адаптувати існуючі правові механізми для захисту прав людини до нових реалій. Історія формування міжнародно-правових засад захисту прав людини налічує кілька десятиліть, протягом яких було створено безліч інструментів, спрямованих на забезпечення прав і свобод особистості. Однак на практиці впровадження цих норм часто наштовхується на труднощі, пов’язані з національними особливостями та політичними чинниками.

Зародження сучасних міжнародно-правових стандартів захисту прав людини пов'язане з Другою світовою війною, після якої світова спільнота усвідомила необхідність створення правових механізмів для запобігання порушенням прав людини. У 1945 році було засновано Організацію Об'єднаних Націй (ООН), яка взяла на себе зобов’язання захищати права людини. У 1948 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила Загальну декларацію прав людини, яка стала першою універсальною заявою про права людини [1].

Після ухвалення Загальної декларації прав людини міжнародна спільнота почала розробляти більш конкретні документи, такі як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (обидва 1966 р.). Ці акти стали правовою основою для захисту

прав людини на міжнародному рівні та зобов'язали держави дотримуватися універсальних стандартів [2].

Окрім глобальних механізмів, були створені й регіональні системи захисту прав людини. Такі організації, як Рада Європи, Африканський Союз та Організація американських держав, розробили власні правові інструменти та судові інститути для захисту прав людини, зокрема Європейську конвенцію з прав людини та Африканську хартію прав людини та народів. Створений у 2002 році Міжнародний кримінальний суд став важливим інструментом для боротьби з найтяжчими злочинами проти людства, такими як геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності. Діяльність МКС підкріплює важливість відповідальності за грубі порушення прав людини на міжнародному рівні [3].

Однією з найбільших проблем є те, що держави можуть не виконувати міжнародні зобов'язання, мотивуючи це суверенітетом або внутрішньополітичними міркуваннями. Наприклад, деякі країни ухиляються від співпраці з міжнародними інститутами, зокрема МКС, що ускладнює розгляд справ щодо порушення прав людини. Імплементація міжнародних стандартів може зіткнутися з опором у державах, де права людини інтерпретуються по-різному, залежно від культурних, релігійних або соціальних особливостей. Наприклад, в окремих країнах існують традиції та закони, які суперечать міжнародним стандартам прав людини, що ускладнює їх застосування [4].

Регіональні організації мають більший вплив у своєму середовищі, і їхні правозахисні інструменти можуть бути ефективнішими завдяки близькості до національних культур і традицій. Зміцнення регіональних судів з прав людини, таких як Європейський суд з прав людини, може сприяти більшій ефективності захисту прав людини на регіональному рівні. Створення нових інструментів, що забезпечують відповідальність за грубі порушення прав людини, а також удосконалення роботи МКС може сприяти боротьбі з безкарністю та забезпечити справедливість для жертв таких злочинів [5]

Таким чином, міжнародно-правові засади захисту прав людини є важливим механізмом, що забезпечує дотримання прав і свобод у глобальному масштабі. Незважаючи на досягнення у

цій сфері, існує багато викликів, які ускладнюють імплементацію цих стандартів у сучасних умовах. Завдяки реформам, зміцненню співпраці з громадянським суспільством та вдосконаленню правових механізмів міжнародна спільнота може посилити захист прав людини та забезпечити відповідальність за їх порушення. Перспективи розвитку цієї галузі, такі як поглиблення регіональної співпраці та реформа ООН, є ключовими кроками до більш ефективного та стійкого міжнародного правозахисного середовища.

Список використаних джерел

1. Канатнікова Є. В. Міжнародно-правові аспекти обмеження прав і свобод людини і громадянина. 2023. URL: https://dspace.nau.edu.ua/handle /NAU/60026 (дата звернення: 02.11.2024).

2. Римарчук Р. Правовий аналіз міжнародної системи захисту особистих немайнових прав людини. *Національний та міжнародний механізми захисту прав людини: постмодерні тенденції розвитку, виклики та шляхи модернізації.* URL: https://www.knuba.edu.ua/wp-content/uploads/2023/10/ conference _rights_26_02_21.pdf#page=167 (дата звернення: 02.11.2024).

3. Варнавська К. А. Організаційно-правовий механізм захисту правозахисників на міжнародному регіональному рівні. *Вісник Харківського національного університету імені Каразіна.* Серія «Право». 2020. № 30. С. 156–163. URL: https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/16316 (дата звернення: 02.11.2024).

4. Добренькая Я. Ю. Співпраця України зі спеціалізованими установами ООН у сфері забезпечення прав і свобод людини. 2023. URL: https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/59977 (дата звернення: 02.11.2024).

5. Бойчук О. П. Ефективність механізмів захисту прав людини у міжнародному судочинстві. *Питання реформування правової системи.* 2023. С. 114. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/96058 (дата звернення: 02.11.2024).

Довиденко Артем,
курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: *Войтюк Марина,*
викладач кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного права та прав людини
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ: ДОСЯГНЕННЯ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РІВНІ

Захист прав людини є однією з фундаментальних цінностей сучасного суспільства. Міжнародні організації відіграють ключову роль у забезпеченні дотримання прав людини, особливо в умовах глобалізації, яка стирає кордони між державами та підвищує взаємозалежність націй. Серед таких організацій варто виділити ООН, Раду Європи, Міжнародний кримінальний суд, а також регіональні правозахисні організації, які спільно працюють над захистом прав та свобод на глобальному рівні.

Завдяки зусиллям міжнародних організацій було розроблено важливі нормативні акти, такі як Загальна декларація прав людини, Конвенція про права дитини, Конвенція проти катувань та інші. Ці документи створили основу для захисту прав людини у всьому світі та стали орієнтиром для національних законодавств. Механізми моніторингу, створені при ООН та інших організаціях, дозволяють відслідковувати порушення прав людини в реальному часі. Спеціальні доповідачі, робочі групи та комітети, такі як Комітет ООН з прав людини, постійно аналізують ситуацію з правами людини в різних країнах [1].

Міжнародні організації активно працюють над підтримкою прав вразливих груп, зокрема жінок, дітей, національні та етнічні меншини, а також осіб з інвалідністю. Наприклад, Рада Європи реалізує програми захисту прав дітей та підтри-

мки рівності статей, а ООН опікується питаннями біженців через діяльність Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН). Міжнародний кримінальний суд (МКС) надає правову підтримку в розгляді злочинів проти людяності, геноциду та воєнних злочинів. Діяльність МКС забезпечує міжнародне правосуддя та гарантує, що особи, винні у серйозних порушеннях, будуть притягнуті до відповідальності [2].

Питання захисту прав людини часто використовується в політичних цілях, що може знижувати ефективність міжнародних організацій. Нерідко окремі країни використовують тему прав людини для досягнення своїх політичних або економічних цілей, замість реального захисту прав і свобод. Фінансова підтримка міжнародних організацій залежить від внесків держав-членів, і нерідко ці кошти є недостатніми для реалізації всіх програм. Це обмежує можливості організацій у реагуванні на кризи та порушення прав людини [3].

Санкції, накладені на країни, які порушують права людини, часто не досягають бажаного ефекту, оскільки окремі держави можуть ігнорувати вимоги міжнародної спільноти. Наприклад, деякі уряди продовжують порушувати права своїх громадян, незважаючи на осуд світової спільноти. У різних країнах існують різні підходи до прав людини, і це ускладнює імплементацію міжнародних стандартів на національному рівні. Зокрема, культурні та релігійні особливості можуть спричиняти конфлікти з нормами міжнародного права [4].

Міжнародні організації потребують більшого фінансування та ресурсів для виконання своїх функцій. Це дозволить їм розширити програми підтримки прав людини, зокрема в країнах, де вони найбільш порушуються. Співпраця з неурядовими організаціями, які працюють у сфері прав людини, може посилити зусилля міжнародних організацій та підвищити ефективність моніторингу порушень. Для ефективного впровадження міжнародних стандартів важливо забезпечити культурний діалог між країнами, що сприятиме зменшенню суперечностей та збільшенню довіри до міжнародних організацій [5].

Отже, міжнародні організації відіграють ключову роль у захисті прав людини, проте стикаються з численними викликами, які обмежують їхню ефективність. Досягнення у цій сфері, як-от створення нормативних актів та механізмів моніторингу, є вагомими кроками, однак потребують подальшого вдосконалення. Завдяки реформам, покращенню співпраці та залученню додаткових ресурсів міжнародні організації зможуть посилити свій вплив у боротьбі за права людини та забезпечити їх дотримання в усьому світі.

Список використаних джерел

1. Кіріл О. О., Іліка М. І. Роль міжнародних організацій у забезпеченні захисту прав людини в умовах воєнного стану. *Студентські наукові дискусії поза форматом :* матеріали XI Міжнародної наукової конференції (м. Івано-Франківськ, 11 квітня 2024 року). Івано-Франківськ, 2024. 534 с. (дата звернення: 02.11.2024).

2. Півненко Л. В., Холод О. О. Міжнародні механізми захисту прав людини. 2024. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/56809/1/Prava_lyudyny_v_hlobalizovanomu_sviti_2024_258-262.pdf (дата звернення: 02.11.2024).

3. Шостак В., Архірій Л. Міжнародно-правові механізми захисту прав людини. *Вісник Центральноукраїнського національного технічного університету.* 2021. С. 164 (дата звернення: 02.11.2024).

4. Цебенко С. Міжнародний захист прав людини та його взаємодія з міжнародним правом під час воєнного стану в Україні. Сучасний конституціоналізм та євроінтеграційні процеси в Україні : збірник матеріалів учасників V Міжнародної науково-практичної конференції. Львів : БОНА, 2023. С. 203 (дата звернення: 02.11.2024).

5. Яцковина В. В. Міжнародні стандарти у сфері захисту прав людини. 2022. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/11.pdf (дата звернення: 02.11.2024).

Ігор Забара,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права
Навчально-наукового інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Права людини, їх міжнародно-правова і регіональні системи захисту закладені ще Всесвітньою декларацією прав людини 1948 р., Міжнародним Пактом про громадянські і політичні права 1966 р., Конвенцією ООН про права дитини 1989 р., Міжнародною конвенцією про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей 1990 р., Конвенцією ООН про права інвалідів 2006 р., а також низкою регіональних конвенцій – Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р., Американською конвенцією про права людини 1969 р., Африканською хартією прав людини і народів 1981 р., Арабською хартією прав людини 2004 р. та вже доволі тривалий час проходять період адаптації до нових реалій, викликаних розвитком глобального інформаційного суспільства.

Поступово і невпинно використання інформаційно-комунікаційних технологій ставить перед людством нові випробовування, які, як і в будь-які часи, традиційно розмежовуються за можливостями їх використання – або «на благо», або «на зло» [1].

Усталені категорії – «право на інформацію», «свобода інформації», «право на комунікацію», «свобода комунікацій», які, розвиваючись стрімкими темпами з другої половини XX сторіччя і до сьогодні, заклали міцний фундамент широкої тематики наукових досліджень «інформаційних прав людини», «цифрових прав людини», «прав людини онлайн», «інтернет-прав людини» тощо. Незважаючи на термінологічні особливості в назвах і різний зміст, на якому наголошують автори, все ж варто констатувати, що ці права людини в умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій посіли своє окреме місце.

Традиційними темами для наукових публікацій стало висвітлення питань позитивного використання прав людини, тим чи

іншим чином пов'язаних з інформаційно-комунікаційними технологіями.

Разом з тим значна частина – це публікації, що привертають увагу до нових негативних аспектів за умов використання цих технологій.

На нашу думку, варто звернути увагу на проблематику, яка висвітлює сучасні умови, виклики і загрози розвитку людини як особистості.

Як приклад, де вже сьогодні простежується необхідність вживання додаткових заходів у сфері міжнародно-правового регулювання, визначимо кілька сфер.

Серед порушень особистих прав людини в першу чергу виокремлюється порушення таємниці приватного життя («приватності»). Така ситуація виникає у зв'язку з тим, що людина, реалізуючи свої права шляхом використання інтернету (у сфері бізнесу, лікування, спілкування, запитів у мережі тощо), вимушена терпляче ставитися до постійного спостереження та збирання значних обсягів особистої інформації щодо неї. У результаті людина опиняється у стані, коли особиста інформація вже не є захищеною від сторонніх (держави, інформаційних платформ, торгівельних і медичних мереж тощо). Варто звернути увагу на те, що це своєю чергою тягне за собою загрозу порушення інших прав (свободу думки, свободу переконань і висловлювань, свободу зібрань). Технології «інтернету речей» та «інтернету тіла» ставлять завдання нового осмислення і обґрунтування поняття прав людини [2], пов'язаних із таємницею приватного життя, особистою конфіденційною інформацією, приватністю.

У продовження теми порушення особистих прав людини варто вказати ще на один із напрямів негативного використання інформаційно-комунікаційних технологій, яким, зокрема, виступає насильства. Враховуючи масовість, масштабність і значною мірою системну повторюваність, визначимо найбільш суттєві порушення. Мова йде про такі явища, як «кіберсталкінг», «доксінг», «порно-помста», «кібер-булінг» та ін. Їх особливістю є те, що порушення прав людини здійснюється, як правило, з боку іншої людини.

Сукупність дій, що охоплюється терміном «кіберсталкінг», спрямовується *на контроль за життям однієї людини з боку іншої*. Це, як правило, збір інформації та стеження за людиною (про місця перебування і переміщення особи за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій – соціальних мереж, електронної пошти тощо), нав'язливе переслідування, а також поширення численних негативних повідомлень про людину у соціальних мережах (у першу чергу про місця перебування задля впізнання іншими). Цей вид насильства спрямований проти колишніх партнерів людини.

Поняття «доксінг» розглядається як *незаконне отримання та поширення особистої інформації про людину* (передусім персональних даних). Це здійснюється з метою майбутніх погроз або навіть фізичної розправи. Цей вид насильства, як правило, спрямований проти політиків, журналістів, громадських активістів.

Отримання та поширення фото- і відеоматеріалів інтимного життя людини без її згоди, за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (соціальні мережі, адресна розсилання), отримало назву «порно-помста». Різновидом такого явища є незаконне отримання та поширення у соціальних мережах листування інтимного змісту – «секстинг». Цей вид насильства може бути спрямований проти будь-якої людини.

Найбільш поширеним видом насильства є один із різновидів «булінгу» – «кібербулінг» (Cyberbullying), під яким розуміють сукупність цілеспрямованих дій за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій – образ, домагання, «очорнління» шляхом публікації, розголошення особистої інформації, соціальна ізоляція, висміювання і навіть погрози заподіяння фізичної шкоди або вбивства. Цей вид насильства здійснюється переважно анонімно і може бути вчиненим щодо будь-якої людини в мережі, зокрема і дитини.

Окремою групою є такий вияв насильства, який визначають як «*гендерно обумовлене насильство в онлайн-іграх*». Незважаючи на досить позитивне сприйняття такого сучасного явища, як «кіберспорт» («e-sport») і залучення його до інших видів спорту, зазначений вид насильства виявляється у підкресленні домінуючої ролі чоловіка над жінкою, надмірній сексуалізації, жо-

рсткій дискримінації за певними ознаками. Цей вид насильства спрямований проти дівчат і жінок, які беруть участь у цьому виді спорту.

Підсумовуючи вищезазначене, варто констатувати, що негативні вияви використання інформаційно-комунікаційних технологій мають широке поширення. Зауважимо, що наслідки, спричинені використанням інформаційно-комунікаційних технологій «на зло», як правило, відбиваються на психічному стані постраждалих і виявляються посттравматичним розладом, відчуттям небезпеки, панічними атаками, самотністю, страхом до висловлення власних думок тощо.

Разом з тим варто зазначити, що національні системи законодавства здебільшого вже відреагували на ці негативні вияви. Ймовірно, що з часом, наслідуючи європейський приклад, на це відреагують і інші регіональні системи захисту прав людини. Варто сподіватись, що разом з тим і міжнародне право перейде від норм м'якого права (soft law) до конкретизації в питанні захисту інформаційних прав людини, контури якого вже проглядаються в ухваленому Глобальному цифровому договорі 2024 р.

Список використаних джерел

1. Забара І. М. До питання визначення проблематики міжнародно-правової відповідальності за правопорушення під час використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. *Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження :* матеріали III наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 лис. 2019 р.). Київ : НТУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2019. С. 58–61.

2. Забара І. М. До питання визначення міжнародно-правової відповідальності при застосуванні технологій Інтернету речей. *Інтернет речей: теоретико-правові та практичні аспекти впровадження в умовах європейської інтеграції :* матеріали наук.-практ конф. (м. Київ, 05 трав. 2023). Київ : НТУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2023. С. 176–182.

Олександр Зосименко,
слухач 1-го курсу
Інституту стратегічних комунікацій
Національного університету оборони України;
науковий керівник: *Володимир Тимошенко,*
доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри військового права та правоохоронної діяльності
Національного університету оборони України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ТЕРОРИСТИЧНИХ ЗАГРОЗ

У сучасному світі питання захисту прав людини в умовах терористичних загроз набуло критичного значення, особливо стосовно широкого поширення такого явища, як міжнародний тероризм, що в сьогоденних реаліях є однією з найбільших загроз глобальній безпеці, та вимагає чіткої координації зусиль для боротьби з ним і його подолання. Застосування збройних сил є одним з найефективніших інструментів щодо боротьби з тероризмом. Разом з тим використання військової сили в боротьбі з тероризмом має бути чітко врегульоване нормами міжнародного права з метою максимального унеможливлення порушень прав людини.

Застосування сили між державами, а також боротьба із загрозами, які можуть виходити від недержавних суб'єктів, таких як терористичні організації, регулюється міжнародним правом. Статут Організації Об’єднаних Націй (далі – ООН) – один з найважливіших міжнародних договорів, був підписаний 26 червня 1945 року, набув чинності 24 жовтня того ж року. Він є основоположним документом системи міжнародних відносин і правопорядку після Другої світової війни. Договір визначає цілі та принципи ООН, регулює її діяльність у таких сферах, як підтримання міжнародного миру та безпеки, розвиток дружніх відносин між державами, захист прав людини та забезпечення міжнародного співробітництва [1]. Відповідно до статті 2 Статуту ООН застосування сили між державами заборонено, за винятком випадків самооборони. Стаття 51 Статуту ООН гарантує право держав на індивідуальну та колективну самооборону у випадку збройного нападу, що стосується не лише класичних збройних

конфліктів між державами, але й терористичних атак, прирівняних за масштаб до збройного нападу. Використання збройної сили у відповідь на теракти, зокрема у США після подій 11 вересня 2001 року, стали прецедентом для використання військової сили проти терористичних угруповань, що діють на території інших держав. У таких випадках ООН визнає право на самооборону, коли держава не здатна контролювати свою територію або прямо підтримує терористичні організації. Таким чином, стаття 51 надає право державам захищати себе від збройного нападу без попереднього дозволу Ради Безпеки ООН. Реалізація права на самооборону згідно зі статтею 51 ООН повинна відповідати певним умовам.

Рада Безпеки ООН відіграє ключову роль у врегулюванні міжнародних конфліктів і має право ухвалювати рішення про використання збройної сили відповідно до Глави VII Статуту ООН. Рада Безпеки ООН відіграє ключову роль у санкціонуванні використання сили проти міжнародного тероризму. Після подій 11 вересня 2001 року в США була ухвалена Резолюція 1373 (2001 р.), яка закликала держави до активних дій проти тероризму, зокрема запобігання фінансуванню тероризму та використання міжнародної кооперації для проведення антитерористичних операцій. Рада Безпеки також наголосила на тому, що застосування сили повинно бути пропорційним і відповідати нормам міжнародного права.

В Україні питання захисту прав людини в умовах терористичних загроз регулюється низкою законодавчих актів, які встановлюють правові підстави залучення Збройних Сил України та інших державних органів у процесі боротьби з тероризмом. Основні законодавчі акти:

1. Відповідно до статті 17 Конституції України визначено, що захист суверенітету та територіальної цілісності України є основним обов'язком держави. Збройні Сили України зобов'язані захищати державу від зовнішніх загроз, зокрема терористичних актів, якщо вони загрожують національній безпеці [2].

2. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [3] є основним нормативно-правовим актом, який регулює правові та організаційні засади боротьби з тероризмом в Україні. Закон ви-

значає правовий режим проведення антитерористичних операцій, порядок залучення державних органів, у тому числі Збройних Сил України, та їх взаємодію в умовах терористичної загрози.

3. Законом України «Про оборону України» [4] (1991 р.) закріплено правові підстави для використання Збройних Сил у захисті територіальної цілісності країни від збройних нападів, у тому числі терористичних атак, а також визначено порядок організації та проведення оборонних операцій, які можуть містити протидію терористичним загрозам міжнародного характеру.

4. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» [5] (2000 р.) регламентує можливість введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її регіонах у разі терористичної загрози. У межах надзвичайного стану може бути використана військова сила, зокрема Збройні Сили України, для гарантування безпеки населення та боротьби з терористичними угрупованнями.

5. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає можливість запровадження воєнного стану у випадку збройного конфлікту або агресії, зокрема випадків терористичних загроз. У цьому режимі надаються додаткові повноваження державним органам для використання військових сил з метою нейтралізації загроз міжнародного тероризму.

6. Закон України «Про національну безпеку України» [6] визначає стратегічні напрями національної безпеки України та механізми протидії загрозам, зокрема міжнародний тероризм. Він також передбачає взаємодію з міжнародними партнерами у сфері боротьби з тероризмом та використання Збройних Сил у рамках міжнародних місій для протидії терористичним загрозам.

7. Кримінальний кодекс України, стаття 258 передбачає відповідальність за терористичну діяльність, зокрема за створення терористичних угруповань і проведення терактів. Цей закон також дає право державним органам вживати заходів, зокрема з використанням військової сили, для запобігання і припинення терористичних актів [7].

Використання військової сили в боротьбі з міжнародним тероризмом в Україні регулюється комплексом національних і міжнародних правових актів. Це законодавство спрямоване на

забезпечення національної безпеки та надання державі інструментів для ефективної боротьби з терористичними загрозами. Особлива увага приділяється координації дій між різними силовими відомствами та взаємодії з міжнародними організаціями для досягнення спільної мети – подолання тероризму.

Таким чином, правова природа використання військової сили під час захисту прав людини в умовах терористичних загроз базується на складній комбінації національних законодавств та міжнародних правових актів, таких як Статут ООН, резолюції Ради Безпеки та міжнародне гуманітарне право. З одного боку, держави мають право захищати себе від терористичних загроз під час захисту прав людини, використовуючи збройні сили. З іншого боку, це право повинно бути збалансованим з міжнародними нормами, які захищають суверенітет держав і права людини. Для того, щоб забезпечити легітимність таких дій, важливо, щоб кожна держава, яка використовує військову силу, дотримувалася принципів пропорційності, суверенітету та дотримання міжнародного права. Подальше вдосконалення правової бази та зміцнення міжнародної координації є ключовими завданнями для ефективної боротьби з терористичними загрозами під час захисту прав людини.

Список використаних джерел

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
3. Про боротьбу з тероризмом : Закон України. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 25. Ст. 180.
4. Про оборону України : Закон України. *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 9. Ст.106.
5. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України. *Відомості Верховної Ради України.* 2000. № 23. Ст. 176.
6. Про національну безпеку України : Закон України. *Відомості Верховної Ради.* 2018. № 31.
7. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 25–26. Ст. 131.

Поліна Ковальська,
старший викладач центру спеціальної підготовки
Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України;
Оксана Малінковська,
старший викладач центру спеціальної підготовки
Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України;
Антон Кеменяш,
викладач центру спеціальної підготовки
Інституту професійного розвитку Пенітенціарної академії України

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Процес інтеграції нашої держави у світове співтовариство забезпечує врахування прогресивних ідей та досягнень, які мають місце в пенітенціарних системах інших країн. Звісно, не всі ці розробки можуть бути реалізовані або адаптовані до українських умов, однак це не зменшує важливості вивчення зарубіжного досвіду. Окремі аспекти його можуть сприяти вдосконаленню кримінального виконавчого законодавства України, особливо у сфері соціально-виховної роботи із засудженими до позбавлення волі, а також допомогти уникнути підходів, які вже виявили свою неефективність. Спираючись на міжнародний досвід, важливо розвивати вітчизняне кримінальне виконавче право, зберігаючи при цьому національну самобутність та впроваджуючи позитивні здобутки інших країн.

У вітчизняній правовій системі та на міжнародному рівні вже тривалий час беззаперечними лідерами серед нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері виконання покарань, залишаються Європейські пенітенціарні (в'язничі) правила (ЄПП) [1] і Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими (МСП) [2].

Аналіз зазначених актів дає підстави стверджувати, що міжнародне співтовариство наполягає на здійсненні соціально-виховної роботи в пенітенціарних установах, що містить організацію культурних та освітніх заходів (зокрема, дистанційне навчання), надання правових консультацій для ув'язнених, допомогу в працевлаштуванні та пошуку житла після звільнення, а також роз'яснення релігійних питань тощо. Фахівці соціально-виховного

сектору мають професійно займатися наданням підтримки та допомоги, засудженим на різних етапах їх виправлення та підготовки до життя після відбування покарання. МСП передбачають обов'язковий штат працівників пенітенціарних установ, до яких входять психіатри, психологи, соціальні працівники, вчителі та викладачі ремісничих дисциплін [3, с. 27].

Один із головних напрямів соціальної роботи в пенітенціарних установах полягає у залученні засуджених до навчання, зокрема як шкільну освіту, так і професійну підготовку. До прикладу законодавство Великої Британії гарантує кожному засудженому можливість отримати освіту: у кожній тюрмі повинні існувати освітні програми вечірніх занять, а також умови для підвищення освітнього рівня дистанційно чи для професійного навчання у вільний час. Така підготовка може проводитися в робочі години й оплачується відповідно. Пункт 40 Британських тюремних правил наголошує, що «осмислена робота і навчальні курси, які виховують особисту відповідальність і розвивають позитивні інтереси і навички ув'язненого, поліпшують перспективи працевлаштування після звільнення, знижують ризик повторного вчинення правопорушень».

Іншим видом соціальної підтримки для засуджених є збереження зв'язків із суспільством. У Великій Британії засуджені до позбавлення волі мають законне право на зустрічі із сім'єю та друзями (п. 35 Тюремних правил). Існують три види відвідувань: звичайні (входять до встановленої норми для засудженого), спеціальні (дозволяються з особливих причин, часто з гуманних міркувань) і привілейовані (як нагорода до визначеної події або заохочення за поведінку). Засуджені мають право на звичайні побачення при прибутті, після винесення вироку та щонайменше раз на два тижні після певних подій. Побачення в будні мають тривати мінімум годину, у вихідні – не менше 30 хвилин і проводяться не рідше, ніж раз на чотири тижні. Ув'язнені можуть накопичувати звичайні побачення до 26 на рік і подавати запит на проведення таких побачень в іншому місці, навіть поза межами пенітенціарної установи або за місцем проживання [4].

Важливого значення набуває організація дозвілля засуджених. В італійських пенітенціарних установах для цієї мети створена спеціальна комісія, до складу якої входять директор установи, со-

ціальний працівник, вихователі, асистенти та представники ув'язнених. Комісія має право запрошувати митців, культурних діячів, представників юридичних служб та інших осіб, які сприяють ресоціалізації засуджених, для проведення нарад, лекцій і бесід. Відповідно до законодавства Італії засуджені мають право частину дня перебувати за межами діяльності пенітенціарної установи для роботи, навчання або іншої діяльності, що сприяє їх ресоціалізації.

Іншим напрямом діяльності соціальних працівників є розвиток у засуджених до позбавлення волі особистих обов'язків за набуття навичок самообслуговування, зміна встановлення контактів, підтримання зобов'язань, навчання фінансової грамотності та ведення рахунків. Для цієї групи чисельністю 10–12 осіб організовують розподіл ролей, які містять ведення спільної каси для покупок, приготування їжі, прибирання, прання тощо. Самообслуговування, за їхнім переконанням, є фактором розвитку особистої відповідальності засуджених (Данія, Голландія).

Також одним із завдань соціального працівника в пенітенціарних установах розвинутих країн є сприяння доступу ув'язнених до оплати медичної допомоги. Ув'язнені мають право звертатися за консультацією та лікуванням до державних медичних установ, а також до організацій, що надають платні медичні послуги. Засуджені проходять регулярні медичні огляди [5, с. 52].

Попри зазначені позитивні практики, наведені країни ще мають над чим працювати, так загальною проблемою місць позбавлення волі багатьох держав залишається неможливість залучення всіх засуджених до праці, причому ті, хто працює, за виконану роботу отримує мінімальну оплату.

Підготовка до звільнення є великим аспектом соціально-виховної роботи, тому закони багатьох країн передбачають відповідну підготовку для цього етапу. Працівники соціально-виховної служби виконують ключову роль у цьому процесі, проводячи з ув'язненими бесіди, консультуючи та надаючи індивідуальні рекомендації. Рекомендації стосуються, передусім, здобуття професії, пошуку роботи, житла та засобів для життя після звільнення. Режими «напівсвободи» також виконують важливу роль у соціально-виховній роботі, потім вони допомагають спеціалістам ефективніше готувати засуджених до адаптації в суспільстві після звільнення.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що в зарубіжних країнах значна увага приділяється як індивідуальним, так і груповим формам соціальної роботи, які виступають як окремі від діяльності пенітенціарного персоналу напрями і спрямовуються на підтримку засудженого у складних життєвих ситуаціях, роботу з його свідомістю та підготовку до законослухняного життя на волі. Варто уникати впровадження всіх елементів західних концепцій, що побудовані на наданні переваги соціально-терапевтичній роботі, оскільки вони мають низку недоліків, які полягають у суворій регламентації (накази, розпорядження, закони та ін.); надання переваги підтримці безпеки та порядку, контролю за ув'язненими, жорсткій дисципліні на противагу соціальним орієнтирам; складністю соціальної терапії, що не враховує відмінності світогляду засуджених і персоналу установи тощо.

Досить позитивний результат отримується при залученні до проведення соціальної роботи таких спеціалістів, як: психологів, психіатрів, соціальних працівників, соціальних педагогів, а також представників урядових та громадських організацій, близьких та родичів засуджених, які кооперують свої зусилля в роботі із клієнтами. Основну увагу варто приділяти вивченню проблем конкретного засудженого, що пов'язані з роботою, освітою, здоров'ям, системою соціальних зв'язків та ступенем ризику скоєння повторних злочинів.

Список використаних джерел

1. Європейські пенітенціарні (в'язничі) правила. Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць : ухвалено Комітетом Міністрів 11 січня 2006 року на 952-й зустрічі Заступників Міністрів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення: 10.11.2024).

2. Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими від 30.08.1995 р. № 995_212 / Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon. rada. gov.ua/laws/show/995_212#Text (дата звернення: 08.11.2024).

3. Кримінально-виконавче право : зб. нормат.-прав. док. / уклад. А. Х. Степанюк. Харків : Право, 2005. 464 с.

4. Тюремна система Великобританії: URL: http://tyurma.com/ tyurma-zarubezhom/tyuremnaya-sistema-velikobritanii (дата звернення: 05.11.2024).

5. Третяк О. С., Чебоненко С. О. Становлення соціальної роботи із засудженими в місцях позбавлення волі за кордоном. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Педагогічні науки. Чернігів, 2013. Вип. 108.1. С. 50–55.

Олександра Коломієць,
студентка 2 курсу Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова;
науковий керівник: ***Андрій Іваницький***,
доктор філософії,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ПОЗИТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

В умовах сучасного суспільства захист прав людини стає надзвичайно актуальним питанням, яке безпосередньо впливає на розвиток демократії та верховенства права.

Згідно із Конституцією України в Україні людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека вважаються найвищими соціальними цінностями.

Права і свободи людини, а також їх гарантії формують зміст і спрямованість державної діяльності. Держава несе відповідальність перед громадянином за свою діяльність. Головним обов'язком держави є утвердження та забезпечення прав і свобод людини [1].

Згідно із Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. встановлено, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та практику Суду як джерело права. Фактично, це створює правову основу для використання міжнародних норм і стандартів у національному судочинстві, що сприяє захисту прав людини в Україні [2].

Розуміння позитивних і негативних зобов'язань, які накладає Суд на держави, є важливим для забезпечення прав людини в Україні та інших країнах-учасницях Конвенції. Позитивні зобов'язання відрізняються від негативних тим, що перші вимагають від держави активного втручання в забезпечення прав людини, тоді як другі зобов'язують її утримуватися від втручання в ці права.

Згідно зі статтею 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод право кожної особи на життя захищається законом. Ніхто не може бути навмисно позбавлений життя, за винятком випадків виконання смертного вироку, який винесений судом після визнання особи винною у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання [3].

Порушення цієї статті на прикладі практики Суду щодо України можна розглядати, як:

1) розслідування смерті не було незалежним, адекватним чи ефективним;

2) неспроможність захисту права на життя.

У справі «Шевченко проти України» (Заява N 32478/02) розкрито неналежне розслідування справи про смерть, що ставить під сумнів дотримання державою обов'язків за статтею 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує право на життя.

Європейський суд з прав людини детально проаналізував процедуру слідства та дійшов висновку про наявність численних недоліків і невідповідностей. По-перше, розбіжності у свідченнях щодо часу обшуку й недостатнє дослідження наявних доказів свідчили про поверхневий підхід до справи. Додатково було зафіксовано небажання слідчих розглядати інші версії подій, окрім самогубства, що, за словами Суду, порушувало вимоги неупередженості.

У підсумку Суд дійшов висновку, що було порушення статті 2 Конвенції і не було забезпечено належного та ефективного розслідування. Ця справа стала яскравим прикладом необхідності вдосконалення системи кримінального правосуддя, щоб гарантувати права всіх учасників процесу та забезпечити справедливість і повагу до людського життя [4].

У справі «Гонгадзе проти України» (Заява N 34056/02) розкрито неналежне розслідування справи про смерть та неспроможність захисту права на життя. Розслідування було позначене численними порушеннями та затягуваннями. Кримінальну справу було відкрито наступного дня після зникнення журналіста, але розслідування тривало роками.

У той час в Україні існувала складна ситуація для журналістів на кшталт Гонгадзе, які висвітлювали політичні проблеми. Високопосадовці, причетні до вбивства, довгий час уникали відповідальності, що свідчить про неспроможність держави забезпечити ефективне розслідування та покарання винних.

У 2005 році Суд виніс рішення у справі «Гонгадзе проти України», визнавши, що у цій справі було порушення статей 2, 3, 13 Конвенції. Суд зазначив, що держава не змогла захистити життя журналіста, а також не провела ефективного розслідування його смерті [5].

Отже, головним обов'язком держави є утвердження та забезпечення прав і свобод людини. Негативні та позитивні зобов'язання, які визначає Європейський суд з прав людини, вказують на необхідність активного втручання держави для забезпечення прав, а також на її обов'язок утримуватися від порушення цих прав. Практика Європейського суду з прав людини, зокрема у справах «Шевченко проти України» та «Гонгадзе проти України», виявила суттєві недоліки в розслідуванні, що ставить під сумнів здатність держави забезпечити право на життя. Тільки шляхом дотримання міжнародних норм і стандартів Україна може забезпечити своїм громадянам належний рівень правової безпеки і справедливості.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 04.11.2024).

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV : станом на 2 груд. 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text (дата звернення: 04.11.2024).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 04.11.2024).

4. Справа «Шевченко проти України» (Заява N 32478/02) : рішення Європейського суду з прав людини від 04.04.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_012#Text (дата звернення: 04.11.2024).

5. Справа «Гонгадзе проти України» (Заява N 34056/02) : рішення Ради Європи від 08.11.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_420#Text (дата звернення: 04.11.2024).

Олександр Красногор,
приватний нотаріус (м. Чернігів),
кандидат юридичних наук,
голова ГО «Академія нотаріату України»,
докторант Національного університету «Чернігівська політехніка»

НОТАРІАТ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

В умовах воєнного стану, запровадженого в Україні 24 лютого 2022 року, система нотаріату зіткнулася з безпрецедентними викликами, які вимагають швидкої адаптації та переосмислення традиційних підходів до нотаріальної діяльності. Особливої актуальності набуває питання забезпечення належного функціонування нотаріату як важливого інституту захисту прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб [2]. За даними досліджень, проведених вітчизняними науковцями, воєнний стан суттєво вплинув на всі аспекти нотаріальної діяльності, створивши нові виклики для професійної спільноти [3].

Метою цього дослідження є комплексний аналіз особливостей функціонування нотаріату України в умовах воєнного стану, виявлення проблемних аспектів та розробка практичних рекомендацій щодо їх розв'язання. Актуальність дослідження підтверджується необхідністю забезпечення стабільного функціонування нотаріальної системи як гаранта захисту прав громадян в особливих умовах.

Варто зазначити, що нотаріат як інститут цивільно-правових відносин відіграє особливу роль у забезпеченні стабільності правової системи держави, особливо в кризових умовах. Досвід європейських країн, які переживали подібні випробування, демонструє необхідність гнучкої адаптації нотаріальної системи до нових реалій при збереженні основоположних принципів нотаріальної діяльності.

Введення воєнного стану в Україні зумовило необхідність суттєвої адаптації нормативно-правової бази, що регулює діяльність нотаріату. Проаналізуємо ключові законодавчі акти та їх вплив на функціонування нотаріальної системи.

Конституція України [1] залишається фундаментальною основою функціонування нотаріату навіть в умовах воєнного стану. Стаття 59 Конституції, яка гарантує право кожного на правову допомогу, набуває особливого значення в контексті забезпечення прав громадян на нотаріальні послуги в кризових умовах. При цьому важливо зазначити, що конституційні гарантії не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану, що створює надійний правовий захист для громадян. Закон України «Про нотаріат» [1] зазнав суттєвих змін та доповнень у зв'язку із збройною агресією. Особливо важливими стали положення щодо розширення територіальної компетенції нотаріусів. На нашу думку, це була надзвичайно своєчасна та необхідна зміна, яка дозволила забезпечити доступність нотаріальних послуг для внутрішньо переміщених осіб та громадян, які опинились за межами свого постійного місця проживання.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [4] встановив особливий порядок функціонування державних інституцій. Варто зазначити, що цей закон створив правове підґрунтя для оперативного реагування на виклики воєнного часу. Водночас, на наше переконання, деякі його положення потребують додаткової деталізації, особливо щодо механізмів взаємодії нотаріусів з військовими адміністраціями. Особливої уваги заслуговує Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [5]. Цей нормативний акт вирішує критично важливе питання визнання недійсними нотаріальних дій, вчинених окупаційною владою. На наш погляд, це надзвичайно важливе положення, яке захищає права громадян та державні інтереси, хоча механізм його реалізації потребує додаткового врегулювання.

Постанова КМУ № 164 [6] та наказ Міністерства юстиції № 1307/5 [7] встановили спеціальний порядок вчинення нотаріальних дій в умовах воєнного стану. Ці підзаконні акти виявились достатньо гнучкими та ефективними, хоча, на нашу думку, вони могли б містити більш детальні положення щодо електронного документообігу та дистанційного надання послуг.

Значним кроком вперед стало ухвалення Закону України «Про електронні довірчі послуги» [8], який створив правове

підґрунтя для цифровізації нотаріальної діяльності. Вважаємо, що в умовах воєнного стану цей закон набуває особливого значення, оскільки дозволяє забезпечити безперервність нотаріальних послуг навіть в умовах фізичної недоступності нотаріальних контор.

Положення про Єдиний реєстр нотаріальних дій [9] та Порядок вчинення нотаріальних дій [10] створили необхідну методологічну базу для роботи нотаріусів. Проте, на наш погляд, ці документи потребують оновлення з урахуванням сучасних викликів, зокрема щодо забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних. Таким чином, хоча існуюча законодавча база створює необхідне підґрунтя для функціонування нотаріату в умовах воєнного стану, вона потребує подальшого вдосконалення та адаптації до нових викликів. Особливу увагу слід приділити питанням цифровізації, захисту інформації та забезпечення доступності нотаріальних послуг для всіх категорій громадян.

Щодо наукової позиції, то як зазначає М. В. Бондарєва, «нотаріат як інститут превентивного правосуддя опинився на передовій захисту прав та інтересів громадян в умовах збройної агресії» [3, с. 90]. Ця теза підкреслює особливу роль нотаріату в забезпеченні стабільності цивільно-правових відносин під час війни. Аналізуючи сучасний стан нотаріальної діяльності, професор С. Я. Фурса наголошує на необхідності переосмислення традиційних підходів до організації нотаріальної діяльності та впровадження інноваційних рішень для забезпечення безперервності надання нотаріальних послуг [11, с. 245]. Особливої актуальності набуває питання адаптації нотаріальних процедур до умов воєнного стану при збереженні їх юридичної значущості та доказової сили, що підтверджується положеннями Закону України «Про нотаріат» [1].

В умовах масового переміщення населення та пошкодження інфраструктури істотно змінилися підходи до реалізації основних принципів нотаріальної діяльності. Принцип територіальності, який традиційно був одним із наріжних каменів нотаріату, зазнав суттєвої трансформації. Як справедливо зауважує М. С. Долинська, «воєнний стан змусив переглянути територі-

альну компетенцію нотаріусів, забезпечуючи доступність нотаріальних послуг для внутрішньо переміщених осіб» [12, с. 158].

Особливу увагу слід приділити питанню збереження нотаріальних документів та архівів, що регулюється спеціальними положеннями нормативно-правових актів [13; 14]. В умовах реальної загрози фізичного знищення документів внаслідок бойових дій критично важливим стає створення надійної системи електронного архівування. Долинська М. С. наголошує на необхідності впровадження комплексного підходу до забезпечення збереженості нотаріальних документів, що містить як технічні, так і організаційно-правові заходи [15, с. 160].

З огляду на викладене можна стверджувати, що воєнний стан став каталізатором суттєвих змін у сфері нотаріату. Ці зміни стосуються як технічних аспектів здійснення нотаріальної діяльності, так і концептуальних засад функціонування нотаріату як інституту правової системи України. При цьому важливо забезпечити баланс між необхідністю адаптації до нових умов та збереженням фундаментальних принципів нотаріальної діяльності, які гарантують захист прав та інтересів громадян.

Аналіз функціонування нотаріату України в умовах воєнного стану виявив низку напрямів, які потребують удосконалення та модернізації. Першочергової уваги заслуговує питання цифровізації нотаріальних послуг. Впровадження повноцінного електронного документообігу та розширення можливостей дистанційного надання послуг дозволить забезпечити безперервність нотаріальної діяльності навіть у найскладніших умовах. При цьому важливо розробити надійні механізми верифікації особи та захисту електронних документів від підробки.

Особливої актуальності набуває питання збереження та відновлення нотаріальних архівів. Досвід роботи в умовах воєнного стану показав необхідність створення захищеної системи резервного копіювання документів та розробки чітких процедур відновлення втрачених архівів. Доцільним є створення єдиної електронної бази нотаріальних документів з високим рівнем захисту та можливістю відновлення інформації у разі фізичного знищення паперових носіїв.

Територіальна доступність нотаріальних послуг потребує подальшого вдосконалення. Хоча розширення територіальної компетенції нотаріусів стало важливим кроком, необхідно розробити додаткові механізми забезпечення доступності послуг для мешканців віддалених населених пунктів та територій, наближених до зони бойових дій. Створення мобільних нотаріальних пунктів та розвиток системи виїзного нотаріального обслуговування може стати ефективним розв'язанням цієї проблеми.

Захист прав громадян з тимчасово окупованих територій вимагає особливої уваги. Необхідно розробити спрощені механізми підтвердження майнових прав та відновлення втрачених документів для цієї категорії громадян. При цьому важливо забезпечити належну перевірку достовірності наданої інформації та запобігти можливим зловживанням.

Міжнародна співпраця у сфері нотаріату набуває особливого значення в умовах воєнного стану. Важливо розвивати механізми визнання нотаріальних документів за кордоном та спрощувати процедури легалізації документів для громадян України, які тимчасово перебувають в інших країнах.

Професійна підготовка нотаріусів також потребує адаптації до нових умов. Необхідно розробити спеціальні навчальні програми щодо особливостей роботи в умовах воєнного стану, зокрема питання кібербезпеки, робота з електронними документами та психологічної стійкості в кризових ситуаціях. Інформаційна безпека та захист персональних даних вимагають посиленої уваги. Необхідно впровадити сучасні системи захисту інформації, регулярно проводити аудит безпеки та розробити протоколи реагування на можливі кібератаки. Механізми взаємодії між нотаріусами різних регіонів потребують вдосконалення для забезпечення ефективного обслуговування внутрішньо переміщених осіб. Створення єдиної інформаційної платформи та стандартизація процедур обміну інформацією може значно підвищити ефективність такої взаємодії.

Підсумовуючи, можна констатувати, що система нотаріату України продемонструвала значну адаптивність до умов воєнного стану, проте потребує подальшого вдосконалення та модернізації. Основними напрямами розвитку мають стати цифровізація

послуг, посилення захисту інформації, забезпечення територіальної доступності та розвиток міжнародної співпраці. При цьому всі зміни повинні впроваджуватися з урахуванням необхідності збереження високих стандартів нотаріальної діяльності та забезпечення надійного захисту прав громадян.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 1993. № 39. Ст. 383.
3. Бондарєва М. В. Особливості здійснення нотаріальної діяльності в умовах воєнного стану. *Право України*. 2023. № 2. С. 89–97.
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014. *Відомості Верховної Ради України.* 2014. № 26. Ст. 892.
6. Про особливості нотаріального посвідчення довіреностей в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164. *Офіційний вісник України*. 2022. № 25. Ст. 1249.
7. Про врегулювання відносин, пов'язаних з нотаріатом в умовах воєнного стану : наказ Міністерства юстиції України від 11.03.2022 № 1307/5. *Офіційний вісник України*. 2022. № 26. Ст. 1401.
8. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017. *Відомості Верховної Ради України.* 2017. № 45. Ст. 400.
9. Положення про Єдиний реєстр нотаріальних дій : затв. наказом Міністерства юстиції України від 28.12.2016 № 3790/5.
10. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : затв. наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5. *Офіційний вісник України.* 2012. № 17. Ст. 632.
11. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Нотаріат в Україні. Теорія і практика : навч. посіб. Київ : Правова єдність, 2023. 480 с.
12. Марченко В. М. Електронний нотаріат: перспективи впровадження в Україні. *Юридичний вісник.* 2023. № 3. С. 178–185.
13. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України № 164 від 28.02.2022.
14. Про врегулювання відносин, пов'язаних з нотаріатом в умовах воєнного стану : наказ Міністерства юстиції України № 1307/5 від 11.03.2022.
15. Долинська М. С. Нотаріат України в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 1. С. 156–162.

Юлія Курилюк,
студентка 2-го курсу Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова;
науковий керівник: *Андрій Іваницький*,
доктор філософії з галузі знань «Право»,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБОРОНИ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЯК ОДИН З АСПЕКТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ВІДПОВІДНО ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Одним із яскравих виявів порушення прав людини є дискримінація, яка порушує принципи рівності та справедливості в суспільстві. Про важливість цього аспекту зазначається в багатьох документах, зокрема в статті 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Права і свободи, закріплені в цій Конвенції, повинні забезпечуватися без будь-якої дискримінації за ознаками статі, раси, мови, релігії, переконання, походження, належності до меншин, майнового стану чи інших ознак [1].

Основним суб'єктом, відповідальним за забезпечення дотримання принципу недискримінації, є держава. Вона бере на себе важливу роль і зобов’язана здійснювати ефективні заходи для захисту громадян від дискримінаційних дій. Держава виступає гарантією того, що права та свободи кожної особи будуть захищені незалежно від її походження, релігійних переконань, статі чи інших ознак, які могли б стати підставою для дискримінації. Тому важливим кроком на шляху утвердження самостійного характеру принципу дискримінації стало ухвалення Протоколу № 12 до Європейської конвенції [2]. У ньому вказується, що всі права, встановлені законом, повинні реалізовуватися без дискримінації за такими ознаками, як стать, раса, колір шкіри, мова, релігія, політичні чи інші переконання, національне або соціальне походження, майновий стан або належність до меншості. Жодна особа не може зазнати дискримінацію з боку державних органів. Протокол № 12 до Конвенції розширює дію цього принципу, тоді як стаття 14 захищає лише права, гарантовані ЄКПЛ.

Міжнародно-правові механізми, спрямовані на заборону дискримінації, містять широкий спектр нормативних документів, таких як міжнародні угоди, конвенції, декларації та резолюції. Міжнародні акти, що регулюють захист прав людини, приділяють значну увагу дотриманню принципів рівноправності та недискримінації. Крім того, ці механізми передбачають діяльність різноманітних міжнародних організацій та установ, які займаються питаннями забезпечення рівності прав та подолання всіх видів дискримінації. Їхня основна мета – створення умов для справедливого ставлення до кожної людини незалежно від раси, статі, національності, релігійних переконань чи інших ознак, а також формування толерантного та інклюзивного суспільства. Загальна декларація прав людини надихнула на створення багатьох наступних документів у сфері захисту прав людини як в межах ООН, так і в регіональних системах захисту прав людини [3, с. 15].

Основні міжнародно-правові механізми, спрямовані на боротьбу з дискримінацією, охоплюють низку ключових документів, серед них можна виділити: міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації з кількома документами, які зобов'язують держави боротися з будь-якими виявами дискримінації за різними ознаками, притаманними людям. Вона вживає заходи на національному рівні для усунення расової дискримінації в усіх сферах суспільного життя, зокрема в освіті, працевлаштуванні, доступі до медичних послуг та інших сферах.

До таких важливих документів теж можна віднести конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок з метою можливого фокусування на забезпеченні рівних прав жінок і дівчат, виступаючи проти будь-яких форм дискримінації за ознакою статусу, нагадуючи, що дискримінація жінок порушує принцип рівноправності та поваги людської гідності [4]. Конвенція вимагає від держав-учасниць засуджувати дискримінацію щодо жінок і вживати невідкладних заходів для її усування, зокрема впроваджувати політику та законодавчі зміни, спрямовані на підвищення соціальної, економічної та політичної участі жінок.

Конвенція ООН про права дитини, яку теж можна віднести до міжнародно-правових механізмів заборони дискримінації, акцентує на забезпеченні захисту прав дітей від усіх форм дис-

кримінації. Документ передбачає, що держави-учасниці мають здійснювати всі інші заходи щодо захисту дітей незалежно від їх соціального походження, національності чи інших ознак, а також створювати умови для повного та всебічного розвитку дитини в безпечному середовищі. Визнання властивої гідності, рівних і невідчужуваних прав усіх членів суспільства є основою забезпечення свободи, справедливості і миру на землі [5].

Ці міжнародні конвенції створюють правову базу для боротьби з дискримінацією на міжнародному рівні та націлені на формування більш справедливого та рівноправного суспільства, де кожна людина, незалежно від своїх особливостей, має рівні можливості для розвитку та реалізації своїх прав.

Підсумовуючи, хочемо зазначити, що заборона дискримінацією є важливим кроком у формуванні рівного та справедливого людства. Тому міжнародно-правові механізми надають потужний інструментарій для захисту прав людини та створення більш толерантного суспільства. Подальше зміцнення цих механізмів, а також активна участь кожної людини є ключовими факторами для досягнення цієї мети.

Список використаних джерел

1. Європейська конвенція з прав людини : Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 07.11.2024).
2. Урок 33: Особливості застосування статті 14 «Заборона дискримінації» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколу № 12 до Конвенції. URL: https://www.sumyjust.gov.ua/urok-33-osoblyvosti-zastosuvannya-statti-14-zaborona-dyskryminacziyi-konvencziyi-pro-zahyst-prav-lyudyny-i-osnovopolozhnyh-svobod-ta-protokolu-12-do-konvencziyi/ (дата звернення: 07.11.2024).
3. Христова Г. Поняття заборони та протидії дискримінації : методичні рекомендації для юристів. Київ, 2015. 110 с.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 06.10.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 07.11.2024).
5. Конвенція про права дитини від 27.02.1991 № 789-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021?find=1&text=%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C#Text (дата звернення: 07.11.2024).

Катерина Кучеренко,
курсантка ІІІ курсу факультету підготовки фахівців органів
досудового розслідування Національної поліції України;
науковий керівник: ***Марина Войтюк,***
викладач кафедри теорії та історії держави
та права конституційного права та прав людини
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Сьогодні в умовах повномасштабної російської агресії питання прав і свобод людини набули особливої гостроти. Вони стали центральним елементом боротьби за справедливість та гідне життя кожного українця.

Повномасштабна війна в Україні підкреслила необхідність міжнародної співпраці для гарантування безпеки. Як держава, що відстоює демократичні цінності, Україна активно працює над захистом прав людини і залученням міжнародної спільноти до розв’язання цього питання.

До забезпечення та захисту основних прав людини залучаються різноманітні міжнародно-правові інструменти. Це можуть бути як юридично обов'язкові документи, конвенції та пакти, які встановлюють чіткі правила поведінки і визначають права та обов'язки держав, так і документи рекомендаційного характеру, наприклад, декларації та заяви, які формулюють загальні принципи і цінності.

Міжнародні органи по спостереженню, контролю за дотриманням основних прав людини (комісії, комітети) та по захисту цих прав (суди, трибунали).

Міжнародні органи, що захищають права людини, можна поділити на три основні групи: консультативні, контрольні та юрисдикційні. Консультативні органи формулюють загальні рекомендації, контрольні органи здійснюють моніторинг дотримання прав людини та надають конкретні рекомендації, а юрисдикційні органи ухвалюють обов'язкові рішення.

Система захисту прав людини за останні десятиліття перетворилася на складну мережу органів та механізмів. Від ухвалення Загальної декларації прав людини у 1948 році ООН розроби-

ла численні міжнародні договори та створила різноманітні органи для моніторингу та захисту прав людини в усіх їхніх аспектах (Рада Безпеки ООН, Економічна і соціальна рада ООН (під керівництвом Генеральної Асамблеї координує економічну та соціальну діяльність ООН і функціонуюча при ній Комісія зі становища жінок і Постійний форум ООН з питань корінних народів; Міжнародний Суд ООН; Секретаріат ООН)).

На додаток до загальносвітової системи захисту прав людини значну роль відіграють регіональні механізми. Такі організації, як Рада Європи та Міжамериканська комісія з прав людини, активно працюють над захистом прав людини на регіональному рівні.

Міжамериканська система захисту прав людини, що функціонує в рамках Організації американських держав, до якої входять два основних органи: Міжамериканська комісія з прав людини та Міжамериканський суд з прав людини. Суд розглядає індивідуальні скарги та виносить рішення, які хоча й не мають прямої юридичної сили, мають значний моральний авторитет і впливають на поведінку держав.

Ключовим елементом європейської системи захисту прав людини є Європейський суд з прав людини. З моменту вступу України до Ради Європи в 1995 році наші громадяни отримали можливість звертатися зі скаргами безпосередньо до цього суду. Сьогодні Європейський суд у Страсбурзі посідає одне з провідних місць у системі міжнародного правосуддя, поряд з Міжнародним судом у Гаазі та Європейським судом у Люксембурзі [6].

Війна неминуче призводить до масових порушень прав людини, зокрема до зазіхань на найцінніше – право на життя. Російська агресія в Україні супроводжується численними злочинами, які цинічно маскуються під боротьбу з міфічним «геноцидом» на Донбасі [3].

Станом на 21 лютого 2023 р. до ЄСПЛ надійшло 4 справи України, серед який була одна, в якій виступала із співпозивачем Україна та Нідерланди (справа щодо збитого літака «Боїнг-777» авіакомпанії Malaysia Airlines на Сході України 2014 року) [5].

Але варто зазначити, що вихід Росії з Ради Європи створив значні перешкоди для міжнародного правосуддя. Тисячі скарг, у тому числі подані Україною, тепер не можуть бути розглянуті Європейським судом з прав людини, оскільки Росія більше не підпадає під його юрисдикцію. Це ускладнює процес притягнення Росії до відповідальності за порушення прав людини.

Правозахисник Центру громадянських свобод Володимир Яворський пояснює, що теперішня позиція Росії полягає в тому, що після виходу з Конвенції з прав людини в березні вона більше не несе жодних зобов'язань за нею. Він також підкреслює, що ЄСПЛ не може ухвалити рішення без участі Росії, оскільки за процедурою має бути присутній суддя від країни-відповідача. Однак є надія, що в майбутньому суд розгляне всі справи, а рішення ЄСПЛ зможуть стати доказами в інших судах, зокрема в ООН та міжнародних арбітражах, що вплине на розслідування міжнародних злочинів.

Список використаних джерел

1. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник. Київ : Вид. «ФОП Голембовська О.О.», 2018.

2. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини : навч.-метод. посібник / за ред. О. В. Бігняка. Херсон : Гельветика, 2019.

3. Макеєва О. М. Права людини в системі базових європейських цінностей. *Юридичний вісник*. 2022. № 2 (63).

4. Україна vs росія: юридична боротьба в ЄСПЛ за притягнення країни-агресорки до відповідальності за порушення прав людини. URL: https://minjust.gov.ua/news/ministry/ukraina-vs-rosiya-yuridichna-borotba-vespl-za-prityagnennya-kraini-agresorkido-vidpovidalnosti-za-porushennya-pravlyudini.

5. ЄСПЛ об'єднав дві справи України проти росії в одне велике провадження. URL: https:// www.kmu.gov.ua/news/yespl-obiednav-dvispravy-ukrainy-proty-rosii-v-odne-velykeprovadzhennia.

6. Бисага Ю. М., Палінчак М. М., Бєлов Д. М., Данканич М. М. Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини і громадянина. Ужгород, 2003.

7. Росія вже не у ЄСПЛ. Що буде зі справами України проти РФ? URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-62926473.

Олександр Любарський,
ад'юнкт Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: *Людмила Остапчук,*
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого
права та кримінології Пенітенціарної академії України

ПРАВОВИЙ БАЗИС ГУМАННОСТІ В ПОВОДЖЕННІ З ПОЗБАВЛЕНИМИ СВОБОДИ ОСОБАМИ

Метою української Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року (далі – Стратегія), що відповідає мейнстриму сучасної європейської пенітенціарної політики, визначено: «створення гуманістичної системи виконання кримінальних покарань, що гарантуватиме безпеку суспільства і забезпечуватиме соціальну адаптацію засуджених та осіб, взятих під варту» [1]. Водночас підтримці органів влади України в реформуванні пенітенціарної системи присвячений проєкт Ради Європи «На шляху до більш гуманних умов тримання під вартою та скорочення числа повторних правопорушень в Україні» (DECOPRIS), розрахований до кінця 2026 року [2].

Яким же є зміст понять «більш гуманних умов тримання під вартою», «гуманістичної системи виконання кримінальних покарань»? Якими є норми, мінімальні стандарти, вимоги гуманності, орієнтири гуманізації або ж «гуманізації (humanization) кримінальної юстиції», на якій наголошено у Основних принципах поводження з в'язнями (1990) [3] та Мінімальних стандартних правилах Організації Об'єднаних Націй (далі ООН) щодо поводження із в'язнями (2015) [4] (далі – Мінімальні стандартні правила)?

У Мінімальних стандартних правилах зазначається, що гуманна (humane) система кримінальної юстиції базується на зобов'язанні підтримувати захист прав людини, а для забезпечення гуманних умов для ув'язнених (засуджених) будь-які зміни у цих правилах не повинні знижувати будь-які з існуючих стандартів, а повинні відображати останні досягнення в галузі пенітенціарної науки та належної практики. Також у зазначеному документі в контексті наголошення на невідчу-

жуваності людських прав ув'язнених (засуджених) та важливості цілі їх соціальної реабілітації та реінтеграції у суспільство законослухняними людьми згадується про врахування загального зауваження № 21 (с. 195–198) Доповіді Комітету з прав людини ООН (1992) [5] щодо гуманного поводження (humane treatment) [4]. Релевантний зміст зазначеного зауваження, яке стосується статті 10 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966) [6] (далі – Пакт), де в імперативній формі визначено, що всі особи, позбавлені свободи, підлягають поводженню із гуманністю (with humanity) і повагою до гідності та акцентовано на суті пенітенціарної системи – виправлення і соціальна реабілітація ув'язнених (засуджених) [6], розкривають такі положення:

– частина 1 статті 10 Пакту покладає на держав позитивне зобов'язання та, враховуючи особливо уразливе становище ув'язнених (засуджених), доповнює статтю 7 Пакту щодо заборони катування чи жорстокого, нелюдського (inhuman) або принижуючого гідність поводження чи покарання положенням, що засуджені (ув'язнені) не можуть зазнавати будь-яких труднощів чи обмежень (any hardship or constraint), окрім тих, що є результатом позбавлення свободи;

– положення частини 1 статті 10 Пакту є правилом фундаментального та універсального застосування, і його виконання не може залежати від матеріальних ресурсів, воно має застосовуватись без будь-яких дискримінацій;

– окремо наголошується на цілі пенітенціарної системи щодо виправлення і соціальної реабілітації ув'язнених (засуджених) та наданні інформації щодо конкретних заходів, які вживаються для навчання, освіти та перевиховання, професійної орієнтації та навчання, програм роботи для ув'язнених у пенітенціарній установі та за її межами, а також щодо системи надання допомоги після звільнення, її успішності [5].

У загальному зауваженні № 20 (с.193–195) щодо згадуваної статті 7 Пакту наголошено, що її положення мають на меті захист як гідності, так і фізичної та психічної цілісності особи, проте зазначено, що Пакт не містить жодного визначення понять, охоплених статтею 7, а також Комітет не вважає за необ-

хідне скласти перелік заборонених дій або встановити чіткі відмінності між різними видами покарання чи поводження; відмінності залежать від характеру, мети та тяжкості застосованого впливу [5].

У пункті 60.3 Європейських пенітенціарних правил (Рекомендація № R (2006) 2 наводяться приклади нелюдського, негуманного (inhuman) принизливого покарання: колективні та тілесні покарання, покарання шляхом поміщення в темну камеру. У пункті 72.1 вказано про обов'язок поводитися з усіма в'язнями з гуманністю та з повагою до гідності, а у пункті 77 наголошено на приділенні великої уваги гуманності персоналу при його відборі [7].

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), реалізуючи наглядову юрисдикцію в аспекті «гуманного ставлення до ув'язнених», відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), зокрема, статті 3 [8], у згадуваному у Стратегії «пілотному» рішенні у справі «Сукачов проти України» (заява № 14057/17, рішення від 30 січня 2020 р.) [9], посилаючись на положення правових документів Комітету міністрів Ради Європи, у т. ч. рішень щодо заходів, вжитих українською владою з метою дотримання відповідних рішень ЄСПЛ у групі подібних справ (пункти 34–41), та документів ООН, у т. ч. звітів Підкомітету із запобігання катуванням (пункти 42–44), а також звітів Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та норм релевантного українського законодавства і відповідної практики (пункти 45–77), приділяючи першочергово увагу витягам із загальних доповідей Європейського Комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (пункти 27–33), у викладенні релевантних принципів статті 3 Конвенції ЄСПЛ констатує, що негуманне, погане (Ill-treatment) поводження має досягти мінімального рівня тяжкості, оцінка якого є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як: тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки та, у деяких випадках, стать, вік і стан здоров'я жертви. І хоча жорстоке (Ill-treatment) поводження, яке досягає цього міні-

муму, зазвичай містить фактичні тілесні ушкодження або інтенсивні фізичні чи психічні страждання, навіть за їх відсутності, коли поводження принижує чи ганьбить людину, демонструючи відсутність поваги до її людської гідності чи нехтування нею, або пробуджує почуття страху, тривоги або неповноцінності, здатні зломити моральний і фізичний опір особи, може бути охарактеризовано як таке, що принижує гідність, а також підпадає під заборону статті 3 Конвенції (пункт 84). Далі ЄСПЛ приводить свої оціночні судження щодо наявності презумпції порушення статті 3 Конвенції при забезпеченні житловим простором затриманого менше 3 $м^2$ та можливості її спростування урядом за наявності компенсаційних факторів; щодо визнання порушенням статті 3 Конвенції при забезпеченні житловим простором від 3 до 4 $м^2$ у поєднанні з іншими неналежними фізичними аспектами тримання – доступ до фізичних вправ на свіжому повітрі, природне освітлення або повітря, наявність системи вентиляції, адекватна температура у камері, можливість приватного користування туалетом, а також дотриманням базових санітарно-гігієнічних вимог (пункт 86); щодо визнання подвір'я для прогулянок малим для надання реальної можливості тренуватись (пункт 94) [9].

Отже, правовий базис гуманності у поводженні із ув'язненими (засудженими і затриманими) – це динамічна концепція, що відображається в міжнародних нормах статутного права, результатах нагляду контролюючих інституцій і прецедентному праві ЄСПЛ, актуальною суттю якої є захист прав людини та повага до її гідності, а дійсним змістом – забезпечення необхідних умов фізичної та психічної цілісності особи, її реабілітації та реінтеграції у суспільство для вільного від злочинів життя.

Список використаних джерел

1. Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 № 1153-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#n10 (дата звернення: 14.11.2024).

2. На шляху до більш гуманних умов тримання під вартою та скорочення числа повторних правопорушень в Україні (DECOPRIS) : проєкт. URL:

https://www.coe.int/uk/web/kyiv/decopris-towards-more-humane-detention-conditions-and-reduced-reoffending-in-ukraine (дата звернення: 14.11.2024).

3. United Nations Organization (1990), *Basic Principles for the Treatment of Prisoners*: Resolution, the General Assembly, New York. URL: https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/RES/45/111&i= A/RES/45/111_2710019 (дата звернення: 14.11.2024).

4. United Nations Organization. *United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules)* : Resolution, the General Assembly. New York. 2015. URL: https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/RES/70/175&i=A/RES/70/175_3854556 (дата звернення: 14.11.2024).

5. United Nations Organization. *Report of the Human Rights Committee* : Official Records. Forty-seventh Session. Supplement No. 40 (A/47/40), the General Assembly. New York. 1992. URL: https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/47/40(SUPP)&i=A/47/40(SUPP)_8590685 (дата звернення: 14.11.2024).

6. United Nations Organization. *lnternational Covenant on Civil and Political Rights :* Resolution, the General Assembly. New York. 1966. URL: https://documents.un.org/symbol-explorer?s=A/RES/2200(XXI)&i=A/RES/2200(XXI)_9724348 (дата звернення: 14.11.2024).

7. Recommendation Rec(2006)2-rev of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules. *Adopted by the Committee of Ministers on 11 January 2006, at the 952nd meeting of the Ministers' Deputies and revised and amended by the Committee of Ministers on 1 July 2020 at the 1380th meeting of the Ministers' Deputies.* URL: https://rm.coe.int/09000016809ee581 (дата звернення: 14.11.2024).

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : ухвалена Радою Європи 04.11.1950 р., ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n525 (дата звернення: 14.11.2024).

9. Case of Sukachov v. Ukraine . European Court of Human Rights. Fifth Section. Application no. 14057/17 Jadgment. Strasbourg. 30.01.2020. Final 30.05.2020. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-200448 (дата звернення: 14.11.2024).

Дарина Мазан,
здобувачка 3-го курсу бакалаврату, спеціальність 081 Право
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова;
науковий керівник: ***Лариса Грицишина,***
докторка філософії з права, доцентка кафедри цивільного права
та процесу Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

Права дитини – це набір гарантій, які забезпечують їй умови для всебічного розвитку, захищають від насильства, експлуатації та дискримінації. До них належать: право на життя, здоров'я, освіту, сімейне життя, висловлення власної думки та інші важливі права. На жаль, у світі досі існують проблеми з порушенням прав дітей. Тому захист таких прав залишається важливим питанням, яке вимагає постійної уваги з боку суспільства та держави.

Сьогодні у світі існує розгалужена система інструментів та механізмів захисту прав дітей, що діють у тих країнах, які є учасницями відповідних міжнародних договорів. Дитина є суб’єктом правовідносин, оскільки має певні права та обов’язки. Міжнародні механізми захисту прав дитини мають спеціалізовані установи та організації, які безпосередньо займаються захистом прав дітей [2, с. 159].

На світовому рівні права дитини знайшли своє закріплення в Конвенції ООН про права дитини (1989 р.) як найбільш універсальному документі, який зобов’язує підписантів визнавати та захищати права дітей [1]. Ця Конвенція була ратифікована найбільшою кількістю держав серед усіх міжнародних договорів про права людини в історії. Вона значно покращила життя дітей у всьому світі. Проте багато дітей досі не можуть насолоджуватися повноцінним дитинством, і для багатьох дитинство закінчується передчасно [3].

Міжнародний договір такого типу не може безпосередньо впливати на життя дітей. Його мета полягає в тому, щоб надати орієнтири для законодавства, політики та програм у різних краї-

нах, а також для діяльності міжнародних, національних, урядових і неурядових організацій, що стосується дітей. Вплив Конвенції на дітей можна оцінити лише настільки, наскільки її положення були враховані урядами та іншими установами й організаціями на всіх рівнях, від міжнародного до місцевого. Таким чином, прогрес можна оцінити за характером національних законів і політики, а також за наявністю та ефективністю структур і механізмів, необхідних для їх реалізації [4, с. 30].

Комітет з прав дитини – організація ООН, створена для моніторингу прогресу держав-учасниць у виконанні зобов'язань за Конвенцією ООН з прав дитини, закликає Російську Федерацію припинити воєнні дії та виконати свої зобов'язання щодо захисту дітей від фізичного та психологічного насильства [5].

Комітет, до якого входять 10 незалежних експертів, обраних державами-учасницями (тобто тими, які ратифікували Конвенцію), щорічно проводить тримісячні сесії, переважно в Женеві. Через робоче навантаження Комітету, держави-учасниці наразі розглядають можливість внесення поправки до Конвенції, яка передбачає збільшення кількості членів з 10 до 18. Комітет розглядає доповіді, які зобов'язані подавати держави, разом з іншою інформацією з надійних джерел. Ця контрольна функція Комітету здійснюється в атмосфері конструктивного діалогу та міжнародної солідарності, без конфронтації [4, с. 30].

Зазначений Комітет відіграє провідну роль у гарантуванні прав дитини в міжнародному масштабі. Його зусилля спрямовані на створення умов для повноцінного та гармонійного розвитку кожного дитини.

Після Другої світової війни, 11 грудня 1946 року, Генеральна Асамблея ООН створила Міжнародний дитячий надзвичайний фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) для надання допомоги дітям у зруйнованій війною Європі. Виконавши це завдання, Генеральна Асамблея в жовтні 1953 року вирішила продовжити діяльність цієї організації на постійній основі, розширила її компетенцію та змінила назву. Резолюцією Генеральної Асамблеї були вилучені слова «міжнародний» і «надзвичайний», залишивши назву «Дитячий фонд ООН», але англійська абревіатура залишилася незмінною [4, с. 31].

ЮНІСЕФ керується Виконавчою Радою, до складу якої входять представники 41 країни, обрані Економічною і Соціальною Радою на трирічний термін. За свою діяльність, спрямовану на покращення добробуту дітей, прогресу та миру, ЮНІСЕФ отримав Нобелівську премію миру у 1965 році. У 1986 році Генеральна Асамблея відзначила сорокову річницю заснування ЮНІСЕФ, підкресливши, що його робота суттєво вплинула на уявлення про виживання та розвиток дітей, і закликала уряди, ООН та інші міжнародні організації, а також приватних осіб, посилити підтримку та допомогу ЮНІСЕФ для подальшого захисту інтересів дітей [4, с. 31].

Основна мета ЮНІСЕФ полягає в тому, щоб кожна дитина мала здорове дитинство та рівні можливості для реалізації свого потенціалу. Організація працює над зниженням дитячої смертності, забезпеченням доступу до чистої води та санітарії, вакцинацією дітей та боротьбою з інфекційними захворюваннями. ЮНІСЕФ сприяє отриманню якісної освіти для всіх дітей, захищає їх від насильства, експлуатації та зневажання, а також надає гуманітарну допомогу дітям, які постраждали від воєн. Важливим завданням ЮНІСЕФ є співпраця з країнами для впровадження нових принципів виживання та здорового розвитку дітей.

Важливу роль відіграє Всесвітня організація охорони здоров’я (ВООЗ), заснована в 1948 році, є спеціалізованою установою ООН, яка відповідає за міжнародне громадське здоров'я. Її офіційний мандат полягає у сприянні здоров’ю та безпеці, а також у допомозі вразливим верствам населення по всьому світу [5].

ВООЗ надає технічну допомогу країнам, встановлює міжнародні стандарти охорони здоров’я, збирає дані про глобальні проблеми охорони здоров’я та є форумом для наукових і політичних дискусій, пов’язаних із здоров’ям [5].

Діяльність цієї організації зосереджена на вирішенні глобальних проблем охорони здоров'я. Особливу увагу приділяють підтримці та розвитку механізмів захисту здоров'я матері та дитини, а також впровадженню заходів для гармонійного життя людства в цілому. Україна приєдналася до Статуту ВООЗ 3 квітня 1948 року [2, с. 161].

Незважаючи на значні досягнення у забезпеченні прав дитини завдяки спільним зусиллям міжнародної спільноти, ця проблема залишається актуальною. Навіть незважаючи на численні організації, які займаються захистом прав дитини, виклики в цій сфері продовжують існувати і вимагають постійної уваги та дієвих рішень.

Список використаних джерел

1. Захист прав дитини: міжнародний та національний аспект. *Вища школа адвокатури НААУ.* URL: https://www.hsa.org.ua/blog/zaxist-prav-ditini-miznarodnii-ta-nacionalnii-aspekt (дата звернення: 06.11.2024).
2. Позігун І. О. Міжнародні стандарти захисту прав дітей. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. С. 159–161. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_3/26.pdf (дата звернення: 07.11.2024).
3. Конвенція ООН про права дитини. Access Denied. URL: https://www.unicef.org/ukraine/uk/convention (дата звернення: 06.11.2024).
4. Роменський міський центр соціальних служб. URL: http://romny-mcss.edukit.sumy.ua/Files/downloads/book2.pdf (дата звернення: 06.11.2024).
5. Заява комітету ООН з прав дитини. *Офіційний портал Верховної Ради України.* URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/220346.html (дата звернення: 06.11.2024).

Наталія Макаренко,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та господарського права
факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту
Донецького державного університету внутрішніх справ;
Павло Крикун,
аспірант 2-го курсу
Донецького державного університету внутрішніх справ

ОГЛЯД ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ОСКАРЖЕННІ РЕЗУЛЬТАТІВ ПОДАТКОВИХ ПЕРЕВІРОК СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Європейський суд з прав людини (далі за текстом – ЄСПЛ) вже давно символізує справедливість та є останньою інстанцією для відновлення порушених прав у всьому світі.

Сьогодні ЄСПЛ є однією з ключових міжнародних правозахисних установ у європейській системі захисту прав людини.

Рішення ЄСПЛ самі по собі не є джерелами права, однак разом із відповідними положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод національні суди можуть ви-

користовувати їх як джерело права. Відповідна норма також міститься в Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (стаття 17).

Протягом останнього десятиліття платники податків в Україні почали звертатися до ЄСПЛ для захисту своїх порушених податкових прав. Позитивним є те, що під час вирішення спорів у національній судовій системі судді використовують практику розгляду ЄСПЛ справ у сфері оподаткування, застосовуючи набутий досвід у національному судочинстві.

Під час розгляду справ у відповідній категорії спорів ЄСПЛ, зокрема, керується статтею 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка передбачає, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів [1].

Здебільшого в податкових спорах ключовими рішеннями ЄСПЛ для суб'єктів господарювання є рішення в таких справах, як «Бізнес Супорт Центр проти Болгарії», «Булвес АД проти Болгарії», «Інтерсплав проти України». Вплив цих рішень ЄСПЛ на судові спори у сфері податків важко переоцінити. Дякуючи таким рішенням, відбувся значний поштовх у розвитку підходів до вирішення податкових спорів українськими судами.

Так, завдячуючи рішенням ЄСПЛ, зокрема, у справах «Бізнес Супорт Центр проти Болгарії», «Булвес АД проти Болгарії», «Інтерсплав проти України», принцип індивідуальної відповідальності платника податків закріпився на національному рівні, тобто податкова відповідальність повинна мати індивідуальний характер. Такий принцип передбачає, що платник податків не може бути притягнутий до відповідальності за неправомірні дії свого контрагента, якщо не буде доведено його особисту причетність до таких порушень.

Наприклад, рішенням ЄСПЛ у справі «Інтерсплав проти України» визначено, що платник податків не може відповідати за зловживання свого контрагента за відсутності будь-яких ознак, які б вказували на те, що такий платник був безпосередньо залучений до таких зловживань [2].

Безперечно, варто зазначити доволі цікаве рішення ЄСПЛ у податковій справі «Йоганнессон та інші проти Ісландії». Рішенням від 18.05.2017 р. ЄСПЛ дійшов висновку, що розкриває зміст конституційного принципу неможливості притягнути особу до відповідальності одного виду двічі.

У вказаній справі Суд виявив порушення статті 4 Протоколу 7 Європейської конвенції з прав людини (право не бути судимим та покараним двічі). Заявники скаржилися на те, що їх двічі притягнуто до відповідальності за одне й те саме діяння, пов'язане з порушенням при складанні податкової звітності для нарахування податків: вперше, у вигляді нарахування додаткових зобов'язань, а вдруге – через засудження у кримінальному провадженні за вчинення тяжких податкових злочинів.

Надалі Суд ухвалив рішення на користь скаржників, встановивши, що їх було притягнуто двічі до відповідальності та покарано за вчинення одного і того ж правопорушення, обґрунтувавши тим, що обидві справи мали «кримінальну» природу, ґрунтувались на однакових фактах і не були належним чином об'єднані. Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що влада уникала дублювання проваджень.

Отже, практика Європейського суду з прав людини відіграє важливу роль у реформуванні правосуддя, сприяючи наближенню національної правової системи до європейських стандартів захисту прав людини. Чинне законодавство не зможе повною мірою забезпечувати захист особи або встановити справедливість, якщо його належним чином не виконувати. На підставі частини 2 статті 6 Кодексу адміністративного судочинства України суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини, що в подальшому буде слугувати покращенню забезпечення прав людини та правильному розумінню та виконанню норм Конвенції в Україні.

Список використаних джерел

1. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення: 08.11.2024).
2. Рішення ЄСПЛ у справі «Інтерсплав проти України» від 09 січня 2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_194#Text (дата звернення: 08.11.2024).

Олександра Павлова,
слухачка 2-го курсу Черкаського інституту пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля Національного університету
цивільного захисту України;
науковий керівник: ***Вікторія Чубань,***
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

ДІЯ МЕХАНІЗМУ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Питання щодо захисту прав людини завжди є актуальним в аспекті регулювання суспільних відносин, проте, зважаючи на воєнний стан в Україні, ця тема набула ще більшої значущості. Так, під час триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України збільшилася кількість випадків порушення основоположних прав людини. На жаль, український національний механізм захисту прав людини не може бути настільки ефективним для притягнення до відповідальності іншої країни, тим паче країни-агресора. Саме тому для розв’язання проблем стосовно порушення всіх прав діють спеціальні кваліфіковані міжнародні механізми щодо розв’язання міждержавних та світових конфліктів. До таких механізмів належать, зокрема, рішення органів та установ, уповноважених на вирішення спорів, які мають світовий та міжнародний обов’язковий характер.

Міжнародний механізм захисту прав людини є провідною світовою системою інструментів захисту прав людини, що гарантує дотримання базових прав людини та встановлення правового забезпечення захисту і відновлення цих прав на міжнародному та світовому рівні.

Загальновизначено, що механізм міжнародного захисту прав людини формується з трьох головних аспектів:

1) міжнародні основоположні документи про права і свободи людини;

2) сукупність засобів та інструментів юридично-правових механізмів реалізації захисту та поновлення прав;

3) відповідні органи та установи, діяльність яких спрямована на забезпечення прав і свобод людини та їх поновлення у випадку порушення.

Історія міжнародних відносин у галузі захисту прав людини почалася зі звичайного унормування прав людини у відповідних конвенціях, деклараціях, угодах, які, в першу чергу, містили зобов'язання для держав імплементувати запропонований каталог прав до національного законодавства та створити відповідні механізми захисту цих прав на національному рівні. Вже це стало, безумовно, значним кроком у сфері міжнародного спілкування і дало підстави розмежувати два історичні періоди розвитку міжнародного права – класичне та сучасне міжнародне право. Далі світова спільнота усвідомила необхідність створення органів та організацій, які були б за можливості відокремлені від держав, володіти власною визначеною компетенцією і в деяких випадках мали змогу застосовувати санкції [1, с. 407].

Такий механізм міжнародного захисту прав відіграє головну роль у підтримці міжнародних взаємовідносин країн світу, зокрема й України. Відповідно до цього механізму держава-партнер має можливість звернутися до міжнародних судових та інших спеціалізованих органів за допомогою у боротьбі за права.

У зв'язку з безперервною повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України багато громадян України, а також осіб, що перебували та продовжують перебувають на її території, опинилися в ситуації, коли їх права та свободи порушено.

Так, злочини проти особи, свободи віросповідання, прав на особисте та приватне життя, майна, тероризм, геноцид та інші завдані Російською Федерацією та російськими солдатами злочини є порушеннями прав людини. Через всі ці порушення Україна була вимушена звернутися безпосередньо до Міжнародного суду Орга-

нізації Об'єднаних Націй та Європейського суду з прав людини з метою забезпечення дотримання прав на території держави, а також для відновлення багатьох порушених прав людини та притягнення до відповідальності Російської Федерації.

Наразі офіційна кількість воєнних злочинів, зареєстрована Офісом Генерального прокурора, становить понад 133 тисячі, всі вони так чи інакше є порушеннями прав людей.

Варто зауважити, що ця статистика не є остаточною і перелік злочинів на сьогодні не є вичерпним. Саме тому Міністерством цифрової трансформації України сумісно з Офісом Президента України, Представництвом Президента України в Автономній Республіці Крим, Міністерством юстиції України, Офісом Генерального прокурора та Київською школою економіки створено офіційний вебпортал «Доказ», що дозволяє вести документацію всіх злочинів Російської Федерації проти України, у тому числі і порушень прав людини. Сайт діє з метою збирання фактів правопорушень, для представлення доказової бази в Міжнародному кримінальному суді в Гаазі та відповідному створеному в майбутньому спеціальному трибуналі.

Слід зазначити, що здійснення судочинства в МС ООН та ЄСПЛ не чекає закінчення війни. У цих судах вже розглядалися клопотання, вимоги, заяви та позови України щодо порушення Російською Федерацією прав людини впродовж російської збройної агресії.

Отже, регулювання захисту прав у сучасних умовах війни в Україні щодо порушень прав людини здійснюється через механізм міжнародного захисту прав. Такий механізм діє на підставі основних міжнародно-правових документів про права людини, а також через органи та установи, що здійснюють юрисдикцію щодо порушень прав. Так, до прикладу, в судових справах України – Росії ці спори розглядаються МС ООН та ЄСПЛ.

Таким чином, наявність міжнародного механізму захисту прав людини гарантує встановлення стандартів правових норм, дотримання прав та їх поновлення, у випадку порушення, а це своєю чергою дає підстави стверджувати, що всі випадки злочинів, вчинених проти прав людини, які так чи інакше пов'язані зі збройною агресією Російської Федерації, будуть віддані під

юрисдикцію міжнародних судових органів і після цього на міжнародному рівні будуть ухвалені рішення про відновлення порушених прав людей.

Список використаних джерел

1. Гриб А. М., Владишевська В. В., Дронов В. Ю. Загальні засади міжнародно-правового захисту прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 407. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/07/75.pdf (дата звернення: 04.10.2024).

Владислав Падалка,
студент 3-го курсу
Національного університету «Чернігівська політехніка»;
науковий керівник: *Наталія Пузирна*,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права
Національного університету «Чернігівська політехніка»

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ПОЛІЦІЄЮ

Адміністративно-правове регулювання діяльності поліції є однією з ключових складових забезпечення правопорядку та громадської безпеки в будь-якій державі. Одним із найважливіших аспектів цієї діяльності є застосування примусових заходів, які можуть мати значний вплив на права і свободи громадян. У сучасних умовах, коли реформа правоохоронної системи в Україні спрямована на євроінтеграцію та дотримання міжнародних стандартів, особливої актуальності набуває питання правомірності та пропорційності використання примусових заходів поліцією.

Актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю забезпечення балансу між необхідністю захисту громадської безпеки та дотриманням прав і свобод людини. Відсутність систематичного підходу до застосування примусових заходів, а також випадки зловживань з боку правоохоронців, вимагають подальшого вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Основними нормативно-правовими актами, які визначають адміністративно-правове регулювання застосування примусових заходів поліцією, є Конституція України [1] та Закон України «Про Національну поліцію» [2].

Зокрема, Конституція України встановлює основні принципи захисту прав людини, які необхідно враховувати при застосуванні примусових заходів. У Розділі II закріплені права, що можуть бути обмежені лише за законом. Стаття 27 гарантує право на життя, передбачаючи, що будь-яке втручання, включно із застосуванням сили, має бути пропорційним і законним. Стаття 28 забороняє катування та нелюдське поводження, обмежуючи можливість застосування сили. Статті 29, 30 та 41, що стосуються свободи, недоторканності житла та власності, також визначають межі втручання поліції [1].

На нашу думку, Закон України «Про Національну поліцію» є ключовим спеціальним законом, який визначає правовий статус поліції, її повноваження та принципи діяльності. Правоохоронці зобов'язані дотримуватися принципів пропорційності та необхідності, забезпечуючи обґрунтованість своїх дій.

Згідно зі статтею 42 цього закону правоохоронці зобов'язані діяти лише в межах закону, а примусові заходи можуть бути застосовані лише у випадках, коли інші методи виявилися неефективними. Крім того, стаття 43 чітко визначає заборони та обмеження на застосування примусових заходів, особливо стосовно вразливих категорій осіб, таких як вагітні жінки, діти та люди з інвалідністю [2].

Поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про намір застосувати фізичну силу, спеціальні засоби або вогнепальну зброю та надати достатньо часу для виконання законних вимог. Однак це правило не застосовується в тих випадках, коли зволікання може призвести до загрози для життя і здоров'я як самої особи, так і поліцейського, або у ситуаціях, коли попередження є недоцільним чи неможливим [3, с. 41].

Відповідно до ч. 2 ст. 43 Закону України «Про Національну поліцію» – «Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку» [2].

Так, поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про намір застосувати один із заходів примусу та надати їй достатньо часу для відповіді на законну вимогу. Це попередження має на меті не лише інформування особи про серйоз-

ність ситуації, але й створення умов для уникнення ескалації конфлікту. Надання часу для реагування дозволяє особі усвідомити обставини та вжити заходів для припинення неправомірної поведінки, що своєю чергою може призвести до більш мирного вирішення ситуації [4, с. 20].

Важливо зазначити, що дотримання цього зобов'язання сприяє не лише правомірному використанню примусових заходів, але й підвищує рівень довіри між громадянами та правоохоронними органами. Попередження дає змогу особі усвідомити серйозність ситуації та за необхідності вжити заходів для уникнення конфлікту. Проте у випадках, коли загроза є реальною і нагальною, оперативність дій правоохоронців може стати вирішальною для захисту життя і здоров'я.

На думку А. В. Серватовського, якщо застосування примусових заходів є неминучим, правоохоронці повинні:

– виявляти обережність при застосуванні сили та діяти відповідно до серйозності правопорушення та законних цілей, які потрібно досягти;

– зменшувати ризик заподіяння шкоди і травмування людей, зокрема самих правопорушників;

– забезпечити надання медичної допомоги будь-яким пораненим або постраждалим особам якомога швидше;

– оперативно повідомляти родичів або близьких друзів про поранення чи постраждальність особи [5, с. 227].

На нашу думку, важливість належного адміністративно-правового регулювання застосування примусових заходів поліцією не можна недооцінювати, оскільки ці заходи безпосередньо впливають на права та свободи громадян. Професійний підхід правоохоронців у цій сфері, який передбачає обережність, пропорційність та необхідність застосування сили, є запорукою не лише дотримання законодавства, але й підвищення довіри суспільства до правоохоронних органів.

Дотримання рекомендацій, висловлених А. В. Серватовським, стосовно обережності при застосуванні примусових заходів, зменшення ризиків для людей та забезпечення швидкої медичної допомоги, є невід’ємною частиною професійної етики правоохоронців. Це не лише знижує ймовірність зловживань,

але й сприяє створенню безпечнішого середовища для всіх учасників правопорушення.

У ході роботи проаналізовано нормативно-правове забезпечення застосування примусових заходів поліцією та виявлено низку проблем, які потребують вдосконалення законодавства та практики. Актуальність дослідження підтверджується необхідністю забезпечення балансу між захистом громадської безпеки та дотриманням прав і свобод людини.

Адміністративно-правове регулювання застосування примусових заходів є складним процесом, що вимагає системного підходу та дотримання етичних стандартів. Це є запорукою формування демократичного суспільства, де права людини та громадські інтереси можуть ефективно співіснувати і захищатися.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 10.10.2024).

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII : станом на 16 серп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 10.10.2024).

3. Комзюк М. А. Види поліцейських заходів примусу, що застосовуються національною поліцією України. *Науковий юридичний журнал*. 2022. С. 39–44. URL: https://doi.org/10.32847/ln.2022.18.06 (дата звернення: 10.10.2024).

4. Болоташвілі З. У., Головков О. М, Бур'ян І. В. Окремі аспекти застосування поліцейських заходів примусу. *Правовий часопис Донбасу*. 2023. № 3. С. 19–24. URL: https://doi.org/10.32782/2523-4269-2023-84-19-24 (дата звернення: 10.10.2024).

5. Серватовський А. В., Герасименко М. Е. Проблемні аспекти застосування поліцейських заходів примусу. *Сучасна європейська поліцеїстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України.* Харків, 2019. С. 226–228.

Павло Пархоменко,
суддя Верховного Суду,
кандидат юридичних наук

ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Наша держава обрала вектор європейської політики, що об'єднало українське суспільство і є його свідомим вибором.

Важливо, що Україна вже набула статус кандидата на вступ до Європейського Союзу, але вступ до нього це питання перспективи, яке залежить від багатьох факторів. Зокрема, як від ефективності внутрішніх реформ, так і від трансформаційних процесів всередині Європейського Союзу. Отже, в найближчій перспективі Україну на євроінтеграційному шляху очікує повсякденна, кропітка робота з імплементації Угоди про асоціацію, що рухає країну на шляху до Європейського Союзу. Однак, і що найважливіше, сьогодні є підстави стверджувати, що Україна пройшла етап вибору між європейським і євразійським векторами розвитку держави [1].

Не останню роль на шляху до європейського співтовариства відіграє імплементація міжнародних стандартів як у правозастосування, так і в державну політику в різних сферах.

У «Великому енциклопедичному юридичному словнику» під поняттям «імплементація» (від лат. Implere – «наповнювати, досягати, виконувати, здійснювати») в міжнародному праві пропонується розуміти організаційно-правову діяльність держав з метою реалізації своїх міжнародно-правових зобов'язань [2, с. 329].

Саме забезпечення на практиці міжнародних стандартів і, як наслідок, виконання Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань є актуальним, особливо під час війни, коли всі інституції держави намагаються забезпечити її суверенітет та зміцнити авторитет на міжнародній арені.

Так само і судова гілка влади забезпечує імплементацію міжнародних стандартів у національну судову практику, яка стає дієвим інструментом в умовах інтеграційних процесів.

Позитивною стороною в цьому процесі є те, що суд здатен швидко відреагувати на зміни і, що важливо, він може вплинути на формування державної політики, що ми продемонструємо нижче на прикладі захисту прав дитини.

Але спочатку звернемо увагу на те, що у 2018 році з метою продовження імплементації положень Конвенції ООН про права дитини, створення дружнього до дітей середовища відповідно до міжнародних стандартів та пріоритетів Стратегії Ради Європи з прав дитини на 2016–2021 роки було розпочато реалізацію Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року [3].

Вагомим кроком до подальшого вдосконалення системи юстиції щодо дітей та впровадження міжнародних стандартів здійснення правосуддя щодо неповнолітніх стало ухвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1027) [4].

Поряд із цим, використовуючи підходи Верховного Суду, було зроблено перші кроки для запровадження в життя моделі «Барнахус», яка була новою для України.

«Барнахус» (від barna hús – у перекладі з ісландської мови «будинок для дітей») – це місце, де багатопрофільна міжвідомча команда, до якої входять представники правоохоронних органів, кримінального судочинства, служб захисту дітей, а також медичні працівники і працівники сфери захисту психічного здоров'я, співпрацює, щоб забезпечити дітям – жертвам та свідкам насильства – скоординований ефективний захист, послуги та правосуддя, дружнє до дітей. Ця модель в Україні впроваджується за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх [5].

За відсутності чіткої законодавчої бази в основу функціонування описуваної моделі був покладений підхід Верховного Суду, який стосувався права на перехресний досвід [6] і зводився до того, що засаді безпосередності, як і будь-якій іншій загальній засаді, притаманна певна гнучкість при застосуванні в конкретних обставинах. На переконання колегії суддів Верховного

Суду, перехресний допит у суді малолітньої дитини допустимий лише у виняткових випадках, коли вичерпано всі інші способи встановлення істини.

Також було враховано особливості допиту дітей у порядку статті 225 Кримінального процесуального кодексу України [7]. Верховний Суд врахував те, що малолітня потерпіла була допитана слідчим суддею на досудовому розслідуванні в порядку статті 225 Кримінального процесуального кодексу України, що є винятком із загального порядку дослідження доказів, передбаченого статтею 95 цього Кодексу. Крім того, суд першої інстанції обґрунтовано відмовив у задоволенні відповідного клопотання захисників про повторний допит потерпілої, зважаючи на її вік, обставини справи, особливості категорії цієї справи та рекомендацію, яка викладена у висновку судово-психіатричного експерта, не залучати малолітню до участі в судових засіданнях.

Описані правові позиції стали підґрунтям у роботі моделі «Барнахус», яка побудована на тому, що діти, які стали жертвами або свідками кримінальних правопорушень, потрапляють до «Барнахусу», в якому працює мультидисциплінарна команда і допит такої дитини проводиться під час досудового розслідування за участю слідчого судді, що створює передумови для уникнення повторного виклику дитини до суду під час судового розгляду, і, як наслідок, повторної травматизації дитини.

У сфері цивільного судочинства ми наводимо приклад, в якому Верховний Суд імплементував у національну практику положення Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дитини, описавши, що вони були ухвалені як практичний інструмент для держав-членів Ради Європи у процесі адаптації їх судових і позасудових систем до конкретних прав, інтересів і потреб дітей. Рада Європи закликає держави-члени забезпечити їх широке розповсюдження серед всіх органів, відповідальних або іншим чином причетних до прав дітей у судочинстві [8].

Іншим важливим прикладом є використання міркувань Комітету ООН з прав дитини як практики щодо застосування Конвенції ООН про права дитини. Так, Верховний Суд взяв до уваги міркування Комітету ООН з прав дитини у справі «N.R. v.

Paraguay» від 3 лютого 2020 року (повідомлення № 030/2017), в якій він розглянув ситуацію, коли автор повідомлення скаржився на те, що держава не вжила заходів щодо виконання судового рішення підтримувати контакт заявника зі своєю донькою. З огляду на конкретні обставини цієї справи, зокрема тривалий період, що минув з моменту ухвалення судового рішення, який визначав права відвідування та враховував молодий вік дівчинки, Комітет вважав, що влада не виконувала розпорядження суду своєчасно та ефективно, і що вона не вживала необхідних заходів для того, щоб забезпечити дотримання цих рішень, аби забезпечити контакт автора з його донькою.

Верховний Суд наголосив, що вказані принципи демонструють важливість та особливості виконання рішення суду щодо участі у вихованні дитини та роль держави щодо забезпечення ефективності такого виконання і, як наслідок, забезпечення дитині її якнайкращих інтересів [9].

Проводячи узагальнення викладеному, зробимо висновки про те, що:

– імплементація міжнародних стандартів у національне правозастосування та політику є важливим кроком в інтеграційних процесах;

– судова практика, в тому числі підходи Верховного Суду, можуть стати дієвим інструментом у формуванні державної політики у випадку відсутності законодавчого регулювання певної сфери правовідносин;

– відповідні підходи найвищої судової інстанції можуть заповнити існуючі прогалини, в тому числі шляхом імплементації міжнародних стандартів, що є хорошим прикладом виконання нашою державою взятих на неї міжнародних зобов'язань.

Список використаних джерел

1. Якименко Ю., Пашков М. Україна на шляху до ЄС: оцінки, думки і сподівання громадян. URL: https://razumkov.org.ua/statti/ukraina-na-shliakhu-do-yes-otsinky-dumky-i-spodivannia-hromadian (дата звернення: 20.09.2024).

2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юридична думка, 2007. 992 с.

3. Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини : постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 року № 453 «Про затвердження Державної соціальної програми на період до 2021 року».

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF#Text (дата звернення: 20.09.2024).

4. Національна стратегія реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1027. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text (дата звернення: 20.09.2024).

5. Запровадження моделі «Барнахус» в Україні та міжнародний досвід. URL: https://medconstructor.org/analytics/zaprovadzhennya-modeli-barnaxus-v-ukrayini-ta-mizhnarodnij-dosvid/ (дата звернення: 20.09.2024).

6. Постанова Верховного Суду від 30 листопада 2021 року, справа № 601/473/20 (провадження № 51-3269км21). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101673740 (дата звернення: 20.09.2024).

7. Постанова Верховного Суду від 25 вересня 2023 року, справа № 165/93/22 (провадження № 51-3601 км 23). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113927796 (дата звернення: 20.09.2024).

8. Постанова Верховного Суду від 31 жовтня 2024 року, справа № 753/14640/23 (провадження № 61-10346св24). URL: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/122883135 (дата звернення: 20.09.2024).

9. Постанова Верховного Суду від 09 жовтня 2024 року, справа № 522/11565/21 (провадження № 61-10737св24). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/ 122252952 (дата звернення: 20.09.2024).

Володимир Пивоваров,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України

ЦІЛІСНІСТЬ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СПІВПРАЦІ НАУКОВЦІВ І ПРАКТИКІВ

Твердження про те, що організація і управління процесами запобігання злочинності, які функціонально охоплюють, серед іншого, максимально широке коло питань дієвості і реформування пенітенціарної системи, повинні відповідати вимогам науковості (наукової обґрунтованості), прогресивності тощо – науковцями і практиками цієї галузі вважається загальновизнаним [1, с. 170–173], навіть аксіоматичним твердженням, у розумінні відправної точки діяльності.

Проте Стратегією реформування пенітенціарної системи на період 2023–2026 рр. про опору на наукову основу вказано лише

у змісті завдання 5: «Стратегічної цілі 5. Удосконалення методів та інструментів виправлення і ресоціалізації засуджених та їх подальше впровадження», а саме: «Зміна підходів до залучення до корисної зайнятості засуджених та осіб, взятих під варту, створення додаткових стимулів для залучення», з відповідною відміткою про виконання «участь у проведенні дослідження «Формування оптимальної моделі залучення засуджених до праці (зокрема, організаційно-управлінські, господарські, підприємницькі, податкові аспекти)» [2].

Відділом дослідження проблем кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України в межах здійснення фундаментального дослідження на тему «Дотримання прав людини при виконанні покарань і поводженні із засудженими в Україні» (державний реєстраційний номер: 0121U114397) передбачено вивчення низки питань, як-от: практика дотримання прав засуджених під час воєнного стану, пошук дієвого інструментарію для зміни поведінки, виправлення та ресоціалізації засуджених осіб, інших завдань, спрямованих на виконання євроінтеграційних зобов'язань України та дотримання міжнародних стандартів поводження із засудженими.

Для забезпечення репрезентативності дослідження, точності наукових висновків і практичних рекомендацій керівництвом відділу було спрямовано відповідний запит про статистичну та емпіричну інформацію з таких питань: фактичного складу установ виконання покарань, обліку засуджених, щодо структури закладів охорони здоров'я у системі ДКВС України, показників смертності засуджених осіб в установах виконання покарань за конкретно визначений часовий період, фактичні причини такої смертності. Значущим для наукової розвідки є вивчення даних щодо кількості установ виконання покарань, які були евакуйовані із зони бойових дій, тимчасово окупованих територій з початку повномасштабного вторгнення рф, кількості установ виконання покарань, що були суттєво пошкоджені чи зруйновані внаслідок бойових дій з початку повномасштабного вторгнення рф, кількості відновлених установ виконання покарань.

Значний інтерес для вивчення ризиків і вирішення наявних викликів являє собою інформація про кількість засуджених, які залишилися в окупації, кількість засуджених, які повернулись на територію України для продовження відбування покарання, відомості і матеріали про наявні (чи потребу в розробленні) алгоритми дій стосовно засуджених, які повернулись на територію України для продовження відбування покарання (зокрема, але не виключно: дії щодо обліку строку, врахування/неврахування відбутого в окупації строку, чи завжди питання щодо такого засудженого потребують вирішення в суді тощо).

Перспективного наповнення потребує проблематика соціально-виховної роботи із засудженими, а саме: вивчення реальних даних щодо зміни криміногенних потреб засуджених у період воєнного стану від початку повномасштабного вторгнення рф на територію України, процедури й утруднення здійснення інформаційної підтримки засуджених і ув'язнених та персоналу УВП з боку Міністерства юстиції України, керівництва ДКВС від початку повномасштабного вторгнення рф на територію України, алгоритми надання психологічної допомоги, психотерапевтичних, психокорекційних послуг, психосоціальних послуги з питань психічного здоров'я, в тому числі щодо запобігання суїциду і психосоціального компоненту реабілітації від початку повномасштабного вторгнення рф на територію України. Окремого глибокого аналізу, на наш погляд, потребує питання забезпечення реалізації Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [3] у соціально-виховній роботі в УВП і СІЗО, подоланні освітніх розривів у професійній підготовці засуджених і ув'язнених, формування цифрової грамотності у контексті соціальної адаптації засуджених і пенітенціарної пробації.

На жаль, до цього часу лишаються не достатньо врегульованими питання координаційного і звітно-моніторингового супроводу співпраці між науковцями і практиками, що посилює суперечності у проблемних аспектах за-

конодавчого, наукового-практичного, методичного забезпечення діяльності структур ДКВС України в реаліях воєнного часу і на період відновлення України. Країни Європейського Союзу мають доволі конструктивний досвід системності такої співпраці, громадські організації ретельно відстежують і регулярно оприлюднюють результати моніторингів і результатів конструктивної взаємодії. Тож маємо імплементувати конструктивний досвід у національному просторі. Адже трансформації, що відбуваються в усіх сферах суспільно-правових відносин, передбачають оновлення наукового, методологічного базису, інноваційного змістовно-методичного забезпечення реалізації принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань, закладених у Кримінально-виконавчому кодексі України [4].

Список використаних джерел

1. Кримінологія : підручник / за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2020. 384 с.

2. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р / Кабінет Міністрів України. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-reformuvannia-penitentsiarnoi-systemy-na-period-do-2026-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-ii-realizatsii-u-20222024-rokakhs1153-161222 (дата звернення: 07.11.2024).

3. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13 грудня 2023 р. № 2834-IX / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 46. Ст. 116.

4. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 року № 1129-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України.* 2004. № 3–4. Ст. 21.

Оксана Приходько,
ад'юнкт кафедри військового права та правоохоронної діяльності
Інституту стратегічних комунікацій
Національного університету оборони України

ОДНОРАЗОВА ГРОШОВА ДОПОМОГА У РАЗІ ЗАГИБЕЛІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ОТРИМАННЯ

Збройна агресія Російської Федерації проти України, яка почалася 20 лютого 2014 року, призвела до тимчасової окупації Криму та частин Донецької і Луганської областей. З 24 лютого 2022 року ця агресія набула повномасштабного характеру, що зумовило необхідність посилення ролі Збройних Сил України та інших військових формувань у захисті держави та народу. А відтак, військовослужбовці кожного дня ризикують життям та здоров'ям, захищаючи суверенітет та територіальну цілісність України. Відповідно до Конституції України держава зобов'язана забезпечувати соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей [1, ст. 17]. Це містить правові та соціальні гарантії, спрямовані на задоволення матеріальних та духовних потреб військових, підтримання стабільності у військовому середовищі і забезпечення мотивації до виконання службових обов'язків.

Однією із важливих гарантій держави є одноразова грошова допомога членам сім'ї військовослужбовця у випадку його загибелі. Водночас неможливо оцінити життя в грошовому еквіваленті. Але певні пільги і гарантії стають частковою компенсацією за ризики, що постають перед військовослужбовцями. Одноразова грошова допомога (далі – ОГД) призначається та виплачується у разі загибелі військовослужбовця Збройних Сил України під час дії воєнного стану, а також смерті осіб, які померли внаслідок поранення (контузії, травми, каліцтва), отриманого на військовій службі в Збройних Силах України у період дії воєнного стану під час захисту Батьківщини, участі в бойових діях або забезпеченні здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, перебуваючи безпосередньо в районах їх ведення (здійснення), зокрема, на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України, на території між позиціями сил оборони та пози-

ціями військ держави-агресора в період здійснення зазначених заходів, не пізніше ніж через один рік після поранення (контузії, травми, каліцтва) [5].

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачає виплату одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві [2, ст. 16].

Існує вичерпний перелік осіб, які мають право на призначення та отримання ОГД. До 9 грудня 2023 року це були: батьки, один із подружжя, який не одружився вдруге, діти, які не досягли повноліття, утриманці загиблого (померлого). А вже після оновленої редакції Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» у статті 16-1, п. 4 зазначено, що право на отримання ОГД мають: діти, в тому числі усиновлені, зачаті за життя загиблої (померлої) особи та народжені після її смерті, а також діти, стосовно яких загиблу (померлу) особу за її життя було позбавлено батьківських прав; вдова (вдівець); батьки (усиновлювачі) загиблої (померлої) особи, якщо вони не були позбавлені стосовно неї батьківських прав або їхні батьківські права були поновлені на час її загибелі (смерті); внуки загиблої (померлої) особи, якщо на момент її загибелі (смерті) їх батьки загинули (померли); жінка (чоловік), з якою (з яким) загибла (померла) особа проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, за умови що цей факт встановлено рішенням суду, яке набрало законної сили; утриманці загиблої (померлої) особи, визначені відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [2, ст. 16-1].

Особи, які мають право на отримання ОГД, можуть реалізувати це право з дня його виникнення. Днем виникнення такого права є дата загибелі (смерті) особи, що вказана у свідоцтві про смерть. Право осіб на отримання ОГД визначається станом на дату загибелі (смерті) військовослужбовця. Особи, які мають

право на отримання одноразової грошової допомоги, можуть реалізувати його протягом трьох років з дня виникнення у них такого права [4].

Сім'ям загиблих осіб, виплачується одноразова грошова допомога в розмірі 15 000 000 гривень, яка розподіляється рівними частками на всіх отримувачів. Спочатку виплачується 1/5 від призначеної суми – 3 000 000 гривень, а далі 4/5 щомісячно, частками впродовж 40 наступних місяців по 300 000 гривень щомісячно.

Не мають право на отримання ОГД родичі загиблого військовослужбовця, які є громадянами російської федерації або Республіки Білорусь, та особи, які постійно проживають на територіях цих країн, та особи, які засуджені за державну зраду, колабораційну діяльність, пособництво державі-агресору.

Законом України встановлений порядок оформлення ОГД:

Члени сім'ї звертаються до районного (міського) ТЦКСП незалежно від місця реєстрації та подають документи:

– заяву про виплату ОГД;

– документ, що посвідчує особу;

– документ про присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків (або серія (за наявності) та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків відповідно до закону)), – крім осіб без громадянства або іноземців;

– свідоцтво про смерть військовослужбовця;

– документ, що підтверджує родинні зв'язки із загиблим (померлим) військовослужбовцем:

а) для дружини/чоловіка – свідоцтва про шлюб;

б) для дитини – свідоцтво про народження дитини;

в) для батьків – свідоцтво про народження загиблого (померлого);

г) для осіб, які перебували на утриманні загиблого (померлого) – документ, що підтверджує перебування на утриманні загиблого (померлого) військовослужбовця;

– згода на обробку персональних даних;

– довідка про притягнення до кримінальної відповідальності, відсутність (наявність) судимості або обмежень, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України / повний витяг з інформаційно-аналітичної системи «Облік відомостей про притягнення особи до кримінальної відповідальності та наявності судимості»;

– рішення місцевої державної адміністрації, виконавчого органу місцевої ради або суду про встановлення над дитиною-сиротою, дитиною, позбавленою батьківського піклування, опіки, піклування, – для законних представників неповнолітніх дітей загиблого (померлого);

– відмова, заява, інший правочин, завірений відповідно до Закону України «Про нотаріат» або міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (за наявності);

– рішення суду, яке набрало законної сили та стосується призначення ОГД (за наявності);

– інші документи щодо призначення та виплати ОГД (за наявності).

Після цього районний (міський) ТЦКСП приймає від заявника (незалежно від місця його реєстрації) документи, завіряє копії цих документів та не пізніше 7 робочих днів після надходження всіх документів надсилає їх обласному (Київському міському) ТЦКСП за підпорядкуванням. У разі відсутності документів, які підтверджують загибель військовослужбовця, районний (міський) ТЦКСП здійснює розшук відсутніх документів шляхом направлення запитів до військової частини (лікувального закладу), обласного (Київського міського) ТЦКСП, підрозділу персоналу Командування Сухопутних військ Збройних Сил України.

Обласний (Київський міський) ТЦКСП перевіряє отримані документи, визначає осіб, які документально підтвердили своє право на одержання ОГД, а також осіб, які звернулися (можуть звернутися) за її одержанням, але не надали (надали не всі) документи. Результати опрацювання документів обласним (Київським міським) ТЦКСП зазначаються у висновку та доповіді, які разом з іншими документами, надсилаються до Департаменту соціального забезпечення.

Департамент соціального забезпечення після отримання від обласного (Київського міського) ТЦКСП документів надсилає запит до Кадрового центру Збройних Сил України щодо військовослужбовців, які загинули.

Після ухвалення головним розпорядником бюджетних коштів рішення щодо призначення ОГД (відмови у призначенні, повернення документів на доопрацювання – у разі, коли документи подано не в повному обсязі, потребують уточнення чи подано не за належністю) Департамент соціального забезпечення не пізніше 3 робочих днів доводить його до фінансово-економічного управління Командування Сухопутних військ Збройних Сил України для інформування обласних (Київського міського, районних, міських) ТЦКСП, та, у разі її призначення, – готує проєкти розподілів відкритих асигнувань для виплати допомоги в порядку черговості відповідно до дати надходження документів з обласного (Київського міського) ТЦКСП.

Районні (міські) ТЦКСП, які здійснювали оформлення документів для призначення ОГД, повідомляють заявників (з дотриманням вимог чинного законодавства щодо захисту персональних даних) про ухвалене головним розпорядником коштів рішення щодо призначення ОГД (відмови у призначенні, повернення документів на доопрацювання).

Командування Сухопутних військ Збройних Сил України не пізніше 5 робочих днів з дня відкриття асигнувань для виплати ОГД готує та надає Державній казначейській службі України розподіли відкритих асигнувань у розрізі розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня. Виплата ОГД здійснюється обласним (Київським міським) ТЦКСП на підставі наказу не пізніше 5 робочих днів з дня відкриття асигнувань шляхом перерахування коштів на рахунок в установі банку державного сектору, зазначений отримувачем допомоги у своїй заяві [5].

Таким чином, соціальний захист військовослужбовців та їх сімей в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України має особливе значення завдяки підвищенню рівня безпеки та підтримки осіб, які захищають країну. Надання одноразової грошової допомоги є частковою компенсацією за ризик та обмеження, які держава накладає на реалізацію загальних прав

людини на військовослужбовця, який служить державі і народу, ризикуючи власним життям та здоров'ям, забезпечуючи державні і суспільні інтереси.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254л/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1% 80#Text.

2. Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2011-12.

3. Про Збройні Сили України : Закон України від 6.12.1991 р. № 1934-XII. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1934-12.

4. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2024 р. № 168. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text.

5. Порядок виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі військовослужбовців у період дії воєнного стану: коротко про головне. URL: https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/poryadok-vyplaty-odnorazovoyi-groshovoyi-dopomogy-u-razi-zagybeli-vijskovosluzhbovcziv-v-period-diyi-voyennogo-stanu-korotko-pro-golovne/.

Олена Приходько,
керівниця Чернігівського регіонального офісу
благодійного фонду «Право на захист»

РЕЄСТР ЗБИТКІВ, ЗАВДАНИХ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ, – ПЕРШИЙ КРОК НА ШЛЯХУ ДО ВІДНОВЛЕННЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Забезпечення та захист прав людини, порушених внаслідок агресії, є складним і багатогранним процесом, що вимагає зусиль на всіх рівнях – від місцевого до міжнародного.

Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй 14.11.2022 року ухвалила Резолюцію A/RES/ES-11/5 «Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв'язку з агресією проти України» [1], якою визнала необхідність притягнення до відповідальності за порушення міжнародного права в Україні, в тому числі шляхом виплати репарацій, а також рекомендувала створити відповідний реєстр завданих збитків. У відповідь на Резолюцію ООН 12.05.2023 року Рада Європи започаткувала створення Реєстру збитків шляхом укладення Розширеної часткової угоди (Резолюція CM/Res(2023)3 Комітет Міністрів Ради Європи) [2]. Отже, міжнародне співтовариство санкціонувало

створення компенсаційного механізму відшкодування збитків. Відповідно до Закону України від 08.11.2023 року № 3432-IX «Про приєднання України до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України» 08.11.2023 року Україна приєдналася до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, встановленої Резолюцією CM/Res(2023)3 Комітету Міністрів Ради Європи [3].

«Розширена часткова угода» – це форма міжнародного співробітництва в рамках Ради Європи, відкрита як для держав-членів Ради Європи, так і для держав, що не є її членами. Штаб-квартира Реєстру збитків знаходиться в Гаазі, Нідерланди. Будь-яка держава, яка проголосувала за Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/ 5, може приєднатися до Реєстру як учасник або асоційований член, повідомивши про це Генерального секретаря Ради Європи. Будь-яка інша держава може приєднатися до Реєстру за умови схвалення такого приєднання Конференцією учасників. На сьогодні 43 держави та Європейський Союз є сторонами Реєстру (39 є учасниками та 5 – асоційованими членами).

Міжнародний компенсаційний механізм відшкодування збитків має багаторівневу та багатокомпонентну структуру на міжнародному і національному рівнях. В умовах сьогодення важливою гарантією відновлення справедливості, особливо на етапі розробки та узгодження порядку функціонування цього механізму, є створення дієвого інструменту відшкодування збитків.

Компенсаційний механізм формується з Реєстру збитків, Компенсаційної комісії та Фонду, метою яких є використання активів Російської Федерації для відшкодування шкоди, заподіяною війною в Україні.

Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (далі – Реєстр), слугує для документального обліку доказів та інформації, що стосуються заяв про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, завданих 24.02.2022 року або пізніше на території України в межах її міжнародно-визнаних кордонів, включно з її територіальними водами, всім зацікавленим фізичним і юридичним особам, а також державі Україна, включно з її регіональними та місцевими органами влади, державними чи підконтрольними

установами, міжнародно-протиправними діями Російської Федерації в Україні або проти України (ст. 1 Статуту Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (додаток до Резолюції CM/Res(2023)3)) [2]. Реєстр має статус юридичної особи згідно із законодавством Королівства Нідерланди та України. Діяльність Реєстру забезпечують Конфедерація, Рада, Виконавчий директор, Секретаріат відповідно до функціональних повноважень та статутних завдань.

Відповідно до ст. 2 Статуту Реєстру збитків Реєстр приймає та обробляє інформацію, що стосується заяв про відшкодування збитків та доказів; категоризує, класифікує та систематизує такі заяви, оцінює та визначає прийнятність заяв для внесення до Реєстру та реєструє прийнятні заяви з метою їх майбутнього розгляду та винесення рішення [2]. Реєстр не має жодних юрисдикційних функцій щодо винесення рішень стосовно таких заяв, зокрема визначення відповідальності та присудження будь-яких виплат чи компенсацій.

Критерії прийнятності заяв для внесення до Реєстру з метою їх майбутнього розгляду та винесення рішення визначаються у правилах і положеннях Реєстру з огляду на те, що такі заяви мають бути подані стосовно збитків, втрат чи шкоди, які були завдані: a) 24 лютого 2022 року або пізніше; b) на території України в її міжнародно-визнаних кордонах, включно з територіальними водами; c) міжнародно-протиправними діями Російської Федерації в Україні або проти України.

Заяви, докази та пов’язану інформацію до Реєстру подають заінтересовані фізичні та юридичні особи, а також держава Україна (включно з її регіональними та місцевими органами влади, державними чи підконтрольними установами).

З метою спрощення цього процесу Реєстр розробляє набір правил і процедур, зокрема перелік категорій збитків, форми заяв (очікується затвердження 45 категорій заяв), правила доказування для кожної категорії та іншу необхідну інформацію.

Заяви до Реєстру можуть подаватися фізичними, юридичними особами та державою Україна. Подати заяви та докази до Реєстру збитків можна через портал Дія в електронній формі.

Для подання заяв Реєстр відкритий з 02.04.2024 року. Наразі до Реєстру збитків приймаються заяви від фізичних осіб за першою категорією «А3.1 – Пошкодження або знищення житлової нерухомості». Таке рішення зумовлене міркуваннями ефективності та швидкості розробки цифрової платформи Реєстру, оскільки ця категорія є найбільш підготовленою з погляду наявних доказів у необхідній електронній формі. Початок подання заяв щодо цієї категорії збитків має значно полегшити підготовку процесу подання заяв в інших категоріях.

Звертаємо увагу на те, що Реєстр не здійснює розгляд поданих заяв по суті, не оцінює розмір збитків, не призначає компенсацію. Зауважимо, що інформація про компенсації, які виплачуються Урядом, буде вноситись до Реєстру збитків, що унеможливить подвоєння компенсацій.

Варто зазначити, що робота над компенсаційним механізмом триває. Актуальним є питання поінформованості потенційних заявників щодо можливості звернення до Реєстру для розгляду та винесення рішення; узгодженості методики оцінки шкоди та збитків внаслідок різноманітних підходів на національному та міжнародному рівні; відсутність або неналежне оформлення правовстановлюючих документів на пошкоджене або знищене майно; некоректності даних про нерухомість з Реєстру речових прав та/або Реєстру пошкодженого та зруйнованого майна; подання заяв співвласниками; недостатність доказів знищення або пошкодження майна; відсутність технічних засобів та кваліфікованого персоналу; розширення можливості подання заяв через ЦНАПи, нотаріусів, представників тощо; встановлення строку розгляду заяв; визначення стандартів і методів оцінки збитків для забезпечення узгодженості і прозорості; змістовного інформування громадськості, урядових структур та міжнародних організацій про розмір збитків тощо. Окремо звертаємо увагу на необхідність обліку та відшкодування шкоди і запровадження ефективних заходів підтримки постраждалим внаслідок порушення майнових та немайнових прав, вчинених внаслідок агресії Російською Федерацією на території України з 2014 року. Запровадження дієвого репараційного механізму, що забезпечить відшкодування збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, стане запорукою відновлення справедливості.

Розв'язанню більшості вищеперерахованих питань могли б сприяти такі заходи:

– організація потужної інформаційної кампанії щодо Реєстру збитків, метою якої є підвищення обізнаності про процес подання заяв, підготовки, внесення, обробки і перевірки даних до Реєстру, мотивування користувачів щодо своєчасної та повної подачі інформації про збитки із застосуванням різних методів поширення інформації (медійні та цифрові канали, друковані матеріали, організація відкритих зустрічей та цілодобового консультування);

– залучення широкої аудиторії до процесу реалізації міжнародної компенсаційної процедури: людей, які зазнали збитків внаслідок катастроф, нещасних випадків, екологічних проблем, інших втрат, пов'язаних зі збройною агресією Російської Федерації; підприємств та організацій, які фіксували збитки, зокрема страхові компанії, податкові органи тощо; державні органи, що здійснюють реєстрацію майна та збитків на рівні держави або місцеві органи влади; професіоналів, які надають допомогу по обліку та реєстру збитків тощо;

– оновлення національного законодавства з метою приведення до відповідності з міжнародними стандартами;

– впровадження технологічних інновацій для збору, обробки та аналізу даних дозволить виключити помилки та дублювання інформації;

– залучення громадськості (мобільні додатки, платформи для обговорення, обговорення) та національних та міжнародних організацій (обмін інформацією та досвідом, спільні дослідження та навчання);

– професійна підготовка фахівців, які працюватимуть з Реєстром.Отже, Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, є важливим інструментом для документування і оцінки матеріальних та нематеріальних втрат, які понесла країна, підприємства та населення. Реєстр збитків є першим компонентом компенсаційного механізму. Його завдання – зібрати, перевірити та зберегти інформацію для майбутньої Компенсаційної комісії.

Співпраця між різними секторами та міжнародна взаємодія також відіграють ключову роль у процесі розширення рамок Реєстру збитків.

Задля надання підтримки постраждалим особам важливу роль на початковому етапі звернення до Реєстру збитків відіграють національні та міжнародні громадські та благодійні організації. Вони можуть значно покращити ефективність та функціональність Реєстру збитків, забезпечуючи різноманітну підтримку заявників у процесі звернення до Реєстру збитків. Благодійний фонд «Право на захист» є одним із лідерів правозахисного руху в Україні, має потужні позиції у сфері захисту прав ВПО, постраждалих від воєнних дій, біженців та осіб без громадянства. Постраждалі, звернувшись до Фонду, мають можливість ознайомитися з правами постраждалих та процесом отримання допомоги; отримати коментарі та рекомендації щодо процесу подання заяви до Реєстру збитків, правову підтримку у підготовці необхідних документів тощо. Задля координації зусиль щодо підтримки постраждалого населення благодійний фонд «Право на захист» співпрацює з Урядом України та міжнародними партнерами.

Локальна адвокація БФ «Право на захист» забезпечує формування ефективної політики на рівні територіальних громад, надаючи зворотний зв'язок та рекомендації з урахуванням специфіки регіону, що сприяє формуванню більш комплексних та справедливих компенсаційних механізмів.

Задля забезпечення справедливості і права на відшкодування для кожного постраждалого варто взаємодіяти.

Список використаних джерел

1. General Assembly Adopts Text Recommending Creation of Register to Document Damages Caused by Russian Federation Aggression against Ukraine. *Resuming Emergency Special Session*. United Nations. November 14, 2022. URL: https://bit. ly/3U9nPry.

2. Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України : Резолюція CM/Res(2023)3 : ухвалена Комітетом Міністрів 12.05. 2023 року на 1466-му засіданні заступників Міністрів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 961_001-23#Text.

3. Про приєднання України до Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 08.11.2023 року № 3432-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/3432-20#Text.

Наталія Пузирна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права
НУ «Чернігівська політехніка»

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ОРГАНУ

Місце та роль адміністративного органу у правовій системі України, порядок функціонування, компетенції, а також взаємодія з іншими державними органами та громадянами визначається правовим статусом. Визначення правового статусу адміністративного органу має ключове значення для ефективного функціонування державної влади, підтримки правопорядку та захисту прав громадян. Це питання є особливо актуальним в умовах демократизації, проведення адміністративних реформ та інтеграції України в європейський правовий простір.

Термін «адміністративний орган» сформувався у процесі розвитку державного управління та права, коли виникла потреба в організації структур, які б здійснювали виконавчі та розпорядчі функції держави.

Для українського законодавства цей термін є новим, у той час як для законодавства європейських країн він є дуже поширеним. У різних правових системах адміністративні органи мають різні назви та структуру, проте основні принципи їхньої діяльності збігаються. Зокрема, у Франції адміністративні органи підпадають під юрисдикцію адміністративних судів (Conseil d'État), що захищає громадян від зловживань з боку виконавчої влади [1, с. 63]. У Німеччині діє система суворого поділу між політичною владою і адміністрацією, яка реалізується через ландтаги, муніципалітети та федеральні відомства. У Великій Британії виконавчі агентства та місцеві ради виконують адміністративні функції, а їхні рішення можуть бути оскаржені через трибунали [2, с. 52].

Запровадження терміна «адміністративний орган» в українському законодавстві є частиною процесу гармонізації права з європейськими стандартами. Це особливо важливо у зв'язку з Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом,

яка передбачає реформування системи державного управління, децентралізацію та забезпечення прозорості управлінських рішень. Використання цього терміна дозволяє точніше визначати коло установ та органів, що наділені владними повноваженнями, і допомагає в уніфікації українського законодавства відповідно до європейських стандартів.

Уперше термін «адміністративний орган» було закріплено Законом України «Про адміністративну процедуру». Так, відповідно до ст. 2 адміністративним органом є орган виконавчої влади, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, їх посадова особа, а також інший суб'єкт, котрий відповідно до законодавства України уповноважений здійснювати функції публічної адміністрації [3].

Перш за все, законодавець до числа адміністративних органів відніс органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, оскільки саме вони реалізують більшість функцій публічної адміністрації.

Варто зауважити, що термін «адміністративний орган» виступає функціональною категорією. Зазначимо, що не всі органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування виступають як адміністративний орган. Це залежить від конкретних повноважень чи функцій, які виконує такий орган. Зокрема, якщо орган виконавчої влади або місцевого самоврядування реалізує функції публічної адміністрації, то в такому випадку орган виступає як адміністративний. До прикладу, у разі вирішення справ державним органом стосовно конкретного суб'єкта щодо надання відповідного дозволу або земельної ділянки в користування, цей орган буде набувати статус адміністративного органу. Оскільки в подібних випадках вони надають адміністративні послуги, тобто реалізують функції, які чинне законодавство відносить до числа функцій публічної адміністрації.

Водночас у разі виконання органами виконавчої влади або місцевого самоврядування нормотворчих та політичних функції (формування політики, ухвалення програмних документів, пра-

вових актів) ці органи не будуть виступати як адміністративні органи [4, с. 25].

Слід вказати, що до адміністративних органів законодавство України також відносить інших суб'єктів, які відповідно до законодавства України, наділяються функціями публічної адміністрації [3]. Такі суб'єкти можуть надавати адміністративні послуги або здійснюють інспекційну (контрольну, наглядову) діяльність. Зазначимо, що функції публічної адміністрації можуть виконувати як державні і самоврядні структури, котрі організаційно не належать до публічної адміністрації, так і суб'єкти приватного сектору.

До прикладу, адміністративним органом у державному секторі виступає Національний банк України, який не наділений статусом органу виконавчої влади, проте до його функцій належить: надання адміністративних послуг (зокрема, ліцензування банківської діяльності), а також наглядова діяльність у банківській сфері [5]. Серед організацій професійного самоврядування переважають суб'єкти приватного сектору, яким держава доручає виконання функцій публічної адміністрації. Наприклад, регіональні ради адвокатів видають свідоцтва на право займатися адвокатською діяльністю, що є класичною адміністративною послугою.

На думку В. М. Бевзенка, категорію «адміністративний орган» потрібно розуміти як конструкцію законодавства, певну «правову фікцію» [4, с. 27]. Оскільки адміністративним органом може бути не лише колективне структуроване утворення (наприклад, виконавчий орган місцевої ради), а й окрема посадова особа, яка уповноважена на вирішення адміністративних справ, прийняття адміністративних актів, то як приклад можна навести державного реєстратора (посадова особа органу місцевого самоврядування), який здійснює державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців, юридичних осіб.

Такий підхід безпосередньо закладений у визначенні терміна «адміністративний орган». Розв'язання цього питання залежить від компетенційного законодавства та того, на кого саме покладено відповідні повноваження: на окрему посадову особу,

певний структурний підрозділ, керівника органу, сам орган або колегіальний керівний орган тощо [4, с. 28].

Для повного розуміння поняття «адміністративний орган» важливо розглянути його ключові ознаки. Аналіз чинного законодавства України дозволяє виокремити основні ознаки адміністративного органу:

– по-перше, мета діяльності, яка полягає у забезпечені ефективного функціонування публічного управління та реалізації інтересів суспільства і держави шляхом надання адміністративних послуг, ухвалення рішень та виконання законодавчих приписів;

– по-друге, наявність владних повноважень щодо здійснення упорядкування відповідних суспільних відносин та виконання функцій публічного управляння. Адміністративний орган забезпечує реалізацію державної політики на відповідному рівні – центральному, регіональному чи місцевому. Він виконує функції планування, координації та моніторингу в різних сферах: освіті, охороні здоров'я, обороні, економіці тощо. Також цей орган наділений компетенцією надання адміністративних послуг, зокрема, видавати дозволи, ліцензії, сертифікати та інші документи, необхідні для здійснення певної діяльності [6, с. 265];

– по-третє, наявність субординаційних відносин між суб'єктом, який здійснює функції публічної адміністрації, та підпорядкованими суб'єктами [7, с. 25];

– по-четверте, підзвітність і підконтрольність. Адміністративний орган, підпорядкований або підзвітний державі, місцевій владі чи громадськості (наприклад, антикорупційним чи аудиторським інституціям). Підзвітність містить періодичне надання звітів, фінансову прозорість та виконання перевірок з боку органів контролю;

– по-п'яте, можливість ухвалення адміністративних рішень. Адміністративний орган ухвалює рішення, що безпосередньо впливають на права та обов'язки громадян або юридичних осіб;

– по-шосте, діяльність адміністративного органу регулюється законодавчими актами, які визначають його повноваження, обов'язки та організаційну побудову [6, с. 266].

Ці ознаки допомагають відрізнити адміністративний орган від інших суб'єктів, що можуть виконувати публічні функції або надавати послуги в приватній сфері.

Таким чином, визначення поняття, а також правового статусу адміністративного органу є надзвичайно важливим для ефективного управління, забезпечення правопорядку та захисту прав громадян, що відіграє ключову роль у демократичному розвитку держави та впровадженні європейських стандартів у сфері публічного управління.

Список використаних джерел

1. Шевченко Л. В. Особливості надання адміністративних послуг у зарубіжних країнах. *Журнал східноєвропейського права*. 2023. № 113. С. 59–65.

2. Мельниченко Б. Б. Адміністративно-правове забезпечення публічного управління в країнах Європейського Союзу. *Право і суспільство*. 2020. №1. С. 50–56.

3. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2073-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 15. Ст. 50. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-IX#Text (дата звернення: 10.11.2024).

4. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративну процедуру» / авт. кол.: О. Ф. Андрійко, В. М. Бевзенко та ін. ; за заг. ред. В. П. Тимощука. Київ, 2023. 545 с.

5. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 238. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14 (дата звернення: 11.11.2024).

6. Кисіль Л. Є. Проблема визначення поняття «адміністративний орган» у доктрині адміністративного права та Законі України «Про адміністративну процедуру». *Адміністративна процедура: конституційні засади та європейські орієнтири :* зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 червня 2022 р.). Харків : Друкарня Мадрид, 2022. С. 263–269.

7. Стрельченко О. Г., Бухтіярова І. Г., Бухтіяров О. А. Доктринальна характеристика суб'єктів публічної адміністрації: сучасний вимір у рамках європеїзації суспільства. *Правова позиція*. 2022. № 2 (35). С. 22–26.

Сніжана Решотько,
слухачка 5-го курсу Пенітенціарної академії України;
науковий керівник: ***Наталія Марущак***,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного права юридичного факультету
Пенітенціарної академії України

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ

Згідно зі статтею 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека є найвищими соціальними цінностями. Держава зобов'язана створювати умови для розвитку людини, її професійних і творчих можливостей, забезпечуючи належний рівень життя та сприяючи її вільному розвитку [1].

Введення воєнного стану обмежило деякі конституційні права громадян, що було зумовлено необхідністю забезпечити національну безпеку та зберегти територіальну цілісність країни. Основні положення, які регулюють ці обмеження, містяться в Конституції України, Законі України «Про правовий режим воєнного стану» та інших нормативних актах. Такі обмеження повинні бути чітко обґрунтованими, відповідати принципу пропорційності та мати тимчасовий характер, щоб не допустити надмірного порушення прав людини та основоположних свобод.

Права людини є ключовим компонентом демократичного суспільства і навіть в умовах надзвичайного стану чи воєнних дій повинні дотримуватися основоположні принципи прав людини, такі як рівність, справедливість та свобода. Воєнний стан вимагає від держави та міжнародної спільноти розробки механізмів захисту прав громадян в умовах обмежень, накладених на суспільне життя. Українська Конституція гарантує основні права та свободи, які охоплюють право на життя, свободу та особисту недоторканність, право на свободу думки, совісті та релігії, право на працю, освіту та інші фундаментальні права.

Питання пропорційності обмежень, що накладаються на права людини в умовах воєнного стану, має визначальне значення. Зокрема, стаття 64 Конституції України зазначає, що деякі права мо-

жуть бути обмежені в умовах воєнного або надзвичайного стану, але таке обмеження не може бути довільним. Необхідно зазначити, що основні права людини, такі як право на життя, право не бути підданим катуванням або жорстокому поводженню, не підлягають жодним обмеженням навіть в умовах війни [2].

Воєнний стан також суттєво впливає на право на свободу пересування, яке може бути обмежено з міркувань безпеки. В умовах активних бойових дій, наприклад, запроваджуються комендантські години, встановлюються обмеження на в'їзд та виїзд із зон конфлікту, що покликане забезпечити контроль за переміщенням осіб і запобігти терористичним загрозам або збройним провокаціям. Важливим аспектом є те, що такі обмеження мають тимчасовий характер і зберігаються лише до завершення активної фази воєнних дій.

У контексті забезпечення права на свободу слова та інформації, воєнний стан також може спричинити певні обмеження, пов'язані із захистом державної таємниці, запобіганням поширенню неправдивої інформації та збереженням морального духу суспільства. Це особливо актуально під час гібридної війни, де інформаційний компонент стає важливою складовою бойових дій. Обмеження свободи слова та доступу до інформації повинні бути спрямовані на протидію ворожій пропаганді та уникнення поширення паніки серед населення. Проте важливо дотримуватись меж, щоб не допустити цензури та порушення права на доступ до правдивої інформації.

Право на справедливий судовий розгляд є ще одним важливим аспектом захисту прав людини в умовах воєнного стану. В умовах війни робота судової системи може зазнавати серйозних ускладнень через руйнування інфраструктури, евакуацію населення та нестачу суддів і працівників судової системи. Це ускладнює доступ до правосуддя для громадян, порушуючи їх право на справедливий розгляд справ у розумні строки. В таких умовах можуть запроваджуватися альтернативні методи розгляду справ, наприклад, за допомогою електронних технологій, або ж тимчасово змінюватися підсудність для розгляду певних категорій справ [3].

Особливо гостро в умовах війни постає проблема захисту права на життя та гуманітарної допомоги для цивільного населення.

Збройний конфлікт несе загрозу життю мирних жителів, порушує їхню безпеку, а також ускладнює доступ до медичної допомоги, їжі та інших життєво необхідних ресурсів. Важливим є питання забезпечення безпеки гуманітарних коридорів для евакуації населення із зони бойових дій, надання гуманітарної допомоги та забезпечення роботи медичних установ. Міжнародне гуманітарне право зобов'язує всі сторони збройного конфлікту дотримуватися принципу пропорційності і уникати нападів на цивільне населення та цивільні об'єкти. Проте в умовах активних бойових дій дотримання цих норм часто стає складним [4, с. 105].

Міжнародні організації та правозахисні інституції відіграють важливу роль у моніторингу дотримання прав людини в умовах війни та надання правової допомоги постраждалим. Важливим аспектом є документування воєнних злочинів, зокрема випадки незаконного затримання, катувань, насильницьких зникнень та знищення майна. Відповідні докази згодом можуть використовуватись для притягнення до відповідальності винних у міжнародних судах, що сприяє відновленню справедливості [5, с. 97].

Національні правозахисні механізми також повинні адаптувати свою роботу до умов воєнного стану, забезпечуючи ефективну роботу органів правосуддя, поліції та інших структур для захисту прав громадян. Актуальним викликом є питання вдосконалення національного законодавства для забезпечення оперативного реагування на ситуації, що виникають під час війни, та забезпечення правового захисту для жертв конфлікту.

Таким чином, захист прав людини в умовах воєнного стану та збройного конфлікту вимагає комплексного підходу з боку держави та міжнародної спільноти. Необхідно постійно здійснювати моніторинг правозахисної ситуації, запроваджувати ефективні механізми для запобігання порушенням прав людини та надавати допомогу постраждалим. Важливим аспектом є забезпечення доступу до правосуддя, свободи пересування, права на гуманітарну допомогу та доступ до правдивої інформації. Права людини повинні залишатися пріоритетом навіть у найскладніших умовах війни, а механізми їх захисту повинні відповідати міжнародним стандартам та принципам демократичного суспільства.

Список використаних джерел

1. Введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 (станом на 15 липня 2024 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text.

2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII (станом на 15 липня 2024 р.). URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/389-19#Text.

4. Журавльов А. С., Комаровський М. Д., Трунов М. В. Актуальні питання обмеження прав людини під час воєнного періоду. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 11. С. 102–107.

5. Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Аналітично-порівняльне правознавство :* електронне наукове видання. 2023. № 4. С. 95–99.

Святослав Рябенко,
курсант 3 курсу факультету підготовка фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: ***Марина Войтюк,***
викладач кафедри теорії та історії держави та права,
конституційного права та прав людини
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану в Україні, з моменту початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації, діяльність Організації Об'єднаних Націй (ООН) набула особливого значення. Міжнародне співтовариство активно включилося в підтримку України, зокрема в питаннях гуманітарної допомоги та відновлення соціальної інфраструктури.

Одним з ключових проєктів, ініційованих у рамках діяльності ООН в Україні, є проєкт «Україна – наш Дім». Цей проєкт спрямований на розв'язання житлових проблем осіб, які постраждали від воєнних дій, і реалізується на основі Меморандуму про співпрацю, підписаного 25 січня 2023 року між Управлінням Верховного комісара ООН у справах біжен-

ців (УВКБ) та Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України. Завдяки цьому меморандуму було започатковано комплекс заходів, що сприяють покращенню житлових умов для осіб, які втратили домівки внаслідок бойових дій. Важливим етапом у співпраці стало підписання 4 грудня 2023 року Меморандуму про взаєморозуміння між УВКБ та Міністерством освіти і науки України. Цей документ підкреслює необхідність забезпечення доступності освіти в умовах воєнного стану, що є критично важливим для забезпечення прав дітей і молоді на навчання в складні часи [1].

Оцінка гуманітарних потреб в Україні є важливою складовою діяльності ООН. У 2023 році було виявлено, що 17,6 мільйонів людей терміново потребують гуманітарної допомоги, з яких 11,1 мільйонів осіб були охоплені Планом гуманітарного реагування УВКБ. Аналіз цього плану вказує на два основні стратегічні цілі: перший – надання своєчасної життєво необхідної багатосекторальної допомоги, а другий – забезпечення доступу до основних послуг для внутрішньо переміщених осіб та людей, які повернулися до своїх домівок.

Фінансування цих напрямів є критично важливим. У 2023 році основні фінансові ресурси були спрямовані на продовольчу безпеку (993,9 млн доларів США), багатоцільову грошову допомогу (958,6 млн доларів США) та забезпечення житлом (525,1 млн доларів США). Це свідчить про пріоритети ООН в умовах кризи, адже забезпечення основних потреб населення є ключовим завданням. У сучасних умовах міжнародні організації, зокрема ООН, відіграють важливу роль у системі міжнародно-правових відносин, охоплюючи різні аспекти соціального життя. Діяльність ООН в Україні, особливо в умовах війни, демонструє масштабність гуманітарного реагування міжнародного співтовариства. Співпраця з УВКБ, укладення меморандумів з різними міністерствами та ефективне використання фінансових ресурсів сприяють розв’язанню найгостріших гуманітарних проблем [2].

З моменту початку воєнних дій ООН активізувала свою діяльність в Україні, зокрема через Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ), Всесвітню продо-

вольчу програму (ВПП) та інші агенції. Основні напрями роботи містять:

– ООН розробила кілька програм для надання екстреної гуманітарної допомоги, зокрема продовольчу, медичну та психологічну підтримку. За даними УВКБ, до кінця 2023 року близько 17,6 мільйонів людей в Україні потребували гуманітарної допомоги, з яких 11,1 мільйонів були охоплені Планом гуманітарного реагування;

– Програма «Україна – наш Дім». Цей проєкт був ініційований у рамках співпраці між УВКБ та Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України для розв'язання житлових проблем осіб, які постраждали від воєнних дій. Цей проєкт передбачає надання тимчасового житла, а також фінансову підтримку для відновлення житлових умов;

– співпраця з Міністерством освіти і науки. У грудні 2023 року УВКБ підписало Меморандум про взаєморозуміння з Міністерством освіти і науки України, метою якого є забезпечення доступності освіти для всіх дітей, що постраждали від війни. Цей документ акцентує увагу на необхідності інтеграції дітей, які стали внутрішньо переміщеними особами, в освітню систему [3].

Важливим аспектом діяльності ООН є регулярна оцінка гуманітарних потреб населення. Згідно з даними УВКБ, у 2023 році були визначені дві стратегічні цілі щодо надання своєчасної багатосекторальної допомоги. Це містить фінансування програм з продовольчої безпеки, надання медичних послуг та психологічної підтримки для переміщених осіб та людей, які повернулися до своїх домівок. У рамках цього напряму ООН прагне забезпечити доступ до води, санітарії, освіти та охорони здоров'я, особливо для найбільш вразливих категорій населення.

Фінансування програм гуманітарної допомоги стало ключовим фактором успішної діяльності ООН в Україні. У 2023 році основні фінансові ресурси були спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки (993,9 млн доларів США), багатоцільової грошової допомоги (958,6 млн доларів США) та

житла (525,1 млн доларів США). Ці дані свідчать про пріоритетність певних напрямів у гуманітарному реагуванні та потребу в подальшій фінансовій підтримці [3].

Отже, діяльність ООН в Україні в умовах воєнного стану є прикладом глобальної солідарності та підтримки в кризових ситуаціях. Міжнародна організація активно працює над подоланням гуманітарних викликів, забезпеченням прав людини та відновленням соціальної інфраструктури. Співпраця з українським урядом, численні меморандуми та проєкти, спрямовані на підтримку постраждалих, підтверджують важливість зусиль міжнародної спільноти в забезпеченні стабільності та розвитку в Україні. В умовах тривалої гуманітарної кризи діяльність ООН залишається надзвичайно важливою для підтримки українського народу.

Список використаних джерел

1. Ukraine is Home: Міністерство відновлення та UNHCR запускають платформу для забезпечення житлом постраждалих внаслідок війни / Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. 25 січня 2023 року. URL: https://mtu.gov.ua/news/33986.html.

2. Віщик М. Погляд з України: відроджуючи віру в міжнародне право. *Just security*. 2022. March 17. URL: https://www.justsecurity.org/80723/insight-from-ukraine-revitalizingbelief-in-international-law-ua/.

3. Єдиний державний реєстр Міжнародних організацій, членом яких є Україна / Міністерство закордонних справ. URL: https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/uchastu-mizhnarodnih-organizaciyah.

4. Угода між Урядом між Урядом України та Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців від 23.09.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_078#Text.

Олександра Сенюк,
студентка 2 курсу спеціальності «Право» Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова;
науковий керівник: *Катерина Владовська,*
доктор філософії з права, старша викладачка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова

ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК МІЖНАРОДНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ВЛАДИ

Європейська хартія місцевого самоврядування (далі – Хартія) – це основоположний міжнародний документ, який визначає стандарти і принципи діяльності муніципальної влади в державах-учасницях Ради Європи. Хартія відіграє одну з головних ролей у забезпеченні демократичного розвитку європейських країн, надаючи місцевим громадам більше повноважень та можливостей для самоврядування. Саме вона визначає сутність і зміст основної для Європи моделі місцевого самоврядування, що полягає в забезпеченні державою права та реальна спроможність мешканців територіальних громад об'єднуватися та розв’язувати спільні проблеми.

Європейська хартія місцевого самоврядування створювалася впродовж п’ятнадцяти років і після схвалення урядами двадцяти однієї держави була готова для підписання членами Ради Європи 15 жовтня 1985 р. Ухвалення цього фундаментального європейського документа стало можливим завдяки багаторічній співпраці та зусиллям численних експертних груп та європейських інституцій. Це свідчить про визнання ключової ролі місцевого самоврядування як невід'ємної складової демократичного суспільства. Положення Хартії є дієвим інструментом для розвитку громадянського суспільства в Європі. Захищаючи право місцевих громад на самостійне вирішення своїх проблем, Хартія сприяє активнішій участі громадян у житті своїх спільнот і формуванню відповідального громадянського суспільства [1].

Датою підписання Хартії від імені України стало 6 листопада 1996 року. 15 липня 1997 року вона була ратифікована Верховною Радою України, а вже від 1 січня 1998 року вона на-

брала чинності. Хартія стала важливим інструментом для розвитку місцевого самоврядування в Україні. Вона постала офіційним підґрунтям для нових реформ, пов'язаних з муніципальною владою в Україні, її принципи лягли в основу Конституції України та низки національних законів.

Статтею 3 Європейської хартії місцевого самоврядування визначається концепція місцевого самоврядування (право і здатність громад самостійно вирішувати більшість проблем місцевого значення в межах чинного законодавства, з урахуванням інтересів усіх мешканців та за умови відкритості та відповідальності місцевої влади [2]). Протягом приблизно 13 років (з 1993 р.) в Україні неофіційний переклад цієї статті Хартії визначав місцеве самоврядування як право територіальної громади вирішувати значну кількість «державних справ». Але пізніше на офіційному сайті Верховної Ради України з'явились виправлення перекладу, де було переписано на поняття «суспільних справ». Існуючий неофіційний переклад не відображав повною мірою різноманітність функцій місцевого самоврядування, обмежуючи його роллю виконавця державних завдань на місцевому рівні. Насправді місцеве самоврядування має значно ширші повноваження і є важливим інструментом самоорганізації громади [3].

У статті 4 Хартії зазначена сфера компетенції місцевого самоврядування, що містить головні публічні повноваження, функції і права органів муніципальної влади при делегуванні обов'язків центральних чи регіональних органів.

Європейська хартія наголошує на здатності органів місцевого самоврядування результативно виконувати широкий спектр функцій, зокрема ті, які зазвичай вважаються загальнонаціональними. Вона відходить від жорсткого поділу на «місцеві» та «понадмісцеві» справи, тобто місцева влада має достатню свободу для того, щоб самостійно визначати пріоритети та впроваджувати політику, яка найкраще відповідає потребам їхньої громади. Це означає, що місцеве самоврядування має бути наділене достатніми повноваженнями для того, аби самостійно розв'язувати проблеми місцевого значення та розвивати власні ініціативи, не обмежуючись лише виконанням загальнодержавних завдань [4].

Охорона територіальних кордонів органів місцевого самоврядування міститься у статті 5 Хартії (будь-які зміни адміністративно-

територіального устрою можливі лише за умови проведення консультацій з населенням, яке безпосередньо зазнає впливу таких змін [2]).

Відповідно до принципу демократичності місцевого самоврядування, викладеного в Преамбулі, органи місцевої влади формуються шляхом прямих виборів і мають повноваження делегувати виконавчі функції підзвітним органам. Це зазначено у Преамбулі, речення 1 п. 2 ст. 3 Європейської хартії місцевого самоврядування [5].

Отже, згідно з Європейською хартією місцевого самоврядування, органи муніципальної влади мають право та можливості самостійно управляти значною частиною справ, які стосуються їхньої території. Вони не повинні залежати від зовнішньої допомоги чи втручання і мають діяти виключно в інтересах місцевого населення, дотримуючись при цьому чинного законодавства. Це право є частиною державної системи і може бути захищене в суді. Крім того, Хартія передбачає, що органи місцевого самоврядування обираються безпосередньо жителями і підзвітні їм. Також Хартія є джерелом нормотворчої діяльності для всіх органів влади, які уповноважені Конституцією України і відповідними законами у сфері місцевого самоврядування та зобов'язані виконувати міжнародні договори.

Список використаних джерел

1. Муніципальне право України : підручник / В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, М. О. Баймуратов та ін. ; за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 352 с. URL: https://kup.edu.ua/doc/municipalne-pravo-ukrajini-pidruchnik-v.f.-pogorilko-o.f.frickiy-m.o.baymuratov-ta-in.-za-red.-v.f.pogorilka-o.f.frickogo.-k.-jurinkom-inter.pdf (дата звернення: 06.11.2024).

2. Європейська хартія місцевого самоврядування від 01.01.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036 (дата звернення: 06.11.2024).

3. Гірняк М. В. Європейська хартія місцевого самоврядування – джерело конституційного права України. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fc1121ed-54ec-49a4-b0c9-3cc2909dba72/content (дата звернення: 06.11.2024).

4. Чернеженко О. М. Основи європейської конституційної моделі місцевого самоврядування в Європейській хартії місцевого самоврядування. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/3_2019/part_2/21.pdf (дата звернення: 06.11.2024).

5. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р. : ратифікована Законом України від 15 липня 1997 р. № 452/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1997. № 38. Ст. 249. URL: https://rm.coe.int/-pdf-a6-59-pages/168071a536 (дата звернення: 06.11.2024).

Крістіна Сіренко,
кандидат економічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри підвищення кваліфікації
працівників пробації Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України;
Оксана Дженджеро,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри підвищення кваліфікації
працівників пробації Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України;
Олександр Косов,
старший викладач кафедри підвищення кваліфікації
працівників пробації Інституту професійного розвитку
Пенітенціарної академії України

КРИМІНАЛЬНА ЮСТИЦІЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

У чинному законодавстві України відсутнє чітке визначення поняття кримінальна юстиція щодо неповнолітніх. Науковці та дослідники у своїх працях визначають, що кримінальна юстиція щодо неповнолітніх – це система правового реагування держави на кримінальну злочинність серед неповнолітніх, яка охоплює діяльність уповноважених державних органів, законодавство, стратегії, процедури і методи роботи, розроблені спеціально для неповнолітніх правопорушників з метою зменшення дитячої злочинності та її повторності [3].

Перед Україною стоїть завдання сформувати сучасну кримінальну юстицію щодо неповнолітніх з урахуванням міжнародних стандартів та правил. Головною метою цієї інституції є не покарання неповнолітньої особи, а реабілітація, що має охоплювати весь комплекс заходів, передбачених у державі та суспільстві, що спрямовані на забезпечення захисту неповнолітнього і одночасний захист громади в цілому.

Якщо проаналізувати історію започаткування та розвитку кримінальної юстиції стосовно неповнолітніх у світі, то можна зазначити, що вона зародилася ще в стародавні часи. Свідченням цього є Збірник права Стародавнього Риму «Закони XII Таблиць» (451–450 рр. до н. е.), Дигести імператора Юстініана

(530–533 рр.), Збірник Німецького звичаєвого права «Швабське зерцало» (складено в Аугсбурзі 1275 року). Ознайомившись із зазначеними правовими актами, бачимо, що інститут формування правосуддя щодо неповнолітніх у світі має тривалу історію, на законодавчому рівні відокремлені кримінальні правопорушення – умисні та вчинені з необережності, передбачено захист неповнолітніх від несправедливого і жорстокого покарання, визначалися напрями боротьби з дитячою злочинністю. Водночас, наприклад в Італії, була створена спеціальна пенітенціарна установа для неповнолітніх правопорушників з чітким визначенням категорії та умов утримання підлітків.

Окрім цього, створювалися й перші суди у справах неповнолітніх. Кримінальна юстиція США щодо неповнолітніх передбачала таке: індивідуальний підхід до дитини; спеціальну процедуру судового розгляду справ про обвинувачення неповнолітніх; посилену допомогу неповнолітнім, а не покарання; реалізацію державним опікуном і громадськістю обраних заходів для неповнолітнього; обговорення з опікунами і батьками призначення виховних та лікувальних заходів. Перший суд у справах неповнолітніх у Великій Британії був створений у 1905 році в м. Бірмінгемі. Позитивні результати роботи, які продемонстрував цей суд, стали поштовхом до створення загальнодержавної системи судів у справах неповнолітніх. Таку систему було створено у 1909 році шляхом ухвалення Закону «Хартія для дітей» [3].

В Україні з огляду на міжнародну практику 2011 року було схвалено «Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні». Метою цієї Концепції є побудова повноцінної системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, спроможної забезпечити законність, обґрунтованість та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила в конфлікт із законом, пов'язаного з її перевихованням та дальшою соціальною підтримкою [4].

Найвища соціальна цінність, визначена Конституцією України, – це людина, її життя і здоров’я, честь і гідність. Згідно зі статтею 52 Конституції України, «діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним…». Національна політика та законодавство в Україні містить низку особливостей, що стосуються правовідносин з дітьми.

Говорячи про правовідносини у сфері кримінальної юстиції, слід зазначити, що Кримінальним кодексом України передбачено низку особливостей щодо притягнення до кримінальної відповідальності та призначення покарання неповнолітнім.

Результатом реформування судової системи в Україні стало призначення в судах ювенальних суддів, які уповноважені розглядати кримінальні, цивільні справи щодо неповнолітніх, а також справи про адміністративні правопорушення.

Новим етапом у розбудові в Україні повноцінної системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх є ухвалення 5 лютого 2015 року Закону України «Про пробацію». Зазначений Закон дав можливість розробляти та втілювати в практичну сферу роботи із суб'єктами пробації сучасні методи, основані на міжнародних практиках та стандартах.

Національні інновації в проведенні соціально-виховної роботи із неповнолітніми, засудженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, передбачають низку інструментів, за допомогою яких є можливість вплинути на поведінку таких осіб, тобто досягти необхідних змін у житті. Ці зміни стають дієвим механізмом у процесі забезпечення безпеки суспільства.

Основною метою пробації щодо неповнолітніх є забезпечення їхнього нормального психічного та фізичного розвитку, а також мотивації до позитивних змін. Для досягнення поставленої цілі розроблений інструментарій, що використовується працівниками пробації під час проведення соціально-виховної роботи із неповнолітніми суб'єктами пробації.

Таким чином, основною метою кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні є профілактика вчинення ними кримінальних правопорушень, а всі заходи для досягнення цієї мети мають ґрунтуватися на дотриманні основоположних прав і свобод дитини.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-В. URL: ttps://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 21.11.2024).

2. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text (дата звернення: 02.11.2024).

3. Григоренко А. М., Дука О. А. Методики та інструменти роботи з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті законом : навчально-методичний посібник для практиків. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/21324/1/

UPF_Methodology-P01-RM-18-09-17_pr_obnova_WEB.pdf. (дата звернення: 02.11.2024).

4. Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні від 24 травня 2011 року № 597/2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597/2011#Text. (дата звернення: 02.11.2024).

Анастасія Смалько,
здобувачка вищої освіти групи КЮ-221
Національного університету «Чернігівська політехніка»;
науковий керівник: *Наталія Пузирна,*
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права
Національного університету «Чернігівська політехніка»

СПЕЦИФІКА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ОСІБ

Українське законодавство визначає, що суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути особи, які досягли 16-річного віку. У Кодексі України про адміністративні правопорушення містяться певні уточнення щодо особливостей адміністративної відповідальності окремих категорій осіб (ст. 13–16; 184; 279-1–279-8 КУпАП), встановлюються спеціальні правила та процедури для окремих категорій суб'єктів адміністративної відповідальності, що обумовлює особливості здійснення адміністративного процесу. Зокрема, це означає, що процедура розгляду справи та покарання може відрізнятися залежно від того, чи є порушником військовослужбовці, іноземці та особи без громадянства, неповнолітні чи посадові особи.

В умовах розбудови правової держави та на шляху до створення демократичного суспільства, головною умовою є збереження і захист прав і свобод людини, зокрема неповнолітніх як суб'єктів адміністративної відповідальності, вдосконалення системи захисту щодо цієї категорії осіб. Адміністративна відповідальність неповнолітніх має свої особливості, які пов'язані з їхнім віком та правом на захист. Особи, які досягли 16 років на момент скоєння адміністративного правопорушення, підлягають адміністративній відповідальності. При цьому вік може виступати як обставиною, що пом'якшує, так і обтяжує відповідаль-

ність. Якщо правопорушення здійснила особа віком від 16 до 18 років, це вважається пом'якшуючою обставиною.

Як зауважує О. М. Рєзнік, мета адміністративної відповідальності неповнолітнього обумовлює менші обсяг і ступінь позбавлення чи обмеження прав і свобод, порівняно з особами, старшими за 18 років. Зокрема, до неповнолітніх не застосовується адміністративний арешт. Така норма повністю відповідає міжнародно-правовим стандартам, зокрема Мінімальним стандартним правилам Організації Об'єднаних Націй [3, с. 55].

Кодекс України про адміністративні правопорушення зазнав суттєвих змін у зв'язку з активним використанням автоматичних систем фіксації правопорушень на дорогах. Згідно зі ст. 14^1 Кодексу України про адміністративні правопорушення до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері гарантування безпеки дорожнього руху у разі їх фіксації працюючими в автоматичному режимі спеціальними технічними засобами притягаються власники, а також співвласники транспортних засобів [1].

Захист національних інтересів на міжнародній арені є важливою функцією держави, що досягається завдяки створенню ефективної системи захисту національної безпеки, здатної протистояти як внутрішнім, так і зовнішнім загрозам. Військова служба вимагає дотримання багатьох нормативно встановлених вимог щодо порядку та особливостей її проходження. Тому, якщо військовослужбовці не виконують або неналежним чином, виконують свої обов'язки через недбалість або несумлінність, це призводить до притягнення їх до юридичної відповідальності, зокрема адміністративної. Відповідно до ст. 15 КУпАП, військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, а також особи начальницького складу Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, поліцейські несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами [1].

Вчинення адміністративного правопорушення є єдиною підставою для притягнення військових до адміністративної відповідальності. Як зазначає В. К. Шкарпницька, існує три категорії адміністративних правопорушень, за які військовослужбовців можуть притягти до адміністративної відповідальності, а саме:

1) проступки, передбачені ст. 15 КУпАП;

2) військові адміністративні правопорушення, передбачені главою 13-Б Кодексу України про адміністративні правопорушення;

3) адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, передбачені Законом України «Про запобігання корупції» [5, с. 33].

Прагнучи інтегруватися в Європу, Україна уподібнює своє законодавство до європейських стандартів. Наближаючись до міжнародних правозахисних стандартів, забезпечуючи іноземцям та особам без громадянства права і свободи, наближені до прав громадян України. Однак, як слушно зауважує Я. П. Павлович-Сенета, збільшення кількості іноземців та осіб без громадянства, які тривалий час перебувають на території України, призводить до зростання кількості правопорушень, скоєних ними або щодо них, зокрема в адміністративному праві. Часто суб'єктами вчинення адміністративних правопорушень є незаконні мігранти. Зокрема, в Україні переважає вчинення таких адміністративних проступків, як порушення правил перетину державного кордону та перебування в Україні, недотримання порядку реєстрації, проживання за недійсними документами, недотримання порядку пересування і вибору місця проживання тощо [2, с. 207].

Адміністративна відповідальність іноземців та осіб без громадянства врегульована ст. 16 КУпАП. Відповідно до цієї статті іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України. Тому до цієї категорії осіб як і до громадян України застосовуються загальні підстави адміністративної відповідальності і такі види адміністративних стягнень, які передбачені ст. 24 КУпАП. Законодавством України передбачено спеціальні санкції щодо відповідальності іноземців, а саме видворення за межі України. Тобто у ст. 24 КУпАП зазначається, що законами України може бути передба-

чено адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок.

За статистичними даними діяльності ДМС за 1 півріччя 2024 року до адміністративної відповідальності притягнуто осіб, які відповідно до КУпАП, вчинили такі адміністративні правопорушення:

– порушення іноземцями та особами без громадянства законодавства про правовий статус іноземців та осіб без громадянства (ч. 1, 2, 3 ст. 203) – 6 522 особи;

– невиконання обов’язків приймаючої сторони (ст. 205) – 1024 особи [4].

Ще однією особливою категорією є посадові особи як суб’єкти адміністративної відповідальності. Доволі небезпечним видом адміністративних проступків, що вчиняють фізичні особи в ролі посадових осіб, оскільки вони наділені особливими повноваженнями. Вчинення правопорушення посадовою особою несе більшу суспільну небезпеку, тобто являє собою більшу шкоду, а отже, погіршує авторитет держави.

У статті 14 КУпАП немає чіткого визначення саме поняття «адміністративної відповідальності посадових осіб». Відповідно до цієї статті посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення [1].

Отже, нормативне закріплення особливостей адміністративної відповідальності окремих категорій осіб розкриває специфіку здійснення провадження щодо правопорушень з урахуванням їхнього спеціального статусу, як це визначено у статтях 13–16 КУпАП. Законодавством встановлено специфічні правила для окремих категорій, як-от: неповнолітні, військовослужбовці, іноземці, особи без громадянства та посадові особи. Ці категорії підлягають особливому підходу під час здійснення адміністративного процесу, враховуючи соціальні, вікові та професійні особливості, що відображає прагнення українського законодавства до відповідності міжнародним стандартам.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення: 24.10.2024).
2. Павлович-Сенета Я. П. Основні напрямки вдосконалення адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства в Україні: сучасний стан та досвід зарубіжних країн. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2016. С. 206–207.
3. Рєзнік О. М. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. *Право і безпека*. 2019. С. 53–57.
4. Статистика ДМСУ за 9 місяців 2024 року. *Офіційний сайт.* URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2024_9.pdf.
5. Шкарпницька В. К. Адміністративна відповідальність військовослужбовців в Україні. *Молодий вчений*. 2018. С. 31–34.

Ольга Устінова,
слухачка 1-го курсу
Національного університету оборони України;
науковий керівник: *Людмила Медвідь,*
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри військового права та правоохоронної діяльності
Інституту стратегічних комунікацій
Національного університету оборони України

БОЙОВИЙ ІМУНІТЕТ У ПРАВОВОМУ ПРОСТОРІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Поняття «бойовий імунітет (combatimmunity)» існує в тій чи іншій формі в правових системах різних країн. Цей принцип говорить, що відповідальність військового командування не настає в умовах бойової обстановки або проведенні військових заходів. Передбачається необхідність проведення ретельного аналізу та вивчення обставин, за яких ухвалювалось те чи інше рішення.

Для розуміння, в США діє Правило Рендуліча, сформоване на підставі судової практики країни. Справа стосується відповідальності командирів за допущені помилки під час війни. Трибуналом було зроблено висновок, що рішення Рендуліча може бути помилковим, але не злочинним.

Як зазначено в рішенні, «умови, в яких командиром було зроблено висновки, виправдовують необхідність ухваленого рішення». Справа Рендуліча є основою загального стандарту щодо відповідальності командирів за рішення, ухвалені під час ведення бойових дій [3].

Відповідно до вказаного стандарту дії командирів потрібно оцінювати винятково на підставі інформації, наявної на момент ухвалення того чи іншого рішення. Сенат США визначив, що будь-які рішення командирів, військовослужбовців або інших осіб, відповідальних за планування, дозвіл та здійснення воєнних операцій (бойових дій), мають розглядатись судом з урахуванням інформації, що могла бути обґрунтовано доступною особі на момент планування, санкціонування та здійснення воєнних операцій. Судом не повинна враховуватись інформація, що стала відомою та доступною після проведення операції.

Такий принцип діє з метою убезпечення командирів та військовослужбовців від відповідальності за проведення воєнних операцій за наслідки, які неможливо було передбачити при плануванні чи безпосередньому проведенні таких бойових дій.

Існує принцип бойового імунітету і у Великій Британії. Полягає він в тому, що військові, які беруть участь у воєнних операціях, не можуть бути притягнуті до відповідальності через недбалість чи бездіяльність.

Передбачено, що Міністр оборони може встановлювати імунітет Збройних Сил Корони в разі загрозам національній безпеці та проведення воєнних операцій за межами Об'єднаного Королівства в тих випадках, коли це стосується скасування відповідальності військовослужбовців за загибель, поранення чи травмування, заподіяні іншій особі під час виконання бойових завдань та під час бойових чергувань. Крім того, зазначено, що Корона (держава) не несе відповідальності за загибель чи поранення військовослужбовців, отриманих внаслідок особливостей місцевості, природних умов, а також стану повітряних суден, кораблів, бойової техніки, що експлуатуються в окремих умовах. За вказаними обставинами встановлено відповідний судовий контроль. Тому лише суд може встановити окремі випадки, коли імунітет не поширюється на військовослужбовців. Принцип бойового імунітету полягає в тому, що військовослужбовці, які дійсно беруть участь у воєнних діях (боях), не можуть бути притягнуті до загальноправової відповідальності за недбалість, дії чи бездіяльність. Такий підхід підтверджено рішеннями суддів та, відповідно, становить частину національного законодавства Об'єднаного Королівства [2].

Одним із ключових положень Етичних принципів Збройних Сил Канади є принцип необмеженої відповідальності, згідно з яким військовослужбовці розуміють, що відповідно до законних наказів їх може очікувати важкий шлях, що може призвести навіть до втрати ними життя.

Законодавчо передбачено, що Уряд не несе відповідальності в мирний чи воєнний час за дії Канадських збройних сил та інших органів влади, пов'язані із навчаннями, підтримкою ефективності, спрямованими на захист та оборону Канади. Особливістю Канади, як і деяких інших країн, є наявність розвиненої системи військової юстиції та права.

Наприклад, у Кримінальному кодексі Канади зазначено, що його норми не впливають на закони, що стосуються Збройних Сил Канади. Цей законодавчий припис не означає, що військовослужбовці не можуть бути притягнутими до відповідальності відповідно до норм Кримінального кодексу. У цьому випадку мова йде про те, що військовослужбовці не звільнені від відповідальності, а звільнені від кримінальних процесуальних заходів, якщо військове командування вирішить, що військовослужбовець має відповідати за злочин, передбачений Кримінальним кодексом, перед військовим трибуналом.

Таким чином, складні, важливі, суспільно резонансні та інші справи, пов'язані із військовослужбовцями, повинні розглядати військові суди. Питання відповідальності військовослужбовців врегульовано відповідно до «Національного Акту із Оборони» (NationalDefenceAct) та «Дисциплінарним кодексом військової служби» (CodeofServiceDiscipline), який є другою частиною Акту [2].

Держава Ізраїль, не несе відповідальності за втрати, завдані Армією Оборони Ізраїлю під час бою, навіть, якщо учасники бойових дій (комбатанти) зазнали втрат через недбалість. Ізраїль як держава не несе відповідальності за дії, вчинені в ході воєнних операцій Армією Оборони Ізраїлю.

У Кримінальному законі Ізраїлю вказано, що жодна особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності, якщо вона була зобов'язана відповідно до законодавства та уповноважена вчинити певні дії. Також особа звільняється від кримінальної відповідальності в разі, якщо вона вчинила дії за наказом

компетентного органу, якому вона зобов'язана підпорядковуватись згідно із законодавством, якщо тільки наказ не був явно злочинним. Вказані норми кримінального законодавства, як і пункт, що передбачає право на самооборону, поширюються також на військовослужбовців [1].

Стаття 16 Французького загального військового статуту (Lestatutgénéraldesmilitairesfrançais) вказує, що військовослужбовці не несуть кримінальної відповідальності на підставі статті 121-3 Кримінального кодексу Франції за ненавмисні дії, вчинені під час виконання ними своїх службових обов'язків, у зв'язку із урахуванням труднощів, які можуть виникати при виконанні складних завдань, покладених на них Законом. Йдеться про звільнення від відповідальності за необережність, недбалість чи вияв неналежної турботи, якщо особа не бажала настання шкоди [3].

У цьому випадку законодавство Франції враховує складні, непередбачувані обставини, що можуть виникати в ході проведення бойових місій, і передбачає гнучкий підхід для визначення випадків, коли відповідальність настає або може і не наставити, враховуючи окремі випадки, що можуть мати місце під час бойових дій.

Враховуючи вищевикладене, аналіз бойового імунітету в правовому просторі зарубіжних країн показав, що різноманітність правових систем і традицій створює унікальні виклики і можливості для захисту прав військовослужбовців. Сучасне міжнародне право передбачає комплексний підхід до захисту прав військових, зокрема соціальні гарантії та юридичний захист. Водночас важливо зазначити, що незважаючи на загальну тенденцію до посилення правового захисту, національні законодавства мають свої особливості, що можуть впливати на рівень і характер бойового імунітету. Надалі інтеграція кращих міжнародних практик та посилення співпраці між державами можуть сприяти підвищенню ефективності правового захисту військовослужбовців у всьому світі.

Список використаних джерел

1. Закон про кримінальне право Ізраїлю. URL: https://library.khpg.org/files/docs/1375279180.pdf.

2. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Київ : Юрисконсульт, 2019. 1048 с.

3. Шопіна І. М. Проблеми правового захисту військовослужбовців під час ведення бойових дій: досвід зарубіжних країн і перспективи для України. *Закарпатські правові читання. Право як інструмент стійкості та розвитку в умовах сучасних цивілізаційних викликів* : XV Міжнародна науково-практична конференція (м. Ужгород, 27 квітня 2023 року). Ужгород, 2023. С. 108–122.

Євгеній Цехмістер,
аспірант 2 курсу докторантури та аспірантури Донецького державного університету внутрішніх справ, адвокат;
науковий керівник: *Віталій Юрах,*
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
та публічного управління Донецького державного
університету внутрішніх справ

ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ЯК ФОРМА ДІЯЛЬНОСТІ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ В УКРАЇНІ

Розвиток юридичної науки зумовлює формування понятійно-категоріального апарату у сфері правовідносин, його постійне оновлення та вдосконалення.

Одним із таких питань для юриспруденції є визначення форм діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Питання щодо форм діяльності органів влади є безпосереднім предметом дослідження науковців у галузі конституційного права, теорії держави та права, адміністративного права тощо. На сьогодні в рамках нашої наукової тематики напрацьовано величезну кількість теоретичного матеріалу. Вбачаємо за потрібне зупинитись на аналізі окремих, найбільш знакових, комплексних дослідженнях за вказаним напрямом.

Так, найбільш поширеною є класифікація форм діяльності на дві групи: правові та організаційні.

В юридичній літературі під формами здійснення функцій держави розуміють: по-перше, діяльність основних ланок механізму держави, по-друге, однорідну за своїми зовнішніми ознаками діяльність органів держави, за допомогою якої реалізуються її функції [1, с. 102]. Правові форми реалізації функцій держави – це передбачена законом, однорідна за способом зовнішнього вираження та юридичними наслідками діяльність державних органів, що виявляється у створенні і втіленні в жит-

тя юридичних актів [1, с. 102]. Таким чином, до правових форм реалізації функцій держави належить правотворча діяльність і правозастосовна діяльність, яка, зі свого боку, поділяється на організаційно-виконавчу і правоохоронну. Правотворча діяльність – це форма здійснення функцій держави шляхом підготовки й ухвалення, затвердження, санкціонування й оприлюднення, введення в дію, зміни і скасування юридичних норм. Правозастосовна діяльність – це діяльність державних органів, спрямована на вирішення конкретних юридичних справ, реалізацію в життя законів і підзаконних актів шляхом винесення актів застосування права. Цей процес втілюється в оперативно-виконавчій і правоохоронній діяльності.

Відповідно, під час дослідження форми діяльності виборчих комісій як наукової категорії, необхідно встановити її співвідношення та взаємозв'язок із поняттям «правова форма діяльності», «правова форма реалізації функцій держави».

Ще у 80-х роках XX сторіччя В. Горшеньов запропонував модель, за якої правовою може стати будь-яка організаційна форма за умов, якщо вона набуває передусім таких ознак: здійснюється на основі виконання вимог закону та інших нормативно-правових актів; її результати завжди зумовлюють певні юридично значущі наслідки або пов'язані з їх настанням [3, с. 9].

Видовим щодо зазначеного поняття є категорія «правова форма реалізації функцій держави», що акцентує свою увагу на суб'єктів механізму держави.

На думку Вікторії Білої, саме в цій площині закладено підґрунтя для розмежування правових та організаційних форм діяльності суб'єктів права, класичним критерієм якого є наявність (відсутність) правових наслідків у результаті їх застосування. Названий критерій дає змогу відмежувати форми діяльності органів публічної адміністрації за зовнішніми ознаками, однак не дозволяє встановити підстави для застосування правової або організаційної форми [4, с. 100].

Для будь-якої демократичної держави одним із пріоритетних напрямів діяльності постають питання із формування вищих органів державної влади, органів місцевого самоврядування на основі прямого, рівного, таємного виборчого права.

Проте аналіз сучасного національного законодавства дає зробити висновок про відсутність базових понять щодо «форм діяльності виборчих комісій». Сам термін «правозастосування» міститься лише в одному міжнародному акті, що ратифікований Україною – це Регламент Ради (ЄС) № 1224/2009 від 20 листопада 2009 року про встановлення контрольної системи Союзу для забезпечення дотримання правил спільної рибогосподарської політики та про внесення змін і доповнень до регламентів (ЄС), зокрема пунктом 26 статті 4 визначено, що «правозастосування» означає будь-які дії, що забезпечують дотримання правил спільної рибогосподарської політики [5].

Також у національному законодавстві відсутня вказівка на правозастосовну діяльність виборчих комісій. Хоч опосередковано в базовому виборчому законодавстві і визначається цей напрям через поняття «виборчий процес» та принципи діяльності виборчих комісій, зокрема, ЦВК. Згідно зі статтею 20 Виборчого кодексу виборчий процес – це здійснення протягом встановленого цим Кодексом періоду часу суб'єктами, визначеними статтею 22 цього Кодексу, виборчих процедур, пов'язаних із підготовкою і проведенням відповідних виборів, встановленням та офіційним оголошенням (офіційним оприлюдненням) їх результатів [6].

Стаття 2. Основні принципи діяльності Комісії Комісія відповідно до своїх повноважень забезпечує дотримання передбачених Конституцією України (254к/96-ВР) та законами України принципів і засад виборчого і референдумного процесів, реалізацію виборчих прав громадян України та права на участь у референдумі, однакове застосування законодавства України про вибори і референдуми на всій території України [7].

Тому вбачаємо за потрібне наголосити на окремих питаннях:

1. Потребує як теоретичного, так і нормативного вдосконалення питання щодо форм діяльності виборчих комісій в Україні.

2. Констатуємо відсутність нормативного визначення правозастосування як форми діяльності виборчих комісій різних рівнів в Україні.

3. Правозастосування є однією із основних форм діяльності виборчих комісій різних рівнів в Україні та полягає у застосу-

ванні виборчих процедур, пов'язаних із підготовкою і проведенням відповідних виборів, встановленням та офіційним оголошенням (офіційним оприлюдненням) їх результатів.

Список використаних джерел

1. Теорія держави і права : підручник / О. М. Бандурка, О. М. Головко, О. С. Передерій та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.
2. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
3. Правовые формы деятельности в общенародном государстве : учеб. пособ. / под ред. В. М. Горшенева. Харьков : Харьковский юрид. ин-т, 1985. 84 с.
4. Вікторія Біла. Правова форма як категорія науки адміністративного права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Серія: «Юридичні науки». 2017. Вип. 876. № 1. С. 98–104. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13137/98-104.pdf.
5. Регламент Ради (ЄС) № 1224/2009 від 20 листопада 2009 року про встановлення контрольної системи Союзу для забезпечення дотримання правил спільної рибогосподарської [...] : Регламент від 20.11.2009 № 1224/2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_006-09/ed20091120#Text.
6. Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text.
7. Про Центральну виборчу комісію : Закон України від 30.06.2004 № 1932-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text.

Ксенія Циктор,
курсантка 2 курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ;
науковий керівник: *Нагорна Олена,*
старший викладач кафедри Дніпровського державного
університету внутрішніх справ, старший лейтенант поліції

ТРУДОВІ ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ У КОНТЕКСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ: ВИКЛИКИ Й ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Цифровізація та розвиток дистанційної роботи стають важливими аспектами сучасного ринку праці. Вони значно змінюють традиційні форми трудових відносин, створюючи нові виклики для правового регулювання трудових прав працівників.

Сучасні технології дають можливість працівникам виконувати свої обов'язки з будь-якого місця, використовуючи цифрові платформи, що значно спрощує взаємодію з роботодавцями і дозволяє зекономити час. Однак це також викликає потребу в перегляді існуючих норм трудового законодавства, які повинні відповідати умовам цифровізації та дистанційної роботи. Зокрема, необхідно забезпечити належний захист трудових прав працівників, що працюють у таких умовах, а також визначити роль роботодавця та його відповідальність за організацію праці в нових реаліях.

Одним з найбільших викликів, які виникають у зв'язку з цифровізацією праці, є правове регулювання дистанційної роботи. За останні роки відзначено значне зростання кількості працівників, які працюють віддалено, особливо в сфері інформаційних технологій та креативних індустрій. Водночас українське трудове законодавство не в повному обсязі враховує особливості дистанційної праці, що спричиняє проблеми з визначенням трудових прав і обов'язків сторін. Зокрема, питання регулювання робочого часу, надання відпусток, умов праці та захисту соціальних прав працівників, що працюють дистанційно, потребують уточнення та доопрацювання на законодавчому рівні. Однією з головних проблем є відсутність чітких критеріїв для визначення, що саме є робочим часом при дистанційній праці, як правильно вести облік робочого часу та як вирішувати конфлікти між працівниками та роботодавцями, що виникають через неправомірне використання технологій [1, с. 21].

Цифровізація також ставить перед правовою системою нові завдання, зокрема щодо захисту персональних даних працівників. Працівники, які працюють дистанційно, часто використовують для виконання своїх обов'язків особисті комп'ютери та мобільні пристрої, що підвищує ризики порушення конфіденційності даних. З цією метою законодавство повинно чітко регламентувати, хто несе відповідальність за гарантування безпеки даних працівників і як повинен здійснюватися контроль за їх обробкою. Також важливо, щоб роботодавці мали чіткі інструкції щодо забезпечення безпеки даних і відповідали за будь-які порушення в цій сфері. Це особливо актуально в умовах глоба-

лізації та розширення доступу до хмарних технологій, де питання захисту інформації стають ще більш важливими [2, с. 45].

Ще однією значною проблемою є порушення балансу між роботою та особистим життям у контексті цифровізації. За допомогою технологій працівники можуть працювати в будь-який час і з будь-якого місця, що часто призводить до порушення меж між робочим і особистим часом. Відсутність чітко визначеного робочого часу в дистанційній роботі може призвести до «перегріву» працівників, зниження їх продуктивності та виникнення проблем з психоемоційним здоров'ям. У зв'язку з цим постає питання, як забезпечити належний баланс між особистим і робочим часом, щоб зберегти здоров'я працівників і запобігти вигорянню. Для цього потрібно розробити правові норми, що обмежують кількість годин роботи за допомогою цифрових технологій і визначають мінімальні перерви між робочими змінами. Враховуючи, що дистанційна робота часто супроводжується використанням особистих пристроїв, законодавство має передбачати вимоги до забезпечення часу для відпочинку та особистих потреб працівників [3, с. 67].

Крім того, цифровізація праці також підвищує значення соціальних гарантій для працівників. Питання соціальних виплат, пенсійного забезпечення, страхування від нещасних випадків та інших правових аспектів, які пов'язуються з роботою на відстані, повинні бути чітко регламентовані. У зв'язку з новими технологіями багато працівників стали фрілансерами або працюють за контрактами, що потребує нового підходу до обчислення податків та внесків до соціальних фондів. У таких умовах виникає необхідність у змінах до законодавства, що стосується соціальних гарантій для працівників, які працюють дистанційно або використовують цифрові платформи для виконання своїх обов'язків. Наприклад, передбачається необхідність врегулювання питання страхування, медичних виплат і інших соціальних аспектів для людей, що працюють в умовах цифровізації. Однак на сьогодні законодавчі ініціативи в цій сфері в Україні знаходяться на початкових етапах свого розвитку [4, с. 52].

Перспективи правового регулювання дистанційної роботи та цифровізації в Україні залежать від того, наскільки швидко

буде ухвалено нові нормативні акти, які зможуть ефективно захистити права працівників і забезпечити розвиток нових форм праці. Українське законодавство вже містить певні положення, що регулюють дистанційну роботу, але вони потребують значних змін і доповнень. Необхідно розробити нові законопроєкти, які б адаптували трудове законодавство до умов цифрового середовища, забезпечили захист соціальних прав працівників і гарантували виконання трудових зобов'язань на відстані.

Список використаних джерел

1. Шевченко О. А. Трудове право в умовах цифрової трансформації. *Праця і право*. 2023. № 2. С. 21–26. URL: https://trudpravo.ua (дата звернення: 01.11.2024).

2. Горобець І. В. Цифровізація та безпека персональних даних працівників. *Інформаційне право.* 2024. № 3. С. 45–50. URL: https://infopravo.ua (дата звернення: 01.11.2024).

3. Ткаченко Л. М. Проблеми регулювання дистанційної праці в Україні. *Трудові відносини.* 2023. № 4. С. 67–72. URL: https://trudvidnosyny.ua (дата звернення: 01.11.2024).

4. Демченко С. С. Соціальні гарантії працівників в умовах цифрової економіки. *Юридична газета.* 2024. № 5. С. 52–58. URL: https://ugazeta.ua (дата звернення: 01.11.2024).

Карина Чабаненко,
слухачка 2-го курсу Черкаського інституту пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля Національного університету
цивільного захисту України;
науковий керівник: *Вікторія Чубань,*
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

ПРАВО НА ЗАХИСТ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сьогодні права людини виступають найважливішим елементом взаємодії національних правових систем, оскільки вони сприяють інтеграції глобального та регіонального правового середовища. Проблема прав і свобод людини завжди була важливою для цивілізованого суспільства як у минулому, так і в сучасності. В окремих країнах цінність людини, її життя та гід-

ність визнаються на високому рівні, і для забезпечення реалізації цих принципів створюються ефективні механізми.

Міжнародне публічне право спрямоване на регулювання міжнародно-правових відносин між державами, а однією з головних цілей є саме захист прав. Так захист прав людини в міжнародно-правовому просторі є визначальною юридичною категорією забезпечення миру та співробітництва між державами. У галузі міжнародного публічного права проводяться заходи над розробкою, вдосконаленням та в кінцевому результаті ухваленням міжнародних нормативно-правових документів, на основі основоположних документів міжнародного значення, що стосуються захисту прав людини. Процес становлення фундаментальних міжнародно-правових норм, що закріплюють основні права і свободи людини на сучасному етапі вважається завершеним і доведеним до кінця, проте механізм захисту прав потребує підсилення та удосконалення процесів реалізації захисту прав людини. Ці механізми функціонують на основі вже сформованої міжнародно-правової бази, яка потребує оновлення врахуванням нових глобальних викликів та змін у міжнародному просторі з метою підвищення ефективності гарантій прав людини [1, с. 407].

Формування міжнародних документів у сфері захисту прав людини почалось із регулювання прав людини в певних конвенціях, угодах та деклараціях. Сучасне міжнародне право є відмінним від того, що мали на меті держави-переможці, затверджуючи Статут ООН. Якщо класичне міжнародне право було тільки міждержавним за характером, то галузь дії сучасного міжнародного права суттєво збільшилась. Сьогоднішні реалії дають змогу із впевненістю стверджувати, що система міжнародного права не є виключною перевагою політичних лідерів і «найсильніших» світу цього. Ключовим принципом демократичних держав, який задекларовано в їх основних законах, є принцип поваги прав і основних свобод людини. Перше місце посідає людина, пересічний громадянин з його рутинними проблемами. Розв’язання цих проблем і становить основне завдання не лише нашого національного суспільства, а й усього міжнародного співтовариства.

Безперечно, саме Організація Об'єднаних Націй першою створила відповідні органи. А враховуючи, що членами цієї організації є більшість сучасних держав, які являють собою саме різні регіони, тому є підстави вважати систему захисту прав людини в рамках ООН як універсальну. І це, незважаючи на різноманітні нарікання, що лунають на адресу організації протягом десятиліть.

Саме в рамках ООН було ухвалено низку основних міжнародно-правових документів, які нині можна вважати своєрідною «світовою конституцією» у галузі захисту прав людини. Слід зазначити, що конкретно в цій організації були засновані органи як загальної, так і спеціалізованої юрисдикції, які продовжують свою діяльність та здійснюють контроль над вчинками держав у різних сферах, забезпечуючи виконання міжнародних стандартів прав людини.

Важливим нормативно-правовим актом у механізмі захисту прав людини є Всесвітня декларація прав людини, яка ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році. Цей документ містить основний перелік прав людини, зокрема право на життя, свободу думки, совісті та віросповідання, а також свободу від насильства та дискримінації. Вказана декларація є основним документом, на якому ґрунтуються міжнародні закони, що забезпечують захист прав людини.

Ще одним із важливих документів захисту прав людини є Європейська конвенція з прав людини, яка була ухвалена 1950 р. та вступила в силу 1953 р. Конвенція гарантує право на життя, свободу та особисту недоторканність; свободу думки, совісті та релігії; право на справедливий суд; право на захист від насильства та катувань. Кожна держава-учасниця зобов'язана дотримуватись цієї конвенції і забезпечити справедливе виконання на своїй території.

Також важливим елементом у процесі захисту прав людини є Міжнародний кримінальний суд, який був створений у 2002 році. Його завданням є розгляд правопорушень, які порушують міжнародне право, зокрема злочини проти людяності, військові злочини та злочини проти миру. До такого суду може звернутись будь-яка держава-учасниця, яка не в змозі або ж немає ба-

жання забезпечити справедливий судовий розгляд до осіб, обвинувачених у подібних злочинах [1, с. 407].

Крім того, існують різноманітні міжнародні та регіональні інституції, що займаються охороною прав людини. Серед них є – Європейський суд з прав людини, Міжамериканська комісія з прав людини та Спеціальний доповідач ООН з питань свободи думки та вираження.

Варто зазначити, що в багатьох країнах функціонують національні інституції з прав людини, саме такими є омбудсмани, комісії з прав людини або національні ради з прав людини. Ці інституції виконують функції незалежного механізму з прав людини. Омбудсмен – це спеціальна посадова особа, яка розглядає скарги громадян, іноземців та осіб без громадянства щодо порушення їхніх прав державними органами та посадовими особами. Цей незалежний орган має право виступати посередником в адміністративних спорах, контролювати дотримання прав людини, проводити розслідування, рекомендувати заходи щодо виправлення ситуації та подавати звіти.

Отже, всі ці механізми сприяють просуванню прав людини на міжнародному рівні і мають велике значення для людей, які живуть в країнах, де права людини порушуються. Захист прав людини є важливою умовою побудови гармонійного і справедливого світу, де кожен має можливість розвиватися і жити гідно. Такий світ може бути досягнутий лише тоді, коли всі люди матимуть можливість вільно жити і розвиватися, поважаючи як свої права, так і права інших. Саме тому забезпечення захисту прав людини є життєво важливим завданням сьогодення, яке потребує об'єднання зусиль усіх держав та громадян світу.

Список використаних джерел

1. Гриб А. М., Владишевська В. В., Дронов В. Ю. Загальні засади міжнародно-правового захисту прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 407. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/07/75.pdf (дата звернення: 05.10.2024).

Ангеліна Шишкіна,
курсантка 3-го курсу Дніпровського державного
університету внутрішніх справ;
науковий керівник: ***Марина Войтюк,***
викладач кафедри теорії та історії держави і права
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасний світ, незважаючи на значний прогрес у багатьох сферах, усе ще стикається з численними викликами в галузі захисту прав людини. Глобалізація, конфлікти, міграційні кризи, розвиток технологій – усе це створює нові виміри для захисту фундаментальних свобод індивіда. У цьому контексті міжнародно-правові механізми захисту прав людини набувають особливої актуальності.

Однією з ключових особливостей міжнародно-правових механізмів захисту прав людини є їх універсальність. Організації, такі як Організація Об’єднаних Націй, Європейський Союз, Рада Європи, мають глобальний або регіональний вплив, що дозволяє поширювати стандарти прав людини та залучати держави до їх дотримання. Універсальні документи, зокрема Загальна декларація прав людини, Міжнародні пакти про права людини, є основою для розробки національних законодавств, що уніфікує підходи до захисту прав людини на міжнародному рівні [1].

Організація Об’єднаних Націй (далі – ООН) є основним глобальним актором у сфері захисту прав людини, і його роль особливо важлива в умовах сучасних викликів. У 1948 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила Загальну декларацію прав людини, що стала першим міжнародним документом, який систематично визначив основні права і свободи кожної людини. Хоча декларація не є юридично обов'язковою, вона створила моральну і правову основу для подальших міжнародно-правових актів, зокрема таких, як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Ці пакти закріплюють зобов’язання держав щодо захисту прав людини і забезпечення основних свобод, що є особливо актуальним у сучасних умовах глобалізації та новітніх загроз.

Загальна декларація прав людини слугує основою для багатьох регіональних і національних правових актів. Її положення сприяють уніфікації стандартів прав людини, що має ключове значення для гармонізації підходів до правового захисту в різних країнах. Зокрема, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, які мають обов'язковий характер для держав-підписантів, забезпечують наявність правових механізмів, які гарантують дотримання прав людини на міжнародному рівні [3].

Особливості цих міжнародно-правових механізмів виявляються у створенні обов'язкових стандартів для держав, які їх підписали. Наприклад, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права зобов'язує держави поважати свободу слова, право на життя, право на справедливий судовий розгляд та багато інших фундаментальних прав. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права своєю чергою зобов'язує держави забезпечувати право на освіту, охорону здоров'я, належні умови праці та інші соціальні гарантії.

Механізми ООН також дозволяють здійснювати моніторинг і контроль за дотриманням прав людини. Так, Комітет ООН з прав людини регулярно оцінює звіти держав про виконання зобов'язань згідно з пактами і надає рекомендації щодо їх покращення. Це створює міжнародний контроль і дозволяє здійснювати вплив на держави, які порушують права людини. Особливо актуальною ця функція ООН стає в сучасних умовах, коли нові виклики, такі як цифрова безпека, права мігрантів та біженців, потребують постійного вдосконалення і розвитку міжнародних механізмів захисту [4].

У сучасних умовах Європейський Союз і Рада Європи відіграють важливу роль у забезпеченні дотримання прав людини на регіональному рівні, що є однією з особливостей міжнародно-правових механізмів захисту прав людини. Ці організації створюють додатковий рівень захисту прав людини, спрямований на регіональну координацію та інтеграцію універсальних стандартів, що закладені в міжнародних документах.

Зокрема, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ухвалена Радою Європи у 1950 році, зобов'язує всі країни-учасниці забезпечувати дотримання широкого спектра прав і свобод, таких як право на життя, свободу

слова, заборона катувань та інші фундаментальні права. Цей документ став основою європейської системи захисту прав людини та забезпечив створення єдиних стандартів, які мають дотримуватися всі країни-члени Ради Європи. У сучасних умовах це забезпечує послідовність у захисті прав людини навіть у контексті глобалізації та зростаючих міжкультурних відмінностей.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), що діє в рамках Конвенції, забезпечує ефективність міжнародно-правових механізмів захисту прав людини через розгляд індивідуальних скарг. Громадяни держав-учасниць можуть звертатися до ЄСПЛ, якщо вважають, що їхні права були порушені національними органами і якщо всі національні засоби захисту були вичерпані. Це робить ЄСПЛ надзвичайно важливим механізмом захисту прав людини, оскільки він надає індивіду можливість домогтися справедливості на міжнародному рівні [2].

Рішення ЄСПЛ мають обов'язковий характер, що підсилює значення міжнародно-правових механізмів у сучасних умовах. Вимога виконання рішень Суду державами-учасницями сприяє не лише захисту прав конкретних осіб, а й загальному вдосконаленню національних законодавств у напрямку їх відповідності міжнародним стандартам. Це особливо актуально в сучасних умовах, коли питання прав людини часто стають жертвами політичних інтересів, і міжнародний контроль стає ефективним засобом протидії зловживанням владою та забезпечення незалежності судової системи в окремих країнах.

Таким чином, особливості міжнародно-правових механізмів захисту прав людини, такі як універсальність, обов'язковість стандартів та незалежний контроль, є особливо важливими у сучасному світі, що постійно стикається з новими викликами. Роль міжнародних та регіональних організацій, таких як ООН, Європейський Союз та Рада Європи, стає незамінною для забезпечення дотримання прав людини у глобалізованому світі, де питання прав людини часто перебувають під впливом політичних, економічних та соціальних змін.

Список використаних джерел

1. Організація Об'єднаних Націй / Міністерство закордонних справ України. URL: https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-obyednanih-nacij (дата звернення: 25.10.2024).

2. Європейський суд з прав людини. Вища рада правосуддя. *Новини | Вища рада правосуддя.* URL: https://hcj.gov.ua/page/yevropeyskyy-sud-z-prav-lyudyny (дата звернення: 25.10.2024).

3. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 24.10.2024).

4. Механізми ООН із захисту прав людини в контексті формування адекватного суспільного запиту за відповідальність за воєнні злочини / Експертний Центр з прав людини. URL: https://ecpl.com.ua/news/mekhanizmy-oon-z-zakhystu-prav-liudyny-v-konteksti-formuvannia-adekvatnoho-suspilnoho-zapytu-za-vidpovidalnist-za-voienni-zlochyny/ (дата звернення: 24.10.2024).

Dmytro Kyselov,
Master of Law,
Postgraduate student of the Department of Administrative,
Civil and Commercial Law and Process, Law Faculty,
Penitentiary Academy of Ukraine

THE IMPACT OF EUROPEAN STANDARDS ON THE FORMATION OF PENITENTIARY PERSONNEL'S ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS IN UKRAINE

The process of Ukraine's European integration into the European space began quite some time ago. This is a continuous process, as Ukraine has always been a part of Europe, geographically, economically, culturally, and politically.

The reference point for reforming Ukraine's penitentiary system lies in European countries that have positive practices in the functioning of various institutions.

An important step in adopting European standards in law enforcement activities, including penitentiary, was Ukraine's accession to the Council of Europe (CoE) on November 9, 1995.

Ukraine's course can be divided into several key stages of statehood formation, rooted in the history of our people and the awareness of the right to live in a democratic, economically developed, socially-oriented, and rule-of-law state. The main goal of European integration processes is to achieve development through radical changes and trans-

formations to meet the conditions for joining the community of developed European countries.

The development of European integration processes, which influenced the formation of various social relations in Ukraine, can be conditionally divided into several stages. The first stage: Ukraine's declaration of independence in 1991; the second stage: Signing the Partnership and Cooperation Agreement with the EU in 1994; the third stage: Ukraine's accession to the Council of Europe in 1995 and signing the Association Agreement in 2014, which came into force in 2017; the fourth stage: Submission of Ukraine’s application for EU membership in 2022; the fifth stage: The European Council's decision to grant Ukraine candidate status for EU membership; the sixth stage, ongoing to this day: Ukraine's implementation of the European Commission's recommendations.

These stages highlight Ukraine's consistent commitment to aligning with European standards and values.

Joining the CoE led to a shift in the approach to penitentiary activities, which certainly affected the administrative and legal status of personnel of the State Criminal-Executive Service of Ukraine.

In 2022, Ukraine submitted its application for EU membership, thereby committing to fulfill the conditions required for joining the European Union.

Among the key conditions are ensuring the stability of democracy in the country, the rule of law, respect for human rights, and the protection of minority rights. Adhering to the principles of a market economy with a significant share of small businesses, having a developed infrastructure, high-quality education, and science are also essential. Additionally, it is crucial to share the EU's global goals in the fields of politics and economics.

It is positive that the European community perceives our country as a full member of the European community, which by meeting all conditions will be able to join the EU as a full-fledged member.

The close cooperation between the European Union and the Council of Europe shapes the fundamental principles of humanism, democracy, and respect for human rights and freedoms.

To achieve the objectives of implementing state policy in the field of execution of criminal punishment, detention, probation and effective reintegration and resocialization of prisoners, Ukraine's entry into the CoE imposed an obligation to adhere to European standards. Thus, these standards promote the humanization of the criminal-executive system, especially regarding conditions of detention, prevention of abuses, and respect for prisoners' rights. Accordingly, special attention in Ukraine is given to implementing European principles in the activities of the personnel of the State Criminal-Executive Service of Ukraine (SCES of Ukraine), which includes both rank and command officers, state service specialists and contract employees.

The main regulatory acts guiding modern penitentiary policies include the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950), the European Prison Rules (1987), the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (1987), and a number of CoE recommendations regarding personnel and ethical and organizational aspects of medical assistance in prisons. Other relevant documents include recommendations to member states from the Committee of Ministers on the European Probation Rules, on the treatment of life-sentenced and long-term prisoners, on enhancing the application of European standards regarding community sanctions and measures, on prison overcrowding and reducing the number of prisoners, and Recommendation CM/Rec(2012)5 of the Committee of Ministers on the European Code of Ethics for Prison Staff (adopted on April 12, 2012).

Despite the importance of European standards, Ukraine faces numerous challenges in adhering to them. One major challenge is material and technical difficulties, outdated infrastructure, limited resources, and a lack of modern equipment – all of which complicate the provision of

adequate conditions for detained and convicted persons. The problematic issues within Ukraine's penitentiary system have been repeatedly highlighted in the decisions of the European Court of Human Rights (ECHR), reports of the European Committee for the Prevention of Torture, and reports and recommendations of the European Commission.

Thus, there is a need to modernize penitentiary institutions and improve technical support. Another serious challenge is the legal awareness of SCES personnel. Given the importance of upholding human rights, criminal-executive system personnel should not only be familiar with international standards but also effectively apply them into their work. Issues arise with stereotypes surrounding human rights, such as "Why should we respect the rights of prisoners if they don't respect ours?" "They are murderers, rapists, criminals—why should we respect their rights and create favorable conditions for them?" "Prisoners should suffer." "Who thinks about us? We pay taxes to support them!".

It can be said that fostering respect for human rights, including those of prisoners, is not only a matter of morality but also a pragmatic strategy for building a safe, fair, and humane society. If we allow violations of the rights of prisoners and detainees, it sets a precedent for the violation of the rights of other groups in society.

European standards emphasize the need for humane treatment of persons deprived of liberty, but in practice, some personnel may harbor biases against prisoners, making it difficult to implement principles of equality and justice.

To ensure the effective fulfillment of state-mandated tasks within Ukraine's penitentiary system, it is essential to develop the SCES personnel training system, their advanced training, familiarization personnel with European rules, and seek approaches to develop skills for working with different categories of individuals, especially those requiring special support.

Additionally, attention should be paid to improving the working and service conditions for personnel. Service/work in penitentiary institutions is challenging and psychologically stressful, so they need appro-

priate conditions to fulfill their duties, including access to psychological support and a social security system. Proper application of European standards in the activities of the SCES of Ukraine is an important step toward humanizing the criminal-executive system, which, in turn, enhances the protection of human rights, improves conditions of detention, and aligns with the core principles of the European community.

Thus, compliance with European standards directly influences the formation of the administrative and legal status of the personnel of the State Criminal-Executive Service of Ukraine. For instance, the European Prison Rules establish a range of requirements for penitentiary staff, including their rights, duties, competencies, and ethics. Moreover, the recommendations of the Council of Europe related to the penitentiary sphere advise member states to create appropriate conditions to achieve positive results in the field of criminal punishment enforcement, as well as to resocialize, socially adapt, and reintegrate individuals who have committed crimes back into society.

Viacheslav Nesterenko,
Head of the Higher Education Quality Assurance Sector,
Penitentiary Academy of Ukraine

CHALLENGES AND PROSPECTS OF RESOCIALIZATION OF CONVICTED MILITARY PERSONNEL: PSYCHOLOGICAL AND LEGAL ASPECTS

The wartime and post-war periods are accompanied by significant social challenges, among which the resocialization of military personnel sent to disciplinary battalions or guardhouses holds a special place. This category of citizens faces many difficulties related to social stigmatization, mental disorders, and legal obstacles in the process of reintegration. The resocialization of convicted military personnel is a complex process that requires a comprehensive approach, encompassing psychological, legal, and social aspects.

Psychological Challenges. The psychological aspect of resocializing convicted military personnel is one of the most complex, as it involves working with individuals who have experienced combat and often suffer from post-traumatic stress disorder (PTSD), depression, anxiety disorders, and other

psychological traumas. The war experience leaves a profound impact on their psyche, making the process of adapting to a peaceful life significantly more difficult.

Most military personnel returning from war or serving sentences for criminal offenses related to their involvement in the conflict may suffer from PTSD. This condition arises due to severe stress exposure, particularly from participating in combat or experiencing violence. PTSD can manifest through flashbacks to traumatic events, nightmares, aggressive behavior, as well as emotional detachment and isolation.

For example, a military servicemember who participated in combat may constantly relive memories of losing comrades or their own harrowing experiences. They might avoid situations that remind them of the war; even encounters with loud noises or crowds can trigger panic attacks.

Among the ways to address the effects of PTSD are regular sessions with qualified psychotherapists specializing in working with such patients. These sessions may include cognitive-behavioral therapy, which helps to change thought and behavior patterns associated with trauma. Participation in support groups can also be effective, where individuals with similar experiences can discuss their challenges, support each other, and share insights, fostering a sense of solidarity and reducing feelings of isolation [1].

It is worth noting that military personnel who end up in disciplinary battalions or guardhouses after participating in armed conflicts are often prone to depression and anxiety disorders. These conditions may be caused not only by the war itself but also by a lack of social support after their release, isolation, feelings of hopelessness, and uncertainty about the future. Imagine a servicemember who, after the war, finds themselves in detention. They may experience a profound sense of grief, loss of identity, and difficulties forming new social connections. This can lead to the development of depression, apathy, and aggressive behavior. For this reason, relaxation techniques such as meditation, breathing exercises, and yoga can be beneficial in reducing stress and anxiety levels. In some cases, particularly with severe depression or anxiety disorders,

medical intervention may be necessary. A physician may prescribe antidepressants or anxiolytics to alleviate symptoms.

Additionally, military personnel may face difficulties reconnecting with comrades, family, and friends after their release. Upon returning to their military units after serving their sentence, they often struggle to find their place in the military community due to the loss of trusting relationships. As for civilian life, there is also a distortion of civil life skills, an inability to establish typical social connections or a sense of alienation. A service member who has spent much time on the front lines or in a disciplinary battalion may face challenges in adapting to military and civilian life, not understanding modern social norms, and being unable to find their place due to social stigmatization. We believe it is necessary to develop programs that promote the social adaptation of military personnel through training in social skills teaching interaction with people in both military and civilian environments. Family counseling, providing families of convicted servicemembers with information and resources to support their loved ones after their return, can significantly ease the process of their resocialization.

Military personnel who have experienced combat may become aggressive due to the violence or constant stress they have endured. This can lead to conflicts in social situations and interactions with other detainees or military personnel. A servicemember accustomed to high levels of aggression in combat may struggle with controlling their emotions in civilian life and could display aggression towards others even in minor conflicts. An essential element of resocialization, firstly, will be teaching servicemembers to manage their emotions through psychotherapeutic methods that help reduce aggression and anxiety. Secondly, regular physical activity or exercise can help alleviate stress and aggression, improve mental health, and enhance the individual's overall physical condition.

Legal Aspects. The legal aspect of resocializing convicted military personnel is crucial for ensuring their reintegration into everyday life after release from places of detention. Military personnel who have committed offenses during or after combat require a unique approach, considering the specifics of their experiences and the circumstances that led to criminal behavior. In

this context, it is crucial to balance justice, the necessity of punishment, and the subsequent reintegration of these individuals into society.

Currently, Ukrainian legislation does not always account for the specifics of military crimes and offenses committed under combat stress or during wartime. Existing mechanisms are often not tailored to provide an individualized approach for convicted military personnel. A service member who commits a crime in a state of emotional distress or due to PTSD while performing combat duties may receive a harsh punishment without considering the circumstances of their psychological state. This fails to restore justice and deepens their social isolation after release.

One possible solution to this issue could be amending the Criminal Code of Ukraine to introduce provisions that take into account combat experience, PTSD, and the psychological state of military personnel as mitigating circumstances when delivering a verdict. Another practical step would be establishing judicial institutions specializing in handling cases involving military personnel, considering their combat experience and specific psychological conditions [2].

The issue of amnesty and early release is particularly relevant for military personnel who have committed crimes due to the challenging moral and psychological conditions of war. Amnesty could become one way to ensure justice and reduce the negative social consequences for these individuals. Therefore, the introduction of special legislative initiatives regarding the amnesty of military personnel who committed minor offenses during the war or as a result of combat stress, as well as the implementation of early release conditions contingent upon undergoing psychosocial rehabilitation and demonstrating positive behavior during their sentence, could be an effective solution to this issue.

Most convicted military personnel often do not realize their rights or lack access to quality legal assistance. This significantly complicates their defense process in court and their subsequent reintegration into society after serving their sentence. A service member who did not receive adequate legal defense in court may be severely punished. As a result, upon release, they face additional difficulties in finding their place in service and reintegrating into

society. Therefore, expanding the network of free legal aid centers for military personnel, including representatives of public organizations and lawyers with experience working with veterans, as well as providing legal consultations in disciplinary battalions and guardhouses, including regular meetings and seminars for convicted servicemembers to explain their rights and the possibilities for appeal or sentence mitigation, would be an effective solution to this issue.

Convicted military personnel, upon being released from military service, often face stigmatization and restrictions in exercising their rights, including the right to work, education, and social protection. For example, a former servicemember who has served their sentence may encounter a refusal of employment due to their criminal record, even if the crime was committed under the challenging circumstances of war. We are confident that legislative measures are needed to guarantee the right to rehabilitation, specifically adopting regulations that protect convicted military personnel from discrimination when seeking employment or receiving social services. Additionally, creating government programs ensuring access to education and vocational training and acquiring new qualifications for military personnel after release would significantly contribute to resocializing those serving prison time.

It is important to note that the legal aspect of resocialization cannot be practical without active collaboration between state authorities and non-governmental organizations specializing in supporting veterans and convicts. Implementing state programs for monitoring the adherence to the rights of convicted military personnel and providing them with the necessary assistance at all stages of resocialization will promote their successful integration into society, reduce recidivism rates, and increase trust in the justice system.

The legal aspect of resocializing convicted military personnel requires a systemic approach, including improving legislation, ensuring access to legal assistance, and applying amnesty and social rehabilitation mechanisms. It is essential to develop legal acts that consider the specifics of combat experience and the psychological consequences of war while also providing former military personnel the opportunity to restore their social status and exercise their right to work and education. The state can create conditions for effectively

integrating these individuals into civilian society through comprehensive efforts.

References

1.Kelly, M. R., Robbins, R., & Martin, J. L. (2019), "Delivering cognitive behavioral therapy for insomnia in military personnel and veterans", *Sleep Medicine Clinics*, № 14 (2), pp. 199–208, available at: https://www.sleep. theclinics.com/article/ S1556-407X(19)30003-7/abstract (accessed 4 November 2024).

2. McKinney, J. M., Hirsch, J. K., & Britton, P. C. (2017), "PTSD symptoms and suicide risk in veterans: Serial indirect effects via depression and anger", *Journal of Affective Disorders*, № 214, pp. 100–107, available at: https://www.sciencedirect. com/science/article/abs/pii/S0165032716318043?via%3 Dihub (accessed 5 November 2024).

Mykhailo Romanov,
PhD, Senior Research Associate,
Academician Stashis Scientific Research, Institute for the Study of Crime Problems National Academy of Law Sciences of Ukraine

REFORMING THE PENITENTIARY SYSTEM IS NOT HOPELESS. INSPIRING EXAMPLES FROM BELGIUM

I am deeply convinced that the Ukrainian penitentiary system today looks very helpless because it does not have its own concept of activity. This situation resembles a ship without sails. It is very likely that the penitentiary system is perceived as a necessary evil that simply has to exist. Nothing is expected from this evil, it has ‘occupied’ its niche and everyone is ‘satisfied’ with the way it is.

Ukraine constantly declares its adherence to European values in life and normative standards in the field of legal regulation. At the same time, if we pay attention to how prison systems in Europe function, the first thing we notice is that they all have a very specific and pragmatic focus on the goal. It is to achieve this goal that standards are formulated and approaches are developed. European prison systems are located in a rather energetic social context that constantly demands action and cooperation. Such an ‘active’ position of the penitentiary system in society implies that this system not only pursues a certain goal, but also has its own ideas, methods, tools and closely cooperates with other social institutions. In fact, penitentiary systems have their own concept.

At the same time, of course, very often the system faces problems and ‘failures’, it requires revision, rethinking, setting new benchmarks and even significant reformatting.

I would like to share one example of how such challenges are being addressed in this article. It may also be useful for Ukrainian penitentiaries.

It is the experience of Belgium, which in the 90s of the last century faced a rather acute problem of prison overcrowding, the need to renovate prisons, improve material conditions for prisoners and other challenges. Since then, Belgium has maintained a leading position among European countries in terms of prison overcrowding.

Statistics from 2024 confirm the same trend: the population of Belgium was 11,754,004, the total number of prisoners was 12316, the number of prisoners per 100,000 population was 104, and the overcrowding of institutions was 114,6 %.

The result of this unrestrained growth in the number of prisoners is a disastrous consequence: prisoners are crammed into small cells with inadequate conditions [1].

As you can see, the situation is quite similar to the problems that exist in Ukraine and that need to be addressed in our country.

But the most interesting thing is the ways that have been chosen to overcome the current situation and the trend of overcrowding in prisons.

The Belgian penitentiaries initially set out to build new prisons that could accommodate a large number of prisoners. In 2008, a large-scale project to build a number of new prisons was announced. It involved the construction and refurbishment of five prisons: Marche-en-Famenne (opened 2013), Beveren (opened 2014), Leuze-en-Hainaut (opened 2014), Haren (opened September 2022), Dendermonde (French: Termonde) (opened December 2022) [2].

The most striking example of this action was the creation of the Haren prison. This prison was designed not only to accommodate prisoners, but also to provide them with more acceptable conditions of serving their sentences. In general, this project was called the creation of a ‘prison village’. Indeed, a closer look at the prison design reveals that it is not so much a building that focuses on security and isolation, but rather on the broader goal of reintegration and recovery. As Vincent Van Quickenborne notes, Minister for Justice in Belgium: The Haren prison is laid out like a village, with a central square at the juncture of streets lined with various buildings. Each building houses a different function. This familiar typology reflects the small-scale character in size

and materials, and creates a pleasant working and residential climate. As a result, life within the walls corresponds as much as possible with life on the outside. The 'normal' and friendlier environment stimulates good behaviour and a more humane approach to the detainees. This increases the chances of successful resocialization and a significant reduction in the level of recidivism. And it creates a more pleasant working environment for staff [3].

In fact, the prison complex creates a whole infrastructure that really resembles a large town rather than a place of detention. And this makes sense. It seems that under such conditions, we can expect that a convicted person, upon entering such a prison, immediately adjusts to a different format of behaviour than he would have had if he had been behind the walls of a tall tower without windows and doors. Such a starting point can help inmates in the early stages of their sentence to further reintegrate into free society. At least, the chances of not feeling so deeply alienated from free people who also live in small towns are significantly increased. The illusion of maintaining a connection with a free society is more stable and has a very obvious physical basis. Of course, it is impossible to say for sure that this practice will be successful, but there is certainly a rational basis for this approach.

In parallel with this approach, Belgium has developed the idea of creating small detention centres in terms of size and capacity. The main idea of this approach is to create a system of small houses where convicts serving short sentences (up to 3 years) will be held under guard and where conditions will be created for them that, firstly, do not aim to significantly isolate the convict and pull him or her completely out of the social context, and secondly, to encourage him or her to gradually integrate into free life by setting priorities in employment (work, study), social activities, communication, etc.

Supporters of this idea have even united in RESCALED - the European movement for detention houses. They define three main principles for the construction and operation of detention houses:

– These houses are small in size and capacity (the number of convicts housed in the houses);

– These houses provide for a differentiated approach to their residents;

– These houses are located within small communities (districts or microdistricts), which implies the involvement of all residents of the detention house in the life of this small community. This involvement includes all kinds of activities, ranging from playing sports with the local population, working in local businesses, service centres and other institutions, to the possibility of staying in the area in the future, in case of successful reintegration [4].

The initiators of this approach consider these three principles to be fundamental and significantly different from the 'prison' concept. In their opinion, this is a qualitatively new approach that has completely opposite orientations compared to the prison as a social phenomenon. The small size of the houses allows for more human and personal contact between staff and residents. Of course, all participants in these social relations get to know each other well, learn each other's names, abilities and behavioural patterns. Over time, they learn some of each other's life stories, etc. All of this is known to contribute to the establishment of stable and empathetic relationships and is likely to lead to the avoidance of feelings of alienation, uselessness and other negative psychological states. Under such conditions, the chances of positive reintegration increase.

Both the construction of new prisons and the creation of detention centres have their advantages and disadvantages, and it is possible to consider which approach has more positive features and desirable consequences and which has less. But now my focus is somewhere else. I think the most important thing is that Belgian penitentiaries and those involved in the process of optimising the serving and execution of criminal sentences always work with a concept. First, they define what they want to achieve, then they look for ways to achieve their goals and solve their problems. At the same time, the focus is always on the social effects of punishment and expectations of the penitentiary system. And this focus always includes social institutions and the interaction between them. There is always an understanding that the staff of penitentiary institutions and facilities are not just wardens whose sole task is to maintain order while serving their sentence. The staff and employees of penitentiary institutions are always involved in the process of establishing interaction between prisoners serving their sentences and other social institutions. That is, their activity is to accompany and

support convicts in making attempts and making efforts to integrate into a particular social institution. Simply put, prisoners and staff work together to ensure that the prisoner has a chance to work, study, maintain social contacts, join various activities and initiatives that can help them realise that they are not abandoned, that they can and do act like any free person, and that they are capable of being useful and using not only criminal behaviour.

For Ukraine, this experience can be positive and inspiring. Firstly, we understand that the problems faced by Ukrainian penal professionals today are quite typical and widespread in many countries, including Belgium, where there is a strong tradition of respect for human rights and mechanisms to ensure them. Secondly, experience shows that problems need to be and can be solved. Moreover, this should be done systematically, not sporadically, by 'plugging holes'. Thirdly, it points to a very important 'detail' that is completely absent from the Ukrainian approach to penitentiary issues. It is the existence of the concept of penitentiary activity. This is something like a reflected purpose of punishment, an answer to the question 'why' punishment exists and what we are trying to achieve when we sentence to it and then execute it. The key here is a certain 'honesty' in answering this question, because from a formal point of view, Ukraine has a purpose of punishment and an answer to the question 'why'. But everyone who is involved in this system knows perfectly well that today's 'legal' purpose of punishment is an unattainable fiction, which is not aimed at by any of the institutions of the penal system of Ukraine.

References

1. The state of Belgian's prisons is becoming a 'national catastrophe', available at: https://www.lemonde.fr/en/europe/article/2023/03/02/in-belgium-the-state-of-the-prisons-is-becoming-a-national-catastrophe_6017868_143.html#.

2. Haren Prison. Wikipedia, available at: chttps://en.wikipedia.org/wiki/ Haren_ Prison#cite_note-19.

3. Haren prison village, Brussels (Belgium), available at: https://www. egm.nl/en/ architects/projects/gevangeniscomplex-haren/501.

4. European movement for detention houses, available at: https://www.rescaled.org/.

Наукове видання

ІНТЕГРАЦІЯ ТЕОРІЇ У ПРАКТИКУ: ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

INTEGRATION OF THEORY INTO PRACTICE: PROBLEMS, SEARCHES, PROSPECTS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Чернігів, 22 листопада 2024 року)

У двох томах
Том 1

Відповідальні за випуск	А. С. Квітка, С. А. Нестеренко
Редактори літературні	Л. М. Сила, О. П. Махотко
Комп'ютерна верстка і макетування	Ю. О. Чайковський

Підписано до друку 06.01.2025 р. Формат 60×84/16.
Друк різографія. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 24,94.
Тираж 100 пр. Зам. № 131(1)/24.

Редакційно-видавнича група Пенітенціарної академії України
14000, м. Чернігів, вул. Гонча, 34.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 8016 від 23.11.2023 р.